

Hilde Melby

“No e æ færði me EKSAMEN”

– en undersøkelse av rettskrivingsavvik blant trønderske
tiendeklassinger

Hovedoppgave i nordisk språk
Institutt for lingvistiske og nordiske studier
Universitetet i Oslo
Våren 2005

Innhold

INNHold	3
DEL I.....	9
1. INNLEDNING.....	9
1.1. Skriveforskningen	9
1.2. Begrepsavklaring.....	12
1.3. Oversikt over avhandlingen.....	15
2. TIDLIGERE FORSKNING.....	17
2.1. Danske undersøkelser.....	17
2.2. Svenske undersøkelser.....	17
2.3. Norske undersøkelser	18
2.4. Generelle funn i de skandinaviske undersøkelser.....	20
2.5. Konkretisering av underproblemstillinger.....	22
2.6. Framgangsmåte for besvare problemstillingene	22
3. METODE.....	25
3.1. BESKRIVELSE OG FORKLARING.....	25
3.2. MATERIALUTVALG.....	25
3.2.1 Ekstensivutvalget til KAL-undersøkelsen.....	25
3.2.2. Utvalget til denne undersøkelsen.....	26
3.2.3. Representativitet.....	27
3.2.4. Registreringsmetode	30
3.3. KATEGORISERINGEN	31
3.3.1 Kategorienes reliabilitet.....	31
3.3.2. Analysekategoriene.....	31
3.3.3. Talemålstilknytning	33
3.3.4 Andre metodiske problemer knyttet til tekstene	34
3.4. DEN KVANTITATIVE ANALYSEN	35
3.4.1. Kvantitative variabler.....	35
3.4.2. Statistiske mål.....	35
DEL II	39
4. RESULTATPRESENTASJON.....	39
4.1. NOEN GENERELLE FUNN	40
5. KONSONANTAVVIK.....	41
5.1. KONSONANTOMBYTTER.....	41
5.1.1. ANALYSE AV KONSONANTOMBYTTER	41
5.1.1.1. INITIALE KONSONANTOMBYTTER	41
5.1.1.1.1 Kvalitativ analyse	41
5.1.1.1.1.1. Rotmorfem	41
5.1.1.1.1.2. Avledningsmorfem	42
5.1.1.1.2. Oppsummering og kvantitativ analyse.....	42
5.1.1.2. MEDIALE KONSONANTOMBYTTER	43
5.1.1.2.1. Kvalitativ analyse	43
5.1.1.2.1.1. Plass 2 og 3	43
5.1.1.2.1.1.1. Rotmorfem	43
5.1.1.2.1.1.2. Grammatiske morfem.....	45
5.1.1.2.1.1.3. Avledningsmorfem	45
5.1.1.2.1.2. Plass 4 og 5	45
5.1.1.2.1.2.1. Rotmorfem	45
5.1.1.2.1.2.2. Grammatiske morfem.....	46
5.1.1.2.1.2.3. Avledningsmorfem	47
5.1.1.2.2. Oppsummering og kvantitativ analyse.....	48
5.1.1.3. FINALE KONSONANTOMBYTTER	50

5.1.1.3.1. Kvalitativ analyse	50
5.1.1.3.1.1. Rotmorfem	50
5.1.1.3.1.2. Grammatiske morfem.....	50
5.1.1.3.1.3. Avledningsmorfem	52
5.1.1.3.2. Oppsummering og kvantitativ analyse.....	52
5.1.2. OPPSUMMERING AV KONSONANTOMBYTTER.....	54
5.2. KONSONANTTILLEGG.....	57
5.2.1. ANALYSE AV KONSONANTTILLEGG	57
5.2.1.1. INITIALE KONSONANTTILLEGG	57
5.2.1.1.1. Kvalitativ analyse	57
5.2.1.1.1.1. Rotmorfem	57
5.2.1.1.2. Oppsummering og kvantitativ analyse.....	58
5.2.1.2. MEDIALE KONSONANTTILLEGG	59
5.2.1.2.1. Kvalitativ analyse	59
5.2.1.2.1.1. Mediale konsonanttillegg plass 2	59
5.2.1.2.1.1.1. Rotmorfem	59
5.2.1.2.1.1.2. Grammatiske morfem.....	60
5.2.1.2.1.1.3. Avledningsmorfem	60
5.2.1.2.1.2. Mediale konsonanttillegg plass 3.	60
5.2.1.2.1.2.1. Rotmorfem	61
5.2.1.2.1.2.2. Grammatiske morfem.....	62
5.2.1.2.1.2.3. Avledningsmorfem	64
5.2.1.2.1.3. Mediale konsonanttillegg plass 4	64
5.2.1.2.1.3.1. Rotmorfem	64
5.2.1.2.1.3.2. Grammatiske morfem.....	65
5.2.1.2.1.3.3. Avledningsmorfem	67
5.2.1.2.2. Oppsummering og kvantitativ analyse.....	68
5.2.1.3. FINALE KONSONANTTILLEGG	73
5.2.1.3.1. Kvalitativ analyse	73
5.2.1.3.1.1. Rotmorfem	73
5.2.1.3.1.2. Grammatiske morfem.....	74
5.2.1.3.1.2.1. Og /å.....	76
5.2.1.3.2. Oppsummering og kvantitativ analyse.....	77
5.2.2. OPPSUMMERING KONSONANTTILLEGG	80
5.3. KONSONANTUTELATELSER.....	83
5.3.1. ANALYSE AV KONSONANTUTELATELSER.....	83
5.3.1.1. INITIALE KONSONANTUTELATELSER	83
5.3.1.1.1. Kvalitativ analyse	83
5.3.1.1.1.1. Rotmorfem	83
5.3.1.1.2. Oppsummering og kvantitativ analyse.....	84
5.3.1.2. MEDIALE KONSONANTUTELATELSER	85
5.3.1.2.1. Kvalitativ analyse	85
5.3.1.2.1.1. Mediale konsonantutatelater på plass 1 og 2.....	85
5.3.1.2.1.1.1. Rotmorfem	85
5.3.1.2.1.1.2. Grammatiske morfem.....	87
5.3.1.2.1.1.3. Avledningsmorfem	87
5.3.1.2.1.2. Mediale konsonantutatelater plass 3.....	87
5.3.1.2.1.2.1. Rotmorfem	88
5.3.1.2.1.2.2. Grammatiske morfem.....	89
5.3.1.2.1.2.3. Avledningsmorfem	90
5.3.1.2.1.3. Mediale konsonantutatelater plass 4.....	90
5.3.1.2.1.3.1. Rotmorfem	90
5.3.1.2.1.3.2. Grammatiske morfem.....	92
5.3.1.2.1.3.3. Avledningsmorfem	93
5.3.1.2.1.4. Konsonantutatelater plass 5.....	94
5.3.1.2.1.4.1. Rotmorfem	94
5.3.1.2.1.4.2. Avledningsmorfem	94
5.3.1.2.2. Oppsummering og kvantitativ analyse.....	94

5.3.1.3. FINALE KONSONANTUTELATELSER.....	101
5.3.1.3.1. Kvalitativ analyse	101
5.3.1.3.1.1. Rotmorfem	101
5.3.1.3.1.2. Grammatiske morfem.....	103
5.3.1.3.1.2.1. Å/og.....	107
5.3.1.3.1.3. Avledningsmorfem	107
5.3.1.3.2. Oppsummering og kvantitativ analyse.....	107
5.3.2. OPPSUMMERING KONSONANTUTELATELSER.....	111
6. VOKALAVVIK.....	115
6.1. VOKALOMBYTTER.....	115
6.1.1. ANALYSE AV VOKALOMBYTTER	115
6.1.1.1. INITIALE VOKALOMBYTTER.....	115
6.1.1.1.1. Kvalitativ analyse	115
6.1.1.1.1.1. Rotmorfem	115
6.1.1.1.1.2. Grammatiske morfem.....	116
6.1.1.1.2. Oppsummering og kvantitativ analyse.....	116
6.1.1.2. MEDIALE VOKALOMBYTTER.....	118
6.1.1.2.1. Kvalitativ analyse	118
6.1.1.2.1.1. Plass 2	118
6.1.1.2.1.1.1. Rotmorfem	118
6.1.1.2.1.1.2. Grammatiske morfem.....	120
6.1.1.2.1.2. Plass 3	121
6.1.1.2.1.2.1. Rotmorfem	121
6.1.1.2.1.2.2. Grammatiske morfem.....	123
6.1.1.2.1.3. Plass 4	125
6.1.1.2.1.3.1. Rotmorfem	125
6.1.1.2.1.3.2. Grammatiske morfem.....	125
6.1.1.2.2. Oppsummering og kvantitativ analyse.....	126
6.1.1.3. FINALE VOKALOMBYTTER.....	129
6.1.1.3.1. Kvalitativ analyse	130
6.1.1.3.1.1. Rotmorfem	130
6.1.1.3.1.2. Grammatiske morfem.....	130
6.1.1.3.2. Oppsummering og kvantitativ analyse.....	132
6.1.2. OPPSUMMERING VOKALOMBYTTER.....	133
6.2. VOKALTILLEGG.....	139
6.2.1. ANALYSE AV VOKALTILLEGG.....	139
6.2.1.1. INITIALE VOKALTILLEGG.....	139
6.2.1.1.1. Kvalitativ og kvantitativ analyse.....	139
6.2.1.1.1.1. Rotmorfem	139
6.2.1.2. MEDIALE VOKALTILLEGG.....	139
6.2.1.2.1. Kvalitativ analyse	139
6.2.1.2.1.1. Plass 1 og 3	139
6.2.1.2.1.1.1. Rotmorfem	139
6.2.1.2.1.1.2. Grammatiske morfem.....	140
6.2.1.2.1.1.3. Avledningsmorfem	140
6.2.1.2.1.2. Plass 4 og 5	141
6.2.1.2.1.2.1. Rotmorfem	141
6.2.1.2.1.2.2. Grammatiske morfem.....	141
6.2.1.2.2. Oppsummering og kvantitativ analyse.....	142
6.2.1.3. FINALE VOKALTILLEGG.....	144
6.2.1.3.1. Kvalitativ analyse	144
6.2.1.3.1.1. Rotmorfem	144
6.2.1.3.1.2. Grammatiske morfem.....	144
6.2.1.3.2. Oppsummering og kvantitativ analyse.....	146
6.2.2. OPPSUMMERING VOKALTILLEGG.....	147
6.3. VOKALUTELATELSER.....	149
6.3.1.1. INITIALE VOKALUTELATELSER	149

6.3.1.1.1. Kvalitativ og kvantitativ analyse.....	149
6.3.1.2. MEDIALE VOKALUTELATELSER	149
6.3.1.2.1. Kvalitativ analyse	149
6.3.1.2.1.1. Plass 2 og 3	149
6.3.1.2.1.1.1. Rotmorfem	149
6.3.1.2.1.1.2. Grammatiske morfem.....	150
6.3.1.2.1.2. Plass 4 og 5	151
6.3.1.2.1.2.1. Rotmorfem	151
6.3.1.2.1.2.2. Grammatiske morfem.....	152
6.3.1.2.2. Oppsummering og kvantitativ analyse.....	153
6.3.1.3. FINALE VOKALUTELATELSER	155
6.3.1.3.1. Kvalitativ undersøkelse.....	155
6.3.1.3.1.1. Rotmorfem	155
6.3.1.3.1.2. Grammatiske morfem.....	155
6.3.1.3.1.3. Avledningsmorfem	157
6.3.1.3.2. Oppsummering og kvantitativ analyse.....	158
6.3.2. OPPSUMMERING VOKALUTELATELSER	159
7. SÆRSKRIVING OG SAMMENSKRIVING	161
7.1. SÆRSKRIVING.....	161
7.1.1. Kvalitativ analyse	162
7.1.1.1. Substantivsammensetninger.....	162
7.1.1.1.1 Substantiv som forledd.....	162
7.1.1.1.1.2. Substantivisammensetningen av stammer med fugeformativene –e og –s	163
7.1.1.1.1.3. Forleddet er et sammensatt substantiv med eller uten bindeelement:	163
7.1.1.1.1.4. Særskrivinger hvor stammen er skilt fra bøyningsformativen	163
7.1.1.1.2. Adjektiv som forleddet:	163
7.1.1.1.3. Verb som forledd:	164
7.1.1.1.4. Andre forledd.....	164
7.1.1.2. Adjektivsammensetninger	164
7.1.1.2.1. Adjektiv sammensatt med adjektiv.....	164
7.1.1.2.2. Substantiv (med eller uten bindeledd) sammensatt med adjektiv.....	165
7.1.1.2.3. Verb sammensatt med adjektiv	165
7.1.1.2.4. Adverb eller preposisjon sammensatt med partisipp og andre adjektiv sammensetninger.....	165
7.1.1.3. Verbsammensetninger	165
7.1.1.3.1. Med nominale forledd (substantiv eller adjektiv)	165
7.1.1.3.2. Med preposisjon som forledd.....	166
7.1.1.3.3. Med adverb som forledd eller andre verbsammensetninger.....	166
7.1.1.4. Andre sammensetninger.....	166
7.1.1.4.1. Sammensetning av preposisjoner.....	166
7.1.1.4.2. Sammensetninger av adverb	166
7.1.1.4.3. Sammensetning av determinativer.....	167
7.1.2. Oppsummering og kvantitativ analyse.....	167
7.2. SAMMENSKRIVING	169
7.2.1. Kvalitativ analyse	169
7.2.1.1. Adverbfraser	169
7.2.1.1.1. Sammenskriving av to ord	169
7.2.1.1.2. Sammenskriving av tre ord.	170
7.2.1.2. Andre sammenskrivinger	170
7.2.2. Oppsummering og kvantitativ analyse.....	171
DEL III.....	173
8. OPPSUMMERING AV FUNNENE	173
8.1. Konsonantisme, vokalisme og avvikstype	173
8.1.1. Konsonantavvikene	173
8.1.2. Og/å.....	175
8.1.3. Vokalavvik	176
8.2. Konklusjon på bakgrunn av avvikstypene.....	177
8.3. Bakgrunnsvariabler og karakter.....	179
8.3.1. Kjønn og spredning	179

8.3.2. Urbaniseringsgrad og andre gruppevariabler	181
8.3.3. Karakter.....	183
8.4. Konklusjoner på grunnlag av bakgrunnsvariablene og karakter	183
9. KONKLUSJON.....	185
10. LITTERATURLISTE	187
11. TABELLER OG VEDLEGG.....	191
11.1 Tabeller	191
Sluttord.....	198

Del I

1. Innledning

”Det er ingen dyd ved noget sprog at det har mange unyttige og unødvendige observationer at plage børn og enfoldige med”, skrev den danske grammatikeren Højsgaard i 1743, i ett av flere innlegg for en enklere og mer tilgjengelig rettskrivingsnorm. Fra Højsgaards tid og fram til i dag, har andelen lese- og skriveføre økt, og samtidig har gode lese- og skriveferdigheter blitt stadig viktigere for å kunne fungere som borger i det moderne samfunnet. Nettopp derfor er opplæringen i disse ferdighetene svært viktig. I denne oppgaven vil jeg undersøke rettskrivingsavvik hos tiendeklassinger fra det trønderske dialektområdet. Den overordnede problemstillingen for oppgaven er derfor: *Hva kjennetegner rettskrivingsavvikene blant et utvalg trønderske 10. klassinger?*

1.1. Skriveforskningen

Skriveforskningen omfatter både forskning på struktur, tekst- og setningskomposisjon, stoveutvikling og stoveprosesser, kartlegging av informanter med skriveproblemer og kartlegging av den normale stoveferdigheten. Man er opptatt av skriving fra et psykologisk, pedagogisk og lingvistisk perspektiv. I denne avhandlingen er det de språklige aspektene ved rettskrivingsavvik som skal undersøkes. Innenfor dette feltet er man igjen opptatt av skriving på et pragmatisk, syntaktisk, morfologisk og ortografisk nivå. Det er ikke rom for å belyse alle disse aspektene ved rettskriving her, derfor er fokus i denne avhandlingen rettet mot rettskrivingsavvik på ordnivå.

Det finnes i hovedsak to tilnærminger til rettskrivingsavvik på ordnivå. Den ene tilnærmingen er opptatt av hva rettskrivingsavvik forteller om stoveprosessen og den som staver. Den andre retningen er i hovedsak deskriptiv og er opptatt av å se avvikene i sammenheng med andre språklige og sosiale variabler.

Innenfor forskningsfeltet om stoveprosesser er det etablert ulike teorier om hvordan barn lærer å lese og skrive, og hvordan dette utvikler seg videre gjennom skoleårene. Den tradisjonelle måten å beskrive lese- og stoveprosessen på er ved toveismodeller (”dual-route”-modeller). Ifølge disse modellene avkoder eller staver man på to måter. Man enten deler ordet opp i fonologiske elementer og setter dem sammen til en lydlig enhet, eller man gjenkjenner hele ordet som en ortografisk kode. På et begynnernivå er den fonologiske strukturen i ordet er viktigst. Ordene blir satt sammen lyd for lyd, tegn for tegn. Leseren og skribenten på et mer

avansert nivå har derimot lagret og automatisert flere ortografiske koder. Han eller hun går direkte til disse kodene uten å gå veien om fonemene. Kjennetegnet ved avansert staveferdighet er først og fremst å mestre ikke-fonetiske ord enkeltvis, og avanserte stavere har også lært seg å benytte de regelmessighetene som finnes i ortografiske system (Bråten 1994b: 4f.). Skriveavvikene blir derfor kategorisert for at de skal kunne forstås i lys av denne og liknende tilnærminger til lese- og skriveprosessen.

Høien og Lundberg har en slik tilnærming, og de skiller mellom det de kaller kunnskapsfeil og utføringsfeil. Kunnskapsfeil deler de inn i ortografiske feil, fonologiske feil og skriftspråksspesifikke avvik. Ved ortografiske feil er feilstavingen fonologisk akseptabel, men ikke ortografisk akseptabel. De fonologiske feilene er stavet slik at de ikke gir en fonologisk akseptabel uttale av ordet. De siste kunnskapsfeiltypene er normforvekslinger, feil i dobbel konsonant, reversalfeil og skriftspråksspesifikke avvik som avvikende tegnsetting og avvik i bokstavforming. Utføringsfeil er feilskrivinger som ikke skyldes kunnskapssvikt, men uhell under skriveprosessen (Høien og Lundberg 2000: 83f.). Ved denne kategoriseringen av avvikene beskrives de strategiene skribenten bruker, eller ikke bruker, i skriveprosessen.

En liknende inndeling av stavefeil finnes hos Kihl (1987). Med utgangspunkt i Chomskys begreper "competence" og "performance" deler han inn stavefeil i tre kategorier. Den første kategorien er "kompetence-fejl". Disse er enten fonetiske feil med et en-til-en-forhold mellom uttalen og skriftbildet, eller hyperkorreksjoner. Hyperkorreksjoner er feil som ikke er en-til-en-feil, men som likevel er mulige innenfor den ortografiske normen. Den andre kategorien er "semi-kompetence-fejl". Dette er feil hvor noen, men ikke alle grafiske kombinasjoner, er mulige innenfor språkssystemet. Den siste typen er "performance-fejl". Her finnes det ikke noen lyd-tegn-korrespondanse innenfor språkssystemet. Også her beskrives de kunnskapene eller ferdighetene som ikke er brukt, eller ikke beherskes, i skriveprosessen.

En liknende hovedinndeling av skrivefeil finner man hos Ulf Teleman (1979). Dette er en modell Hertzberg (1994) har brukt til diagnostisering. Hun mener kategoriene er i overkant vide, men likevel anvendelige i et didaktisk perspektiv (Hertzberg 1994: 52ff.). Denne modellen kan anvendes på alle nivåene i skriveproduksjonen, ikke bare på stavingen til det enkelte ord.

En annen inndeling av stavefeil finner man hos Bråten (1994). Han skiller mellom det han kaller E-, R-, O- og S-ord. E-ordene kan bare staves på en måte innenfor en norm. R-ordene har en nesten like enkel struktur, men de krever kjennskap til noen ortografiske regler. For O-ordene veier morfemiske hensyn tyngre enn de fonemiske, mens den siste gruppen, S-

ordene, krever svært god ord- eller morfemspesifikk kunnskap for å kunne bli stavet riktig (Bråten 1994: 47ff.). Tilnærmingen til avvikene fra denne modellen er med på å klargjøre hvilken kunnskap og ferdighet den ortografiske normen krever av skribenten for at han eller hun skal skrive korrekt.

I en ny norsk undersøkelse om diagnostisering av skrivefeil bruker Finbak (2004) forholdet mellom talespråket og skriftspråket for å kategorisere feilene. Målet er å videreutvikle en modell som kan benyttes til å analysere og klassifisere stavefeil. Hun ender til slutt opp med tre hovedkategorier avvik: a) fonologisk unøyaktige feil, b) fonologisk nøyaktige feil og c) morfemfeil. Modellen er testet mot data fra 586 elever på 7. klassetrinn, og resultatene viser at elever med gode staveferdigheter nesten ikke har fonologisk unøyaktige feil, mens den svakeste gruppen har mer enn 30 % av sine feil i denne hovedgruppen (ibid.: 41). Ved denne modellen er man i hovedsak opptatt av å kartlegge hvordan talespråklige forhold spiller inn på skriveprosessen.

Alle disse modellene bruker rettskrivingsavvikene for å undersøke mentale og språklige prosesser, og formålet er ofte å utarbeide nye modeller eller stille diagnoser. Modellene forsøker å etablere kategorier som skal gjøre det mulig å konkretisere hvilke deler av rettskrivingen den enkelte har problemer med. Som et verktøy for pedagoger og andre som arbeider med skriveopplæring, er denne inndelingen relevant og nyttig. I utgangspunktet kunne en avhandling som denne vært brukt til å teste slike modeller, men det krever at en rekke andre faktorer som generelle skoleprestasjoner, generelt intelligensnivå og antall år i skolen må være kontrollert for. Formålet med denne avhandlingen er ikke å kartlegge årsakene til informantenes skrivefeil, men derimot å beskrive disse feilene så entydig som mulig. Avvikskategoriene som jeg har beskrevet ovenfor, er derfor ikke egnet for min undersøkelse.

I Norge er regelmessige kartlegging av den allmenne, generelle rettskrivingsferdigheter mot bakgrunnsvariabler som kjønn, urbaniseringsgrad, sosial status, dialekttilhørighet og liknende ikke veldig vanlig. Fellestrekket ved denne måten å kategorisere avvikene på er at man ikke har et diagnostisk formål. I disse undersøkelsene bruker man i større grad formalkategorier, det vil si beskrivende kategorier, som dannes på bakgrunn av faktiske trekk i morfologien og ortografien. Avvikene defineres dermed enten ved kjennetegn ved tegnkombinasjonene eller de morfologiske trekkene ved ordene, eller ved hvilke tegn som mangler. Denne avhandlingen plasserer seg innenfor denne forskningsretningen.

1.2. Begrepsavklaring

Denne avhandlingen beskriver *avvik*. Avvik er alle tilfeller hvor tegnkombinasjonen i en rekkefølge av tegn ikke er i overensstemmelse med den ortografiske normen. Jeg har valgt ikke å bruke det mer gjengse begrepet ”skrivefeil” fordi en rekke av avvikene, som vi skal se, ikke alltid avspeiler språklige, leksikalske eller morfologiske ”feil” – de er bare annerledes enn den ortografiske normen for bokmål.

Den ortografiske normen eller *rettskrivingen* for bokmål er regelsettet som avgjør om gitte tegnkombinasjoner og gitte morfologiske former er regnet som korrekte. Norske språknormer er relativt ferske og i mindre grad etablert enn språknormene i våre naboland Danmark og Sverige (Omdal 2002: 147). Skriftspråket er i stor grad normert, og hovedprinsippet i norsk skriftspråksnormering er å etterstrebe en stor grad av fonem-grafem korrespondanse. Dette ortofone prinsippet avviker man imidlertid stadig fra, og de fleste avvikene fra det ortofone prinsippet, dersom vi holder lånord utenfor, skyldes at enten ordformen, eller deler av ordformen, er nedarvet fra tidligere språkhistoriske perioder (Vikør 1994: 193ff.). Et annet trekk ved norsk skriftspråksystem er at det skal stå i forhold til faktisk språkbruk, og det finnes en utbredt oppfatning om at normen skal gi rom for dialektal og individuell variasjon (Omdal 1996: 132). Hoel (1995) hevder at norske språkbrukere anser normen for å være i en viss overensstemmelse med talemålet, og hun mener dette fører til at norske skribenter i noen sammenhenger stoler på en lyd-skrift-forbindelse som ikke er reell. Dette fører igjen i noen tilfeller til skriveavvik (Hoel 1995: 88).

Hvis vi sammenlikner norsk med andre germanske språk som islandsk og tysk, er norsk morfologi mindre formrik. Systemet er relativt regelmessig, men har enkelte uregelmessige unntak slik som sterk verbøying og oblike pronomener. De eventuelle morfologiske problemene er kanskje heller knyttet til variasjonen i normen. Undersøkelser viser at brukerne er usikre på hvilke former som er tillatt, men det likevel er en ganske utbredt oppfatning blant lærere at variasjon i normen er positivt (Kulbrandstad 1996: 111; Omdal 1996: 144).

Grunnlaget for bokmålsortografien er dansk ortografi fra slutten av det 18. århundre, en norm som gjenspeilte eldre dansk talemål, men som også hadde tegnkombinasjoner med motsvarighet i eldre talespråk. Gjennom de siste 150 årene har man fornorsket denne normen ved å ta inn særlig østlandske talemålstrekk, og gjennom stadig normering har dagens bokmål vokst fram.

Et viktig talespråklig trekk som medfører visse ortografiske problemer, er markeringen av kort vokal. I ortografien markeres dette ved dobbel konsonant, men det finnes en rekke

unntak fra denne regelen, noe som ofte medfører avvik. I bokmålsortografien er det 16 konsonanttegn med utbredt distribusjon, mens det i talespråket er det langt flere konsonantfonem. Dette innebærer at en rekke fonem representeres ved kombinasjoner av tegn.¹ Konsonantfonemene som har kommet til de siste 500 årene, medfører særlig ortografiske problemer fordi de har varierende ortografiske realiseringer. Et annet vanskelig skriftspråklig trekk er de ”stumme” konsonantene. Dette er konsonanter som har hatt en talespråklig motsvarighet, men som ikke har det lenger (Torp og Vikør 1996: 52ff).² Vokalene i bokmål regnes for å ha en relativt regelmessig fonem-grafemkorrespondanse, men særlig knyttet til grafemene <e>/<æ> og <o>/<u>/<å> finnes visse problemer.³

I denne avhandlingen beskriver jeg de fleste av avvikene ved å bestemme hvilke *grafem* som ikke er i overensstemmelse med bokmålsnormen. Begrepet ”grafem” betyr minste betydningsskillende enhet i skriftspråket. Hvordan man oppfatter ”betydningsskillende” henger i stor grad sammen med hvordan man ser på sammenhengen mellom talespråk og skriftspråk. Ved den ene tilnærmingen ser man på forholdet mellom ortografi og fonologi som sammenliknbart med forholdet mellom fonologi og syntaks; det er to nivå i den samme språklige varianten. Skriftspråket blir dermed et naturlig system som følger de samme reglene som alle menneskelige språk.

Den andre tilnærmingen er å se på tale og skrift som to parallelle uttrykksformer, uten noen klar overgang mellom de to. I tråd med denne oppfatningen blir skriftspråket ikke en ”parasitt” på talespråket, men blir heller ikke sett på som en naturlig del av grammatikken (Neef, Neijt og Sproat 2002: 3). Disse to synene er i stor grad sammenfallende med den fonografiske og den autonome beskrivelsen av ortografiske systemer hos Kongsdal Jensen (1995). Den autonome modellen analyserer skriftspråket som uavhengig av talespråket. Her skiller man skarpt mellom det man kaller fonemspråket og grafemspråket. Et grafem er her en del av grafemspråket, og et fonem er en del av fonemspråket (Piirainen: 1990: 13). I denne modellen er grafemet oppfattet som en mental størrelse, og det vil i svært mange tilfeller

¹ Dette gjelder blant annet fonemet /j/ hvor <sk>, <skj>, <s>, <rs>, <ls> er mulig tegnkombinasjoner for fonemet. Det er svært mange lyder som representeres gjennom tegnkombinasjoner. Dette gjelder flere typer frikativer, flapper og nasaler (Torp og Vikør 1996: 52ff).

² Dette gjelder for eksempel grafemkombinasjonene <hv> for /v/, <hj>, <g>, <gj>, <dj> og <lj> for /j/, <rd> for /r/, <ld> for /l/, <nd> for /n/, <d> i for eksempel /gu:el/ og <t> i for eksempel /ø:re/ (Torp og Vikør 1996: 52ff).

³ Den generelle regelen i bokmål er at dersom vokalen er lang, skriver man <e> eller <æ> i overensstemmelse med uttalen, mens dersom vokalen er kort, skriver man vanligvis <e> både for /e/ og /æ/. Det finnes imidlertid noen tilfeller hvor man også har beholdt en historisk <æ> i bokmål. I ortografien står <å> alltid for fonemet /o/ eller /o:/, mens grafemet <u>, kan stå for /ū³/ (fugl), /ū/ (full), /u/ (bukke). Grafemet <o> kan stå for /u/ (køkt), /u:/ (klok), /o/ (voks) og /o:/ (love) (Torp og Vikør 1996: 52ff).

korrespondere med bokstavene (Sgall 1987: 3). Problemet ved denne modellen er at det er vanskelig å forklare hva som skiller et grafem fra et annet, ettersom det er vanskelig å måle mentale størrelser.

Den andre beskrivelsesmodellen av ortografiske system, den fonografiske, henter Kongsdal Jensen fra Catach (1980; 2003). Modellen behandler skriftspråket som en strukturell avbildning av talespråket, men tillegger det visse spesifikke karakteristika. Den grunnleggende analyseenheten er grafemet, og for Catach er grafemet ”*den mindste distinktive og/eller betydningsbærende enhet i skriftkæden, bestående af et bogstav, en gruppe af bogstaver (digram, trigram), af et bogstav med accent eller hjælpetegn, som har en lydlig og /eller betydningsmæssig reference i talekæden*” (Catach 1980: 16, I Kongsdal 1995: 58). Grafemet blir her uløselig knyttet til talespråket, og det blir en større enhet enn en bokstav. Grafemet etter Catach’ definisjon er, slik jeg forstår det, ikke bare ett tegn, det kan vel så gjerne være en kombinasjon av flere tegn. Det er med andre ord grafkombinasjoner som har en tilknytning til talespråket fonologisk, morfologisk eller logografisk.

Etter hva jeg kan forstå av de norske undersøkelsene som bruker grafembegrepet, virker det som om man bruker begrepet ”grafem” enten som tilnærmet korresponderende med bokstav (Elsness 2001, Wiggen 1992), eller tilsvarende bokstav (Finbak 2004). I tråd med Elsness’ (2001) og Wiggens (1992) grafemdefinisjonen, blir grafemet den abstrakte systemenheten i det skrevne språket, og enheten omfatter ulike allografer. Disse enhetene er likevel ikke rent skriftspråklige abstrakte enheter uten tilknytning til talespråket, og det virker som om man har en oppfatning av at grafemet korresponderer lydlig til et fonem. En entydig avklaring av forholdet mellom grafemet og fonemet har jeg ikke funnet i disse avhandlingene, og definisjonene av grafembegrepet ser ut til å inneholde aspekt både fra en autonom ortografimodell og en fonografisk ortografimodell.

Det er dermed ikke åpenbart hvordan man skal definere et grafem. I norsk ortografi er det rimelig, dersom man følger Catach’ modell, å se på tegnkombinasjoner som <skj>/<sk>/<sj>/<g>/<ch>/<rs> som 6 ulike grafem av erkegrafemet <SJ> som korresponderer med fonemet /ʃ/. Avviket <skjkelse> vil derfor være et initialt grafemombytte, det er da grafemombyttet <ski> for <skj>. Dersom man derimot ser på hver graf som ett grafem, slik Wiggen (1992) gjør, vil dette være et mediant konsonanttillegg og en medial vokalutlatelse.

For min undersøkelse er det en svakhet ved Catach’ grafembegrep at modellen skal beskrive det korrekte ortografiske systemet og ikke alle avvikene. Dersom man skulle bruke Catach’ system i rettskrivingsundersøkelser, ville man sannsynligvis være nødt til å bruke

kausalkategorier for å beskrive avvikene, noe som igjen påvirker hvilken type undersøkelse man kan gjennomføre. Ettersom formålet med undersøkelsen er å beskrive avvik på ett språklig nivå, er en slik definisjon av grafembegrepet ikke anvendelig.

Det er heller ikke vanlig innenfor den skandinaviske litteraturen å bruke Catach' definisjon av grafem, og mange av undersøkelsene bruker ikke en gang "grafem" som begrep. Ettersom jeg ønsker å sammenlikne resultatene fra min undersøkelse med andre norske og skandinaviske undersøkelser, og da særlig Geirr Wiggens (1992), er det et poeng å bruke så like analysekategorier som mulig. I denne avhandlingen har jeg derfor valgt å bruke grafembegrepet i tråd med de undersøkelsene som har vært gjort før. Jeg mener likevel det er viktig å knytte fonemaspektet til definisjonen av grafembegrepet. Jeg definerer derfor "grafem" som en minste betydningsbærende skriftenhet som kan ha en egen fonemisk korrespondanse. Et grafem består av ett tegn, men dette tegnet står ofte i et gjensidig avhengighetsforhold til andre grafem, slik at disse sammen danner en annen enhet. Denne enheten kan igjen påvirke hvilken fonemisk korrespondanse tegnene har. Et grafem opptrer regelmessig i like omgivelser, og det er forutsigbart og regelmessig i forhold til hvilken fonemisk representasjon det kan ha.

1.3. Oversikt over avhandlingen

Denne avhandlingen er delt i tre deler. I den påfølgende delen vil jeg gjøre rede for forskningsfeltet. På bakgrunn av dette vil jeg avgrense og konkretisere problemstillingen for avhandlingen. Deretter vil jeg gjøre rede for og drøfte utvalg og metode.

I del II følger den kvalitative og den kvantitative analysen av materialet. Delen består av tre kapitler, kapittel 5, 6 og 7. I kapittelet 5 tar jeg for meg konsonantavvikene, i kapittel 6 tar jeg for meg vokalavvikene, og i kapittel 7 tar jeg for meg sær- og sammenskrivingsavvikene. Alle delene oppsummerer fellestrekk og har frekvens- og spredningsanalyser.

I del III vil jeg oppsummere resultatene fra analysen og se dem i sammenheng med problemstillingene jeg formulerte i den første delen.

2. Tidligere forskning

2.1. Danske undersøkelser

I Danmark er interessen for rettskriving stor, og både foreldre og elever mener at å trene opp gode staveferdigheter er et av morsmålsundervisningens hovedansvar (Lund 1990: 36). Staveferdighetsundersøkelser blir da også utført oftere i Danmark enn i Norge og Sverige. Den siste danske rettskrivingsundersøkelsen er publisert i 2002, og er en undersøkelse av 911 tekster skrevet til "Studerterseksamen" i 1998 (etter tolv års skolegang). 34 % av hele årskullet i Danmark i 1998 gikk opp til denne prøven. Undersøkelsen er i metode og kategoriinndeling en gjentakelse av Andersens m.fl. undersøkelse som resulterte i rapporten *Stavefejl. En undersøgelse av stavefejlsmønstre i gymnasiet* (1992). Målet er å undersøke om det er noen endringer i staveferdighet mellom 1990 og 1998. I denne undersøkelsen har man definert det som kalles fokuskategorier, det vil si kategorier hvor det gjøres mange feil (Undervisningsministeriet 2002: 23ff.). Man har definert syv slike kategorier: 1) endelsesfeil, 2) r-feil, 3) stumme bokstaver, 4) dobbel konsonant, 5) bokstavforveksling, 6) sammensatte ord og 7) feil i fremmedord.

Undersøkelsen den sammenlikner seg med, ble gjennomført av Andersen m. fl. i 1990, og den hadde som formål å undersøke om elevene stavet dårligere enn tidligere (Andersen m.fl. 1992). Andersen m.fl (1992) gjør en komparativ analyse av stiler fra 1990 og 1980. Selve undersøkelsesdesignet ellers er likt som for 1998-undersøkelsen.

En rapport med et liknende formål er undersøkelsen til Allerup m. fl (1991). Her sammenlikner man resultatene for staveferdighet i 9. klasse mellom 1990 og 1979. Denne rapporten redegjør ikke for hvilke kategorier man har delt staveavvikene inn i. Undersøkelsen sammenlikner resultatene av en staveprøve som ble gitt til eksamen i 1979 og til 2000 elever i 1990.

2.2. Svenske undersøkelser

Den siste svenske undersøkelsen jeg har gjennomgått, er Kent Larssons *Skrivförmåga* (1984).⁴ Han undersøker hvordan skriveferdigheten blir påvirket av ulike sosiale forutsetninger, og hvordan man forstår den kreativiteten som gjør et menneske i stand til å generalisere og dermed stadig utvikle sine ferdigheter (Larsson 1984:102). Materialet

⁴ Både Walmsness (2000) og Hoel (1995) referer til en undersøkelse fra 1994 av Hallencreutz. Denne har det ikke vært mulig å få tak i, og den er dermed heller ikke referert til.

omfatter 351 elevtekster fra 7.-11.årstrinn, og for enkelte trinn kommer elevene også fra ulike faglinjer. Larsson registrerer flere avvik pr. ord, og feiltypene han har valgt er i tråd med den tradisjonen svenske rettskrivingspedagoger opererer innenfor. Disse er: 1) Ombytte av bokstav i lydlig skrevet ord, 2) ombytte, tillegg eller utelatelse av en eller flere bokstaver i lydstridig skrevet ord, 3) avvik i ng-lyden, 4) avvik i dobbel/enkel konsonant, 5) omkastning av bokstaver, 6) utelatelse av en bokstav, 7) utelatelser av prikker over ö og ä og ring over å, 8) tillegg av bokstav, 9) to eller flere avvik i samme ord, 10) feilaktig innsettelse eller utelatelse av stor bokstav, 11) avvik i sammensetninger (ibid.: 256).

En eldre svensk undersøkelse er gjennomført av Hultman og Westman (1977). Målet er å undersøke i hvilken grad elevene etter gymnaset hadde ervervet seg den ”slitstarka bruksprosan” som var målet etter læreplanen (Hultman og Westman 1977: 11). De undersøker flere aspekter ved skriveferdigheten. Materialet er 151 oppgaver skrevet innenfor fire sjangrer, og det var noen flere gutter enn jenter som deltok. De deler inn ”feil” i syv kategorier⁵, men det er særlig avvikene i en gruppe som er relevante for denne avhandlingen. ”Fel på ord”, som kategorien kalles, er igjen delt inn i konsonantfeil, vokalfeil, sær- og sammenskrivingsfeil, avstavningsfeil og versalfeil.

2.3. Norske undersøkelser

En relativt ny rettskrivingsundersøkelse er Aud Søylands rapport ”Typar feil i nynorsk” (2001), som er skrevet på oppdrag fra Språkrådet. Denne rapporten kartlegger normsikkerheten hos nynorskelever. Utdraget er fra KAL-materialet og består av 269 elevsvar. Søyland bruker nynorsk morfologi som grunnprinsipp for kategoriseringen av avvik. Hun tar for seg avvik i ordklassene substantiv, verb, adjektiv (og sterke partisipper) og pronomen. Hun deler deretter avviket inn etter om de er avvik i bøyningen eller i lekset, og skiller også mellom konsonantismeavvik og vokalismeavvik. Dette er en rapport som beskriver tendenser i avviksmønsteret den nynorske morfologien, og den dannet forskningsgrunnlaget for å utarbeide endringer i nynorsknormen.

En undersøkelse som analyserer ett aspekt ved rettskriving, er hovedfagsavhandlingen til Roar Walmsness fra 1999, publisert i *NORskrift* i 2000. Her tar han for seg avvik i særskriving av komposita. Walmsness har 196 informanter fra grunnkurs på videregående skole i sin undersøkelse. Informantene er fra to ulike linjer fordelt på alle karakternivå.

⁵ Avvikskategoriene er 1) interpunktasjon, (skrivetegnsfeil), 2) ”fel på ord” 3) grammatiske feil (dette er feil som både på et morfologisk og et syntaktisk nivå), 4) ordvalgsfeil (det vil si ord som ikke finnes), 5) fraseologiske feil, 6) semantiske feil, 7) stilistiske feil og funksjonelle feil (1977: 232-257).

Undersøkelsen er basert på ulike diktater, og kategoriseringene av sammensetningene til utvalget baserer seg på en morfosyntaktisk beskrivelse hentet fra *Norsk referansegrammatikk* (1997).

I 1994 publiserte Lars Vassenden en undersøkelse som søker å svare på om universitetsstudentene staver dårligere enn tidligere. Materialet som ligger til grunn for denne undersøkelsen er Ex. phil-besvarelser fra 60-, 70- og 80- tallet, og nivået er registrert etter fire variabler: 1) ortografi, dvs. avvik i leksikonord, 2) morfologi, avvik i orddanning og ordbøying i sammenhengende tekst, 3) syntaks, avvik i ordkombinasjoner og setnings- og frasemønstre og 4) tekstgrammatikk, avvik i tekstens meningsbærende struktur. Hver variabel har to mulige verdier: rett eller galt. Rapporten legger ikke fram noen analyse av avvikene, men peker på noen hvilke tendenser man kan se i materialet.

Et annet viktig arbeid er Geirr Wiggens doktorgradsarbeid fra 1992. Undersøkelsen omfatter rundt 900 frie tekster fra 2. til 6. klasse. Wiggen undersøker i hvor stor grad rettskrivingsavvik er påvirket av talemåls- eller b-normsinferens, og han beskriver hvordan avviksmønsteret utvikler seg opp gjennom barneskoleårene. Wiggen skiller først ut de rent skriftspråksspesifikke avvikene slik som avvik i sammensetninger, tegnsetting og bokstavutforming. I 6. klasse er dette den vanligste avvikstypen i Wiggens materiale (Wiggen 1992: 119). Wiggen er imidlertid særlig opptatt av grafematiske og grafotaktiske avvik. Det vil si avvik som er knyttet til det enkelte grafem. De grafematiske avvikene kategoriserer han inn i to hovedgrupper: avvik i konsonantismen og avvik i vokalismen. Avvikene er klassifisert etter om de er utelatelser, tillegg eller ombytter. Disse er igjen delt inn etter hvor i ordet avviket befinner seg: Initialt, medialt eller finalt, og til slutt etter om det befinner seg i rotmorfem, avledningsmorfem eller grammatiske morfem. Han registrerer flere avvik i et ord, slik også Larsson (1984) gjør det i sin undersøkelse. Wiggen deler også inn grafotaksavvikene i fem kategorier. I 6. klasse har Wiggen 83 bokmålstekster, og det er registrert avvik i gjennomsnitt 11,3 % av ordene, dette tallet inkluderer også de rent skriftspråklige avvikene.

En eldre undersøkelse er Hans Bergersens (1957) studie av rettskrivingsavvik. Et hovedmål med undersøkelsen er å kartlegge hvordan den manglende skolegangen mellom 1940-46 påvirket rettskrivingsferdighetene. Til grunn for undersøkelsen lå 3577 tekster fra omtrent like mange jenter som gutter. Han kategoriserer avvikene i ni grupper: 1) utelatelse eller tilsetning av tegn eller tegnkombinasjoner, 2) dobbel konsonantfeil, 3) feilbøying, 4) feil sær- og sammenskriving, 5) feil bruk av ord, 6) fremmedord, 7) eldre rettskriving, 8) tillegg, utelatelse eller omkastning av grafem, 9) feil i små og store bokstaver (Bergersen 1957: 21f.).

2.4. Generelle funn i de skandinaviske undersøkelsene

De fleste skandinaviske undersøkelsene viser at det er svært få informanter som ikke har noen avvik. Den siste danske undersøkelsen (Undervisningsministeriet 2002) viser at elevene i videregående skole hadde i gjennomsnitt 12,3 feil pr. tekst i 1998. Dette er et høyere tall enn i en tidligere dansk studie (Andersen 1992). Hultman og Westman (1977) finner at svenske elever i videregående skole hadde i gjennomsnitt 4,64 feil pr. tekst, mens Larsson (1984) finner at 1,4 % av alle ordene i hans materiale er avvikende. Til sammenlikning finner Wiggen (1992) at i 6. klasse hadde guttene 5,44 avvik pr. 100 løpende og jentene 4,09 pr. 100 løpende ord. Wiggen finner dermed flere avvik enn Larsson (1984), og også flere enn Bergersen (1957), som fant 34 pr. 1000 ord hos guttene og 19 avvik pr. 1000 løpende ord hos jentene (Bergersen 1957: 19).

De vanligste grafematiske avvikene er konsonantavvik, og det er særlig knyttet problemer til fordobling og forenkling av konsonanter. Dette er en gjenganger i rettskrivingsundersøkelser i Skandinavia, og avviket er særlig frekvent i Sverige og Norge (Vassenden 1994, Wiggen 1992; Larsson 1984; Hultman og Westman 1977; Bergersen 1957). Det varierer noe mellom undersøkelsene om fordobling eller forenkling av konsonant er mest vanlig. Norske rettskrivingsundersøkelser tyder også på at vekslingen og/å medfører mange avvik (Vassenden 1994; Wiggen 1992; Bergersen 1957). Wiggen finner i tillegg at det er en relativ økning av vokalavvikene i hans materiale opp gjennom barneskoleårene. Den norske rettskrivingen er kjennetegnet ved en relativt stor grad av normfrihet. Både Søyland (2001) og Vassenden (1994) finner at informantene har en unøyaktig formell framstilling ifølge rettskrivingsnormene. Dette viser seg ved en stor forekomst av avvikende bokstaver og ord og variasjon i ulike normsystemer, men samtidig en relativt god morfologisk formsikkerhet. De norske undersøkelsene viser at bokmålselever gjør flere avvik i ortografien enn i bøyningsformene, mens nynorskelever har flere avvik i bøyningsformene enn bokmålselever (Søyland 2001; Vassenden 1994). Et annet funn i Wiggen (1992) er at 6. klassinger har en relativt sett større andel av sine avvik i grammatiske morfem enn i rotmorfem sammenliknet med 2. klassinger. Han finner også at grafotaksavvik er svært sjeldne.

Undersøkelsen til Wiggen (1992) tyder på at det er sammenhenger mellom talespråk og rettskrivingsavvik. Han finner at den totale avviksmengden synker gjennom barneskoleårene, men at den relative andelen talemålskorrelerte avvik øker. I 6. klasse finner han at over 50 % av rettskrivingsavvikene er talemålskorrelerte. Også i Sverige tyder undersøkelser på at feilstavinger som beror på lydbilder og talespråksformer, er vanlige

(Hultman og Westman 1977). Et liknende funn gjør Finbak (2004) når hun skal teste staveferdighetsmodellen sin. Hun finner at svake stavere har flest fonologisk unøyaktige feil, mens gode stavere har flest fonologisk nøyaktige feil.

Den siste danske undersøkelsen finner også at det er en stor økning i avvikende skriving av komposita sammenliknet med tidligere undersøkelser (Undervisningsministeriet 2002; Andersen 1992). Walmsness (2000) finner også en ganske stor forekomst av dette avviket, og han finner at særlig substantivsammensetninger er utsatt for særskriving. I avhandlingen sin viser han også at det er en sammenheng mellom avvik i sammensetninger og skrifttype, men skrifttype har ikke signifikant sammenheng med andre rettskrivingsavvik (ibid.). Larsson (1984) finner at adverbfraser i svensk oftere blir sammenskrevet enn andre fraser.

Resultatene fra undersøkelsene tyder på at jenter har færre avvik enn gutter. Dette er en tendens som går igjen i de svenske undersøkelsene (Larsson 1984; Hultman og Westman 1977), og noen av de norske undersøkelsene gjort liknende funn (Wiggen 1992; Bergersen 1957). Walmsness (2000) finner at det er kjønnsforskjeller, men at disse ikke er signifikante. De fleste undersøkelser som har beskrivende kategorier, viser at det først og fremst er omfanget av avvik som skiller de dårlige staverne fra de gode staverne, ikke avvikstypene. Dette finner også den siste danske undersøkelsen (Undervisningsministeriet 2002) og bekrefter med det et liknende funn fra tidligere undersøkelser (Andersen m.fl. 1992). Finbak (2004) finner imidlertid slike forskjeller, men hennes inndeling av avvik er på andre premisser. Den skjeve fordelingen av avvikene i utvalget er også ett av hovedfunnene hos Larsson (1984), og også Wiggen (1992) finner slike tendenser.

Undersøkelser viser at sosiale variabler som urbaniseringsgrad og sosial status kan virke inn på skriveferdigheten. Larsson (1984) finner at elever fra gruppen "lav sosial status" staver dårligere enn elever fra gruppen "høy sosial status", Wiggen (1992) finner også at foreldrenes yrkesbakgrunn og urbaniseringsgrad virker signifikant inn på avviksmengden.

Hultman og Westman (1977) finner at det er en sammenheng mellom skriveavvik og karakter. Det samme finner man i den siste danske rettskrivingsundersøkelsen (Undervisningsministeriet 2002), men som man poengterer i rapporten fra denne undersøkelsen: "Materialet viser at der er en meget tèt, men ikke én-éntydig sammenhæng mellem karakter og antallet af stavefejl." (ibid.: 27).

Denne oppsummeringen tyder på at det er ganske mange fellestrekk ved rettskrivingsavvikene blant elevene i hele Skandinavia. Denne oppsummeringen danner også et viktig grunnlag for å konkretisere og avgrense problemstillingen for denne avhandlingen.

2.5. Konkretisering av underproblemstillinger

Hovedproblemstillingen for denne undersøkelsen er: *"Hva kjennetegner rettskrivingsavvikene til et utvalg trønderske 10. klassinger"*. På bakgrunn av den tidligere forskningen jeg har referert til under punkt 2.1-2.4., kan jeg dermed konkretisere noen relevante underproblemstillinger for undersøkelsen:

- Underproblemstilling 1: *Er det flere avvik i konsonantisme enn i vokalisme, og er det store forskjeller mellom avvikstypene ombytte, tillegg og utelatelse?*
- Underproblemstilling 2: *Er de vanligste avvikskategoriene som vekslingen og/å og dobbel konsonant også vanlig i denne undersøkelsen?*
- Underproblemstilling 3: *Er rettskrivingsavvikene knyttet til talespråket?*
- Underproblemstilling 4: *Er det flere grafematiske avvik enn sær- og sammenskrivingsavvik, og er det færrest grafotaksavvik?*
- Underproblemstilling 5: *Er det forskjeller mellom guttene og jentene i dette materialet, og er spredningen i utvalget jevn?*
- Underproblemstilling 6: *Spiller forhold som urbaniseringsgrad eller andre forhold som peker på gruppetilhørighet, som for eksempel skoleklasse, inn på mengden rettskrivingsavvik?*
- Underproblemstilling 7: *Samvarierer karakter med mengden rettskrivingsavvik?*

2.6. Framgangsmåte for besvare problemstillingene

Avhandlingen består av både en kvalitativ og en kvantitativ undersøkelse av rettskrivingsavvik, og materialet som ligger til grunn for undersøkelsen er elevtekster skrevet til avgangseksamen i norsk i 10. klasse. Tekstene er samlet inn som en del av prosjektet *Kvalitetsikring av læringsutbyttet i skolen* (KAL). Resultatene vil jeg særlig drøfte mot Geirr Wiggens avhandling fra 1992, men også med andre relevante undersøkelser. Det er to hovedårsaker til at jeg velger å drøfte denne undersøkelsen mot Wiggen (1992). For det første er hans avhandling den siste norske helhetlige studien av rettskrivingsavvik. For det andre ser studien på forskjeller og likheter i rettskrivingsavvik på fem klassetrinn, og han oppdager noen svært interessante tendenser til endring opp gjennom barneskoleårene som det kan være interessant å se om man finner igjen blant eldre elever.

Dette er en undersøkelse av alle grafematiske avvik og noen skriftspråksspesifikke avvik. Avvik i tegnsetting, avvik i stor eller liten bokstav, syntaktiske feil og utelatelse av leksem er ikke registrert i denne undersøkelsen. Målet er å beskrive generelle rettskrivingsavvik, og hvordan disse fordeler seg i et utvalg. Dette er en beskrivelse av bredden og omfanget av avvikene, ikke en dybdeanalyse av hvert enkelt avvik.

3. Metode

3.1. Beskrivelse og forklaring

Formålet med denne undersøkelsen er i hovedsak deskriptivt, og jeg vil i mindre grad kunne forklare hva som kan være årsaken til avvikene (Om beskrivelse som tilstrekkelig mål for (sosio-)lingvistisk forskning, se Suzanne Romaine (1982); jf. Wiggen (1987: 33f.; 1992: 69ff.)). Dette skyldes i hovedsak at materialet som ligger til grunn for denne undersøkelsen, er samlet inn av andre enn meg og med et litt annet forskningsformål. Dette innebærer at det finnes faktorer jeg ikke kan kontrollere for. Det finnes heller ingen mulighet for å hente inn ytterligere informasjon om, eller fra, informantene utover den som allerede er samlet inn. Dette materialet er dermed i mindre grad egnet til undersøke *årsaker* til skriveavvik.

3.2. Materialutvalg

3.2.1 Ekstensivutvalget til KAL-undersøkelsen

Utvalget til denne undersøkelsen er hentet fra KAL-materialet, og innsamlingen av dette materialet er beskrevet i den første studien utgitt av prosjektet (Evensen og Vagle 2003:1ff.). Alle data om utvalgsmetoden for utvalget til KAL-undersøkelsen er hentet fra Evensen og Vagle 2003 og Vagle 2005a. Materialet i KAL-prosjektet består av tekster fra avgangsprøven i norsk hovedmål i grunnskolen fra årene 1998-2001. Omtrent 20 % av alle avgangselevne i grunnskolen er hvert år trukket ut i norsk, og utvalget tekster som er trukket ut til KAL-materialet er representativt. Prøvene er valgt ut gjennom uvektet, stratifisert klyngeutvelgelse. Klyngene er skoleklasser og stratifiseringen skjer gjennom tre variabler: region, kommunetype og målform. Regionene er delt inn på bakgrunn av de største dialektskillene i Norge. Man fikk fire hovedregioner: Øst, Vest, Midt og Nord. Kommunene er delt inn etter størrelse, kommuner med færre enn 5000 innbyggere regnes som kommuner med lav urbaniseringsgrad, mens kommuner med flere enn 5000 innbyggere er kommuner med høy urbaniseringsgrad. Den siste inndelingen er etter målform: bokmål og nynorsk. Til sammen danner disse variablene 16 celler, og fra hver celle er det valgt ut 4 klasser. Med et gjennomsnitt på 23 elever pr. klynge gir dette et teoretisk utvalg på 1472 elevtekster pr. år. Det faktiske antallet er noe lavere, og ligger mellom 787 tekster for 2001 og 963 for 1998. Det totale utvalget etter fire år er 179 klasser, eller 3368 besvarelser. Dette utvalget kalles KAL-materialets ekstensivkorpus. For 2001 besto dette utvalget av 42 klasser.

Man har videre delt materialet inn i et bedømmingskorpus. Her trakk man ut hver tredje elev fra ekstensivkorpuset. Dette korpuset utgjør totalt 928 tekster, og 236 av disse er fra 2001. Av disse tekstene valgte man igjen ut et mindre utvalg tekster hvor alle sensorene var enige om bedømmingen. Dette siste utvalget, intensivutvalget, har dannet grunnlaget for en rekke av de kvalitative analysene i KAL-materialet. Representativiteten i forhold til karakter for året 2001 er svært god. Undersøkelsen ble godt mottatt skolen, og oppslutningen på elevnivå varierte mellom 87,4 og 95,8 %.

3.2.2. Utvalget til denne undersøkelsen

Til denne undersøkelsen har jeg formulert en underproblemstilling om rettskrivingsavvik og kjønn. I KAL-materialet finnes det bare tilgjengelige opplysninger om informantenes kjønn for ett år, 2001. Alle tekstene til dette utvalget er derfor hentet fra dette året.

Dette er en undersøkelse av avvik i bokmålstekster, og i utgangspunktet ønsket jeg å ha tekster fra hele landet. Dette viste seg imidlertid å være vanskelig. KAL-materialet er transkribert og ligger på et eget nettsted. For å teste hvor egnet det transkriberte materialet er for rettskrivingsundersøkelser, gjennomførte jeg en forundersøkelse hvor jeg sammenliknet fire tekster med originalene.⁶ Originalene er fotostatkopier av de håndskrevne eksamensbesvarelsene til elevene. Undersøkelsen viste at det var 11 variasjoner mellom originalene og de transkriberte tekstene. Antallet varierte fra seks avvik i en tekst, til to tekster med to avvik og en med ett. Dette var avvik hvor den som transkriberte hadde endret informantens tekst ved å legge til eller endre tegn som var falt ut i originalkopien, eller utelate tegn som var med i originalen. Forskjellene mellom originaltekstene og de transkriberte tekstene var dermed for store til at de transkriberte tekstene kunne gi et valid resultat.

Utvalget ble derfor av tidshensyn begrenset av hvilke tekster som var tilgjengelige i originalversjon i Oslo. Her fantes bokmålstekstene fra regionene Midt og Nord for året 2001. Det totale antallet tilgjengelige tekster var 244, men fordelingen på kjønn og urbaniseringsgrad mellom disse to regionene var ikke lik. For Midt er de fleste elevene fra kommuner med lav urbaniseringsgrad, mens forholdet er motsatt for region Nord.

I min undersøkelse er imidlertid tekstene fra region Nord utelatt fordi det ved flere enn ett tilfelle virket som om det var en diskrepans mellom kjønn som var registrert i undersøkelsen, og kjønnnet informanten selv antydte. Denne diskrepansen slo meg ikke ved tekstene fra region Midt, og utvalget til denne undersøkelsen ble dermed begrenset til bare å

⁶ Dette er tekstene 510119, 520117, 640103 og 670103.

omfatte bokmålstekstene fra denne regionen. Det totale antallet tilgjengelige tekster skulle være 143. Elleve av disse tekstene er utelatt av ulike årsaker: 1) tre tekster er skrevet på nynorsk, 2) tre er utelatt fordi kopien av originalen mangler en side, 3) to tekster som skal være i materialet, finnes ikke blant originalene og 4) i tre av tekstene er større eller mindre deler uleselig som følge av kopieringen.⁷ Grunnlaget for denne undersøkelsen er dermed 132 tekster. Tekstene er hentet både fra ekstensivutvalget, bedømmingsutvalget og intensivutvalget.⁸

Tekstene er eksamensbesvarelser i norsk i 10. klasse. Dette er langvarsoppgaver hvor elevene kunne velge en av syv oppgaver. Oppgavene presenteres etter hvor populære de var blant informantene i utvalget til denne undersøkelsen:

1. 6) "Marerittet", novelle, fortelling, (25.8 %)
2. 3) "Savn", essay, novelle, fortelling, (25.8 %)
3. 2) "Første gang", valgfri sjanger, (15.9 %)
4. 7) "Det var en gang", eventyr, (9.1 %)
5. 1) "Musikken i mitt liv", valgfri sjanger, (8.3 %)
6. 5) "Kjøpegalskap", artikkel, kåseri, essay, (7.6 %)
7. 4) "Familieportrett", skildring eller portrett, (4.5 %)
8. Uklart hvilken oppgave informanten har besvart, eller vedkommende har besvart flere oppgaver (3 %)

Rangeringen i utvalget som ligger til grunn for denne undersøkelsen, er lik rangeringen for hele materialet under ett (Vagle og Evensen 2005:14) Den innbyrdes prosentvise fordelingen er litt annerledes, men forskjellene er små.

3.2.3. Representativitet

Som tidligere nevnt har hele KAL-materialet for 2001 god representativitet sammenliknet med karakterfordelingen dette året (Evensen og Vagle 2003: 13). Tabell 3.1 viser hvordan karakternivået er blant informantene i denne undersøkelsen sammenliknet med gjennomsnittet for 2001 generelt, og jentene og guttene spesielt.

⁷ 1) Tekster på nynorsk: 520122, 520124, 520128, 2) originalen mangler en side: 460115, 460120, 500106. 3) Tekster som ikke finnes blant originalene: 510124, 520121, 4) Større eller mindre deler av teksten er blitt uleselig som følge av kopieringen: 470110, 470112, 500108.

⁸ En oversikt over alle tekstene som er brukt i materialet, er lagt ved som vedlegg 1.

Karakter Kjønn	1	2	3	4	5	6	N	Gj.snit	Gj.snit 2001 ⁹
Gutter	2	17	25	13	6	0	63	3,06	3,29
Jenter	0	5	18	30	12	4	69	3,88	3,96
Fordeling	2	22	43	43	18	4	132	3,36	3,6

Tabell 3. 1.: Karakterfordelingen i utvalget til denne undersøkelsen sammenliknet med gjennomsnittet for hele 2001. N= utvalget til denne undersøkelsen

Tabell 3.1 viser at utvalget til denne undersøkelsen ligger under karaktergjennomsnittet for 2001. Det er også noen flere jenter enn gutter i dette utvalget. Informantene kommer fra seks ulike skoleklasser, to av klassene er i kommuner med høy urbaniseringsgrad, mens de fire siste er i kommuner med lav urbaniseringsgrad. Dette innebærer at 42 av elevene er fra kommuner med høy urbaniseringsgrad, mens 90 av elevene kommer fra kommuner med lav urbaniseringsgrad. Antallet elever i hver klasse varierer fra 15 til 27 elever, begge disse klassene ligger i høyt urbaniserte kommuner, de andre klassene varierer mellom 21 og 24 elever pr. klasse.

	Gjennomsnitt i dette utvalget	Standard- avvik	Gjennomsnitt KAL 2001 ¹⁰	Standard- avvik
Gutter	618,1	243,04	642,3	278,7
Jenter	766,9	318,8	772,2	319,9

Tabell 3. 2.: Gjennomsnittlig tekstlengde og standardavvik i dette utvalget og i KAL-utvalget.

Tabell 3.2. viser at gjennomsnittlig tekstlengde i dette materialet ligger litt under gjennomsnittet for hele KAL-utvalget for jentene, og en god del under gjennomsnittet for guttene. For jentene er standardavvikene i dette utvalget og i KAL-materialet ganske like, mens for guttene er standardavviket høyere for hele KAL-utvalget for 2001 enn for utvalget til denne undersøkelsen. Ettersom gjennomsnittet i dette utvalget ligger noe under KAL-materialet, og standardavviket også ligger under, kan dette tyde på at det er flere gutter som skriver lengre i KAL-materialet enn i dette utvalget. Dette kan tyde på at representativiteten er en anelse under gjennomsnittet for jentene, og en god del under gjennomsnittet for guttene. Tabellene viser likevel at tendensene til karaktergjennomsnitt og kjønnsfordeling er like i mitt materiale og i KAL-materialet for 2001.

Utvalget er hentet utelukkende fra ett dialektområde, og tidligere undersøkelser viser at informantenes talemål virker inn på avvikene de produserer i skrevne tekster (Wiggen 1992). I tillegg finnes det i dette utvalget en informant som står for omtrent 20 % av avvikene. Denne gutten, som er fra en kommune med lav urbaniseringsgrad, skriver en trøndersk dialekt,

⁹ Tallene er hentet fra Vagle 2005b og 2005c.

¹⁰ Tallene er hentet fra Vagle 2005c: 39

og han er overraskende konsekvent i utførelsen av sin personlige ortografiske norm. Dette betyr at både den kvalitative og den kvantitative analysen i de kategoriene hvor hans avvik slår kraftig ut, neppe er helt representative for trønderske 10. klassingers gjennomsnitt eller for dette utvalgets gjennomsnitt. Jeg mener likevel det er viktig å ha med denne teksten med i materialet. Selv om vedkommende verken er språklig eller statistisk representativ ved enkeltkategoriene, gir informanten oss noen viktige pekepinn om de store sprikene i rettskrivingsferdigheten. På denne måten er han viktig for å gi et mer helhetlig bilde. Selv om informanten i noen tilfeller er alene om avvik, og i flere tilfeller øker avviksmengden i svært stor grad, er vedkommendes avvik med på å danne et mer fasettert bilde av rettskrivingssituasjonen i disse trønderske skoleklassene.

Undersøkelsen består av 132 tekster hentet fra seks klasser i seks forskjellige kommuner. Det er en overrepresentasjon av elever fra kommuner med lav urbaniseringsgrad, noen flere jenter enn gutter, og et lavere karaktergjennomsnitt. Det er også viktig å understreke at enkelte av de tidligere undersøkelsene jeg her skal sammenlikne resultatene med, har et lagt større utvalg enn hva som ligger til grunn for denne undersøkelsen (Undervisningsministeriet 2002, Andersen m.fl 1992, Bergersen 1957), mens andre sammenliknbare undersøkelser ikke skiller seg så mye fra dette utvalget i omfang (Walmsness 2000, Wiggen 1992, Larsson 1984, Hultman og Westman 1977). Enkelte undersøkelser (Walmsness 2002 og Hultman og Westman 1977) har også tekstutvalg med mindre regional spredning enn hva som er tilfellet for denne undersøkelsen.

Man kan drøfte i hvilken grad det er mulig å generalisere utover utvalget som ligger til grunn for undersøkelsen. Det er flere begrensninger i materialet. For det første er utvalget skjevt ettersom det er en overrepresentasjon av elever fra lavt urbaniserte kommuner. For det andre er utvalget utelukkende fra ett dialektområde, og for det tredje finnes det enkeltindivider som trekker gjennomsnittet svært mye opp. På den annen side ser vi av tabell 3.1. og 3.2. at selv om utvalget ligger noe lavere enn gjennomsnittet, finner vi de samme tendensene igjen i dette materialet som man fant i KAL-utvalget. Det er likevel ikke riktig å generalisere på bakgrunn av denne undersøkelsen, men det betyr ikke at funnene vil være uten allmenn interesse. Materialet er stort nok og representativt nok til at man eventuelt vil kunne oppdage om de tendensene som vi har sett i annen liknende forskning, også finnes her. I så måte vil denne undersøkelsen gi empiriske bidrag til rettskrivingsfeltet.

3.2.4. Registreringsmetode

For å undersøke hvordan det var mest hensiktsmessig å gjennomføre registreringen, gjennomførte jeg først en pilotregistrering. Erfaringene herfra la grunnlaget for metoden for registreringen av alle avvikene som ble valgt.

Alle tekstene i utvalget er gjennomlest to ganger. Første gang ble alle avvik markert, andre gang ble tekstene kontrollert. Avvik i syntaks, tegnsetting, stor og liten bokstav eller utelatte ord er ikke registrert i dette materialet. Det finnes også enkelte avvik som danner leksem som ikke er vanlige. Dette er uvanlige sammensetninger, men der det ikke er avvik i sammensetningen eller grafematiske avvik, er de ikke registrert som avvik. Det finnes naturlig nok også noen få tilfeller hvor det var umulig å avgjøre hva som var målordet for en grafemkombinasjon.¹¹ I disse tilfellene har jeg registrert avviket, men utelatt det fra selve avviksanalysen. I tilfeller der jeg har kunnet la tvilen komme informanten til gode, er avviket slettet fra databasen og danner ikke lenger grunnlag for den kvalitative og kvantitative analysen.

Norsk rettskrivningsnorm opererer med ulike tillatte former, og jeg har til enhver tid valgt den formen som fører til at så få avvik som mulig blir registrert hos informanten. I enkelte sammenhenger vil informanten ha brukt flere bøyningsparadigmer for et leksem i samme tekst, men dette er ikke regnet som avvik. Alle avvikene er registrert med den kombinasjonen av tegn informanten selv brukte. Dette innebærer at noen avvik er registrert med små bokstaver, andre med store.

Alle avvikene er deretter registrert ett og ett i en *Microsoft- Excel*- database.¹² Dette gjelder også de avvikene jeg definerer som tvetydige. Disse ble merket for seg, og avvikene er i ettertid gjennomgått og vurdert. Som hjelpemidler til analysen har jeg brukt *Norsk referansegrammatikk* (1997), samt ordlistene fra *Dokumentasjonsprosjektet* som finnes tilgjengelig på internett.

Dette er i hovedsak en registrering av grafematiske avvik, noe som innebærer at det i tradisjon med Wiggen (1992) og Larsson (1984) kan være registrert mer enn ett avvik pr. ord.

¹¹ Det er snakk om færre en tjue tilfeller.

¹² Et utdrag fra databasen finnes som Vedlegg 2.

3.3. Kategoriseringen

3.3.1 Kategoriernes reliabilitet

Ettersom jeg har valgt å jamføre min undersøkelse med Wiggens (1992), innebærer dette at jeg også vil velge å dele inn avvikene i kategorier som i stor grad er i overensstemmelse med hans inndeling. Inndelingen er likevel ikke identisk, men bygger på prinsippet om at kategoriene skal beskrive ett språklig nivå. Målet er at beskrivelse og forklaring skal være klart skilt fra hverandre. Grunninndelingen av avvikene er derfor rene formalkategorier.

For å undersøke hvordan kategoriene egnet seg som grunnlag for analyse, gjennomførte jeg en pilotundersøkelse hvor 10 tekster fra et annet utvalg ble trukket ut. I det store og hele var kategoriene som dannet grunnlaget for analysen egnet, men enkelte tilpasninger ble gjort, og de endelige kategoriene er presentert under punkt 3.2.2..

3.3.2. Analysekategoriene

De kvalitative kategoriene for avvikene er først delt inn etter om avviket er grafematisk, grafotaktisk, et særskrivingsavvik eller et sammenskrivingsavvik. De grafematiske avvikene er deretter delt inn i vokalavvik og konsonantavvik. Vokal- og konsonantavvikene er derpå gruppert etter om det er ombytte av grafem, tillegg av grafem eller utelatelse av grafem. Den neste kategorien er en konkretisering av hvor i ordet avviket oppstår. Dette er gjort på tre måter. Først har jeg skilt mellom avvik som oppstår ved det første grafemet, de *initiale*, avvik som oppstår mellom to grafem, de *mediale*, og avvik som oppstår helt sist i ordet, de *finale*.

Den andre inndelingen skal plassere avvikene enda mer nøyaktig. Undersøkelser viser at de fleste ord blir ”fiksert” under leseprosessen. At et ord blir fiksert innebærer at leseren stopper opp ved ordet og registrerer tegnene. Dette skjer oftest mellom det tredje og det fjerde tegnet i ordet. Funksjonsord har imidlertid en tendens til å bli hoppet over, og de sakkadiske øyebevegelsene, det vil si bevegelsen mellom hvert fikseringspunkt, er ofte mellom 5-9 tegn (Pollatsek m. fl. 1999:179ff.). Annen forskning tyder imidlertid på at avansert staveferdighet ikke er avansert avkoding i omvendt rekkefølge, i den forstand at samme forklaringsmodell kan forklare begge prosessene (Bråten 1994b: 36). Hvordan øyet forflytter seg er likevel relevant her, fordi vi må anta at informantene leser store deler av teksten sin både under og etter skriveprosessen. Det er derfor interessant å undersøke mer nøyaktig hvor i grafordet avviket oppstår. Dette gjelder særlig for de mediale avvikene. De er derfor plassert etter et tallsystem som beskriver hvor langt fram eller bak i grafemkjeden avviket befinner seg. Wing og Baddeley (1980) fant at alle typer skriveavvik er mest frekvente midt i ordet, og at avvikene som oppstår i begynnelsen av ordet, har større sjanse for å bli oppdaget og rettet enn

avvik lenger bakover i ordet. For å konkretisere plasseringen av de mediale avvikene, har jeg derfor valgt å bruke samme inndeling av ordene som Wing og Baddeley (1980) har gjort i sin undersøkelse:

Totale ant elementer	Plass 1	Plass 2	Plass 3	Plass 4	Plass 5
K x 5	K	K	K	K	K
K x 5+1	K	K	K+1	K	K
K x 5+2	K+1	K	K	K	K+1
K x 5+3	K+1	K	K+1	K	K+1
K x 5+4	K+1	K+1	K	K+1	K+1
K x 5 +5	K+1	K+1	K+1	K+1	K+1

Tabell 3. 3: Wing & Baddeleys (1980) modell for å plassere grafem. K= hvor mange tegn ordet består av: 0,1,2,3, osv.

Inndelingen i disse analysekategoriene er svært detaljert. Dette er gjort først fordi leseren enkelt skal kunne orientere seg i materialet, og dernest for at beskrivelsen skal plassere og definere avviket på klarest mulig måte. Inndelingen er ikke gjort for å forklare særlige typer avvik.

Avvikene er tilslutt delt inn etter morfemtypen avviket befinner seg i. Dermed følger jeg Wiggens (1992) måte å dele opp ord på. Andre inndelinger av ord baserer seg på fonologiske enheter. En slik inndeling er ”opptakt” og ”rim” som for eksempel Elsness (2001) bruker i sin doktoravhandling. Bråten (1994b) mener imidlertid morfemene spiller en viktig rolle som prosesseringsenhet hos voksne (ibid.: 28), noe Elbro (1990) støtter. Wiggen (1992) opererer med en tradisjonell tredeling av morfemtypene: rotmorfem, grammatiske morfem og avledningsmorfem. I tråd med Wiggen har jeg derfor valgt å analysere ordet på samme måte som Wiggen har gjort, og har valgt den samme tredelingen for beskrive hvor avviket befinner seg.

Sær- og sammenskrivingsavvikene er delt inn etter samme modell som de mediale avvikene, nemlig etter hvor avviket oppstår. I den kvalitative analysen er disse avvikene analysert etter om de er substantivsammensetninger, adjektivsammensetninger, verbsammensetninger eller andre sammensetninger. Denne inndelingen følger samme kategorisering av sammensetninger som er skissert i Faarlund m. fl (1997), og som Walmsness (2000) har fulgt i sin undersøkelse. De avvikende sammensetningene er beskrevet etter hva slags frase avviket er en sammensetning av. Avvik i sammensetninger er ofte mer eller mindre faste uttrykk som er oppfattet som en enhet. Dette gjelder særlig adverb. De avvikende sammensetningene er derfor kategorisert som adverbfraser eller andre avvikende

sammensetninger. I denne undersøkelsen er det ikke lagt til rette for statistiske målinger av avvik i sær- og sammenskriving utover enkle frekvensanalyser.

Den siste gruppen er grafotaksavvik. Grafotaksavvikene er ikke analysert, kun registrert i antall.

Sett under ett er det 113 kvalitative analysekategorier i dette materialet.

3.3.3. Talemålstilknytning

De grafematiske avvikene er i tillegg vurdert etter hvilke grad av korrelasjon de kan sies å ha til talemålet. Dette er ikke en formalkategori, men en kausalkategori. Denne kategorien danner likevel ikke grunnlaget for beskrivelsen av avvikene. Talemålstilknytning må oppfattes som en faktor som potensielt kan forklare avviket.

Wiggen (1992) finner i sin undersøkelse at selv om andelen rettskrivingsavvik går ned, så har flere talemålskorrelasjon jo høyere opp i barneskolen man kommer. Finbak (2004) finner også at en svært stor andel av avvikene kan knyttes til fonologi. Det er derfor sannsynlig at talemålet kan vise seg i avvikene til informantene også i mitt materiale.

Selv om jeg kommer fra Østlandet og ikke har førstehåndskjennskap til trøndersk, har jeg skilt mellom det jeg kaller lydrette avvik og dialektale avvik. For de lydrette avvikene gjengir den skrevne formen et lyddrett uttrykk, nesten uavhengig av hvilken norsk dialekt man har som morsmål. Avvikene under er lydrette i de fleste norske dialekter:

460108: misunlige ”misunnelige” (utelatelse av grafemene <n> og <e>) og 470108: håpe ”håpet” (utelatelse av grafemet <t>). Dette er lydrette avvik fordi begge grafordene gjengir en helt plausibel uttale av ordet, selv om tonemet påvirkes i det siste tilfellet. Et kjennetegn ved de lydrette avvikene er også at de ikke er knyttet opp til spesielle kjennetegn ved hver dialekt, men at det er avvik man med stor sannsynlighet vil finne igjen i de fleste norske dialektområder. De lydrette avvikene skal avspeile sammenhengen mellom fonologi og ortografi, men ikke morfologi, syntaks og ortografi. De dialektale avvikene er derimot avvik som er påvirket ikke bare av dialektens fonologi, men også av morfologi og særegne dialektale former. Eksempler på slike avvik er: 500110: dætt ”detter” (endring av rotvokalen og utelatelse av bøyningssuffixen –er) og 520104: skjært ”skåret” (endring av rotvokal, endring av bøyningssuffixen i preteritum). Dette siste er definert som dialektalt selv om det er en ganske vanlig form ellers i østnorske dialekter. Avviket, slik det er realisert grafematisk, gjengir imidlertid ikke en identisk lydlig form som den korrekte ortografiske formen. Dette er årsaken til at avviket er definert som dialektalt. For å definere de

dialektale avvikene har jeg brukt Helge Sandøys *Talemål* (1996) og Martin Sjøkkelands *Dei norske dialektane* (1997) som skriftlige kilder, samt brukt informanter med trøndersk som morsmål som referanse.

Den siste gruppen avvik er verken lydrett eller dialektal. Dette er avvik som enten endrer prosodien i ordet, som endrer bøyingsmønsteret eller som gjengir leksem som ikke finnes på bokmål. Et eksempel på dette er: 520111: utilpasset "utilpass" (adj) (tillegg av en bøyingsendelse til et fast uttrykk).

Denne inndelingen i tilknytning til talemålet er ikke testet i en pilotundersøkelse, noe som innebærer at talemålstilknytning er et subjektivt mål. Leseren vil selv ha muligheten til å vurdere den kvalitative beskrivelsen som i sin helhet er lagt ved.

3.3.4 Andre metodiske problemer knyttet til tekstene

Som jeg har nevnt tidligere, er originalene kopier av de originale eksamensbesvarelsene. I enkelte av de originale kopiene har noen av de siste bokstavene på hver linje falt ut under kopiering. Blant de 132 tekstene i dette materialet er det registrert 245 slike avvik. Der dette har skjedd, har jeg registrert avviket, men jeg har ikke plassert det i analysekategorier. I transkriberingene av disse tekstene er disse avvikene enten rettet, eller de er utelatt.

Analysematerialet er håndskrevne tekster, og jeg er den eneste personen som har lest disse tekstene og tolket avvikene. Dette innebærer at utvelgelsen av avvik kan være subjektiv. Etter min oppfatning har det bydd på overraskende få problemer å tyde de håndskrevne tekstene, og selv blant informantene med uklar håndskrift, har det vært relativt enkelt å avgjøre hva som er avvikende grafem og hva som ikke er det. I de tilfellene der jeg har stusset ved et tegn, har jeg sammenliknet utformingen av tegnet med resten av teksten. Der utformingen er konsekvent, har jeg ikke registrert det som avvik. I de tilfellene der jeg ikke har funnet igjen en liknende utforming andre steder i teksten, er tegnet registrert som avvik. Det er særlig utformingen av vokalgrafem som har oppe til slik vurdering.

3.4. Den kvantitative analysen

3.4.1. Kvantitative variabler

Tesitelova hevder at i leksikalske utvalg over 3000 ord øker andelen ulike ord relativt sett saktere enn ved utvalg på færre enn 3000 ord (Tesitelova 1992: 42). Utvalg bestående av 3000 leksikalske ord vil dermed kunne gi et innblikk i ulike variasjoner, men er ikke stort nok til at dette kan garanteres. I dette materialet er det registrert avvik i 2247 ord. En del av disse ordene går igjen flere ganger slik at antallet lemma er enda lavere. Totalt i dette materialet er det registrert 91 862 løpende ord.

Den statistiske analysen består i hovedsak av å sette bakgrunnsvariabler opp mot gjennomsnittlig avvik hos den enkelte informant. Det gjennomsnittlige avviket hos den enkelte informant er definert som vedkommendes gjennomsnittlige antall avvik pr. 100 løpende ord. Bakgrunnsvariablene dette er satt opp mot er:

- 1) Kjønn
- 2) Urbaniseringsgrad
- 3) Klasse

I tillegg vil funnene sammenliknes med informantenes karakter.

I de fleste tilfeller er verdiene brukt slik de står, men for noen analyser har det vært nødvendig å gjøre gjennomsnittlig avvik pr. 100 løpende ord om til større intervaller. Disse intervallene er:

- 1) >1 (færre enn 1 avvik pr. 100 løpende ord)
- 2) 1-3 (mellom ett og tre avvik pr. 100 løpende ord)
- 3) 3-5 (mellom tre og fem avvik pr. 100 løpende ord)
- 4) 5-7 (mellom fem og syv avvik pr. 100 løpende ord)
- 5) 7< (7 eller flere avvik pr. 100 løpende ord)

3.4.2. Statistiske mål

Materialet er egnet til å gjennomføre ulike statistiske analyser. Dette er gjort på to måter. Etter hver *kvalitative* beskrivelse av avvikene følger en *kvantitativ* beskrivelse. I denne beskrivelsen har jeg gjennomgående lagt det aritmetiske gjennomsnitt til grunn som mål for middelveiden for de ulike gruppene. Denne middelveiden er gitt som gjennomsnittlig antall avvik pr. 100 løpende ord. Dette er tilsvarende avviksmålet Wiggen (1992) har brukt i sin avhandling. Det

aritmetiske gjennomsnittet er imidlertid ikke alltid et godt mål på middelverdien for enkelte av kategoriene. I noen tilfeller er gjennomsnittet med stor sannsynlighet svært påvirket av enkelte informanter. Dette gjør gjennomsnittet til et misvisende mål, noe som vil være klart kommentert der det er aktuelt. De andre målene for middelverdien, som median og modus, har ikke vært brukt fordi utarbeidingen av disse målene, i tillegg til aritmetisk gjennomsnitt, ville blitt for omfattende. For at leseren likevel skal få et innblikk på fordelingen av avviket i utvalget, er den prosentvise spredningen i hver gruppe og i utvalget som helhet presentert. Det er ikke regnet ut standardavvik for hver formalkategori.

Det finnes en informant i materialet som alene står for omtrent 20 % av avvikene. Når man gjennomfører statistiske analyser på en så lite materiale som har såpass store sprik, vil alle statistiske analyser bli misvisende. Informanten med ekstremverdier er derfor fjernet fra materialet når det er statistisk testet for samvariasjon. Det er bare gjennomsnittlig antall avvik pr. 100 løpende ord som er testet statistisk mot bakgrunnsvariablene og karakter. Inndelingen av de deskriptive språklige kategoriene kan ikke danne grunnlag for statistiske analyser, og formalkategoriene er dermed heller ikke statistisk testet mot hverandre. De statistiske analysene jeg har gjennomført for å beskrive samvariasjon av rettskrivingsavvik og bakgrunnsvariablene og karakter, er av eksplorativ karakter. Den kan derfor verken bekrefte eller avkrefte hypoteser.

For å utføre de statistiske analysene har jeg brukt *Statistical Package for Social Sciences*, (SPSS) og *Epi- Info 2002 (Centers for Disease Control)*. Begge disse programmene gir muligheter for et stort utvalg av statistiske tester, men i forbindelse med denne undersøkelsen har jeg begrenset antallet tester til å omfatte frekvenstestene *Frequency distribution*, og *Descriptive statistics*. For å måle samvariasjon vil jeg bruke tosidige t-tester (*Independent- Samples t-Test*) når jeg undersøker variabler på nominalnivå, og produktmomentkorrelasjonskoeffisienten *Pearsons r* når variablene er på ordinalnivå. Som signifikansnivå har jeg valgt $p < 0,05$ (Befring 2002; Woods m.fl. 1996). Signifikansnivået uttrykker hvor stor sannsynligheten er for at resultatet som er observert er tilfeldig. Når man velger et signifikansnivå på $< 0,05$, er det 5 % sjanse, eller mindre, for at resultatet er tilfeldig.

I de sammenhengene hvor flere grupper skal testes, men disse gruppene ikke er rangert, er verken t-test eller korrelasjonskoeffisient egnet. I disse sammenhengene vil jeg bruke prosentvise krysstabuleringer (*Cross tabulations*), og også oppgi middelverdier og standardavvik.

Del II

4. Resultatpresentasjon

Denne delen er en systematisk presentasjon av alle de grafematiske avvikene og av alle sær- og sammenskrivingsavvikene. Jeg vil kun oppgi antallet grafotaktiske avvik, ikke presentere dem. Hovedfokus i denne undersøkelsen ligger på de grafematiske avvikene. Jeg analyserer først alle konsonantavvikene dernest alle vokalavvikene. Disse er etterfulgt av særskrivingsavvikene og til slutt sammenskrivingsavvikene. Alle de grafematiske avvikene er presentert i samme rekke følge: først ombyttene, dernest tilleggene og til slutt utelatelserne. Innenfor hver type (ombytte osv.) analyseres først de initiale, så de mediale, og til slutt de finale avvikene. De mediale avvikene er i tillegg kategorisert etter hvor i ordet avviket oppstår. Dette er vist ved et tall, 1, 2 er foran midten, 3 er midten, 4, 5 er etter midten.

Innenfor disse typene (initial osv.) er de igjen delt inn etter om det er rotmorfem, grammatisk morfem eller avledningsmorfem. I selve resultatpresentasjonen er alle avvikene først presentert på følgende måte:

Ombyttet <k(v)> for <h(v)> 470107¹³: kva "hva" (pron), 500110: kvar x2 "hver", kver "hver" (pron)

Grafemet avviket gjelder er presentert mellom klammer (< >). For ombyttenes vedkommende er grafem som påvirker dette grafemet presentert ved siden av, men disse er i tillegg omsluttet av parentes. Etter dette følger informantens tallkode. Så følger avviket slik informanten har skrevet det. Den korrekte formen står mellom hermetegn. Dersom avviket forekommer mer enn en gang pr. tekst er dette signalisert med en x2 etc.. Leksemets ordklasse kommer til sist i parentes. Informantens tallkode er bare ført opp en gang. I de tilfellene de informanten har flere avvik av en type, er disse bare skilt ved komma og ordklasse. I rotmorfem og avledningsmorfem er avvikene presentert uavhengig av ordklasse, mens de grammatiske morfemene er presentert etter ordklasse.

Alle korrekte ordformer vil bli gjengitt i "hermetegn". Den kvalitative analysen er etterfulgt av en kort kvantitativ oppsummering. Dette skjer etter hver plass i ordet. Etter hver grafematiske hovedkategori (ombytte, tillegg, utelatelse) følger en helhetlig oppsummering og en kvantitativ beskrivelse. Ved hver kvantitativ beskrivelse vil jeg sammenlikne mine funn særlig med Wiggens studie fra 1992 og i tilfeller der det er aktuelt, med andre studier.

¹³ Tallkoden er identisk med tallkoden på hver tekst slik den finnes tilgjengelig på internett. De første to tallene indikerer klasse, de neste to tallene indikerer årstall og de siste to tallene er informantens personlige nummer.

Sær- og sammenskrivingsavvikene er beskrevet hver for seg. Også her følger en kvantitativ beskrivelse etter hver kvalitative analyse. Der det er aktuelt er disse også sammenliknet med andre relevante studier.

Den statistiske beskrivelsen hvor jeg tester gjennomsnittlig avvik pr. 100 løpende ord mot bakgrunnsvariablene kommer helt til slutt. Resultatpresentasjonen og den påfølgende analysen følger i kapitlene 5 (konsonantavvik), 6 (vokalavvik) og 7 (sær- og sammenskrivingsavvik).

4.1. Noen generelle funn

Totalt i dette materialet er det registrert avvik i 2247 ord. Det betyr at 17 ord per tekst i gjennomsnitt avviker fra normen. I denne undersøkelsen er det registrert flere avvik i et ord, og totalt er det registrert 3026 avvik. Dette innebærer at det i gjennomsnitt er 1,3 avvik per ord. Ut fra dette målet er det i gjennomsnitt 22,9 avvik pr. tekst i denne undersøkelsen. Tekstlengden er imidlertid varierende, og hele materialet består av 91 862 løpende ord. Dette innebærer at det er i gjennomsnitt 3,29 avvik pr. 100 løpende ord, og det er bare to informanter som ikke har noen avvik. Jeg har nevnt tidligere at alle andre rent skriftspråklige avvik enn sær- og sammenskrivingsavvik er holdt utenfor denne undersøkelsen, slik at den totale avviksmengden, dersom man også inkluderer disse, sannsynligvis vil være noe høyere enn tallet jeg har angitt her.

Av de 3026 avvikene er de fleste grafematiske avvik. 2628 av avvikene er konsonant- og vokalavvik, 24 er avvik i grafotaks, mens 374 er sær- og sammenskrivingsavvik. De fleste av de grafematiske avvikene er i konsonantismen. De utgjør 54 % av alle avvikene i materialet, eller 62 % av alle de grafematiske avvikene. Vokalavvikene er den nest største avviksgruppen. De utgjør 34 % av alle avvikene i materialet, eller 38 % av alle de grafematiske avvikene. Vokal- og konsonantavvikene fordeler seg dermed proporsjonalt sett likt i Wiggen (1992) og i denne avhandlingen.

I denne undersøkelsen forekommer konsonantismeavvik 1,76 ganger pr. 100 løpende ord, mens vokalavvikene forekommer 1,1 ganger pr. 100 løpende ord. Grafotaksavvik forekommer svært sjelden, noe også Wiggen (1992) finner i sin undersøkelse. Grafotaks vil ikke bli omtalt utover dette.

Den siste avvikstypen er sær- og sammenskrivingsavvik, og den utgjør 12 % av avvikene. Særskrivning er langt mer frekvent enn sammenskriving.

5. Konsonantavvik

Konsonantavvikene forekommer 1,76 ganger pr. 100 løpende ord. Det vanligste konsonantavviket er konsonantutlatelser. Dette utgjør 56,5 % av alle konsonantavvikene. Konsonanttilleggene er litt sjeldnere, men utgjør likevel 34 % av konsonantavvikene. Det minst vanlige konsonantavviket er konsonantombytter, som utgjør de resterende 9,5 % av alle avvik i konsonantismen.

5.1. Konsonantombytter

5.1.1. Analyse av konsonantombytter

Det minst frekvente konsonantavviket er konsonantombytter. Totalt i materialet forekommer dette avviket bare 156 ganger.

5.1.1.1. Initiale konsonantombytter

Det er 17 initiale konsonantombytter i dette materialet. De fleste er i rotmorfem, mens 1 er i avledningsmorfem.

5.1.1.1.1 Kvalitativ analyse

5.1.1.1.1.1. Rotmorfem

Det er 16 initiale konsonantombytter i rotmorfem. Det er to hovedtrekk som går igjen: For det første ser det ut til at formene er påvirket enten av nynorsknormen eller dialekten. Dette skjer i 6¹⁴ tilfeller:

Ombyttet <k(v)> for <h(v)>	470107: kva "hva" (pron), 500110: kvar x2 "hver", kver "hver" (pron)
Ombyttet <m> for <n>	520111: mesta "nesten" (adv)

Det andre hovedtrekket er at informantene ser ut til å blande sammen likelydende grafem eller grafemkombinasjoner. Dette skjer i 6 tilfeller:

Ombyttet <g(j)> for <h(j)>	520112: gjørner "hjørner" (s)
Ombyttet <h(j)> for <g(j)>	500121: hjemte "gjemte" (v)
Ombyttet <j> for <g>	470117: jikk "gikk" x2 (v)
Ombyttet <s> og ikke <c>	470117: sirka "cirka" (adv), 530115: sirka "cirka" (adv)

¹⁴ Når jeg heretter omtaler antall avvik, vil jeg bruke tall, selv om tallet er under tjue.

Den siste typen avvik i rotmorfem har ingen tydelig sammenheng med talemålet. Disse ombyttene endrer leksem eller danner en grafemkombinasjon som ikke finnes i bokmål. Det er 4 slike tilfeller:

Ombyttet <f> for 	510107: fokstaver "bokstaver" (s)
Ombyttet <f> for <l>	510107: fært "lært" (v)
Ombyttet <m> for <n>	470109: nye "mye" (adj), 500110: nest "meste" (adj), 520116: med "ned" (adv)

5.1.1.1.2. Avledningsmorfem

Det er 1 tilfelle av initiale konsonantombytter i avledningsmorfem:

Ombyttet <p> for 	520112: pegynnte "begynte" (v)
----------------------	--------------------------------

5.1.1.1.2. Oppsummering og kvantitativ analyse

		Lydrett	Dialekt	Ingen relasjon	Total
Initial	Rotmorfem	6	7	3	16
	Avledningsmorfem	0	0	1	1
Total		6	7	4	17
Fordeling i %		35 %	42 %	24 %	100 %

Tabell 5.1. 1.: Reell fordeling av initiale konsonantombytter etter talemålstilknytning.

De initiale konsonantombyttene ser særlig ut til å oppstå enten som følge av en forskjell mellom informantens dialekt og bokmålsnormen, eller fordi informanten støtter seg til det ortofone prinsippet i tilfeller der bokmålsnormen følger andre prinsipp. 77 % av avvikene kan knyttes til informantenes talemål, mens en mindre del ikke har noen fonologisk forklaring. Det er bare registrert 17 initiale konsonantombytter, og 16 av disse er i rotmorfem og 1 i et avledningsmorfem. Gutter gjør 13 initiale ombytter i rotmorfem og 1 i avledningsmorfem. Jentene gjør 3 initiale ombytter i rotmorfem. Tabellen under viser fordelingen på kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene i parentes er antallet informanter som gjør avviket, mens prosenttallet nederst viser prosentandelen av hver gruppe som gjør avviket.

	Initiale konsonantombytter				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	9 (4)	3 (2)	3(3)	1 (1)	16
pr. 100 løpende ord	0,03	0,03	0,005	0,007	0,017
Avledningsmorfem	1 (1)	0	0	0	1
pr. 100 løpende ord	0,004	0	0	0	0,001
Total	9	3	3	1	17
pr. 100 løpende ord	0,03	0,03	0,007	0,007	0,018
Spredning	4/ 10 %	3 / 12 %	3/ 6 %	1/ 6 %	11/ 8 %

Tabell 5.1. 2.: Fordelingen av initiale konsonantombytter fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning.")

Som tabell 5.1.2. viser, er dette et avvik med liten spredning i utvalget, det er noen flere gutter enn jenter som gjør avviket, men ettersom totalsummen er liten, kan tallene være vilkårlige.

Avviket forekommer særlig i rotmorfem.

Sammenlikner vi med Wiggens tall fra 6. klasse, er det registrert omtrent halvparten så mange konsonantombytter i mitt materiale (Wiggen 1992: 386). Også Wiggen finner at initiale konsonantombytter forekommer sjelden i bokmål, og avvikene som er påvirket av talemålet, finnes bare i 6. klasse. Talemålskorrelasjonen er høyere i mitt materiale sammenliknet med Wiggens (ibid.).

5.1.1.2. Mediale konsonantombytter

Det er 88 mediale konsonantombytter i dette materialet. De fleste mediale konsonantombyttene er mot slutten av ordet. På plassene 4 og 5 er det 54 slike ombytter. Mot begynnelsen eller rundt midten av ordet er det 36 avvik.

5.1.1.2.1. Kvalitativ analyse

5.1.1.2.1.1. Plass 2 og 3

På plass 2 og 3 er det 35 avvik. De fleste avvikene her er i rotmorfem. Bare 4 er enten i grammatisk morfem eller i avledningsmorfem.

5.1.1.2.1.1.1. Rotmorfem

Det er 31 avvik i rotmorfem. 19 av disse skyldes sannsynligvis at informanten har valgt en lydrett, men ortografisk avvikende grafemkombinasjon. Jeg har delt de lydrete avvikene inn etter noen fellestrekk ved ortografien til målordene. I noen tilfeller er leksetet et lånord eller et fremmedord, og ombyttet <v> for <f> er et eksempel på en svært nøyaktig fonologisk analyse av det lydlige uttrykket:

Ombyttet <c(h)> for <s(h)>	460127: milkchake "milkshake" (s)
Ombyttet <p> for 	520115: lespisk "lesbisk" (adj)
Ombyttet <x> for <ks>	500109: ekstremt "ekstremt" x2 (adj)
Ombyttet <v> for <f>	500101: asvalten "asfalten" (s)

En annen gruppe er ombytter som skal representere fonemet /j/:

Ombyttet <(s)k(j)> for <(s)g(j)>	460114: nyskjerrig "nysgjerrig" (adj)
Ombyttet <(s)j> for <(s)k>	500105: sjimte "skimte" (v), kvinne sjkelse "kvinneskikkelse"(s)

En annen gruppe er ombytter som skal representere fonemet /n:/:

Ombyttet <(n)d> for <(n)n>	470108: spendingen "spenningen" (s) 470114: samfunds tjeneste "samfunnstjeneste" (s) 520109: forbandet "forbannet" (adj)
Ombyttet <(n)n> for <(n)d>	500125: sannen "sanden" (s)

Ombytter som skal representere fonemet /ng/:

Ombyttet <(n)g> for <(n)k>	500105: tengte "tenkte" (v) 510117: tengte "tenkte" (v) 520115: tengte "tenkte" x2 (v)
----------------------------	---

Andre lyddrette konsonantombytter:

Ombyttet <v> for <m>	530101: stevninga "stemninga" (s)
Ombyttet <(l)l> for <(l)t>	520116: allså "altså" x2 (adv)

De siste 12 konsonantombyttene i rotmorfem er ikke lyddrette. Det er 1 tilfelle av hvert av disse ombyttene, og 6 av dem danner andre leksem enn hva som ville vært naturlig av konteksten:

Ombyttet <k(k)> for <n(k)>	460113: rykkete "rynkete" (adj)
Ombyttet <l> for <t>	460108: slående "stående" (v)
Ombyttet <n> for <r>	510105: ovenfor "overfor" (prep)
Ombyttet <n> for <t>	460127: bakganen "bakgaten" (s)
Ombyttet <n> for <v>	520116: sonerom "soverom" (s)
Ombyttet <t> for <p>	460109: strek "sprek" (adj)

De resterende 6 avvikene representerer leksem som ikke finnes på norsk, og to av dem er med stor sannsynlighet allografiske:

Ombyttet <dd> for <ldn>	500101: innbidding, "innbildning" (s)
Ombyttet <f> for 	500113: for fana "forbanna" (adj)
Ombyttet <k> for <s>	520114: utkikt "utsikt" (s)
Ombyttet <pp> for <gg>	520105: ryppen "ryggen" x2 (s)
Ombyttet <r> for <l>	470113: brir "blir" (v)

5.1.1.2.1.1.2. Grammatiske morfem

Det er to ombytter i grammatisk morfem. Det ene er en bøyningsfeil hvor informanten har valgt en annen bøyningsform enn hva som er motivert ut fra konteksten:

Ombyttet <m> for <t> 500109: langsommere ”langsomt” (adj)

Det andre er et lydrett ombytte i et grammatisk ord. Dette er et typisk eksempel på SMS-språk:

Ombyttet <x> for <gs> 500105: oxo ”også” (konj)

5.1.1.2.1.1.3. Avledningsmorfem

Det er to ombytter i avledningsmorfem: Det ene er lydrett, og tillatt, i riksmålsnormen:

Ombyttet <(n)d> for <(n)n> 520106: anderledes ”annerledes” (adj)

Det andre ombyttet er ikke fonologisk mulig, men er antakelig et skriftspråklig avvik:

Ombyttet <l> for <t> 500122: viktig ”viktig” (adj)

5.1.1.2.1.2. Plass 4 og 5

På plass 4 er det registrert 53 avvik, mens det på plass 5 er registrert 11.

5.1.1.2.1.2.1. Rotmorfem

Det er 24 konsonantombytter i rotmorfem, og 16 av dem er lydrette. Det er to hovedtyper av disse avvikene. Den første typen er avvik som er knyttet til sammenblanding av grafemene

<g> og <k>. Disse er:

Ombyttet <g> for <k>	500109: slags ”saks” (s)
Ombyttet <k> for <g>	500121: slaks ”slags”(s)
Ombyttet <(n)g> for <(n)k>	500105: betengt ”betenkt” (adj)
Ombyttet <(n)k> for <(n)g>	520114: trenkte ”trengte” (v), innestengt ”innestengt”(adj)

Den andre hovedtypen er leksem hvor den korrekte grafemkombinasjonen er dobbel konsonant, men hvor informanten har byttet til et annet grafem. Kvantiteten på stavelsene er korrekt, men ortografien er ikke etter normen. Disse avvikene er:

Ombyttet <(l)d> for <(l)l>	500101: tilfeldet ”tilfellet”
Ombyttet <(n)n> for <(n)d>	500102: stemmebåna ”stemmebånda” (s)
Ombyttet <(n)d> for <(n)n>	530102: forbandet ”forbannet” (adj)
Ombyttet <(d)t> for <(t)t>	460128: brett ”bredt”(adj) 470113: nøtt ”nødt”(adj) 500105: mitt ”midt” x2 (prep), 510102: mitt ”midt” (prep), 530118: tidt ”titt” (adv)

Den siste typen lydrette avvik er konsonantombytter i fremmedord. I det ene tilfellet har ordet fått en norsk ortografi, i det andre har man beholdt den originale franske ortografien. Det er 1 tilfelle av hvert av disse ombyttene:

Ombyttet <g> for <s(j)> 470102: orange ”oransj”(adj)
Ombyttet <g> for <t> 530114: resturangen ”restauranten”(s)

De resterende 7 ombyttene er ikke lydrette, men 3 av dem kan knyttes til informantenes talemålsvarietet. Det er 1 tilfelle av hvert av disse ombyttene:

Ombyttet <k> for <r> 500110: dåkker ”dere”(pron)
Ombyttet <s> for <r> 500110: blå mæska ”blåmerker”(s)
Ombyttet <v> for <p> 500124: kjivt ”kjipt” (adj)

I 3 tilfeller har informanten brukt et annet leksem enn hva som er meningsbærende i konteksten:

Ombyttet <s> for <t> 500121: frosten ”frossen”(adj)
Ombyttet <t> for <k> 500106: gryntet ”rynket” (v)
Ombyttet <k> for <g> 510103: jekk ”jeg” (pron)

De siste avvikene er allografiske:

Ombyttet <ll> for <tt> 470115: minuller ”minutter” x2 (s)

5.1.1.2.1.2.2. Grammatiske morfem

Det er 21 ombytter i grammatiske morfem. Blant disse er det bare fire konsonanter som er byttet om. Disse er <s>, <d>, <t>, <k>, og <s>. 13 av ombyttene er lydrette og 4 av disse igjen er knyttet til dobbel konsonant.

Adjektiv:

Det er 2 avvik i adjektiv. Det ene er knyttet til dentalsuffikset og er lydrett:

Ombyttet <t(t)> for <d(t)> 500110: gått ”godt” (adj)

I det andre er tilfellet har informanten valgt feil bøyningsformativ:

Ombyttet <t> for <n> 460128: hjemkomte ”hjemkomne” (adj)

Determinativ:

Det er 1 avvik i determinativ. Avviket er ikke lydrett, men er knyttet til informantens dialekt:

Ombyttet <s> for <n> 500110: hass "hans"(det)

Verb:

De fleste avvikene er i verb, og alle avvikene er i preteritumsformer. 12 av disse ombyttene er lydrette. 5 er konsonantkombinasjoner som skulle vært dobbel konsonant. Disse er:

Ombyttet <d> for <t> 470108: hadt "hatt"(v), 470109: gådt "gått"(v), 470115: godt "gått" x2(.),
510115: hadt "hatt" (v)

Et annet svært vanlig konsonantombytte er ombyttet <k> for <g>. Dette forekommer 6 ganger:

Ombyttet <k> for <g> 500101: sakt "sagt" (v), 510103: sakt "sagt" (v), 510115: sakt "sagt" (v) x 2,
510117: lakt "lagt" (v). 530109: sakt "sagt" (v)

Det siste lydrette ombyttet er:

Ombyttet <t> for <d> 460113: torte "torde"(v)

Det er 6 ombytter som ikke er lydrette, men de kan likevel knyttes til talemålet til informantene. Noen av disse ombyttene er for øvrig allment utbredt i østnorske dialekter.

Ombyttene er:

Ombyttet <d> for <t> 500107: slådd "slått" (v), 500110: hårde "hørte"(v), 500113: tad "tatt" (v),
530108: tørte "torde" (v)

Ombyttet <t> for <k> 500107: trekte "trakk" (v), 520109: trekte "trakk"(v)

5.1.1.2.1.2.3. Avledningsmorfem

Det er 8 ombytter i avledningsmorfem. 7 av ombyttene er lydrette. Det ene avviket er en adjektivavledning som er avvikende brukt, men det vanligste ombyttet er informanter som man har brukt grafemkombinasjonen <inde> for avledningsaffikset /inne/. Dette skjer 7 ganger:

Ombyttet <n(d)> for <n(n)> 500117: bestevenninde "bestevenninne", (s) 510104:
bestevenninde "bestevenninne" (s) x 3, 530114: venninde n
"venninnen"(s), venninde "venninne"(s), venninden "venninnen" (s),
bestevenninder "bestevenninner" (s).

Ombyttet <n> for <t> 500117: klissende "klissete" (adj)

5.1.1.2.2. Oppsummering og kvantitativ analyse

Det er totalt 88 mediale konsonantombytter i dette materialet. Tabellen under viser hvordan disse konsonantombyttene fordeler i forhold til talemålsinferens på bakgrunn av den kvalitative analysen.

		Lydrett	Dialekt	Ingen relasjon	Total
Plass 2+3	Rotmorfem	20	0	12	32
	Gram. morfem	1	0	1	2
	Avledningsmorfem	1	0	1	2
Subtotal		22 58 %	0	14 42 %	36 41 %
Plass 4+5	Rotmorfem	16	3	4	23
	Gram. morfem	13	7	1	21
	Avledningsmorfem	7	0	1	8
Subtotal		36 69 %	10 19 %	6 12 %	52 59 %
Total		58	10	20	88
Fordeling i %		66 %	11 %	23 %	100 %

Tabell 5.1 3.: Reell fordeling av mediale konsonantombytter etter talemålstilknytning.

En kort oppsummering viser at 77 % av de mediale konsonantombyttene kan knyttes til informantens talemål eller fonologiske bevissthet, mens 23 % ikke kan knyttes til dette.

Tabell 5.1.3. viser også at er noen flere dialektale innslag på plass 4 og 5 enn på plass 2 og 3.

	Mediale konsonantombytter plass 2 og 3				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	13 (8)	7 (6)	8 (5)	3 (3)	31
pr. 100 løpende ord	0,06	0,05	0,02	0,02	0,04
Grammatisk morfem	1 (1)	0	1 (1)	0	2
pr. 100 løpende ord	0,004	0	0,002	0	0,002
Avledningsmorfem	0	0	2 (2)	0	2
pr. 100 løpende ord	0	0	0,05	0	0,002
Total	14	7	11	3	35
pr. 100 løpende ord	0,06	0,05	0,03	0,02	0,04
Spredning	8/ 21 %	6/ 24 %	7 / 13 %	3/ 18 %	24/ 18 %

Tabell 5.1. 4.: Fordelingen av mediale konsonantombytter plass på 2 og 3 fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

På plass 2 og 3 er konsonantombyttene i hovedsak i rotmorfem. Det kan se ut som om guttene har et noe høyere gjennomsnittlig antall vokalombytter pr. 100 løpende ord, men forskjellene er marginale.

	Mediale konsonantombytter plass 4 og 5				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	13 (8)	1 (1)	6 (6)	3 (3)	23
pr. 100 løpende ord	0,05	0,007	0,01	0,02	0,03
Grammatisk morfem	9 (8)	4 (4)	6 (3)	2 (1)	21
pr. 100 løpende ord	0,04	0,03	0,02	0,02	0,02
Avledningsmorfem	0	0	8 (3)	0	8
pr. 100 løpende ord	0	0	0,02	0	0,008
Total	22	5	22	5	52
pr. 100 løpende ord	0,09	0,04	0,05	0,04	0,006
Spredning	13/ 34 %	4/ 16 %	10/ 19 %	3/ 18 %	30/ 23 %

Tabell 5.1. 5.: Fordelingen av mediale konsonantombytter på plass 4 og 5 fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

På plass 4 og 5 er det omtrent like mange ombytter i rotmorfem som i grammatiske morfem. Det finnes en noen ombytter i avledningsmorfem, men disse er det i hovedsak en informant som står bak. Tabellene over viser ingen klare forskjeller i hvordan avvikene fordeler seg i de ulike gruppene. Det kan likevel se ut om som om guttene fra kommuner med lav urbaniseringsgrad (heretter kalt bygdegutter) har flere mediale konsonantombytter enn jentene. Det er også interessant å bemerke at alle gruppene generelt har flere avvik mot slutten av ordet, men at dette ikke gjelder for gutter fra kommuner med høy urbaniseringsgrad (heretter kalt bygutter¹⁵), denne gruppen har flest ombytter på plass 2 og 3.

	Mediale konsonantombytter				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	26 (13)	8 (7)	15 (10)	6 (4)	55
pr. 100 løpende ord	0,11	0,05	0,04	0,04	0,06
Grammatisk morfem	10 (8)	4 (4)	7 (4)	2 (1)	23
pr. 100 løpende ord	0,04	0,03	0,02	0,02	0,03
Avledningsmorfem	0	0	10 (6)	0	10
pr. 100 løpende ord	0	0	0,03	0	0,01
Total	36	12	32	8	88
pr. 100 løpende ord	0,15	0,08	0,08	0,06	0,1
Spredning	15/ 39 %	8/ 32 %	16/ 31 %	4/ 24 %	43/ 33 %

Tabell 5.1. 6.: Fordelingen av mediale konsonantombytter fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

Som tabell 5.1.6. viser, har informantene i gjennomsnitt mediale konsonantombytter 0,1 gang pr. 100 løpende ord. Blant Wiggens informanter i 6. klasse fant han til sammenlikning 0,2 avvikende mediale konsonantvekslinger (Wiggen 1992: 384f.) I 10. klasse er det bare 33 % av informantene som gjør dette avviket, og det er noen flere gutter enn jenter. Den prosentvis

¹⁵ Bygdegutter, bygdejenter, bygutter og byjenter er begrepene jeg heretter vil bruke for å beskrive fordelingen etter urbaniseringsgrad. Dette er først og fremst gjort av hensynet til tekstens flyt. Elevene fra kommuner under 5000 innbyggere kan fortsatt være bosatt i tettsteder, eller mindre byer, slik at betegnelsen ikke nødvendigvis er helt presis. Bygd og by er dermed betegnelser på urbaniseringsgrad.

største andelen er å finne blant bygdeguttene. Når vi ser avvikene under ett, blir det klart at det flest mediale konsonantombytter i rotmorfem, men avvikene er jevnere fordelt i de ulike morfemtypene på plass 4 og 5 enn på plass 2 og 3.

5.1.1.3. Finale konsonantombytter

5.1.1.3.1. Kvalitativ analyse

Det er 51 finale konsonantombytter i dette materialet. De fleste er i det grammatiske morfemet.

5.1.1.3.1.1. Rotmorfem

Bare 11 av de finale ombyttene er i rotmorfemet. Svært få av disse har en lyddrett ortografisk komposisjon, men det finnes 4 tilfeller. Det er 1 tilfelle av hvert ombytte og ombyttene er:

Ombyttet <g> for <d>	510107: alltig "alltid" (adv)
Ombyttet <(l)l> for <(l)v>	470113: hall "halv" (adj)
Ombyttet <(n)d> for <(n)n>	520103: bønn "bånd" (s)
Ombyttet <x> for <ks>	520103: max "maks" (adj)

Et avvik er knyttet til informantens dialekt:

Ombyttet <(l)l> for <(l)d>	500110: holl "holder" (v)
----------------------------	---------------------------

De andre avvikende finale konsonantombyttene gir korrekte bokmålsleksem, men det er leksem som ikke passer i konteksten:

Ombyttet <d> for <g>	510110: med "meg" (pron), 520109: med "meg" (pron)
Ombyttet <t> for <r>	520116: det "der" (adv)
Ombyttet <r> for <n>	460118: Berger "Bergen" (prop)
Ombyttet <r> for <t>	500113: reger "regel" (s)

Det siste avviket ser ut til å være allografisk og har sammenheng med selve skriftformingen:

Ombyttet <t> for <l>	520101: det "del" (s)
----------------------	-----------------------

5.1.1.3.1.2. Grammatiske morfem

Den største andelen av de finale konsonantombyttene, 39 tilfeller, er i grammatiske morfem. Ingen av disse ombyttene gjenspeiler en lyddrett grafemkombinasjon, men det finnes en rekke

tilfeller hvor informantens dialekt kan ha virket inn. Et eksempel på dette er tilfellene hvor er <n> og <t> er blandet sammen. For alle tilfellene av substantiv, adverb og determinativ, 12 til sammen, representerer ombyttet valg av feil kjønn. Disse er:

Adjektiv:

Det er 2 avvikende adjekti. Det ene avviket kan være allografisk. I det andre tilfellet har informanten valgt en bøyingsform som ikke er motivert i konteksten:

Ombyttet <t> for <l>	530101: all "alt" (adj)
Ombyttet <t> for <m>	520116: grusomt "grusomme" (adj)

Determinativ:

Det er 14 konsonantombytter i determinativ. I 8 tilfeller har informanten valgt feil kjønn:

Ombyttet <n> for <t>	460107: den "det" (det), 460111: en "ett" (det), 510102: en "et" (det), 510103, en "et" (det), 520101: en "et" (det) x2, 520103: en "et" (det)
Ombyttet <t> for <n>	500121: det "den" (det)

I 4 tilfeller har informanten valgt dialektale former:

Ombyttet <r> for <s>	520112: henner "hennes" (det)
Ombyttet <s> for <t>	510102: våres "vårt" (det), 510117: vorres "vårt" (det), 520116: våres "vårt"(det)

I de siste avvikene er har informanten produsert et annet leksem enn hva som passer i konteksten:

Ombyttet <r> for <n>	520109: er "en" (det)
Ombyttet <m> for <n>	520116: dem "den" (det), 520103: som "sånn" (det)

Subjunksjoner:

Det er 6 slike ombytter finalt. Avviket er ikke lydrett, men har likevel nær tilknytning til talemålet:

Ombyttet <t> for <s>	470117: vist "viss" (subj), 500105. vist "viss" (subj), 510104: vist "viss" x2 (subj), 510117: vest "viss" (subj), 520112: vist "viss" (subj)
----------------------	---

Substantiv:

Det er 3 avvik i substantiv. I begge tilfellene har informanten valgt feil kjønn på substantivet.

Det er to mulige forklaringen på disse avvikene. Den ene avviket beskrives også som

såkalt ”Ranschburgsk hemning”, dette innebærer at skriveren gjentar et konsonantgrafem flere ganger. Den andre forklaringen kan være at dette er idiolektiske språklige variasjoner.

Jeg mener begge forklaringene er plausible:

Ombyttet <n> for <t> 510116: sentrummen ”sentrummet” (s), 520116: savnen ”savnet” (s)
Ombyttet <t> for <n> 530112: bilstøyet ”bilstøyen”(s)

Verb:

Det er 11 avvikende verb. 7 av disse må sies å ha en form hentet fra informantens dialekt:

Ombyttet <n> for <t> 470109: fann ”fant” (v), 51017: kommen ”kommet” (v),
Ombyttet <d> for <t> 500105: bedd ”bedt” (v), 500107: slådd ”slått” (v), 500121: tordnet ”tordnet”(v),
520116: rand ”rant” (v) x2.
Ombyttet <s> for <r> 470116: gjelds ”gjelder”(v)

I 2 tilfeller har informanten brukt en form som ikke er motivert av konteksten:

Ombyttet <n> for <t> 510121: slutten ”sluttet” (v)
Ombyttet <r> for <s> 460101: føler ”føles” (v)

Det er sannsynlig at de 2 siste avvikene er allografiske:

Ombyttet <l> for <t> 460123: føll ”følt” (v), 530119: slukkel ”slukket” (v)

5.1.1.3.1.3. Avledningsmorfem

Det er 1 finalt konsonantombytte i avledningsmorfem. Avviket er ikke lydrett:

Ombyttet <k> for <s> 510116: ”timesvik ”timesvis” (adv)

5.1.1.3.2. Oppsummering og kvantitativ analyse

		Lydrett	Dialekt	Ingen relasjon	Total
Final	Rotmorfem	4	1	6	11
	Gram. morfem	0	21	18	39
	Avledningsmorfem	0	0	1	1
Total		4	22	25	51
Fordeling i %		8 %	43 %	49 %	100 %

Tabell 5.1. 7.: Reell fordeling av finale konsonantombytter etter talemålstilknytning.

Tabell 5.1.7. viser at det er en ganske jevn fordeling mellom avvik som kan knyttes til språkets lydlige form og avvik uten slik sammenheng. Det er svært få finale konsonantombytter som er lydrette, men en god del er knyttet til informantens dialekt. Dette

er motsatt tendens av hva som var tilfellet for de mediale og de initiale konsonantombyttene. Det er flest konsonantombytter i grammatiske morfem, og disse konsonantombyttene har oftest sammenheng med informantens dialekt. Det er imidlertid ingen avvik i grammatiske morfem som er lydrette. Dette er et interessant funn, man skulle antatt at alle konsonantombytter i stor grad var samme avvik, men finale konsonantombytter ser i mye større grad ut til å oppstå uavhengig av informantens talemål eller fonologiske bevissthet enn mediale og initiale konsonantombytter.

	Finale konsonantombytter				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	4 (4)	1 (1)	5 (4)	1 (1)	11
pr. 100 løpende ord	0,02	0,007	0,01	0,007	0,01
Grammatisk morfem	13 (8)	6 (6)	19 (10)	1 (1)	39
pr. 100 løpende ord	0,06	0,04	0,05	0,007	0,04
Avledningsmorfem	0	0	1 (1)	0	1
pr. 100 løpende ord	0	0	0,004	0	0,001
Total	17	7	25	2	51
pr. 100 løpende ord	0,08	0,05	0,06	0,01	0,06
Spredning	11/ 29 %	7/ 28 %	11/ 21 %	2/ 12 %	31/ 24 %

Tabell 5.1. 8.: Fordelingen av finale konsonantombytter fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

De fleste finale konsonantombyttene er i grammatiske morfem, og tyder således på en tendens i retning av at avvik lenger bak i ordet i større grad er i grammatiske morfem. Det kan se ut som om det kanskje er noen spredningsforskjeller i den forstand at det i gjennomsnitt er en noe større andel av guttene som bytter om konsonanter finalt. Tallene er imidlertid ikke entydige.

5.1.2. Oppsummering av konsonantombytter

Konsonantombytter er det minst frekvente konsonantavviket og utgjør bare 9 % av alle konsonantavvikene, og 5,1 % av alle avvikene i denne undersøkelsen.

		Lydrett	Dialekt	Ingen relasjon	Total
Initial	Rotmorfem	6	7	3	16
	Avledningsmorfem	0	0	1	1
Subtotal		6	7	4	17
Medial	Rotmorfem	35	3	16	55
	Gram. morfem	14	7	2	23
	Avledningsmorfem	8	0	2	10
Subtotal		57	10	21	88
Final	Rotmorfem	4	1	6	11
	Gram. morfem	0	21	18	33
	Avledningsmorfem	0	0	1	1
Subtotal		4	22	25	51
Total		67	39	50	156
Fordeling i %		43 %	25 %	32 %	100 %

Tabell 5.1. 9.: Reell fordeling av konsonantombytter etter talemålstilknytning.

Talespråksinferens forklarer omtrent 68 % av konsonantombyttene i denne undersøkelsen. I 6. klasse finner man at 58 % av konsonantombyttene er talemålsskorrelerte (Wiggen 1992: 376). På bakgrunn av tabell 5.1.9 ser det derfor ut til at det er en relativt høyere andel talespråkskorrelerte konsonantombytter i 10. klasse enn i 6. klasse.

Analysen over viser imidlertid at talemålet virker ulikt inn på forskjellige steder i ordet. Initiale og mediale konsonantombytter er i overveiende grad knyttet til talemålet, mens dette gjelder de finale konsonantombyttene i noe mindre grad.

	Konsonantombytter				
	Gutter		Jenter		Total
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	
Rotmorfem	39 (15)	12 (10)	23 (14)	8 (5)	82
pr. 100 løpende ord	0,16	0,08	0,06	0,06	0,09
Grammatisk morfem	23 (13)	10 (9)	26 (12)	3 (2)	62
pr. 100 løpende ord	0,08	0,06	0,06	0,02	0,06
Avledningsmorfem	1 (1)	0	11 (6)	0	12
pr. 100 løpende ord	0,004	0	0,03	0	0,01
Total	63	22	60	11	156
pr. 100 løpende ord	0,25	0,14	0,15	0,08	0,16
Spredning	19/ 50 %	13/ 52 %	23/ 44 %	6/ 33 %	55 /42 %
Pr 100 løpende ord	Gutter:	0,22	Jenter:	0,14	

Tabell 5.1. 10.: Fordelingen av finale konsonantombytter fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning.")

Totalt i dette materialet finnes det 150 konsonantombytter, eller 0,16 pr. 100 løpende ord. Til sammenlikning hadde Wiggens informanter i 6. klasse 0,33 konsonantombytter pr. 100 løpende ord (ibid.: 372). Tabell 5.1.10 viser også at konsonantombytter er litt vanligere i

rotmorfem enn i grammatiske morfem. Dette er i samsvar med Wiggens funn, men interessant nok er mengden avvik i grammatiske morfem omtrent lik i 6. klasse som i 10. klasse (ibid.:373ff.). Nedgangen i konsonantombytter sammenliknet med 6. klasse skyldes derfor i stor grad at informantene i 10. klasse har langt færre konsonantombytter i rotmorfem enn informantene i 6. klasse hadde. Både for rotmorfem og for grammatiske morfem er andelen konsonantombytter med talemålskorrelasjon noe høyere i min undersøkelse enn i Wiggens, mens den for avledningsmorfem er lavere (ibid.: 378). Som den kvalitative analysen viste er avvik i avledningsmorfem relativt sjeldne. I 6. klasse finner Wiggen at det er svært stor variasjon i konsonantombyttene, og som vi har sett av den kvalitative analysen er det også variasjonen i dette materialet. Jeg vil likevel påstå at det er mindre variasjon i ombyttene i dette materiale enn i Wiggens, uten at jeg med dette vil påstå at dette forklarer hvorfor det er færre avvik i mitt materiale enn i Wiggens.

Guttene i dette materialet gjør i gjennomsnitt 0,22 konsonantavvik pr. 100 løpende ord, mens jentene gjør noen færre; 0,14 pr. 100 løpende ord. I 6. klasse hadde guttene 0,43 og jentene 0,23 (ibid.: 372). På denne måten bekrefter dette tendensen fra 6. klasse ved at guttene har noen flere avvik enn jentene. Denne kjønnsforskjellen holder seg fortsatt, men er ikke like entydig. Det ser ut som om det er særlig bygdeguttene som trekker snittet opp, mens byggtene og bygdejentene er på samme nivå. Tilsynelatende er det flere gutter som bytter om konsonanter enn jenter, men dette kan være tilfeldig.

	Lydrett	Dialekt	Ingen relasjon	Total
Gutter	36 42 %	24 28,5 %	25 29,5 %	85
Jenter	32 45 %	14 20 %	25 35 %	71
Total	68	38	50	156

Tabell 5.1. 11.: Talemålskorrelasjon fordelt på kjønn

Vi har sett at guttene i mitt materiale har en høyere andel konsonantombytter enn jentene, og tabell 5.1.11. viser at de også har en noe høyere andel konsonantombytter som kan knyttes til talemål. Guttene har noen flere avvik som kan knyttes til dialektale former enn jentene, men forskjellene er ikke enorme, og jentene har en prosentvis høyere andel av sine konsonantombytter uten talemålskorrelat.

5.2. Konsonanttillegg

5.2.1. Analyse av konsonanttillegg

Det er registrert totalt 545 konsonanttillegg i dette materialet. Konsonanttilleggene utgjør 34 % av alle konsonantavvikene. 271 av disse konsonanttilleggene kan knyttes til lydrette grafemkombinasjoner. 208 av de lydrette grafemkombinasjonene er fordobling av enkel konsonant. Totalt i materialet blir konsonanter fordoblet 255 ganger. Det siste viktige elementet som trekker opp antallet konsonanttillegg er ombyttet <og> for <å>, som forekommer 110 ganger.

5.2.1.1. Initiale konsonanttillegg

5.2.1.1.1. Kvalitativ analyse

14 informanter står for de 35 initiale konsonanttilleggene. Alle er i rotmorfem.

5.2.1.1.1.1. Rotmorfem

Det store flertallet av de initiale konsonanttilleggene, hele 31, er lydrette konsonanttillegg.

Det mest frekvente tillegget er tillegg av grafemet <h> foran <v>. Det finnes 27 tilfeller slike tilfeller hos 10 av informantene, men som vi ser under er det særlig frekvent hos en informant:

Tillegg av initial <h>	470104: hver "vært" (v), hvert "vært" (v), 470109: hvist "visst" (adv), 470113: hvere "være" (v), 500109: hvert "vet" x2 (v), 500110: hva "var" x12 (v), hvar "var" x2 (v), hvart "vart" (v) x3, 500112: hvert "vært" (v), 500121: hvar "var" (v), 510117: hva "var" (v), 530109: hvar "var" (v)
------------------------	--

Det finnes 1 tilfelle av at grafemkombinasjonen <g(j)> står i stedet for grafemet <j>:

Initialt tillegg av <g>	470108: gjevnelig "jevnlig" (adj)
-------------------------	-----------------------------------

Et annet konsonanttillegg er <s(ki)> og <s(kj)> står i stedet for <ki> og <kj>:

Initialt tillegg av <s>	500109: skinnbenene "kinnbena" (s), 500109: skinnene "kinnene" (s), 520116: skjente "kjente" (v)
-------------------------	--

Dersom skriveavvik kan være en indikator på talemålsendringer, kan det på se ut som om den språklige lydendringen av /ç/-fonemet som man ser i østlandsområdet, ikke var like utbredt blant ungdom i Trøndelag i 2001.

Det er 2 konsonanttillegg som gjenspeiler en dialektisk form av preposisjonen "av":

Initialt tillegg av <t> 500110: tå "av" x2 (prep)

De 2 siste konsonanttilleggene virker tilfeldige og har verken talemålskorrelasjon eller kan ses på som en hyperkorleksjon. Det er enten en grafemkombinasjon som ikke finnes initialt i norsk, eller en grafemkombinasjon som fører til et annet leksem:

Initialt tillegg av <s> 470114: sse "se" (v)

Initialt tillegg av <g> 510106: gryntet "rynket" (v)

5.2.1.1.2. Oppsummering og kvantitativ analyse

Tabell 5.2.1 under viser at 94 % av de initiale konsonanttilleggene kan forklares som en form for talemålsinferens, men som man ser av tabellen er dette et avvik som forekommer relativt sjelden.

		Lydrett	Dialekt/ nynorsk	Ingen relasjon	Total
Initial	Rot	28	5	2	35
Total		28	5	2	35
Fordeling i %		80 %	14 %	6 %	100 %

Tabell 5.2 1: Reell fordeling av initiale konsonanttillegg etter talemålstilknytning.

En informant står for over halvparten av avvikene, slik at spredningen i materialet er ujevn. Jeg tror likevel denne fordelingen kan gi en pekepinn om hvordan denne typen avvik fordeler seg blant skrivere. Det er sjelden man har avvik initialt i ordet, og det er derfor ikke overraskende at det ofte er de samme informantene som gjør dette avviket flere ganger.

	Initiale konsonanttillegg				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	22 (4)	5 (4)	7 (4)	1 (1)	35
pr. 100 løpende ord	0,09	0,03	0,01	0,007	0,04
Total	22	5	7	1	35
pr. 100 løpende ord	0,088	0,03	0,01	0,007	0,04
Spredning	4 / 11 %	4 / 16 %	4 / 8 %	1 / 6 %	13 / 10 %

Tabell 5.2 2: Fordelingen av finale konsonantombytter fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning")

Tabell 5.2.2. tyder på at det er flest gutter, og som den kvalitativ analysen viste, særlig en gutt, som gjør dette avviket. Initiale konsonantombytter oppstår bare i rotmorfem, og er i stor grad knyttet til ikke bare forveksling av grafemkombinasjoner, men også forveksling av hele leksem. Dette avviket finnes i hovedsak i to klasser, og finnes ikke i alle klasser.

5.2.1.2. Mediale konsonanttillegg

5.2.1.2.1. Kvalitativ analyse

Det er 248 mediale konsonanttillegg i dette materialet. De befinner seg på alle plasser i ordet, men færrest befinner seg i begynnelsen av ordet.

5.2.1.2.1.1. Mediale konsonanttillegg plass 2

På plass 2 er det 33 konsonanttillegg. 18 er i rotmorfem, 9 er i grammatisk morfem og 6 er i avledningsmorfem. På plass 2 oppstår konsonantfordobling, uavhengig av morfemtype, særlig mellom to konsonantgrafem, men det forekommer også 7 ganger mellom vokalgrafem og konsonantgrafem.

5.2.1.2.1.1.1. Rotmorfem

De fleste konsonanttilleggene på plass 2 er i rotmorfemet. 9 av avvikene er lydrette, og 4 av disse er fordobling av enkel konsonant:

Dobling av <l>	520103: All pakka "Alpakka" (prop)
Dobling av <m>	500125: Femmundsmarka "Femundsmarka" (prop), 520115: femmårsdagen "femårsdagen" (s)
Dobling av <t>	460116: uttallige "uttallige" (adj), 520110: uttover "utover" (prep)

De andre lydrette konsonanttilleggene har jeg delt i 2 grupper. Den første gruppen er lånord som har beholdt sin originale ortografi. I to tilfeller er det egentlig et ombytte av konsonant for vokal (se punkt 6.3.1.2.1.1.1).

Tillegg av <j>	470109: kiosk "kiosk" (s), kiosken "kiosken"(s)
----------------	---

Det andre avviket er tillegg av enten <k> eller <j> i grafemkombinasjonen som representerer grafemet /j/. Det finnes 2 slike tilfeller:

Tillegg av <k>	520115: skjel "sjel" (s)
Tillegg av <j>	520114: skjekkelig "skikkelig" (adj)

Det er 9 avvik som ikke er lydrette. Dette er særlig fordobling av enkel konsonant som endrer vokalkvantiteten i ordet. Det er 7 slike tillegg hos 3 informanter. De fleste av avvikene er sammensetninger:

Tillegg av <h>	500116: schen "scenen" (s)
Dobling av <l>	460123: billen "bilen" (s), 520116: hyll skrike "hylskrike" x2 (v)

Dobling av <s> 520116: tussen hvis "tusenvís" (adj)
Dobling av <p> 520116: oppnett "åpnet" x3 (v)

Det siste tillegget danner et annet leksem enn hva som er motivert av konteksten:

Tillegg av <l> 500109: slags "saks" (s)

5.2.1.2.1.1.2. Grammatiske morfem

Det er 9 konsonanttillegg i grammatiske morfem. Alle avvikene unntatt ett er i verb. Det er sannsynlig at den ene informanten ikke har internalisert det skriftlige bøyingsparadigmet for verbet "å gå". Dette ser vi blant annet i de lydrette avvikene:

Tillegg av <j> 500125: gjikk "gikk" (v), gjkk "gikk" x4 (v)

Vi ser at den samme variasjonen i bøyingsparadigmet over også finnes blant de mer dialektale formene:

Tillegg av <j> 500121: skjarte "skar" (v), 520125: gjekk "gikk" x2(v)

Det er også et tilfelle av et avvikende tillegg av en fuge, her er avviket lydrett:

Tillegg av <n> 500120: øyenlokkene "øyelokkene" (s)

5.2.1.2.1.1.3. Avledningsmorfem

Det er 6 konsonanttillegg i avledningsmorfem, og alle er lydrette. Det er enten den latinske avledningen /in/ eller det lavtyske avledningsmorfemet /an/som får dobbel konsonant.

Konsonanttilleggene er lydrette ettersom begge disse avledningsaffiksene uttales med kort vokal:

Dobling av <n> 460109: innkludert "inkludert" (adj), 460128: annsiktene "ansiktene" (s), 500105: inntens "intens" (adj), 500119: inntense "intense" (adj), 500120: innvitert "invitert" (adj), 530103: annskaffelse "anskaffelse" (s)

5.2.1.2.1.2. Mediale konsonanttillegg plass 3.

Det er 98 mediale konsonanttillegg på plass 3. 69 av konsonanttilleggene er i rotmorfem, 27 er i grammatisk morfem og 2 er i avledningsmorfem.

5.2.1.2.1.2.1. Rotmorfem

Det er 69 konsonanttillegg i rotmorfem, 55 av disse avvikene er lydrette. Det mest frekvente avviket er fordobling av enkel konsonant. Dette avviket forekommer hele 43 ganger. Det er noen fellesttrekk for konsonantdoblingene. Konsonantdoblingene er i hovedsak konsonanttillegg som bryter trekonsonantregelen eller tillegg av <m> der det står i en sammensetning:

Dobling av 	460129: snublet "snublet" (v)
Dobling av <l>	520112: alldri "aldri" (adv)
Dobling av <m>	470113: ungdomshuset "ungdomshuset" x2 (s), nemmelig "nemlig" (adv) ungdommsklubbladeren "ungdomsklubbladeren" (s), framtiden "framtiden" (s) 510102: hjemmelande "hjemlandet" x4 (s), 510115: hjemmover "hjemover" (adv) 520115: nemmelig "nemlig" x2 (adv)
Dobling av <n>	470108: spennete "spente" (adj)
Dobling av <p>	500105: ropte "ropte"
Dobling av <r>	460108: forran "foran" (prep)
Dobling av <s>	500105: pissket "pisket" (v), 500107: risslet "rislet" (v),
Dobling av <t>	460108: pluttselig "pluttselig" x2 (adj), 500121: pluttselig "pluttselig" (adj)

Ved avvikene som ikke følger disse reglene, er leksemet ofte et lånord, men de fleste av disse formene er norvagiserte:

Dobling av <k>	530102: syklet "syklet" (v)
Dobling av <l>	500109: millitære "militære" (v)
Dobling av <m>	530102: kammerat "kamerat" (s), kammeraten "kameraten" x3 (s), 530110: kammerat "kamerat" x2 (s), kammerater "kamerater" (s)
Dobling av <p>	470117: moppeden "mopeden" (s)
Dobling av <s>	520112: spasserte "spaserte" (v)
Dobling av <t>	500110: byttik "butikk" x2 (s)

Et annet konsonanttillegg er tillegg av <j>. Dette forekommer 3 ganger, men bare hos en informant:

Tillegg av <j>	500109: gji "gi" x3 (v)
----------------	-------------------------

En type lydrett konsonanttillegg er doblinger av konsonanten i overgangen mellom enten to røtter, eller i overgangen mellom en rot og en avledning. Det er 4 slike avvik:

Dobling av <n>	520109: gjennferdet "gjenferdet" x2 (s)
Dobling av <l>	500110: vælledi "veldig" (adj), 520115: vellsolt "velsolt" (adj)
Dobling av <t>	530111: avslutning "avslutning" (s)

De siste konsonanttilleggene kan deles i to grupper: Den ene typen er grafematiske avvik for å representere enten nasalen /ŋ/ eller /n:/:

Tillegg av <d>	510122: hendte "hente" (v)
Tillegg av <g>	470104: tengkt "tenkt" (v)

Den siste typen lydrette avvik er i lånord. Noen av disse ordene er norvagisert, mens andre har beholdt den originale ortografien. Spesielt fonemet /ʃ/ har stor variasjon i grafemkombinasjonene:

Tillegg av <c>	500113: teckno, enten "techno" eller "tekno". I denne sammenhengen er "tekno" regnet som riktig x2 (s)
Tillegg av <d>	470118: imidge "image" (s)
Tillegg av <g>	460117: sjangsen "sjansen" (s)
Tillegg av <k>	520109: kinoskjefen "kinosjefen" (s)
Tillegg av <r>	470117: politistarsjonen "politistasjonen" (s), 520109: smerset "smashet" (v)

Det er 13 avvik som ikke er lydrette. 10 av disse avvikene er fordobling av enkel konsonant. I 8 av tilfellene fører det til leksem som ikke finnes på norsk. Disse er:

Tillegg av <g>	500125: dagger "dager" (s)
Tillegg av <k>	530110: likker "liker" (v)
Tillegg av <n>	500121: sennere "senere" (adv), 510112: menning "mening" (s)
Tillegg av <r>	520104: inspirrasjon "inspirasjon" (s)
Tillegg av <t>	500110: litten "liten", (adj), 500121: rottete "rotete" (adj), 500125: litten "liten" (adj)

I 4 tilfeller fører konsonanttillegget til at det blir dannet et annet leksem enn intendert:

Tillegg av <l>	500117: knoklene "knokene" (s), 520116: hylling "hyling" (s)
Tillegg av <k>	520105: bukket "bukett" (s), 520116: vanlig "valg" (s)

De siste tilfellene er avvik som enten er hyperkorrekte former eller påvirket av informantens dialekt:

Tillegg av <g>	510106: verdigsaker "verdisaker" (s)
Tillegg av <k>	500110: dåkker "dere" (pron)

5.2.1.2.1.2.2. Grammatiske morfem

Det er 27 avvik i grammatiske morfem. 14 av disse er lydrette, og 8 av disse er dobling av enkel konsonant. Dette er avvik hvor det enten ville være naturlig å doble konsonanten etter analogi, eller hvor grunnformen har dobbel konsonant, men at denne faller bort når man legger til bøyningssendelser. Bare 3 av avvikene i grammatiske morfem har ingen tilknytning til talemålet. De resterende 10 avvikene kan knyttes til informantenes dialekt.

Adjektiv:

Det er 2 avvikende adjektiv. Det ene er en hyperkorrekt konsonantdobling:

Dobling av <t> 520120: skittene ”skitne” (adj)

Det siste avviket er ikke bøydd i overensstemmelse med konteksten:

Tillegg av <k> 520116: sikker ”sikre” (adj)

Substantiv:

Det er 5 grammatiske konsonanttillegg i substantiv. Alle er lydrette og er fordoblinger av konsonant:

Dobling av 460129: pubben ”puben” x2 (s)
Dobling av <f> 500119: tøfflene ”tøflene” (s)
Dobling av <k> 530102: sykklere ”sykler” (s)
Dobling av <p> 500119: søppla ”søpla” (s)

Verb:

Det er 11 avvikende verb. 3 av verbene er dobling av enkel konsonant, 2 av disse doblingene er lydrette:

Dobling av <l> 530115: fyllte ”fylte” (v)
Dobling av <m> 520109: gjemnte ”gjemte” (v)

9 konsonanttilleggene er ikke lydrette, men de er likevel nært knyttet til dialektale forhold:

Dobling av <k> 530101: rekkte ”rakte” (v)
Tillegg av <n> 460109: bringt ”bragt” (v)
Tillegg av <j> 500110: sjø ”se” x2 (v), sjo ”se”(v), 500121: skjarte ”skåret” (v)
 520104: skjært ”skåret” (v)
Tillegg av <t> 460127: syntes ”synes” (v), 500111: syntes ”synes” (v)

De siste 7 avvikene er tillegg av fugeformativ. I de fleste norske talemål vil man uttale schwa (/ə/) i disse tilfellene, i noen trønderske målformer er det imidlertid også vanlig å uttale /r/. I østnorske talemål kan dette <l>-grafemet i avledningen høres ut en flapp, noe som skulle kunne tilsi en rettskriving med <er>. Jeg regner derfor dette avviket som lydrett, selv om man også kan argumentere for at det har en hyperkorrekt form:

Tillegg av <r> 510103: skikkerlig ”skikkelig” (adj), 520109: enderlig ”endelig” x2 (adj)
 graderstokk, ”grdestokk” (s), 510107: lykerlig ”lykkelig” (adj),
 PLUTSERLIG ”plutselig” (adj)

Det siste avviket er ikke egentlig lydrett, men er sannsynligvis analogt med muntlige former som "dødstrett". Dette ordet finnes ikke som sammensetning, men dersom det hadde gjort det, må man anta at sammensetningen ville vært analog med "livredd", altså uten fuge-s. Jeg knytter derfor dette avviket til informantens dialekt:

Tillegg av <s> 500110: livs nervøs "livnervøs" (adj)

5.2.1.2.1.2.3. Avledningsmorfem

Det er 2 konsonanttillegg i avledningsmorfem eller sammensetninger. De er lydrett dobling av enkel konsonant:

Dobling av <m> 500110: kommpisn "kompisen" (s)
Dobling av <s> 470108: misstanke "mistanke" (s)

5.2.1.2.1.3. Mediale konsonanttillegg plass 4

Det er 117 avvik på disse plassene, og avvikene er fordelt på 48 informantene. 29 konsonanttillegg er i rotmorfem, 85 er i grammatisk morfem og 3 er i avledningsmorfem. 71 av avvikene er lydrette, 10 kan knyttes til informantenes talemål, og de resterende 36 konsonanttilleggene har ingen fonologisk motsvarighet.

5.2.1.2.1.3.1. Rotmorfem

13 av avvikene i rotmorfem har ingen tilknytning til talespråket, 12 av konsonanttilleggene i rotmorfem er lydrette. 6 av disse er dobling av enkel konsonant:

Dobling av 460122: honnør rabbat, "honnørrabatt", (s)
Dobling av <l> 470108: allt "alt" (adv), 500102: allt "alt" (adv)
Dobling av <n> 470108: spennnte "spente" (adj), gjennta "gjenta" (v), gjennt "gjenta" (v),
500101: sinnte "sinte" (adj)

Også her finnes det avvik i lånnord hvor større eller mindre deler av ortografien er norvagisert vanlig:

Tillegg av <g> 470108: sjangse, "sjanse" (s), 470117: presangtert "presentert" (v), 530121:
sjangs "sjanse" (s)
Tillegg av <j> 510105: persjon "person" (s)
Tillegg av <r> 510116: protistrerte "protesterte" (v)

Tillegg av <d> 470108: spenndte "spente" (adj), 510105: blandt "blant" (adv)

Tillegg av <n> 470115: teppenet ”teppet” (s),
Tillegg av <r> 500114: knaskre ”knaske” (v), 520103: berre ”bare” x2 (adv)

Tillegg av <k> 520101: kakke "kake" (s), 520116: til bakke "tilbake" x3 (prep), 530108: tilbakke "tilbake" (prep)

Tillegg av <l> 520116: helle "hele" x5 (adj)

Tillegg av <t> 470117: prattet "pratet" (v), 500109: slittne "slitne" (adj)

Tillegg av <p> 510112: dråpper "dråper" (s)

Dobling av <k>	460109: tykket ”tykt” (adj)
Dobling av <l>	520113: generellt ”generelt” (adj)
Dobling av <m>	520102: skummle ”skumle” (adj)
Dobling av <p>	530101: knappt ”napt” (adj)
Dobling av <t>	470103: klisjette ”klisjete”

Tillegg av <d> 470108: spenndte "spente" (adj)

De siste 3 konsonanttilleggene er ikke lydrette, og er valg av feil bøyingsformativ:

Tillegg av <d>	500107: klissende "klissete" (adj)
Dobling av <m>	500109: langsommere "langsomt" (adj)
Tillegg av <t>	500105: norrønte "norrøne"

Determinativ:

Det er 5 konsonanttillegg i determinativ. 3 er lydrette og begge er dobling av konsonantgrafem:

Dobling av <l>	500109: allt "alt" (det)
Dobling av <n>	500101: sånnt "sânt" (det), 500111: sånnt "sânt" (det)

De 2 siste er dialekt eller former fra nynorsknormen:

Tillegg av <k>	500110: noka "noe" x2 (det)
----------------	-----------------------------

Substantiv:

Det er 3 konsonanttillegg i substantiv, 1 er lydrett:

Dobling av <n>	510116: sentrummen "sentrumet" (s)
----------------	------------------------------------

De 2 andre er avvikende bøyingsparadigmer:

Tillegg av <d>	520116: trående "tårene", (s)
Tillegg av <n>	500109: skinnebenene "kinnbena" (s)

Verb:

Majoriteten av avvikene, 69 totalt, er i verb, og de fleste av disse, 50, er lydrette. Dobling av enkel konsonant er det mest frekvente avviket og forekommer hele 47 ganger:

Dobling av <g>	510102: byggde "bygde" (v)
Dobling av <l>	460112: fyllte "fylte" (v), 470117: spillte "spilte" (v), 500111: falt "falt" (v), 5201115: forestillte "forestilte" (v), 530111: falt "falt" (v), 530115: fylt "fylt" (v)
Dobling av <m>	470108: bestemte "bestemte" (v), 500125: drømmte "drømte" (v), 510116: rømmte "rømt" (v), 530115: bestemte "bestemte" (v)
Dobling av <n>	470107: skjønte "skjønnte" x2 (v), 500101: begynte "begynte" x3 (v), 500105: skjønte "skjønnte" x5 (v), kjent "kjente" x3 (v), kjennte "kjente" (v), 500105: skjønte "skjønnte" (v), 500110: begynte "begynte" (v), 500111: begynte "begynte" (v), falt "falt" (v), 500119: begynte "begynte" x2 (v), 510102: skjønte "skjønnte" x3 (v), 510112: begynte "begynte" x2 (v), kjennte "kjente" (v), 520112: begynte "begynte" x2 (v), 520115: begynte "begynte" (v), 520116: sønnte "skjønnte" (v), 530119: begynte "begynte" x3 (v)

Det er 9 tilfeller av hyperkorrekt tillegg av konsonantgrafemet <d>. Jeg regner disse avvikene som hyperkorrekte, fordi tillegg av dette grafemet er analogt med den typen historiske grafemtillegg som er ganske vanlig i norsk ortografi:

Tillegg av <d>	500109: randt "rant" (v), 510123: gjordt "gjort" x2 (v), 520107: gjordt "gjort" (v), 520112: fandt "fant" (v), 520126: gjordt "gjort" x4 (v)
----------------	--

De siste 13 konsonanttilleggene er ikke lydrette, men en del av disse er med stor sannsynlighet påvirket av dialektale forhold:

Tillegg av <d>	500110: bryder, "bryr" (v)
Tillegg av <j>	500121: skjarte "skar" (v)
Tillegg av <r>	500110: verrt "vart" (v)
Tillegg av <s>	520112: komst "kom" (v)
Tillegg av <t>	500109: sprengtes "sprenges" (v), 500125: berte "bar" (v)

For en del av avvikene består avviket i at informanten har brukt et annet leksem eller en annen bøyningsform enn hva som er motivert av konteksten. Det er 4 avvik hvor bare ett grafem avviker, og alle er dobling av konsonanten:

Dobling av <d>	520116: skadde "skade" (v)
Dobling av <t>	460109: fått, "få", (v), 460128: stått "stå" (v), 500110: møtte, "møte" (v), 510112: skytte "skytte" (v), 530102: lette "lete" (v)

Det siste avviket er en avvikende bruk av fugeformativ, og avviket er knyttet til informantens dialekt:

Tillegg av <s>	500112: hjelpesløs "hjelpeløs" (adj)
----------------	--------------------------------------

5.2.1.2.1.3.3. Avledningsmorfem

Det er 3 avvik i avledningsmorfem. Ingen av avvikene er lydrette. De er enten dobling av enkel konsonant eller avvikende bruk av avledningsmorfem:

Tillegg av <l>	500117: saftlige "saftige" (adj)
Tillegg av <h>	520116: tussen hvis "tusenvi" (adv)
Tillegg av <s>	500124: kompisene "kompisene" (s)

5.2.1.2.2. Oppsummering og kvantitativ analyse

Det er totalt 248 mediale konsonanttillegg i dette materialet.

		Lydrett	Dialekt	Ingen relasjon	Total
Plass 2	Rotmorfem	9	0	9	18
	Grammatisk morfem	6	3	0	9
	Avledningsmorfem	6	0	0	6
Subtotal		21 63 %	3 9 %	9 28 %	33
Plass 3	Rotmorfem	55	1	13	69
	Grammatisk morfem	14	10	3	27
	Avledningsmorfem	2	0	0	2
Subtotal		71 73 %	11 11 %	16 16 %	98
Plass 4	Rotmorfem	12	4	13	29
	Grammatisk morfem	56	7	22	85
	Avledningsmorfem	0	0	3	3
Subtotal		70 59 %	11 9 %	38 32 %	117
Total		160	25	63	248
Fordeling i %		65 %	10 %	25 %	100 %

Tabell 5.2. 3.: Reell fordeling av mediale konsonanttillegg etter talemålstilknytning.

65 % av de mediale konsonanttilleggene er lydrette, 10 % er knyttet direkte til informantens dialekt, mens de siste 25 % ikke har noen talespråklig tilknytning. Når vi sammenlikner dette med de mediale konsonantombyttene, ser vi at det er omtrent like stort talemålssamsvar for begge typene konsonantavvik. Det kan se ut som at hvor i ordet tillegget er, har en viss innvirkning på om avviket har fonologisk motsvarighet eller ikke. Det er litt forskjell på plass 2, hvor 27 % av konsonanttilleggene ikke har relasjon til talemålet, og på plass 3, hvor 18 % av konsonanttilleggene er uten talemålsskorrelasjon. Begge disse plassene ligger rundt begynnelsen og midten av ordet, og er i andre sammenhenger kategorisert sammen. Sammenlikner vi dette derimot med plass 4, hvor 32 % av konsonanttilleggene ikke har noen relasjon til talemålet, er det en viss forskjell.

Det ser derimot ut til at morfemtypen har mer å si for talemålsskorrelasjonen. Bare 13 % av avvikene i grammatiske morfem har ingen korrelasjon med talemålet, mens 30 % av avvikene i rotmorfem er uten slik korrelasjon.

	Mediale konsonanttillegg plass 2				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	5 (4)	4 (3)	9 (4)	0	18
pr. 100 løpende ord	0,02	0,03	0,02	0	0,02
Grammatisk morfem	7 (1)	0	2 (2)	0	9
pr. 100 løpende ord	0,03	0	0,005	0	0,01
Avledningsmorfem	2 (2)	2 (2)	2 (2)	0	6
pr. 100 løpende ord	0,008	0,01	0,005	0	0,006
Total	13	6	13	0	33
pr. 100 løpende ord	0,06	0,04	0,003		0,04
Spredning	7/ 18 %	5/ 20 %	7/ 13 %	0	19/ 14 %
Andel av mediale konsonanttillegg pl 3	Gutter: 19 57 %		Jenter: 13 43 %		33 100 %

Tabell 5.2 4: Fordelingen av mediale konsonanttillegg på plass 2 fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

Guttene står for 57 % av de mediale konsonanttilleggene på plass 2. De har også en høyere andel slike avvik pr. 100 løpende ord. Blant jentene finner vi dette avviket bare hos bygdejenter. Det mest interessante funnet er imidlertid at spredningen varierer med morfemtype. Få gutter og jenter har avvik i grammatiske morfem, men noen flere har avvik i rotmorfem. Alle gruppene som har konsonanttillegg på denne plassen, har også konsonanttillegg i avledningsmorfem. Det er overraskende at spredningen av denne avvikstypen er såpass bred, siden avvik i avledningsmorfem forekommer relativt sjelden.

	Mediale konsonanttillegg plass 3				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	36 (13)	10 (6)	17 (9)	6 (2)	69
pr. 100 løpende ord	0,15	0,06	0,05	0,05	0,08
Grammatisk morfem	18 (12)	2 (2)	5 (4)	2 (1)	27
pr. 100 løpende ord	0,07	0,013	0,01	0,01	0,03
Avledningsmorfem	1 (1)	1 (1)	0	0	2
pr. 100 løpende ord	0,004	0,006	0	0	0,002
Total	55	13	22	8	98
pr. 100 løpende ord	0,23	0,08	0,06	0,06	0,11
Spredning N/ %	19/ 50 %	8 / 34 %	12/ 23 %	2/ 11 %	41/ 31 %
Andel av mediale konsonanttillegg pl 3	Gutter: 68 69 %		Jenter: 30 21 %		98 100 %

Tabell 5.2 5: Fordelingen av mediale konsonanttillegg på plass 3 fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

Avvikene på plass 3 skiller seg fra de på plass 2 ved at det tilsynelatende er større kjønnsforskjeller. Guttene står for 69 % av avvikene på plass 3, og det er særlig bygdeguttene som trekker snittet opp. 50 % av bygdeguttene legger til konsonanter på plass 3, mens bare hos 20 % av jentene gjør det. På bakgrunn av dette synes det derfor som om det ikke bare er enkelte gutter som trekker opp snittet for bygdeguttene, men at det er et vanligere avvik blant bygdeguttene. Avvikene på plass 3 skiller seg fra de andre mediale konsonanttilleggene ved at

bare 18 % av avvikene ikke har noe talespråklig motstykke. Dette er lavere enn gjennomsnittet for de mediale konsonanttilleggene. Går vi tilbake til den kvalitative analysen, ser vi at avvikene på plass 3 i stor grad er avvikende fordobling hvor informanten ikke har fulgt trekonsonantregelen.

	Mediale konsonanttillegg plass 4				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	5 (5)	7 (2)	15 (7)	2 (2)	29
pr. 100 løpende ord	0,02	0,05	0,04	0,02	0,03
Grammatisk morfem	45 (14)	7 (6)	30 (13)	3 (2)	85
pr. 100 løpende ord	0,19	0,05	0,08	0,02	0,09
Avledningsmorfem	0	0	3 (3)	0	3
pr. 100 løpende ord	0	0	0,007	0	0,003
Total	50	14	48	5	117
pr. 100 løpende ord	0,21	0,09	0,12	0,04	0,13
Spredning	17/ 44 %	6/ 24 %	18/ 35 %	4/ 23 %	45/ 34 %
Andel av mediale konsonanttillegg pl 4	Gutter:	64	Jenter:	53	117
		54 %		46 %	100 %

Tabell 5.2. 6.: Fordelingen av mediale konsonanttillegg på plass 4 fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

Den klare kjønnsforskjellen vi så på plass 3, er ikke lenger like klar på plass 4. Guttene og jentene gjør omtrent like mange avvik, men guttene har klart flere pr. 100 løpende ord. Igjen er det bygdeguttene som trekker snittet opp, og den prosentvise andelen bygdegutter synes å være klart høyere enn de andre gruppene. På akkurat denne plassen gjør imidlertid bygdejentene også flere avvik enn byguttene og byjentene. De ligger ikke over byinformantene i mengden avvik, men i spredningen blant informantene. Det finnes ikke noen åpenbare kvalitative forskjeller mellom avvikene på plass 3 og plass 4 som skulle tilsi at det er så mange flere talemålskorrelert avvik og en klarere kjønnsforskjell på den ene plassen enn på den andre. Konsonanttilleggene på begge steder synes å være ganske like, og jeg har ingen god forklaring på denne variasjonen.

	Mediale konsonanttillegg				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	46 (20)	21 (9)	41 (14)	8 (4)	116
pr. 100 løpende ord	0,19	0,1	0,11	0,06	0,13
Grammatisk morfem	70 (21)	9 (7)	37 (15)	5 (3)	121
pr. 100 løpende ord	0,3	0,06	0,1	0,04	0,13
Avledningsmorfem	3 (3)	3 (3)	5 (5)	0	11
pr. 100 løpende ord	0,01	0,02	0,01	0	0,01
Total	119	33	83	13	248
pr. 100 løpende ord	0,5	0,22	0,21	0,1	0,26
Spredning	29/ 76 %	15/ 60 %	25/ 48 %	6/ 33 %	75/ 57 %
Andel av mediale konsonanttillegg	Gutter:	152	Jenter:	96	248
		61 %		39 %	100 %

Tabell 5.2. 7.: Fordelingen av mediale konsonanttillegg fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

Som vi ser av tabell 5.2.7, har guttene den prosentvis største delen av de mediale konsonanttilleggene, 70 % av guttene utelater konsonanter medialt, mens bare 45 % av jentene har slike avvik. Dette er særlig vanlig blant bygdeguttene. Ikke bare har bygdeguttene en høyere forekomst av dette avviket enn de andre gruppene, de har også en langt høyere spredning. Byguttene har omtrent like mange gjennomsnittlige mediale konsonanttillegg pr. 100 løpende ord som bygdejentene, men 60 % av byguttene legger til medialt, mens 48 % av bygdejentene legger til konsonanter medialt.

Ved å se på tallene i den kvalitative analysen kan det se ut som om det er stor variasjon mellom klassene i spredningen av dette avviket. I noen klasser ser det ut til at langt flere legger til konsonanter enn i andre klasser. I denne undersøkelsen er det ikke lagt til rette for en systematisk undersøkelse av dette, slik at disse observerte forskjellene kan være tilfeldige.

Når vi ser på alle de mediale konsonanttilleggene, så utgjør dobling av enkel konsonant 68 % av konsonanttilleggene. Det forklarer 55 % av konsonanttilleggene på plass 2, 68 % av konsonanttilleggene på plass 3 og 70 % av konsonanttilleggene på plass 4. Dette viser at konsonantdobling er vanligst rundt midten og mot slutten av ordet. Som den kvalitative analysen viser, er dobling av konsonant ikke et ensartet avvik, og det er etter min oppfatning ikke nødvendigvis det samme avviket når det oppstår i grammatiske morfem som når det oppstår i rotmorfem, selv om det i stor grad skal markere kort vokal i talespråket. Det er da også en viss forskjell i fordelingen. 63 % av konsonantdoblingene i rotmorfem er lydrette, mens 84 % av doblingene i grammatisk morfem er lydrette. Det finnes ingen tall som man direkte kan sammenlikne med dette, men Wiggen fant en liknende tendens til talemålskorrelasjon i sin undersøkelse av barneskoleelever (Wiggen 1992: 286f.).

	Medial dobling av enkel konsonant				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	29 (12)	11 (6)	17 (7)	7 (3)	64
pr. 100 løpende ord	0,12	0,07	0,04	0,05	0,07
Grammatisk morfem	53 (19)	7 (7)	18 (8)	5 (3)	83
pr. 100 løpende ord	0,22	0,05	0,05	0,04	0,09
Avledningsmorfem	3(3)	3 (3)	3	0	9
pr. 100 løpende ord	0,01	0,02	0,08	0	0,01
Total	85	21	38	12	156
pr. 100 løpende ord	0,36	0,14	0,1	0,09	0,17
Spredning	23 /60 %	11 /44 %	13 /25 %	5 /28 %	42/ 39 %
Andel av mediale konsonanttillegg	Gutter:	106 68 %	Jenter:	50 32 %	

Tabell 5.2. 8.: Fordelingen av medial konsonant dobling fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

Tabell 5.2.8 viser at det er store kjønnsforskjeller hva angår medial dobling av enkel konsonant. Guttene står for 68 % av disse avvikene, og dette er et avvik man finner hos mer enn halvparten av guttene. For jentene stiller saken seg noe annerledes. Bare 26 % av jentene dobler mediale enkle konsonanter, og det ser ut til å være forskjeller mellom de to jentegruppene. Nesten alle (12 av 13) de mediale konsonanttilleggene hos byjentene er fordobling av enkel konsonant, mens bare 46 % av de mediale konsonanttilleggene hos bygdejentene er fordoblinger. Vi ser av tallene at byjentene gjør omtrent halvparten så mange mediale konsonanttillegg som bygdejentene, men nesten alle konsonanttilleggene er fordoblinger. Sammenlikner vi dette med guttene, ser vi at fordelingen her er jevnere. 71 % av de mediale konsonanttilleggene til bygdeguttene er fordoblinger, mot 63 % av byguttenes.

Konsonantdobling medialt er et vanlig avvik i 10. klasse hvor det forekommer 0,17 ganger pr. 100 løpende ord. Dette utgjør likevel under halvparten av gjennomsnittlig konsonantdobling Wiggen fant hos sine 6. klasser (ibid.: 290f.). Konsonantdoblingen føyer seg dermed inn i den samme trenden som de andre konsonantavvikene vi har observert så langt.

5.2.1.3. Finale konsonanttillegg

Det er 262 finale konsonanttillegg. 110 skyldes ombyttet og/å. Dette ombyttet er registrert som avvik i grammatiske morfem, men jeg vil behandle dem for seg. I dette kapittelet vil jeg dermed gå gjennom de 152 konsonanttilleggene som ikke er knyttet til og/å. Ettersom dette er finale avvik, vil naturlig nok de fleste, 95 for å være nøyaktig, være i grammatiske morfem, mens 57 er i rotmorfem. Det er ingen finale konsonanttillegg i avledningsmorfem.

5.2.1.3.1. Kvalitativ analyse

5.2.1.3.1.1. Rotmorfem

Det er 57 avvik i rotmorfem. 31 av disse er lydrette, og alle er dobling av enkel konsonant for å markere talespråklig kort vokal. Det er noen leksem som er særlig utsatt:

Dobling av <k>	460108: nokk "nok" x3(adv), 470108: nokk "nok" (adv), 520102: nokk "nok" (adv).
Dobling av <l>	460108: vell "vel" (adv), 470107: allikevell "allikevel" x2 (adv), 500101: vell "vel" (adv), 500107: likevell "likevel" (adv), 500110: farvell "farvel"(interj), 500112: farvell "farvel" (interj), 500115: vell "vel" x2 (adv)
Dobling av <m>	500125: hjemm "hjem" (adv)
Dobling av <n>	470108: igjenn "igjen" x2 (adv), 500119: igjenn "igjen" x2(adv), 510120: mann "man" x2 (pron), 510121: igjenn "igjen" x3 (adv), 520106: igjenn "igjen" (adv), 520116: ann "an" (adv), 530109: ann "an" (adv), 530121: igjenn "igjen" x3 (adv).
Dobling av <s>	500125: hoss "hos" (prep)

De neste 12 avvikene i rotmorfem er også svært like. Dette er hyperkorrekte konsonanttillegg, ofte i analogi med avledningsaffiks, og også her er det noen ordformer som går igjen:

Tillegg av <d>	530115: fjord "fjor" (s), 530114: vad "hva" (pron)
Tillegg av <g>	460103: aldrig "aldri" (adv), 460107: aldrig "aldri" (adv), 500105: innmarig "innmari" (adj), 510103: aldrig "aldri" (adv), 520120: aldrig "aldri", 530114: aldrig "aldri" x4 (adv)
Tillegg av <t>	500113: Alle redet "allerede" (adv)

Det er 14 konsonanttillegg som ikke er lydrette. Dobling av enkel konsonant er det vanligste også her. Dette skjer 12 ganger:

Dobling av <k>	500125: likk "lik" (adj), sykk "syk" (adj), 510103: jekk "jeg" (pron), 520116: bakk "bak" x2 (prep)
Dobling av <l>	520116: stoll "stol" (s), 530108: skumell "skummel" (adj)
Dobling av <t>	510112: i mott "imot" (prep), 520101: ditt "dit" (adv) 520116: mott "mot" (prep), i mott "imot" x2 (prep)

De siste avvikene er former som ikke er motivert i konteksten:

Tillegg av <s>	520111: års "år" (s)
Tillegg av <m>	500109: innom "inni" (prep)

5.2.1.3.1.2. Grammatiske morfem

Som nevnt i innledningen til denne delen, er det 95 finale konsonanttillegg i grammatiske morfem. Det er noen spesielle leksem som er særlig utsatt for finale konsonanttillegg. 55 av de finale konsonanttilleggene i grammatiske morfem er lydrette, og 50 av disse har en avvikende dobling av final konsonant. Dette innebærer at 50 % av de finale konsonantutlatelsene er lydrette konsonantdoblinger.

Adjektiv:

Det er 7 konsonanttillegg i adjektiv. 1 kan knyttes til informantens dialekt:

Tillegg av <n> 500121: flestan "fleste" (det)

Resten av konsonanttilleggene i adjektiv er avvikende tillegg av dentalsuffiks eller dobling av dette:

Tillegg av <t> 460108: godt "godt" (adj), 460127: intenst "intens" (adj), 500115: rødt "rød" (adj),
520113: utilpasset "utilpass" (adj)
Dobling av <t> 520116: bevæpnet "bevæpnet" (v)

Adverb:

Det er 1 avvikende adverb. Dette er et tillegg av et dentalsuffiks:

Tillegg av <t> 460122: sjeldent "sjelden" (adv)

Determinativ:

Det er 10 konsonanttillegg i determinativ. 8 er lydrette og finale doblinger av enkel konsonant:

Dobling av <n> 470113: denn "den" (det)
Dobling av <t> 460128: ett "et" x2 (det), 470101: ett "et" (det), 500101: ett "et" (det), 510103: ett "et"
x2 (det), 520107: ett "et" (det)

De 2 siste er dialektale former:

Tillegg av <s> 510102: våres "våre" (det), 530102: våres "våre" (det)

Pronomen:

Det er 6 pronomen hvor informanten har lagt til en avvikende bøyingsformativ. Ingen er lydrette, men tilleggene skyldes enten dialektformer eller at informanten har valgt en hyperkorrekt form:

Tillegg av <m> 500110: dæm "de" x2 (pron), 510102: dem "de" (pron), 530108: dem "de" (pron)
Tillegg av <r> 500110: dåkker "dere" (pron)
Tillegg av <t> 520116: det "de" (pron)

Substantiv:

Det er bare 6 avvik finalt i substantiv. Ingen av avvikene er lydrette. I 2 av tilfellene har informanten valgt en bøyingsform som ikke er korrekt i konteksten:

Tillegg av <n>	500102: klassen "klasse" (s)
Tillegg av <t>	530113: bildet "bilde" (s)

I 3 tilfeller har informantene enten doblet dentalsuffikset eller blandet to bøyingsformer:

Tillegg av <d>	520116: tårened "tårene" (s)
Dobling av <t>	470118: Skole balett "skoleballet" (s), 530110: anleggett "anlegget" (s)

De siste tilfellene er hele leksem som ikke er motivert i konteksten:

Tillegg av <r>	520115: skolematerialer "skolemateriell" (s)
----------------	--

Subjunksjoner:

Finale konsonanttillegg er ganske vanlig i subjunksjoner. Jeg regner her hele subjunksjonen som et grammatisk morfem. I denne ordklassen forekommer tillegg finalt hele 30 ganger, og det er de samme leksemene som går igjen, "at" og "hvis/viss". Alle avvikene, med 1 unntak, er lydrette: Ved beskrivelsen av avviket "at" har alle informantene gjort det samme avviket. Jeg har derfor bare markert avviket en gang, og ellers markert hvem som har avviket og eventuelt hvor mange tilfeller av avviket man finner.

Tillegg av <r>	530121: år "å" (subj)
Dobling av <t>	att "at" (subj): 470113, 470114, 500101 x6, 500107 x5, 500110 x11 (subj), 500125x3
Tillegg av <t>	4601110: visst "viss" (subj), 500110: hvest "hvis" (subj)

Verb:

Også finalt er det vanlig at informantene legger til konsonanter i verbbøyningen. I så måte er de mediale konsonanttilleggene i verb og de finale tilleggene i overensstemmelse. Finale konsonanttillegg i verb forekommer 35 ganger, og er, dersom vi ser bort fra og/å, ordklassen som er mest utsatt for finale konsonanttillegg i grammatiske morfem. 15 av avvikene er lydrette, og alle disse er final dobling av enkel konsonant:

Dobling av <k>	470117: tokk "tok" x2 (v), 500125: tokk "tok" (v), 520116: tokk "tok" x5 (v), 520116: tokken "tok en" (v)
Dobling av <l>	500123: vill "vil" (v), 520112: vill "vil" (v), 520120: vill "vil" x2 (v)
Dobling av <n>	500123: kann "kan" (v), 500125: kann "kan" (v)
Dobling av <r>	520102: tørr "tør" (v)

I materialet forekommer hyperkorrekte former 4 ganger i verb. I det ene tilfellet kan informanten ha blandet sammen adjektivet og verbet, i de 3 andre tilfellene har informantene lagt til en <t>, noe som gir ordet en substantivbøying:

Tillegg av <d>	500107: død "dø" (v)
Tillegg av <t>	470117: gjordet "gjorde"(v), 510117: jordet "gjorde" (v), 520116: gjordet "gjorde" (v)

Et annet vanlig verbavvik er hvor informanten har brukt talemålsinspirerte former:

Tillegg av <t>	460121: synest "synes" (v), 510115: skyndtet, "skyndte", 510117: nytet "nøt" (v), 520108: latet "lot" (v), 530119: latet "lot" (v)
----------------	--

I 6 tilfeller har informanten valgt tempusformer som ikke er korrekte ut fra konteksten:

Tillegg av <r>	520101 går "gå" (v)
Tillegg av <t>	460109: fått "få" (v), 460124: gjort "gjøre" (v), 460128: stått "stå" (v) 500105: startet "starte" (v), 520108: kjørt "kjøre" (v)

Den siste typen avvik er dobling av final <t>. Dette avviket forekommer 5 ganger:

Dobling av <t>	500105: inne sperett "innesperret" (v), 520116: oppnett "åpnet" x3 (v)
----------------	--

5.2.1.3.1.2.1. Og /å

Det største antallet finale konsonanttillegg skyldes ombyttet <og> for "å". Som jeg har nevnt tidligere forekommer dette ombyttet 110 ganger i dette materialet. Vokalvekslingen som følger med dette avviket er beskrevet under vokalombytter (se punkt 6.1.1.1.2), og den motsatte vekslingen, <å> for "og", er beskrevet under finale konsonantutlatelser (se punkt 5.3.1.3.1.2.1).

Tillegg av <g>	og for "å" (subj): 460107 x5, 460129: x6, 470101: x3, 470102: x2, 470103: x3, 470104: x2, 470107, 470108: x2, 470109: x3, 470113, 470118: x3, 500101: x4, 500103: x2, 500104: x3, 500105: x3, 500107, 500109: x8, 500112, 510104: x4, 510105: x2, 510106: x4, 510107, 510110, 510112: x7, 510113, 510117, 520105: x3, 520106: x3, 520107, 520109: x5, 520114: x2, 520116: x3, 530108: x15, 530109: x2, 530111: x2, 530114
----------------	---

5.2.1.3.2. Oppsummering og kvantitativ analyse

Det forekommer 152 finale konsonanttillegg i materialet dersom vi holder og/å- avvikene utenfor.

		Lydrett	Dialekt	Ingen relasjon	Total
Final	Rot	31	0	26	57
	Gram	51	15	29	95
Total		82	15	55	152
Fordeling i %		54 %	10 %	36 %	100 %

Tabell 5.2. 9.: Reell fordeling av finale konsonanttillegg etter talemålstilknytning

64 % av de finale konsonanttilleggene har en fonologisk korrespondanse. Dette er litt lavere enn for de mediale konsonanttilleggene, men noe høyere enn for de finale *konsonantombyttene* (punkt 5.1.1.3.2.). Som den kvalitative analysen viste, er likevel en god del av de finale konsonanttilleggene hyperkorrekte. Dette er med andre ord avvik som er motivert av en ortografisk norm, men ikke i overensstemmelse med den. Det finnes ingen tall som er direkte sammenliknbare, men det kan se ut som om det er en noe høyere talemålsskorrelasjon i mitt materiale enn i Wiggens (Wiggen 1992:281ff., 292).

	Finale konsonanttillegg uten <og> for ”å”				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	13 (10)	9 (4)	33 (15)	2 (1)	57
pr. 100 løpende ord	0,06	0,06	0,08	0,02	0,06
Grammatisk morfem	43 (18)	13 (10)	34 (11)	5 (4)	95
pr. 100 løpende ord	0,18	0,08	0,09	0,04	0,1
Total	56	22	67	7	152
pr. 100 løpende ord	0,24	0,14	0,2	0,05	0,17
Spredning	22/ 58 %	13/ 52 %	20/ 38 %	5/ 29 %	60/ 45 %
Andel av finale konsonanttillegg	Gutter:	78 51 %	Jenter:	74 49 %	

Tabell 5.2. 10.: Fordelingen av finale konsonanttillegg uten <og> for "å" fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

Jenter og gutter gjør omtrent like mange finale konsonanttillegg, men guttene har 71 % av sine tillegg i grammatiske morfem, mens jenter har en jevnere fordeling mellom de to morfemtypene. Det er imidlertid forskjeller mellom by- og bygdeelevene ved denne avvikstypen. Bygdeelevene legger til flere konsonanter finalt enn byelevene, men spredningsnivået varierer med kjønn, ikke urbaniseringsgrad. Tallene viser dermed at i dette materialet er det færre jenter enn gutter som legger til konsonanter finalt, men hvis jentene først legger til, legger de til flere enn guttene. Dette gjelder riktignok bare for bygdejentene, som har i gjennomsnitt 0,2 finale tillegg og legger til nesten fire ganger så ofte som byjentene.

Ombyttet <og> for "å" forklarer en stor del av de finale konsonanttilleggene. Dette ser vi i tabell 5.2.11 under.

	<og> for "å" og finale konsonanttillegg				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
<og> for "å"	49	17	31	13	110
pr. 100 løpende ord	0,21	0,11	0,08	0,1	0,12
Spredning <og> / "å"	13/ 34 %	6/ 24 %	12/ 23 %	6/ 35 %	37/ 28 %
Andre finale konsonanttillegg	56	22	67	7	152
pr. 100 løpende ord	0,24	0,14	0,2	0,05	0,17
Totalt finale konsonanttillegg	105	39	98	20	262
pr. 100 løpende ord	0,44	0,26	0,25	0,15	0,29
Spredning total	28/ 74 %	15/ 60 %	25/ 48 %	9/ 50 %	77/ 58 %
og/ å %- andel av finale konsonanttillegg	47 %	44 %	32 %	65 %	

Tabell 5.2. 11.: Fordelingen av <og> for "å" og finale konsonanttillegg fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

Som vi ser av denne tabellen, forklarer <og> for "å" en ganske ulike andel av konsonanttilleggene for de ulike gruppene. Forskjellen mellom byjentene og bygdejentene er særlig interessant. For byjentene forklarer <og> for "å" 65 % av alle de finale konsonanttilleggene, mens for bygdejentene forklarer dette ombyttet bare 32 % av de finale konsonanttilleggene. Det er like interessant at det er liten forskjell mellom de to guttegruppene. Bydeguttene har langt flere finale konsonanttillegg enn byguttene, og de har også langt flere og/å- avvik, men <og> for "å" utgjør samme prosentandelen av den totale mengden avvik. Dette kan tyde på at det er en viss sammenheng hos guttene; dersom guttene har mange finale konsonanttillegg generelt, bruker de oftere <og> for "å", mens det ikke ser ut til å være en liknende tendens hos jentene.

Ser vi alle tallene under ett og sammenlikner med Wiggens funn, ser vi at i 6. klasse hadde informantene i gjennomsnitt 0,63 finale konsonanttillegg pr. 100 løpende ord (Wiggen 1992: 292, 318, 319). Tabell 5.2.11. over viser at de finale konsonanttilleggene i 10. klasse er mer enn halvert sammenliknet med 6. klasse. I 10. klasse legger mine informanter i langt mindre grad til konsonanter enn informantene gjorde 6. klasse, men hvis de legger dem til har de i oftere en fonologisk korrespondanse.

Det går klart fram under den kvalitative analysen at dobling av final konsonant er et svært vanlig avvik. Tabell 5.2.12. viser fordelingen på kjønn og urbaniseringsgrad.

	Dobling av final konsonant				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	10 (7)	7 (2)	24 (10)	2 (1)	43
pr. 100 løpende ord	0,03	0,05	0,05	0,02	0,04
Grammatisk morfem	27 (8)	9 (7)	22 (6)	2(1)	60
pr. 100 løpende ord	0,11	0,05	0,06	0,02	0,06
Total	37	16	46	4	103
pr. 100 løpende ord	0,16	0,1	0,12	0,04	0,11
Spredning	13/ 34 %	9/ 36 %	13/ 25 %	2/ 11 %	37/ 28 %
Andel av finale konsonanttillegg	Gutter:	53 53 %	Jenter:	50 47 %	

Tabell 5.2. 12.: Fordelingen av final konsonantdobling fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

68 % av de finale konsonanttilleggene er dobling av final konsonant. Dette er omtrent likt som fordelingen for de mediale konsonanttilleggene. 72 % av avvikene i rotmorfem og 85 % av avvikene i grammatiske morfem er lydrette. Det finnes ingen tall i Wiggens undersøkelse som er direkte sammenliknbare, men i hans undersøkelse er over 90 % av de finale doblingene i nynorsk- og bokmålsavvik talemålskorrelert (ibid.: 292). Det kan dermed se ut som om det er færre talemålskorrelerte finale konsonantdoblinger i 10. klasse enn i 6. klasse. Dette er et overraskende funn, særlig fordi det går imot den tendensen til økende talemålskorrelasjon som vi har observert for konsonanttilleggene generelt.

Funnene fra min undersøkelse tyder på at det er færre i avvik blant mine informanter i 10. klasse sett i forhold til 6. klassingene. I 6. klasse doblet Wiggens informanter 0,20 finale konsonanter pr 100 løpende ord (ibid.). Tabell 5.2.12 viser at mine informanter doubler finale konsonanter 0,11 ganger pr 100 løpende ord. Hvis vi sammenlikner dette med tallene fra 6. klasse, kan mine funn peke i retning av at nedgangen i finale konsonantdoblinger følger samme trend som de finale konsonanttilleggene generelt. Finale konsonantdoblinger, som andre finale konsonanttillegg, utgjør omtrent halvparten av 6. klassenivået i 10. klasse.

Under punkt 3.2.1.3 så vi at utvalget som ligger til grunn for denne undersøkelse ligger litt under gjennomsnittet for hele KAL-materialet, men at tendensene i karakterfordeling og tekstlengde i det store og hele er like. Det er derfor en sannsynlig at finale konsonanttillegg for 10. klasser generelt vil ligge under gjennomsnittet for konsonanttillegg i 6. klasse.

58 % av informantene legger til konsonanter finalt, men bare halvparten av disse igjen doubler i tillegg de finale konsonantene. Det er dermed færre av informantene som doubler konsonantene finalt enn som doubler dem medialt. Medialt så vi at 39 % av informantene doblet konsonanter. De finale konsonantdoblingene utgjør også en mindre andel av de finale

konsonanttilleggene enn hva vi fant for de mediale konsonantdoblingene. Dette må vi anta har sammenheng med ombyttet <og> for ”å”, som utgjør en vesentlig andel av de finale konsonanttilleggene.

5.2.2. Oppsummering konsonanttillegg

Konsonanttillegg forekommer 545 ganger i dette materialet, og utgjør 34 % av alle konsonantavvikene eller omtrent 20 % av alle de grafematiske avvikene. I gjennomsnitt gjør dermed hver informant 4,12 konsonanttillegg pr. tekst. Konsonanttilleggene utgjør en litt større andel av konsonantavvikene i dette materialet enn de gjorde i Wiggens (1992) materiale.

		Lydrett	Dialekt/ nynorsk	Ingen relasjon	Total
Initial	Rotmorfem	28	5	2	35
Subtotal		28	5	2	35
Medial	Rotmorfem	76	5	35	116
	Grammatisk morfem	85	20	16	121
	Avledningsmorfem	8	0	3	11
Subtotal		169	25	54	248
Final	Rotmorfem	31	0	26	57
	Grammatisk morfem	51	125	139	205
Subtotal		82	15	165	262
Total		279	45	221	545
Fordeling i %		51 %	8 %	41 %	100 %

Tabell 5.2. 13.: Reell fordeling av konsonanttillegg etter talemålstilknytning

Når vi ser på alle konsonanttilleggene under ett, ser vi at 59 % av konsonanttilleggene kan knyttes til talemålet til informanten. Dette er litt høyere enn Wiggens funn (Wiggen 1992: 277), noe som kan tyde på at trenden han observerte i sitt materiale i det store og hele gjør seg gjeldende også i 10. klasse. Det er likevel viktig å understreke at det finnes enkelte unntak slik som de finale konsonantdoblingene.

	Lydrett	Dialekt	Ingen relasjon	Total
Gutter	181 56 %	31 10 %	111 34 %	323 59 %
Jenter	98 44 %	14 6 %	110 50 %	222 41 %
Total	279	45	221	545

Tabell 5.2. 14.: Reell fordeling av konsonanttillegg fordelt på kjønn og talemålstilknytning

Tabell 5.2.14. over viser at det er en viss forskjell mellom kjønnene, 66 % av guttenes avvik, mot 50 % av jentenes, kan korreleres til talemålet.

	Konsonanttillegg				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	81 (24)	35 (12)	81 (24)	11 (5)	208
pr. 100 løpende ord	0,34	0,23	0,21	0,08	0,23
Grammatiske morfem	162 (30)	39 (16)	102 (28)	23 (9)	326
pr. 100 løpende ord	0,68	0,26	0,18	0,17	0,23
Avledningsmorfem	3 (3)	3 (3)	5 (5)	0	11
pr. 100 løpende ord	0,01	0,02	0,01		0,01
Total	246	77	188	34	545
pr. 100 løpende ord	1,04	0,5	0,48	0,25	0,6
Spredning	33/ 86 %	20/ 80 %	31/ 59 %	10/ 55 %	94/ 71 %
Andel av konsonanttillegg	Gutter:	323 60 %	Jenter:	222 40 %	

Tabell 5.2. 15.: Fordelingen av konsonanttillegg fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

Gjennomgangen av avvikene på de ulike plassene viser at disse informantene i 10. klasse i gjennomsnitt legger til færre konsonanter enn elevene i 6. klasse. I 6. klasse hadde elevene i gjennomsnitt 1,14 konsonanttillegg pr. 100 løpende ord (ibid.: 274). I 10. klasse er dette nesten halvert. Det mest overraskende funnet er likevel de store kjønnsforskjellene. I 6. klasse finner ikke Wiggen noen kjønnsforskjeller dersom man ser alle konsonanttilleggene under ett, i 10. klasse derimot er det klare forskjeller. Det er særlig bygdeguttene som trekker gjennomsnittet opp, men spredningstallet hos både byguttene og hos bygdeguttene tyder på at det er ganske vanlig blant gutter i 10. klasse å legge til konsonanter. Hos bygdeguttene finner vi i tillegg en svakere nedgang i konsonanttillegg sammenliknet med de andre gruppene, og bygdeguttene legger bare til litt sjeldnere enn hva gjennomsnittet gjorde i 6. klasse.

Det er klart flest avvik i grammatiske morfem, men dette skyldes i hovedsak og/å-ombyttet. Dersom vi holder disse utenfor, er det omtrent like mange avvik i grammatiske morfem som i rotmorfem. Guttene har noen flere i de grammatiske morfemene, mens jentene har noe flere i rotmorfem. Som jeg har nevnt tidligere, skyldes 110 konsonanttillegg ombyttet <og> for "å". Dette virker naturlig nok inn på mengdetallet, men forskjellene i forhold til kjønn og urbaniseringsgrad holder seg like. Dette kan tyde på at og/å –ombyttet er knyttet til andre rettskrivingsferdigheter enn de andre konsonanttilleggene. Ombyttet og/å kan ikke kontrolleres fonologisk, og for at skriveren skal velge rett form er vedkommende avhengig av å kunne kjenne igjen ulike syntaktiske og morfologiske konstruksjoner (for flere beskrivelser av ombyttet og/ å se punkt 5.3.1.3.2. og 6.1.1.1.2).

	Konsonantdobling				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	39 (19)	18 (6)	41 (15)	9 (4)	107
pr. 100 løpende ord	0,17	0,12	0,11	0,07	0,12
Grammatisk morfem	80 (22)	14 (11)	39 (11)	7 (4)	140
pr. 100 løpende ord	0,34	0,09	0,1	0,05	0,15
Avledningsmorfem	3 (3)	3 (3)	3 (3)	0	9
pr. 100 løpende ord	0,01	0,02	0,008	0	0,09
Total	122	35	83	16	256
pr. 100 løpende ord	0,52	0,23	0,22	0,12	0,28
Spredning	29/ 76 %	15/ 60 %	20/ 38 %	5/ 28 %	69/ 52 %
Andel av finale konsonanttillegg	Gutter:	157	Jenter:	99	
	61 %			39 %	

Tabell 5.2. 16.: Fordelingen av konsonantdobling fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

Informantene i denne undersøkelsen dobler konsonanter 0,28 ganger pr. 100 løpende ord. Det er betraktelig sjeldnere enn 6. klassingene som til sammenlikning doblet 0,57 konsonanter (ibid.: 281). Konsonantdoblinger utgjør en litt lavere andel av alle konsonanttilleggene i 10. klasse, men forskjellene er små. I 6. klasse hadde jentene flere konsonantdoblinger enn guttene, men det var ikke svært store forskjeller. Det er det i 10. klasse. I gjennomsnitt har jentene 0,18 konsonantdoblinger mot 0,6 som de hadde i 6. klasse (ibid.). Guttene har derimot 0,4, mot 0,54 i 6. klasse. Jentene har under halvparten så mange slike avvik pr. 100 ord som guttene, og de har redusert antallet i mye større grad enn guttene sammenliknet med 6. klassenivået. Som vi ser tabell av 5.2.16, er det ikke bare mengden, men også spredningen som skiller kjønnene. Det er bare 36 % av jentene som dobler konsonanter, mens hele 69 % av guttene gjør det samme. Av disse tallene kan det se ut som om flere jenter har lært disse rettskrivningsreglene og klarer å følge dem, mens dette ikke er tilfelle i like stor grad hos guttene. Forskjellen mellom jentene og guttene ligger ikke i at hver gutt som dobler konsonanter gjør det oftere enn jentene, faktisk er det tvert imot (3,96 dobling pr. jente, mot 3,56 dobling pr. gutt); det er bare flere jenter som ikke dobler overhodet. Gjennomgangen av de ulike plassene har vist at konsonantdoblinger utgjør en omtrent like stor andel av både de finale som de mediale konsonanttilleggene. Dersom man dobler, kan dette like gjerne skje midt i ordet som mot slutten av ordet. Forskjellen er at konsonantdoblingene finalt i mindre grad er talemålskorrelert enn konsonantdoblingene medialt.

5.3. Konsonantutelatelser

5.3.1. Analyse av konsonantutelatelser

Tidligere studier (Wiggen 1992) har vist at konsonantutelatelser er det vanligste grafemavviket blant norske skrivere. Dette er tilfellet i denne studien også.

Konsonantutelatelser forekommer 916 ganger i dette materialet, eller 0,99 ganger pr. 100 løpende ord. I alt utgjør konsonantutelatelsene 56,5 % av alle konsonantavvik eller 34 % av alle grafematiske avvikene. Konsonantutelatelsene utgjør dermed omtrent samme andelen av konsonantavvikene som de gjorde i 6. klasse (ibid.: 154). Det totale antallet har imidlertid sunket betraktelig.

I 6. klasse var de fleste konsonantutelatelsene i rotmorfem, dette stemmer også for 10. klasse, dersom vi holder og/å- avvikene utenfor. Det er registrert 393 tilfeller i rotmorfem, 478 utelatelser i grammatisk morfem og 45 tilfeller i avledningsmorfem. Jeg vil komme tilbake til flere kvantitative resultater under punkt 5.3.1.1.2.; 5.3.1.2.2. og 5.3.1.3.2.

5.3.1.1. Initiale konsonantutelatelser

5.3.1.1.1. Kvalitativ analyse

Det er 58 initiale konsonantutelatelser. Alle avvikene er i rotmorfem.

5.3.1.1.1.1. Rotmorfem

Det mest frekvente avviket i rotmorfem er bruk av den dialektale formen <æ> for personlig pronomen 1. person, subjeksform. Avviket forekommer 33 ganger totalt, men 1 informant har brukt denne formen konsekvent i hele teksten, og hos vedkommende er avviket registrert hele 30 ganger.

Utelatelse av <j> 500110: æ "jeg" x30 (pron), 500121: eg "jeg" (pron), 510117: æ "jeg" x2 (pron)

Grafemkombinasjonen i den neste avvikstypen er lydrett, og informanten har sett bort fra ortografiske regler knyttet til fonemet /j/ eller /v/. Informantene har i stor grad utelatt grafemet som ikke har en direkte fonem-grafem-korrespondanse. Det er 20 slike avvik, og utelatelse av initial <h> er mest frekvent:

Utelatelse av <g> 470109: jør "gjør" (v), jøre "gjøre" (v), 510117: jerde "gjerde" (s), jordet "gjorde" (v)
Utelatelse av <h> 470104: jernevasket "hjernevasket" (adj), 470117: va "hva", (pron), 500123: visking "hvisking" (s), visket "hvisket" (v), 510112: værandre "hverandre" (pron), 530114: vilken "hvilken", (pron), vad "hva", (pron), 460108: i vertfall "i hvert fall" (adv) 460128: værtfall "i hvert fall" (adv), 460122: vær "hver" (det), 470108: vær "hver" (det), 520116: vær "hver" (det), 530105: vær "hver" (det), 520103: vært "hvert" (det), 500102: vært "hvert" (det), 470116: iverfall "i hvert fall" (adv)

5 av avvikene er ikke lydrette. Disse er svært ulike. Det er ett tilfelle hvor informanten har forvekslet allografer:

Utelatelse av <v> 500110: ui "vi" (pron)

Ved de siste avvikene har informanten utelatt den distinkte initiale konsonanten. Dette fører til at informanten har brukt leksem som ikke er motivert av konteksten:

Utelatelse av <d> 520116: er "der" (adv)

Utelatelse av <h> 460122: er "har" (v)

Utelatelse av <s> 460127: in "sin" (det), 500109: kjønner "skjønner" (v)

5.3.1.1. 2. Oppsummering og kvantitativ analyse

		Lydrett	Dialekt/	Ingen relasjon	Total
Initial	Rotmorfem	20	33	5	58
Total		20	33	5	58
Fordeling i %		34 %	58 %	8 %	

Tabell 5.3. 1.: Reell fordeling av initiale konsonantutelatelser etter talemålstilknytning.

Det er bare 58 initiale konsonantutelatelser, og sammenlikner vi disse tallene med Wiggens (1992) materiale, ser vi at også i hans materiale er den største andelen av de initiale avvikene i rotmorfem. Det er også lik fordeling hva angår talemålsinferens. I 6. klasse er 95,2 % av avvikene knyttet til talemålet (Wiggen 1992: 265), mens i 10 klasse er 92 % tilknyttet talemålet. Det er ikke overraskende at man har få avvik i distinktive konsonanter i begynnelsen av ordet. Når man leser, fikseres som oftest alle ord, og det er særlig den første halvdelen av ordet leseren fokuserer på (Everatt m.fl 1999: 2). Avvik som verken er fonologisk eller ortografisk mulige, vil derfor ha mindre sjanse for å oppstå her enn mot slutten av ordet, og det er nettopp dette som viser seg ved disse initiale utelatelsene. Bare to av avvikene er fullstendig utelatelse av det distinktive trekket i talemålet. De andre avvikene gjengir i større eller mindre grad korrekte lydlige uttrykk.

	Initiale konsonantutelatelser				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	38 (5)	9 (8)	9 (6)	2 (1)	58
pr. 100 løpende ord	0,16	0,06	0,03	0,02	0,06
Total	38	9	9	2	58
pr. 100 løpende ord	0,16	0,06	0,03	0,02	0,06
Spredning	5/ 13 %	8/ 32 %	6/ 12 %	1/ 6 %	20/ 15 %
	Gutter:	47	Jenter:	11	58
		81 %		19 %	100 %

Tabell 5.3. 2.: Fordelingen av initiale konsonantutelatelser fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

Vi så i den kvalitative analysen at det er så store forskjeller mellom informantene, at tabell 5.3.2. ikke er helt etterrettelig. Det er lite sannsynlig at forskjellene mellom bygdegutter på den ene siden og resten av et utvalg på den andre siden, vil være så stor som den framstår i denne tabellen. Jeg mener likevel at tallene sett under ett er av interesse. Etter hva jeg har kunnet lese ut av rapportene fra liknende rettskrivingsundersøkelser (Undervisningsministeriet 2002; Wiggen 1992; Hultman og Westman 1977), finnes det informanter med store ekstremverdier i alle undersøkelsene. Det er med andre ord normalt at det er ekstremverdier i slike utvalg. På tross av disse innvendingene mot tallene i tabellen, mener jeg likevel at enkelte av tallene er viktige å kommentere. Tabellen kan tyde på at det er visse kjønnsforskjeller hva angår de initiale konsonantutlatelsene. 20 % av guttene utelater initiale konsonanter, mens bare 10 % av jentene gjør det.

5.3.1.2 Mediale konsonantutlatelser

5.3.1.2.1. Kvalitativ analyse

Det er 306 mediale konsonantutlatelser i dette materialet. 67 er på plass 1 og 2, 71 er på plass 3, 156 er på plass 4 og 12 er på plass 5.

5.3.1.2.1.1 Mediale konsonantutlatelser på plass 1 og 2

Det er totalt 67 avvik på disse plassene. 52 av avvikene er i rotmorfem, 1 av avvikene er i grammatisk morfem, og 14 av avvikene er i avledningsmorfem.

5.3.1.2.1.1.1 Rotmorfem

Det er totalt 52 avvik i rotmorfem. 44 av disse avvikene er lydrette, og halvparten av disse er igjen utlatelse av dobbel konsonant. Leksemene disse avvikene befinner seg i, er svært ofte ord med flere enn to stavelser. En gruppe av ordene har halvlang vokalkvantitet, mens en annen gruppe er ord hvor den doble konsonanten er overleveringer fra latinsk eller fransk ortografi. Den siste gruppen har vokalkvantiteter som ligger mellom kort og lang, og konsonantdoblingen her har sammenheng med ortografiske regler i de latinske språkene og skal ikke gjengi kort vokal:

Forenkling av <k>	470109: akurat "akkurat" (adv), 470114: akurat "akkurat" (adv), 520115: okuperte "okkuperte" (v)
Forenkling av <l>	460108: elve "elleve" (adj), 470101: elve tiden "ellevetiden" (s), 520104: fult "fullt" (adj)
Forenkling av <m>	460102: komentaren "kommentaren" (s), 520112: hemlighet "hemmelighet" (s)

Forenkling av <n>	470103: sansynlig "sannsynlig" (adj), 470111 sansynligvis "sannsynligvis" (adv), 470117: anen "annen" (det), begyne "begynne" (v), 500107: veninnen "venninnen" (s), 500119: sanheten "sannheten" (s), 510102: intilvidere "inntil videre" (prep) 510116: anen "annen" (det), 520103: anonsen "annonsen" (s), 530111: sansynligvis: sannsynligvis (adv)
Forenkling av <p>	510116: aplaus "applaus" (s)
Forenkling av <r>	460102: foretningss pappaen "forretningspappaen" (s)
Forenkling av <s>	520117: desverre "dessverre" (adv)
Forenkling av <t>	500105: uttrykk "uttrykk" (s)

Et annen vanlig utelatelse er utelatelser av grafem som ikke er vanlige i norsk ortografi, som ikke har umiddelbar fonologisk representasjon. Det er 3 slike bortfall, og alle tilfellene er i lånord som har beholdt store deler av sin opprinnelige ortografi:

Utelatelse av <c>	470113: senen "scenen" x2 (s)
Utelatelse av <s>	520101: facinert "fascinert" (adj)

Det er også vanlig av informantene utelater grafem når de skal gjengi fonemet /j/. Dette avviket forekommer 8 ganger:

Utelatelse av <k>	460102: sjelvende "skjelvende" (adj), 500105: sjed "skjedd", sjedde "skjedde" sjer "skjer" (v), 500124: sjer "skjer" (v), 500125: sjedde "skjedde" (v), 500110: sjegg "skjegg", sjegget "skjegget" (s), 500115: sjelven "skjelven" (adj)
-------------------	--

En annen type lydrette konsonantutatelelser skjer i sammensetninger. Det er to hovedtyper avvik. Den ene er utelatelsen av historisk <d>. Den andre typen er avvik knyttet til adjektivet "selvfølgelig":

Utelatelse av <d>	470114: hardiskene "harddiskene" (s), 500123: rørutet "rødrutet" (adj), 510110: gogjorde "godgjorde" (v)
Utelatelse av <l>	510107: sefølgelig "selvfølgelig" (adj)
Utelatelse av <v>	460118: selfølgelig "selvfølgelig" (adj), 510103: selfølgelig "selvfølgelig" (adj), 510107: sefølgelig "selvfølgelig" (adj), 520119: selfølgelig "selvfølgelig" (adj)

De 2 siste lydrette avvikene er ulike, det ene ordet er en sammensetning hvor konsonantene som møtes i sammensetningen får likt fonologisk uttrykk. Det andre er egentlig en veksling av vokal i stedet for konsonant:

Utelatelse av <d>	530115: utannet "utdannet" (v)
Utelatelse av <k>	520115: seistenårsdagen "sekstenårsdagen" (s)

De siste 9 avvikene er ikke knyttet til informantens talemål. Også her byr det på problemer å gjengi korrekt fonemet /j/. I disse tilfellene har informantene valgt grafemkombinasjoner eller grafem som aldri representerer denne lyden, eller aldri representerer denne lyden på denne plassen i grafordet. Dette avviket forekommer 6 ganger, og det er særlig vanlig hos én informant:

Utelatelse av <k>	520116: sønt "skjønt" (v), sønnte "skjønnte" (v)
Utelatelse av <j>	470118: skorta "skjorta" (s), 520116: sønt "skjønt"(v), sønnte "skjønnte" (v)
Utelatelse av <s>	520116: forkjellige "forskjellige" (adj)

De siste 3 konsonantutlatelsene er begge utlatelser av grafem som danner ord som ikke er motivert av sammenhengen, det andre er en avvikende forenkling:

Utelatelse av <k>	510104: svatt "skvatt" (v)
Utelatelse av <l>	470114: kanen "klanen" (s)
Forenkling av <t>	510116: etertraktet "ettertraktet" (adj)

5.3.1.2.1.2. Grammatiske morfem

Det er 1 avvik i grammatiske morfem på disse plassene. Avviket er dialektalt og er en utlatelse av en fugeformativ <s>.

Utelatelse av <s>	510112: går dagens "gårsdagens" (s)
-------------------	-------------------------------------

5.3.1.2.1.3. Avledningsmorfem

Alle avvikene i avledningsmorfem er forenkling av dobbel konsonant, og det er særlig i leksemene "allerede" og "allikevel" konsonantforenklingen befinner seg. Det er også registrert forenklinger i avledningen <unn>:

Forenkling av <l>	460128: alikevel "allikevel" (adv), 470101: alikavel "allikevel" (adv), 470107: alikevel "allikevel" x2 (adv), 500105: almenefag "allmenne fag" (adj+s), almen "allmenn" (adj), alerede "allerede" x2 (adv), 510110: alikevel "allikevel" (adv), 530113: alerede "allerede" (adv), 530117: Allikevel "Allikevel" (adv)
Forenkling av <n>	500115: ungått "unnngått" (v), 510116: unnskyld "unnnskyld" (v), 520106: untatt "unntatt" (v)

5.3.1.2.1.2. Mediale konsonantutlatelser plass 3

Det er 71 konsonantutlatelser på plass 3. 64 er rotmorfem, 3 er i grammatiske morfem og 4 er i avledningsmorfem.

5.3.1.2.1.2.1. Rotmorfem

Det er 64 konsonantutlatelser på plass 3 i rotmorfemet. Her er 44 av avvikene lydrette grafiske gjengivelser av ordet. Forenkling av dobbel konsonant er svært vanlig og skjer i 37 tilfeller. Allerede på plass 2 var det noen tilfeller av forenklinger som oppsto i overgangen av sammensetninger. Dette forekommer enda oftere på plass 3. Avviket skjer fordi det siste leddet slutter på samme grafem som det påfølgende leddet begynner med, og det er dette grafemet som blir utelatt:

Forenkling av <l>	460128: tillegg "tillegg" (s), 520115: selvtilliten "selvtilliten" (s)
Forenkling av <r>	470108: foresten "forresten" (adv), 500109: overaskelse "overraskelse" (s), 500112: foresten "forresten" (adv), 500123: overaskelsen "overraskelsen" (s)
Forenkling av <t>	520101: utalte "uttalte" (v)
Forenkling av <v>	470109: halveis "halvveis" (adj)

De andre konsonantforenklingene er forenkling av rotkonsonanten:

Forenkling av <k>	510107: lykerlig "lykkelig" (adj)
Forenkling av <l>	500101: parallellklassen "parallellklassen" x3(s), 500105: almenefag "allmenne fag" (adj+s)
Forenkling av <m>	470113: tromisen "trommisen" (s) 500121: skumelt "skummelt" x2 (adj) 470101: domest "dummeste" (adj)
Forenkling av <n>	470128: misunlige "misunnelige" (adj), 470109: meneske "menneske" (s), menesker "mennesker" (s), gjennomført "gjennomført" (v), 470113: veninna "venninna" (s), 510116: sansynlig "sannsynlig" (adj), 520114: meneskene "menneskene" 530115: veninne "venninne" (s), 530122: samfunshuset "samfunnshuset" (s)
Forenkling av <t>	520115: ballet lærer "ballettlærer" (s)

De neste 6 lydrette konsonantutlatelsene er en lite homogen gruppe. Det eneste de har til felles, er at de konsonantgrafemene som ikke har en motsvarighet i talemålet faller bort. Dette gjelder særlig grafemet <d>, men vi finner også andre gjengangere her, som for eksempel avvik knyttet til /j/-fonemet:

Utelatelse av <d>	460128: norsjøen "Nordsjøen" (s), 470108: tiligst "tidligst" (adj)
Utelatelse av <h>	520115: en vær "enhver" (det)
Utelatelse av <k>	500125: sje "skje" (v)
Utelatelse av <n>	500125: valig "vanlig" (adj)
Utelatelse av <r>	500113: dålig "dårlig" (adj)
Utelatelse av <s>	500105: oxo "også" (adv)

På plass 3 finnes det noen interessante tilfeller hvor informantene har valgt dialektale skrivemåter. Den ene typen er grafemendringer som fører til et dialektalt uttrykk, den andre typen er sammentrekninger av ord i overensstemmelse med uttalen i østnorske dialekter. I denne sammentrekningen er det naturlig at noen mindre distinktive konsonanter faller bort.

Konsonantene som faller bort, innleder utfyllingen i frasen. I disse tilfellene er det snakk om enten pronomen eller determinativ.

Utelatelse av <d>	500121: tordnet "tordnet"(v)
Forenkling av <k>	470118: kiket "kikket" (v)
Utelatelse av <n>	460128: søskene "søsknene" (s)
Utelatelse av <d>	500125: tan "ta den" x2
Utelatelse av <h>	500110: ten "til han/ham" (frase), 500110: men " med han/ham" x2 (frase), 500121: komn "kom han" (frase)

Det er 9 konsonantutelatelse som ikke har noen tilknytning til talespråket. I mange av disse tilfellene har informantene forenklet dobbel konsonant slik at vokalkvantiteten også har endret seg:

Forenkling av <k>	500123: stikende "stikkende", 520116: ekelt "ekelt" (adj)
Forenkling av <l>	470118: balet "ballett" (s)
Forenkling av <m>	460128: komer "kommer" (v), 530108: skumell "skummel" (adj)
Forenkling av <n>	460127: sanelig "sannelig" (adj)
Forenkling av <p>	460118: hopet, "hoppet" (v), 500125: hoper "hopper" (v)
Forenkling av <t>	510112: titel "tittel" (s)

Bare 3 av avvikene er ikke forenklinger av dobbel konsonant, og de er ulike. 1 av dem danner et annet leksem enn intendert, og det er en konsonantutelatelse som ikke gjengir fonemet /j/ korrekt. De 2 siste avvikene danner nonsensord:

Utelatelse av <j>	460122: skuler "skjuler" (v)
Utelatelse av <s>	510118: vokne "voksne" (s)
Utelatelse av <v>	500121: svede "svevde" (v)

5.3.1.2.1.2.2. Grammatiske morfem

Det er bare 3 avvik i grammatiske morfem. Avvikene i substantiv og verb avspeiler begge med stor sannsynlighet dialektale former:

Substantiv:

I dette tilfellet har informanten valgt et dialektalt bøyingsparadigme:

Forenkling av <t>	470115: Fotene "Føttene" (s)
-------------------	------------------------------

Verb:

Dette er en dialektal form av verbet:

Utelatelse av <j>	520109: skøyt "skjøt" (v)
-------------------	---------------------------

Det siste avviket er utelatelse av en fugeformativ:

Utelatelse av <s> 460105: uniformkledde "uniformskledde" (adj)

5.3.1.2.1.2.3. Avledningsmorfem

Det er 4 avvik i avledningsmorfem. De fleste er også her forenkling av dobbel konsonant:

Forenkling av <l> 510104: altid "alltid" (adv), 520104: altid "alltid" (adv), 530115: altid "alltid" (adv)

De andre avvikene er utelatelse av konsonanten som innleder selve avledningen:

Utelatelse av <l> 420107: tidig "tidlig" (adj)

5.3.1.2.1.3. Mediale konsonantutelatelser plass 4

Det er 156 konsonantutelatelser på plass 4. 107 er i rotmorfemet, 2 er i avledningsmorfemet og 45 er i det grammatiske morfemet.

5.3.1.2.1.3.1. Rotmorfem

Det er 107 avvik i rotmorfemet. Under 1/3 av avvikene på denne plassen er lydrette. De lydrette avvikene deler seg inn i tre hovedtyper. Den første typen er utelatelse av historisk <d> som ikke lenger har noen motsvarighet i talespråket. Dette avviket forekommer 14 ganger. I noen tilfeller er <d> ved intetkjønnsbøying av adjektiver utelatt:

Utelatelse av <d> 500105: runt "rundt" (adj), 500115: hart "hardt" (adj), 500119: kalt "kaldt" (adj), 520115: blondt "blondt" (adj)

I andre tilfeller er <d> i substantiv og verb utelatt:

Utelatelse av <d> 500125: fjorn "fjorden" (s)

Utelatelse av <d> 500119: ente "endte" x2 (v), 510110: hent "hendt" (v), 510116: hente "hendte" (v), 520114: ente "endte" (v), holt "holdt" (v), gota "godta" (v)

Den andre hovedtypen er forenkling av dobbel konsonant. Forenklingen skjer enten fordi den doble grafemkombinasjonen er fulgt av enda en konsonant, eller fordi doblingen er i et lånnord:

Forenkling av <l> 500113: fult "fullt" x2 (adj), 520109: fult "fullt"

Forenkling av <s> 460108: vist "visst" (adv) 470109: hvist "visst" (adv), 520112: bevisløs "bevisstløs" (adj), 520120: vist "visst" (adv), 530121: vist "visst" (adv)

Forenkling av <t> 520115: ballet konkurranser "ballettkonkurranser" (s) ballet sko "ballettsko" (s)

Det er også en forenkling av dobbel konsonant som er i en sammensetning (flere liknende avvik punkt 5.3.1.2.1.2.1.):

Forenkling av <t> 500125: teltur ”telttur” (s)

Den tredje hovedtypen er konsonantutlatelser knyttet til grafemisk representasjon av fonemet /j/. Det 4 slike avvik:

Utlatelse av <h> 520109: smerset ”smasjet” (v)
Utlatelse av <j> 470102: orange ”oransje” (adj)
Utlatelse av <k> 500101: kansje ”kanskje” (adv), 500105: kansje ”kanskje” (adv); 510116:
 kansje ”kanskje” (adv), 520104: kansje ”kanskje” (adv)

De 2 siste avvikene er utlatelse av henholdsvis <g> og <r>:

Utlatelse av <g> 500110: søndan ”søndagen” (s)
Utlatelse av <r> 460118: vidundelig ”vidunderlig” (adj)

De fleste konsonantutlatelsene er derimot ikke lydrette, men en relativt stor gruppe gjenspeiler dialektale former. Det er 24 slike avvik, og også her er forenkling av dobbel konsonant en av de vanligste typene. Avviket forekommer 19 ganger:

Forenkling av <g> 500110: ødelæge ”ødelegge” (v)
Forenkling av <l> 500110: skula ”skulle” (v), vila ”ville” x2(v)
Utlatelse av <k> 500110: snak ”snakke” x3 (v)
Forenkling av <m> 470109: ungdomer ”ungdommer” (s), 470114: programet ”programmet” x3(s),
 500110: kâma ”komme” (v), sykdomer ”sykdommer” (s),
 500113: ungdomer ”ungdommer” (s)
Forenkling av <n> 500121: igjenom ”igjennom” (prep) 500110: Ha ”henne” x2 (pron)
Forenkling av <r> 460101: spør ”spørre” (v), 500105: inne spæra ”innesperra” (v)

De andre dialektale avvikene er ikke nødvendigvis særegne for det trønderske dialektområdet, og også her er det særlig grafemene <d> og <g> som ikke blir realisert i ortografien:

Utlatelse av <d> 520115: skyntet ”skyndte” x2 (v)
Utlatelse av <g> 520116: følte ”fulgte” (v), følt ”fulgt” (v)
Utlatelse av <v> 520115: overdøydde ”overdøvdde” (v)

Nesten halvparten av avvikene på plass 4 skyldes ikke talespråksinferens. Dette er litt overraskende, fordi talespråket har høy forklaringsfaktor for skriveavvik de fleste andre steder. Det er derimot ikke overraskende at avviket som forekommer oftest også på plass 4 er forenkling av dobbel konsonant. Dette avviket forekommer hele 37 ganger. Hvis man ser på alle disse avvikene, vil man også finne at alle befinner som mellom to vokaler. Disse

avvikene oppstår ofte mellom to vokaler, og er egentlig umiskjennelige ”sprett”- ord. Jeg har ingen god forklaring på hvorfor dette avviket er såpass frekvent, men det er kanskje et interessant eksempel på at kunnskap om former ikke betyr det samme som ferdighet i å bruke formene. Etter ni år i skolen, har alle elevene hørt om konsonantregelen, likevel er det noen som ikke følger den.

Forenkling av <g>	520116: luge ”lugge” (v), veger ”vegger” x2 (s), 530102: utbygge ”utbygget” (s)
Forenkling av <k>	470101: butiken ”butikken” x2 (s), 500105: kvinne sjkelse ”kvinneskikkelse” (s), 500110: snaka ”snakka” (v), 500113: snaker ”snakker” (v), snaket ”snakket” (v), tryker ”trykker” (v), 500121: gull smyket ”gullsmykket” (s), 530102: baken ”bakken” (s), 530113: styke ”stykke” (s)
Forenkling av <l>	470118: Skole balett ”skoleballett” (s), skole balet ”skoleballet” (s), 520116: heler ”heller” (adv), 500125: kale ”kalle” (v), vile ”ville” (v), skule ”skulle” (v), 510112: skule ”skulle”, 530108: vile ”ville”
Forenkling av <m>	470108: dume ”dumme” (v)
Forenkling av <n>	470117: begyne ”begynne” (v), 500105: Paniken ”Panikken” (s), 500110: pæna ”pennen” (s), 500113: for bana ”forbanna” (adj), mine ”minne” (s), for fana ”forbanna” (adj), : skjøner ”skjønner”(v), skjøner ”skjønner” (v), 500125: livmor betenelse ”livmorbetennelse” (s), hene ”henne” (pron), 520101: kanen ”kannen” (s)
Forenkling av <p>	500113: knapen ”knappen” (s)
Forenkling av <r>	500105: inne sperett ”innesperret” (v)
Forenkling av <s>	500121: puset ”pusset” (v)
Forenkling av <t>	500113: seter ”setter” (v), 520116: gløtet ”gløttet” (v)

De siste 13 konsonantutlatelsene har det til felles at ordet danner leksem som ikke passer i konteksten:

Utelatelse av <g>	470115: ytterganen ”yttergangen” (s)
Utelatelse av <k>	470102: i ”ikke” x2 (adv), 500105: praktier ”praktiker” (s), banet ”banket” (v)
Utelatelse av <l>	500101: innbidding ”innbildning” (s)
Utelatelse av <m>	470118: hjemi ”hjemme” (adv)
Utelatelse av <r>	500101: aldi ”aldri” (adv)
Utelatelse av <s>	520107: menneke ”menneske” (s)
Utelatelse av <t>	500109: skrifa ”skrifta” (s), 510110: hiksa ”hiksta” (v), 530115: gifet ”giftet” (v)
Utelatelse av <v>	530121: veia ”veiva” (v)

5.3.1.2.1.3.2. Grammatiske morfem

Det er 47 avvik i grammatiske morfem. Bare 1 avvik er lydrett, og ikke flere enn 7 kan knyttes til informantenes dialekt. Avvikene i grammatiske morfem oppstår først og fremst i verb, og 40 av avvikene befinner seg her. Også i grammatiske morfem er forenkling av dobbel konsonant det vanligste avviket, og dette skjer for eksempel i 35 av de 40 verbene. For å gjøre framstillingen så ryddig som mulig, vil jeg gå gjennom avvikene ordklasse for ordklasse.

Adjektiv:

Det er 1 konsonantutlatelse i adjektiv. Det er lydrett:

Utlatelse av <r> 510106: nede**st** "nederst" (adj)

Determinativ:

De 4 konsonantutlatelsene i determinativ er alle forenklinger av dobbel konsonant, og de er ikke lydrette:

Utlatelse av <n> 470118: dene "denne" (det), 500113: dene "denne" x2 (det), 520115: dene "denne" (det)

Verb:

Det er 8 verbformer som gjenspeiler informantens dialekt. Et typisk trøndersk språktrekk vi finner igjen her, er apokopering av final trykklett stavelse:

Utlatelse av <d> 500105: sje**d** "skjedde" (v), 500110: gje**d** "gjorde" (v), brude "brydde" (v), 510102: ha**d** "hadde" (v), 520109: Ha "hadde" x2 (v)

Utlatelse av <t> 460122: syne**s** "syntes" (v), 500125: la**s** "leste" (v)

Som i rotmorfem, har heller ikke konsonantutlatelsene i grammatiske morfem noen tilknytning til talemålet, og også her er forenkling av dobbel konsonant særlig vanlig. Det er i stor grad de samme formene som går igjen, og verbet som er mest utsatt for avvik her er "å vite". Informantene i dette materialet gjør feil i dette verbet 23 ganger:

Utlatelse av <s> 500115: vi**s**t "visst" (v). Formen: vi**s**te "visste" (v) hos: 470101 x3, 500105: x2, 500123, 500125: x3, 510104, 510112, 510116, 520102, 520115, 520116 x2, 530105, 530108: x5

Ved de andre konsonantforenklingene oppstår de alle mellom to vokaler:

Utlatelse av <d> 500110: trude "tro**d**de" (v), 500121: trude "tro**d**de" (v), bode "bo**d**de" x2 (v), 500125: ha**d**e "hadde" (v)

Utlatelse av <t> 500125: mø**t**e "møtte" (v), 520125: mø**t**e "møtte", 530102: mø**t**e "møtte" (v)

Ved det siste avviket har informanten valgt feil tempus av verbet:

Utlatelse av <t> 500110: tenke "ten**k**te" (v)

5.3.1.2.1.3.3. Avledningsmorfem

Det er bare 2 i avvik avledningsmorfem på plass 4. De er i substantiv, og 1 er lydrett:

Utlatelse av <g> 510117: ransaki**n**e "ransakingen" (s)

Utlatelse av <n> 460105: senkinge**n** "senkningen" (s)

5.3.1.2.1.4. Konsonantutlatelser plass 5

Det er totalt 12 utlatelser på plass 5. Det er noen flere i korte ord enn i lange ord. Det er 8 avvik i rotmorfem, og 4 i avledningsmorfem.

5.3.1.2.1.4.1. Rotmorfem

Noen få av avvikene er lydrette:

Utlatelse av <d>	470104: tia "tida" (s)
Utlatelse av <j>	460123: anmarsen "anmarsjen" (s)
Utlatelse av <l>	500124: smerte fult "smertefullt" (adj)

De siste 5 avvikene er enten avvik som danner bokmålsord som ikke er motivert av konteksten eller forenklinger av dobbel konsonant:

Utlatelse av <d>	470113: nøt "nødt" (adj)
Utlatelse av <l>	520115: skolemateriale "skolemateriell" (s), 470113: spesiele "spesielle" (adj), 530101: het "helt" (adj)
Utlatelse av <n>	500125: hud "hund" (s)

5.3.1.2.1.4.2. Avledningsmorfem

Det er 4 avvik i avledningsmorfem på plass 5. Alle avvikene er i avledningsformer som markerer feminin form:

Utlatelse av <n>	470108: vennine "venninne" x3 (s), 520112: vennine "venninne" (s)
------------------	---

5.3.1.2.2. Oppsummering og kvantitativ analyse

Mediale konsonantutlatelser forekommer betraktelig oftere enn initiale. I dette materialet finnes det 306 tilfeller av dette avviket, eller i gjennomsnitt 2,28 mediale konsonantutlatelser pr. tekst. Sett under ett er dette avviket mest frekvent i rotmorfem, hvor det forekommer 231 ganger totalt. Avviket forekommer noe oftere i grammatiske morfem (51 ganger) enn i avledningsmorfem (24 ganger). Den kvalitative analysen viste at det vanligste avviket er medial forenkling av dobbel konsonant. Dette avviket forekommer 202 ganger, det vil si 1,5 ganger pr. tekst eller 0,22 ganger pr. 100 løpende ord. Et interessant trekk ved de mediale konsonantutlatelsene er at avvikenes plassering virker inn på klassifiseringen av avvikene. Dette ser vi i tabellen under:

		Lydrett	Dialekt	Ingen relasjon	Total
Plass 1+2	Rotmorfem	43	0	9	52
	Grammatisk morfem	0	1	0	1
	Avledningsmorfem	14	0	0	14
Subtotal		57 85 %	1 1,5	9 13,5 %	67
Plass 3	Rotmorfem	44	5	15	64
	Grammatisk morfem	1	0	2	3
	Avledningsmorfem	3	0	1	4
Subtotal		48 67,5 %	5 7 %	18 25,5 %	71
Plass 4	Rotmorfem	31	26	50	107
	Grammatisk morfem	1	8	38	45
	Avledningsmorfem	1	0	1	2
		33 22 %	32 21 %	88 56 %	156
Plass 5	Rotmorfem	3	0	5	8
	Grammatisk morfem	0	0	0	0
	Avledningsmorfem	0	0	4	4
		3 25 %	0	9 75 %	12
Total		141	41	122	306
Fordeling i %		47 %	12 %	41 %	100 %

Tabell 5.3. 3.: Reell fordeling av mediale konsonantutlatelser etter talemålstilknytning.

Tabell 5.3.3. viser at bare 59 % av de mediale konsonantutlatelsene kan knyttes til talemålet, og den viser samtidig hvor mye plasseringen i ordet har å si for graden av fonologisk korrespondanse. Mot slutten av ordet ser vi at 60 % av avvikene ikke kan knyttes til talemålet, mens avvikene rundt midten og i begynnelsen av ordet, det vil si på plassene 1,2 og 3, i 76 % av tilfellene er talemålskorrelerte. På denne måten skiller konsonantutlatelsene seg i stor grad både fra de mediale konsonanttilleggene og fra de mediale konsonantombyttene. Plasseringen spiller ikke en klar rolle for graden av talemålskorrelasjon for konsonanttilleggene, og sett under ett korrelerer rundt 70 % av konsonanttilleggene uansett hvor avviket oppstår. Sammenlikner vi dette med de mediale konsonantombyttene, ser vi en litt annen tendens. Den relative andelen avvik uten talemålskorrelasjon er langt høyere på plassene 2 og 3 enn på plassene 3 og 4. For de mediale konsonantombyttene ser vi med andre ord den motsatte tendensen av hva vi finner hos de mediale konsonantutlatelsene. Både i rotmorfemene, de grammatiske morfemene og avledningsmorfemene er konsonantutlatelsene på plass 4 i stor grad forenkling av dobbel konsonant. Dette kommer jeg tilbake til senere.

Tabell 5.3.3. tyder også på at det kan være en forskjell mellom morfemtypene. I Wiggins avhandling finner han generelt at konsonantutlatelser i grammatiske morfem og avledningsmorfem oftere er talemålskorrelerte enn i rotmorfem (Wiggen 1992: 159). Mine funn for de mediale konsonantutlatelsene peker i motsatt retning for de grammatiske morfemene, men er i overensstemmelse med Wiggins funn for avledningsmorfemene. I

denne undersøkelsen er 80 % av de mediale konsonantutlatelsene i grammatiske morfem uten talemålskorrelasjon, mens 33 % av avvikene i rotmorfem er uten talemålskorrelasjon. Det er viktig å ha i mente at det mest frekvente avviket i grammatiske morfem er forenkling av dobbel konsonant i preteritumsformen av verbet ”å vite”, og at de fleste avvikene i grammatiske morfem befinner seg på plass 4. De fleste avvikene på plass 4 er forenkling av dobbel konsonant, og også Wiggen finner en relativt lav grad av talemålssamsvar for forenklinger av dobbel konsonant (ibid.: 167). Forskjellene mellom Wiggens funn og mine kan derfor ha sammenheng med særlig en avvikstype.

	Mediale konsonantutlatelser plass 1 og 2				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	10 (6)	9 (7)	26 (16)	7 (4)	52
pr. 100 løpende ord	0,04	0,06	0,07	0,05	0,06
Grammatisk morfem	1(1)	0	0	0	1
pr. 100 løpende ord	0,004	0	0	0	0,001
Avledningsmorfem	1 (1)	2 (2)	5 (5)	2 (1)	10
pr. 100 løpende ord	0,004	0,01	0,01	0,02	0,01
Total	12	11	31	9	63
pr. 100 løpende ord	0,05	0,07	0,08	0,07	0,07
Spredning	8/ 21 %	8/ 32 %	19/ 36 %	5/ 29 %	40/ 30 %
	Gutter:	23	Jenter:	40	63
		36 %		64 %	

Tabell 5.3. 4.: Fordelingen av mediale konsonantutlatelser på plass 1 og 2 fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under ”Spredning”).

Dette er eneste gang i dette materialet hvor jentene gjør flest feil. De står for 64 % av avvikene, og 34 % av jentene utlater konsonanter på plass 1 og 2, mens bare 25 % av guttene har dette avviket. Det er vanskelig å gi noen entydig forklaring på hvorfor jentene plutselig gjør flere feil enn guttene. Flertallet av avvikene er forenklinger av dobbel konsonant, noen er i lånord, og de fleste ordene er mer enn 5 grafem.

	Mediale konsonantutlatelser plass 3				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	20 (11)	17 (7)	21 (14)	6 (3)	64
pr. 100 løpende ord	0,08	0,11	0,05	0,04	0,07
Grammatisk morfem	1 (1)	1(1)	0	1 (1)	3
pr. 100 løpende ord	0,004	0,007	0	0,007	0,003
Avledningsmorfem	1 (1)	0	3 (3)	0	4
pr. 100 løpende ord	0,004	0	0,007	0	0,004
Total	22	18	24	7	71
pr. 100 løpende ord	0,09	0,18	0,06	0,05	0,08
Spredning	13/ 34 %	8/ 32 %	16/ 30 %	3/ 18 %	40/ 30 %
	Gutter:	40	Jenter	31	
		56 %		44 %	

Tabell 5.3. 5.: Fordelingen av mediale konsonantutlatelser på plass 3 fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under ”Spredning”).

På plass 3 er kjønnsfordelingen mer i overensstemmelse med kjønnsfordelingen ellers for konsonantavvikene. 33 % av guttene og 27 % av jentene gjør dette avviket. Det er byguttene som trekker opp gjennomsnittet for guttene. De gjør klart flere slike avvik enn de andre gruppene. Kjønnsfordelingen er lik hva angår morfemplassering. Både guttene og jentene har flest feil i rotmorfemet, og også her er de fleste avvikene mediale forenklinger av dobbel konsonant.

	Mediale konsonantutlatelser plass 4				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	62 (16)	15 (9)	28 (10)	2 (2)	107
pr. 100 løpende ord	0,25	0,1	0,07	0,02	0,11
Grammatisk morfem	26 (11)	5 (4)	15 (10)	1 (1)	47
pr. 100 løpende ord	0,1	0,03	0,04	0,007	0,05
Avledningsmorfem	1 (1)	1 (1)	0	0	2
pr. 100 løpende ord	0,004	0,006	0	0	0,002
Total	89	21	43	3	156
pr. 100 løpende ord	0,36	0,14	0,11	0,03	0,16
Spredning	19/ 50 %	10/40 %	16/ 30 %	2/ 12 %	47/ 36 %
	Gutter:	106	Jenter:	44	
		71 %		29 %	

Tabell 5.3. 6.: Fordelingen av mediale konsonantutlatelser på plass 4 fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

Det er overraskende i hvor stor grad avvikene på plass 4 skiller seg ut sammenliknet med de andre avvikene. Tabell 5.3.6. viser også at dette avviket fordeler seg svært skjevt i utvalget. Bydeguttene står alene for 56 % av alle avvikene på plass 4, og svært få av dem igjen står for majoriteten av de avvikende forenklingene. Dette kan tyde på at observasjonen om talespråklig korrespondanse i stor grad kan være knyttet til enkeltindividers avvikende kjennskap til de prosodiske reglene i norsk ortografi, eller manglende evne til å bruke denne kunnskapen i skriveprosessen. Når det er sagt, er det likevel et viktig funn at 50 % av bydeguttene utlater konsonanter på plass 4, mens bare 11 % av byjentene gjør det. Det er med andre ord ikke bare noen få bydegutter som gjør feil på plass 4, selv om enkelte trekker gjennomsnittet mye opp.

	Mediale konsonantutelatelser plass 5				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	2 (2)	2 (2)	2 (2)	2 (1)	8
pr. 100 løpende ord	0,008	0,01	0,005	0,2	0,009
Avledningsmorfem	0	3 (1)	1 (1)	0	4
pr. 100 løpende ord	0	0,02	0,002	0	0,04
Total	2	5	3	2	12
pr. 100 løpende ord	0,008	0,03	0,07	0,02	0,01
Spredning	2 / 5 %	3 / 12 %	3 / 6 %	1 / 6 %	9 / 7 %
	Gutter:	7 58 %	Jenter:	5 42 %	

Tabell 5.3. 7.: Fordelingen av mediale konsonantutelatelser på plass 5 fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

Konsonantutelatelser på plass 5 er relativt sjeldne. I gjennomsnitt har 5 % av informantene dette avviket. Blant bygutter er spredningen i gruppen dobbelt så stor som for de andre gruppene.

Når vi sammenlikner funnene fra de ulike plassene i ordet, finner vi at det er forskjeller. I begynnelsen av ordet er det særlig jenter som har feil. De har både langt flere feil, og det er større spredning blant jentene enn blant guttene. Lenger bak i ordene er tendensen motsatt. På plass 4 er det gutter, og særlig bygdegutter, som gjør feil. Jeg har ingen klar forklaring på hvorfor kjønnsfordelingen er som den er. På begge plassene forklarer forenkling av dobbel konsonant mange av avvikene, og man skulle tro at dette i utgangspunktet er det samme avviket. Vi ser imidlertid av tabell 5.3.3. at konsonantutelatelsene på plass 1 og 2 i all hovedsak er lydrette, mens det motsatte er tilfelle for konsonantutelatelsene på plass 4. Det er også noen andre forskjeller mellom konsonantutelatelsene. På plass 1 og 2 oppstår avvikene oftere ved lånord eller ved sammensetninger. På plass 4 er flertallet av avvikene overraskende ofte forenkling av konsonant mellom to vokaler. Det kan derfor se ut som om jenter har flere lydrette konsonantutelatelser eller utelatelser i lånord, mens guttene har flere konsonantforenklinger mellom vokaler. Dette er funn som eventuelt må undersøkes mot et annet materiale.

Setter vi alle konsonantutelatelsene sammen i en tabell, blir imidlertid disse forskjellene jevnet ut:

	Mediale konsonantutlatelser				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	94 (21)	43 (13)	77 (25)	17 (7)	231
pr. 100 løpende ord	0,39	0,28	0,19	0,12	0,25
Grammatisk morfem	28 (12)	6 (5)	15 (10)	2 (2)	51
pr. 100 løpende ord	0,11	0,04	0,04	0,02	0,05
Avledningsmorfem	7 (4)	6 (8)	9 (9)	2 (1)	24
pr. 100 løpende ord	0,03	0,04	0,02	0,02	0,03
Total	129	55	101	21	306
pr. 100 løpende ord	0,53	0,36	0,25	0,16	0,32
Spredning	24 / 63 %	15 / 60 %	28 / 54 %	8 / 44 %	75 / 57 %
	Gutter:	180	Jenter:	120	
		60 %		40 %	

Tabell 5.3. 8.: Fordelingen av mediale konsonantutlatelser fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

Spredningen i utvalget varierer mellom 44 % og 63 %, men i gjennomsnitt har 57 % av informantene mediale konsonantutlatelser. Guttene har flere enn jentene, og bygdeguttene har flest. Denne statistikken bekrefter i stor grad den samme tendensen som vi har sett tidligere. Gutter har flere feil enn jenter, og det er særlig bygdeguttene som trekker gjennomsnittet ned.

Konsonantforenklinger er det vanligste avviket medalt, og 2/3 av alle konsonantutlatelser medalt er forenklinger.

	Mediale konsonantforenklinger				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	60 (19)	32 (10)	39 (18)	10 (15)	141
pr. 100 løpende ord	0,25	0,21	0,09	0,07	0,15
Grammatisk morfem	22 (9)	5 (4)	15 (10)	1 (1)	43
pr. 100 løpende ord	0,08	0,03	0,04	0,007	0,08
Avledningsmorfem	6 (3)	5 (3)	8 (8)	2 (1)	21
pr. 100 løpende ord	0,03	0,03	0,02	0,02	0,02
Total	88	42	62	13	205
pr. 100 løpende ord	0,36	0,27	0,15	0,1	0,22
Spredning	20 / 53 %	10 / 40 %	24 / 46 %	6 / 33 %	60 / 45 %
	Gutter:	126	Jenter:	73	
		63 %		37 %	

Tabell 5.3. 9.: Fordelingen av mediale konsonantforenklinger fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

Konsonantforenklinger forekommer hos 45 % av utvalget. Den forekommer litt sjeldnere hos byinformantene enn hos bygdeinformantene. Avviket forekommer klart oftest hos bygdeguttene, de gjør mediale konsonantforenklinger 0,36 ganger pr. 100 løpende ord, noe som er nesten fire ganger så ofte som hos byjentene. Det er derfor interessant at avvikene til

guttene og jentene fordeler seg likt på morfemtypene. Konsonantforenklinger skjer i hovedsak i rotmorfem, noen færre i grammatiske morfem og færrest i avledningsmorfem.

Konsonantforenklinger forekommer relativt sett ganske ofte i avledningsmorfem, og 88 % av konsonantutlatelsene i avledningsmorfem er forenklinger.

Tallene fra min undersøkelse tyder på at mediale konsonantforenklingene i 10. klasse er halvert sammenliknet med Wiggens (1992) funn. I 6. klasse forenklet elevene mediale konsonanter i gjennomsnitt 0,57 ganger pr. 100 løpende ord (Wiggen 1992: 171), i 10. klasse forekommer dette avviket 0,22 ganger. Konsonantforenklingene i 6. klasse oppsto særlig mellom to vokaler, og dette er også den vanligste omgivelsen for konsonantutlatelsene i mitt materiale. Men der dette avviket forekom 0,47 ganger i 6. klasse (ibid.), forekommer det 0,13 ganger i 10. klasse. Omtrent 88 % av konsonantforenklingene i 6. klasse oppsto mellom to vokaler i 6. klasse (ibid.), mens i 10. klasse er 67 % av konsonantutlatelsene her. Det er dermed ikke bare færre konsonantforenklinger generelt i 10. klasse, noen typer konsonantforenklinger er det også færre av. Denne konsonantforenklingen er særlig vanlig på plass 4, men det kan likevel se ut som om denne avvikstypen har sunket sammenliknet med 6. klassenivået.

De mediale konsonantforenklingene og de mediale konsonantdoblingene oppfører seg ulikt i dette materialet. For det første er det flere konsonantforenklinger enn –doblinger. Omtrent 60 % av de mediale konsonantforenklingene er for øvrig uten talemålskorrelasjon, mens konsonantdoblingene i svært stor grad talemålskorrelerte (punkt 5.2.1.2.2.). For konsonantforenklingene ser vi av tabell 5.3.9. at spredningen er relativt jevn. Det er med andre ord et avvik som en ganske stor del av utvalget har. Som vi så av tabell 5.2.7. (punkt 5.2.1.2.2.), er dette ikke tilfellet ved konsonantdoblingene. Det kan dermed se ut som om konsonantforenkling og konsonantfordobling er litt ulike avvik. Det finnes ikke egentlig belegg for dette i annen forskning jeg har funnet, men dersom man antar at man er mer bevisst når man legger til et tegn enn når man utelater et, er det også mer logisk hvorfor en såpass stor andel av enkelte av konsonantutlatelsene er uten talemålskorrelasjon.

5.3.1.3. Finale konsonantutlatelser

5.3.1.3.1. Kvalitativ analyse

Det er 552 finale konsonantutlatelser i dette materialet. Den største enkelttypen avvik er ombyttet <å> for ”og”. Dette vil bli kommentert for seg ettersom dette avviket forekommer 210 ganger i materialet. Dersom vi holder og/å-ombyttene utenfor, er de fleste finale konsonantutlatelsene i grammatiske morfem. Det 206 slike konsonantutlatelser. I rotmorfem er det 115 konsonantutlatelser, mens det er 21 utlatelser i avledningsmorfem. Informant som tidligere har vært beskrevet står for svært mange av de finale konsonantutlatelsene. Faktisk gjør denne bygdegutten 33 % av alle de finale konsonantutlatelsene. Dette slår naturlig nok ganske kraftig ut på statistikken, og særlig i rotmorfem, hvor han alene gjør 43 % av alle de finale konsonantutlatelsene.

5.3.1.3.1.1. Rotmorfem

Informanten med ekstremverdier virker som sagt svært sterkt inn både på gjennomsnittet og på hovedinntrykket av de finale konsonantutlatelsene. Jeg har også tidligere nevnt vedkommendes ganske konsekvente bruk av trøndersk som skriftnorm. De finale konsonantutlatelsene han gjør, skiller seg i så måte ikke fra de andre avvikene hans. Denne gutten bruker for eksempel konsekvent formen <æ> som personlig pronomen, 1. person entall (se også punkt 5.3.1.1.1.1 og 6.1.1.2.1.2.1) og pronomenformen <sæ> personlig pronomen, 3. person entall, refleksiv form. Dette gjør han i hele teksten. (se også punkt 6.1.1.2.1.2.1).

Disse dialektformene forklarer 39 av de finale konsonantavvikene i rotmorfem:

Utlatelse av <g>	500110: æ ”jeg” x30 (pron), sæ ”seg” x2 (pron), sei ”seg” (pron), 510117: æ ”jeg” x2 (pron)
------------------	---

I tillegg kommer også 12 andre dialektale former:

Utlatelse av <l>	460110: vi ”vil” (v), 500110: te ”til” x6 (prep), ten ” til han” (prep)
Utlatelse av <n>	500109: mesta ”nesten” (adv)
Utlatelse av <r>	500110: kleia ”klær” (s)
Utlatelse av <t>	500105: om at ”om att” (frase)
Utlatelse av <v>	500110: tå ”av” x2 (prep)

Bare 26 av de finale konsonantutlatelsene er lydrette. Dette er en type er forenkling av final dobbel konsonant:

Forenkling av <k>	500110: byttik ”butikk” x2 (s)
Forenkling av <l>	500124: helse personel ”helsepersonell” (s)
Forenkling av <n>	500105: almen ”allmenn” (adj), man ”mann” x2(s), 520112: man ”mann” (s)
Forenkling av <t>	460122: honnør rabbat ”honnørrabatt” (s)

Et annet avvik som er svært vanlig er utelatelse av historiske konsonanter:

Utelatelse av <d>	460111: versego "vær så god" (frase), 500107: gla "glad" (adj), 500110: me "med" x7 (prep), 500113: gla "glad" (adj), go "god" (adj), 530101: har "hard" (adj), 530111: bli "blid" (adj)
-------------------	--

Den siste lydrette uttalelsen skyldes egentlig et leksemombytte:

Utelatelse av <g>	510117: å "óg" (adv)
-------------------	----------------------

Noen av disse utelatelsene fører til en ortografi som er korrekt på engelsk:

Utelatelse av <n>	460122: pen "penn" (s)
Utelatelse av <s>	470109: bus, "buss" (s), 520103: max "maks" (adj)
Utelatelse av <t>	520115: ballet "ballett" (s)

Det er 41 finale konsonantutelatelser man verken kan kalle lydrette eller som kan knyttes til informantens dialekt. I de fleste tilfellene er det forenkling av final konsonant som endrer vokalkvantiteten:

Utelatelse av <f>	470117: straf "straff" (s)
Forenkling av <k>	500110: stak "stakk" (v)
Utelatelse av <l>	510112: hel "hell" (s)
Utelatelse av <n>	470104: en "enn" (adv), 470108: en "enn" x4 (adv) 470109: en "enn" x2 (adv), 470114: in "inn" (prep), 470117: en "enn" (adv), in "inn" x3 (prep), 500115: en "enn" x3 (adv), 500125: in "inn" (prep), 530108: en "enn" (adv)
Utelatelse av <p>	470118: slap "slapp" (adj), 500121: lap "lapp" (s)
Utelatelse av <s>	460117: såpas "såpass" (adv)
Utelatelse av <t>	500105: nat "natt" (s), skvat "skvatt" (v), 500113: Marerit "mareritt" (s), 500121: bømte kot "bømtekott" (s), skrit "skritt" (s), marerit "mareritt" (s), 520105: bukket "bukett" (s), 520116: marerit "mareritt" (s)

Den siste gruppen avvik er ulike, men felles for 8 av de 11 er at den siste konsonanten er distinkt og viktig for å etablere rett leksem: Disse er:

Utelatelse av <g>	500101: gan "gang" (s)
Utelatelse av <m>	470116: medie "medium" (s)
Utelatelse av <n>	500121: bar "barn" (s)
Utelatelse av <p>	510113: senne "sennep" (s)
Utelatelse av <s>	460117: trive "trives" (v)
Utelatelse av <r>	460119: å "år" (s), 470117: helle "heller" (adj), 510118: ette "etter" (prep), 510113: nå "når" (adv)
Utelatelse av <t>	460108: for "fort" (adj)

5.3.1.3.1.2. Grammatiske morfem

Et trekk ved de finale konsonantutlatelsene i grammatisk morfem er at de i hovedsak er avvik i bøyningssendelsene. I noen tilfeller er det bare tonem som markerer bøyningssendelsen i talespråket, mens tonemet markeres med et grafem i skriftspråket. Andre avvik skyldes at informanten har valgt en annen form enn den som er riktig i konteksten, og den siste avvikstypen er bøyningssendelser som er skrevet feil. For å gjøre undersøkelsen så ryddig som mulig, vil jeg også her gjøre rede for hver ordklasse for seg. La meg bare først oppsummere: Totalt i dette materialet er det 208 finale konsonantutlatelser i grammatiske morfem. 80 av avvikene i grammatiske morfem er lydrette, mens 69 kan knyttes til informantens dialekt. De siste 59 grafematiske avvikene har ingen klar fonologisk motsvarighet. De fleste av de lydrette konsonantutlatelsene er utlatelse av final <t> for å markere intetkjønnsbøying i adverb (der disse er en frase), determinativ og substantiv.

Adjektiv:

Avvikene i adjektiv er alle utlatelser av final <t> for å markere intetkjønnsform. Det er 9 slike avvik, og ingen er lydrette:

Utlatelse av <t> 500115: verd ”verdt” (adj), 500105: rund ”rundt” x3 (adj), 500121: åpen ”åpent” (adj), 510102: lang ”langt” (adj), 510117: sikker ”sikkert”, (adj), 520112: mental ”mentalt” (adj), 520116: lite ”litt” (adj)

Adverb:

Det er 1 final utlatelse av konsonant i adverb. Avviket er ikke lydrett:

Utlatelse av <t> 460110: god ”godt” (adj)

Determinativ:

Det er 26 avvik i determinativ. De lydrette avvikene er alle finale utlatelser av grafemet <t> som markerer infinitivsbøying. Det er 7 slike tilfeller:

Utlatelse av <t> 460109: de ”det” x2 (det), 470113: de ”det” x2 (det), 500110: d ”det” (det), 500112: d ”det” (det), 510105: de ”det” (det)

Den siste lydrette utelattelsen i determinativ står som utfylling for en frase som fungerer som et adverb:

Utelattelse av <t> 460119: ihverfall ”i hvert fall ”(det)

Utelattelsene i determinativ som ikke er lydrette er alle utelattelser hvor informanten har brukt en annen endelse enn den som er motivert av konteksten. Også her er finalt utelattelse av grafemet <t> mest frekvent:

Utelattelse av <n> 500109: noe ”noen” (det), 500110: sån ”sånn” x3 (det)
Utelattelse av <s> 500101: henne ”hennes” (det)
Utelattelse av <t> 460121: e ”et” (det), 460124: slik ”slikt” (det), 470109: hver ”hvert” (det), 500110: anna ”annet” (det), 500115: vær ”hvert” (det), 530113: sit ”sitt” (det), 530117: hver ”hvert” (det)

Konjunksjoner:

Det er 1 final konsonantutelattelse i en konjunksjon. Avviket er knyttet til informantens dialekt:

Utelattelse av <m> 530109: så ”som” (konj)

Pronomen:

Final utelattelse av konsonant forekommer 38 ganger i pronomen. Den vanligste årsaken til dette er at informantene har brukt <de> som 3. pers flertall objektsform av personlig pronomen. Dette avviket forekommer 23 ganger, og jeg har knyttet denne utelattelsen til informantens dialekt fordi det peker på et svært vanlig talemålstrekk i østnorske talemål, selv om dette neppe er en like vanlig pronomenform i alle trønderske dialekter.

Utelattelse av <m> de for dem: 460108, 460126, 470103, 470108: x2, 470109: x3, 500104, 510110, 510119, 520103, 520108: x2, 520111, 520113: x2, 520115, 520116: x2, 520126, 530104, 530117

Et annet vanlig avvik er utelattelse av final <g> i objektsform 1. person entall og utelattelse av hele endelsen i 3. person entall hunkjønnsform. Disse avvikene forekommer bare hos en informant, men der forekommer de til gjengjeld hele 13 ganger:

Utelattelse av <g> 500110: mæ ”meg” x11 (pron)

Substantiv:

I dette materialet er det totalt 77 finale konsonantutlatelser i substantiv. En stor andel av disse, 60 utlatelser, er lydrette. Dette er utelukkende avvik hvor grafemet som markerer bestemt form entall i intetkjønnsord er falt bort.

Utlatelse av <t> 460121: savne "savnet" (s), 460128: lene "lenet" (s), 470108: håpe "håpet" (s), 470109: meneske "mennesket" (s), 470113: husstyre "husstyret" (s), bande "bandet" (s), 470118: slage "slaget" (s), skape "skapet" (s), 500109: millitære "militæret" (s), 500110: forholde "forholdet" (s), 500112: hjerte "hjertet" (s), 500121: romme "rommet" (s), 500123: hjerte "hjertet" (s), 510102: fange "fanget" (s), hjemmelandet "hjemlandet" (s), huse "huset" (s), lande "landet" (s), 510104: huse "huset" x5 (s), eggssøle "eggssølet" (s), romme "rommet" (s), 510106: mørke "mørket" (s), 510112: blode "blodet" x3 (s), nette "nettet" (s), 510115: hjerte "hjertet" (s), 510117: Vakt holde "Vaktholdet" (s), huse "huset" (s), 520103: smile "smilet" (s), 520106: blikke "blikket" (s), 520107: huse "huset" (s), 520112: stede "stedet" (s), Mareritte "Marerittet" (s), 520114: Tape "Tapet" (s), 520116: håre "håret" (s), hode "hodet" x2 (s), romme "rommet" (s), live "livet" x2 (s), 530101: søskenbarne "søskenbarnet" (s), 530102: utbygge "utbygget" (s), 530105: telte "teltet" x2(s), 530109: gutte hjerte "guttehjertet" (s), 530113: nabolage "nabolaget" (s), like "liket" (s)

En annen lydrett utlatelse av final <t> i substantiv er når substantivet står som utfylling i en preposisjonsfrase. Dette oppfattes nok som en semantisk enhet og fungerer syntaktisk som adverb:

Utlatelse av <t> 460121: I stede "i stedet" (s), 470101: istede "i stedet" (s), 470104: I stede for "I stedet for"(s), 510116: i stede "i stedet" (s), 530120: istede "i stedet" (s)

En annen gruppe konsonantutlatelser er tilfeller der informanten har valgt et dialektalt eller idiolektalt kjønn. Dette skjer i 9 tilfeller, og i alle tilfellene er hankjønnsformen byttet med en hunkjønnsform:

Utlatelse av <n> 460104: spysjuka "spysjuken" (s), 460116: scena "scenen" x2(s), 460118: fotballbana "forballbanen" (s), 500110: pæna "pennen" (s), 500111: begynnelsa "begynnelsen" (s), 500124: køa "køen" (s), 520115: penna "pennen" x2 (s)

Det er svært få substantiv ikke kan knyttes til talemålet. Fellestrekket ved disse siste avvikene er at konsonanten som markerer bøyingsformativen er utelatt. Det er 7 slike avvik:

Utlatelse av <n> 470115: entre "entreen" (s), 500110: telefon "telefonen" (s), 500116: schen "scenen" (s), 520109: kinoskjefe "kinosjefen" (s)

Utlatelse av <r> 460109: gutte "gutter" (s), 500101: greie "greier"(s)

Den siste typen substantivavvik er utelatelse av genitivsformativ:

Utelatelse av <s> 520114: presten "prestens" (s)

Verb:

Etter substantiv er det i dette materialet flest avvik i verb. De 68 feilene i verb er bøyingsfeil. Feilene er svært ulike, men den største hovedgruppen er avvik som er nært knyttet til dialekten. Det er 39 slike utelatelser i verb. Disse utelatelsene avspeiler enten den trønderske apokoperingen av gamle trykklette stavelser, at informanten har valgt talemålsnære former eller at informanten har utelatt presens <r>. Som leseren vil oppdage, så er det særlig en informant som gjør disse feilene:

Utelatelse av <l> 500110: ska "skal" x4 (v)

Utelatelse av <r> 500110: døtt "døtter" (v), e "er" x8 (v), finn "finner" (v), slæpp "slipper" (v), sei "sier" x3 (v), hva "var" x12 (v), huske "husker" (v), irritere "irriterer" (v), bli "blir" (v), ødeløge "ødelegger" (v), prøve "prøver"(v), 510117: hva "var" (v)

Resten av avvikene er i verb er varierte. Også her er det noen få forenklinger av dobbel konsonant:

Forenkling av <t> 500105: blit "blitt" (v), 500125: blit "blitt"(v), fåt "fått" (v), 520114: sat "satt" (v)

En annen gruppe er avvik knyttet til partisippformen av verbet. Noen er forenklinger av final konsonant, og jeg mener disse kan knyttes til informantens dialekt:

Forenkling av <d> 500121: bod "bodd" (v)

Forenkling av <t> 500113: tad "tatt" (v), 520101: opptat "opptatt" (v), 520116: skyt "skutt" (v)

Resten er utelatelser av selve bøyningssuffikset:

Utelatelse av <t> 470104: hver "vært" (v), 500104: lage "laget" (v), 520102: pakke "pakket" (v), gjald "gjaldt" (v), 520116: hold "holdt" x3(v), 530102: slutte "sluttet" (v)

5.3.1.3.1.2.1. Å/og

Det er 210 finale konsonantutlatelser som skyldes ombyttet <å> for ”og”. Dette avviket forekommer hos 62 informanter, og er avviket med høyest spredning, dersom vi holder forenkling av dobbel konsonant utenfor.

Ombyttet <å> for ”og” 460101, 460103: x3, 460108: x3, 460109: x2, 460117: x2, 460118: x2, 460121, 460122, 460123, 460127: x2, 460128, 460129: x2, 470104: x2, 470105, 470107: x2, 470111: x7, 470113: x5, 470114: x4, 470115: x2, 500101: x3, 500102: x2, 500105: x6, 500109, 500110: x14, 500113, 500114: x2, 500115, 500116, 500119: x2, 500121: x4, 500123: x2, 500125: x15, 510102: x2, 510103: x2, 510104, 510107, 510111, 510112, 510113, 510116: x6, 510117: x10, 510121, 510123: x2, 520101: x11, 520102: x2, 520103 x2, 520104, 520107: x2, 520114: x7, 520114: x7, 520115, 520116: x9, 520119: x2, 530105: x7, 530110: x2, 530111, 530113, 530114: x2, 530115: x5, 530116: 530117: x3, 530119: x2, 530121: x15

5.3.1.3.1.3. Avledingsmorfem

Det er 21 finale konsonantutlatelse av avledningsmorfem. Alle avvikene er utlatelser av final <g> i avledningsmorfem, og er dermed lydrette.

Utlatelse av <g> 460117: jevli ”jævlig” (adj), 470108: avhengi ”avhengig” (adj), 470113: vanli ”vanlig” (adj), veldi ”veldig” (adj), 500110: veldi ”veldig” x2 (adj), vælldi ”veldig” (adj), færdi ”ferdig” (adj), 500124: egentli ”egentlig” (adj), jævli ”jævlig” (adj), 510117: ferdi ”ferdig” x6 (adj), 530109: dageli ”daglig” (adj), 530120: bestandi ”bestandig” x4 (adj)

5.3.1.3.2. Oppsummering og kvantitativ analyse

	Lydrett	Dialekt	Ingen relasjon	Total
Rotmorfem	26	48	41	115
Grammatisk morfem	80	67	59	206
Avledningsmorfem	21	0	0	21
Total	127	115	100	342
Fordeling i %	37 %	34 %	29 %	100 %

Tabell 5.3. 10.: Reell fordeling av finale konsonantutlatelser uten <å> for ”og” etter talemålstilknytning.

Tabell 5.3.10. viser at avvikene fordeler seg ganske jevnt i de tre kategoriene, men det er en helt klar overvekt av avvik som har en fonologisk korrespondanse. I rotmorfem kan den største enkeltgruppen avvik beskrives som dialektal, tett fulgt av finale konsonantutlatelser uten relasjon til talespråket. Den kvalitative analysen viste at de fleste av avvikene uten talespråklig korrespondanse er forenklinger av dobbel konsonant. Sammenlikner vi avvikene i rotmorfem med avvikene i grammatiske morfem, finner vi at det er klare forskjeller. Avvikene i rotmorfem er i hovedsak enten forenklinger av dobbel konsonant eller avvik som gjenspeiler dialektale former. I grammatiske morfem er det vanligste avviket utlatelse av

final <t>. I substantiv er denne utelatelsen lydrett, mens dette ikke er tilfellet ved adverb, adjektiv og determinativ.

I avledningsmorfemene er også alle avvikene utelatelse av final konsonant, men her er alle utelatelsene lydrette.

	Finale konsonantutelatelser uten <å> for "og"				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	78 (13)	21 (10)	12 (9)	4 (3)	115
pr. 100 løpende ord	0,33	0,14	0,03	0,03	0,13
Grammatisk morfem	102 (21)	23 (12)	68 (25)	13 (8)	206
pr. 100 løpende ord	0,47	0,14	0,18	0,07	0,23
Avledningsmorfem	11 (3)	2 (2)	6 (2)	2 (1)	21
pr. 100 løpende ord	0,05	0,01	0,02	0,02	0,2
Total	191	46	86	19	342
pr. 100 løpende ord	0,81	0,3	0,22	0,14	0,38
Spredning	24/ 63 %	16/ 64 %	28/ 53 %	9 / 50 %	77/ 58 %
	Gutter:	237 69 %	Jenter:	105 31 %	

Tabell 5.3. 11.: Fordelingen av finale konsonantutelatelser fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

Tabellen indikerer at det er forskjeller mellom gutter og jenter hva angår finale konsonantutelatelser. Bygdeguttene utelater oftere, og igjen er det særlig informanten med ekstremverdier som trekker gjennomsnittet opp. Dersom vi fjerner ham fra utvalget synker bygdeguttens gjennomsnitt til 0,3 pr. 100 løpende ord, det vil si det samme som byguttene. Finale konsonanttillegg oppstår særlig i grammatiske morfem. Dette er særlig tydelig hos jentene, hvor 77 % av avvikene er i grammatiske morfem. Hos guttene er fordelingen litt annerledes, de har 44 % av avvikene i rotmorfem, men dersom vi fjerner informanten med ekstremverdier blir fordelingen på morfem mellom kjønnene likere.

I tabell 5.3.11. er ombyttet <å> for "og" ikke tatt med. I 6. klasse fant Wiggen at avviket utgjorde 12,2 % av den totale avviksmengden (1992: 704).

	<å> for ”og” og finale konsonantutlatelser				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
<å> for ”og”	77	23	89	21	210
pr. 100 løpende ord	0,33	0,15	0,23	0,15	0,23
Spredning	22/ 58 %	11/ 44 %	22/ 42 %	8/ 47 %	63/ 48 %
Andre finale konsonantutlatelser	191	46	86	19	342
pr. 100 løpende ord	0,81	0,3	0,22	0,14	0,38
Spredning	24/ 63 %	16/ 64 %	28/ 53 %	9 / 50 %	77/ 58 %
Alle finale konsonantutlatelser	258	69	175	40	552
pr. 100 løpende ord	1,1	0,45	0,45	0,3	0,6
Spredning	31/ 82 %	19/ 76 %	37/ 71 %	13/ 76 %	100/ 75 %
å/og % -andel av finale konsonantutlatelser	29 %	33 %	51 %	53 %	38,6 %

Tabell 5.3. 12.: Fordelingen av <å> for ”og” og finale konsonantutlatelser fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under ”Spredning”.)

Tabell 5.3.12. viser at 48 % av informantene bytter om <å> for ”og” minst en gang i løpet av teksten sin. Det er bygdeguttene som gjør denne feilen oftest, 58 % av dem veksler 0,33 ganger pr. 100 løpende ord. Spredningen blant de tre andre gruppene ligger på mellom 42 og 47 % av utvalget, men det ser ut til at alle byelevene færre ombytter i gjennomsnitt enn alle bygdeelevene. Det er med andre ord bygdeelevene som trekker gjennomsnittet på dette avviket opp. I gjennomsnitt bytter alle informantene om 0,23 ganger pr. 100 løpende ord. Det motsatte ombyttet, <og> for ”å” forekommer til sammenlikning 0,12 ganger. Det ser dermed ut som om ombyttet <å> for ”og” er mer vanlig enn motsatt. Sammenlikner vi dette med Wiggens materiale, fant han ikke noen forskjell i mengde mellom de to ombyttene i sitt materiale. I 6. klasse forekommer avvikene henholdsvis 0,23 (<å> for ”og”) og 0,25 (<og> for ”å”) pr. 100 løpende ord (Wiggen 1992: 706). På bakgrunn av dette kan det se ut som om elevene i 10. klasse i mindre grad bruker den hyperkorrekte formen feilaktig, mens det ikke er en noen klar forskjell mellom 6. klasse og 10. klasse for den talemålskorrelerte formen.

Det er vanskelig å si hva dette kan skyldes. Wiggen (ibid.) påpeker at forskjellen mellom og/å en forskjell man ikke oppdager før man har et grammatisk begrepsapparat, og noe man sjelden utvikler før mot slutten av barneskoleårene. Dette funnet er derfor litt overraskende. Dersom evnen til å skille bruken av formene var avhengig av at man kjente til et begrepsapparat, skulle man kanskje anta at forekomsten av begge disse avvikene ville synke samtidig. Når dette ikke skjer, må det være fordi andre mekanismer også virker inn på skriveren. Som Wiggen trekker fram, og som vi også ser tendenser til i denne undersøkelsen, øker den relative andelen talemålskorrelerte avvik etter hvert som skribenten blir mer erfaren (Wiggen 1996: 150). Nettopp dette kan være en mulig forklaring på hvorfor andelen <og>

for ”å” avvik har sunket, mens andelen <å> for ”og” har holdt seg. Dette er likevel ikke en fullgod forklaring ettersom begge uttales likt, og det i hovedsak er syntaktisk og morfologisk bevissthet som setter en i stand til å bruke formene korrekt.

I tabell 5.3.12. er også alle de finale konsonantutlatelsene samlet. Sammenlikner vi tallene med Wiggens funn i 6. klasse, finner vi at elevene i 6. klasse utelot finale konsonanter 0,67 ganger pr. 100 løpende ord (ibid.: 173, 207), mens 10. klassingene i min undersøkelse utelater 0,6 konsonanter pr. 100 løpende ord. Den gjennomsnittlige nedgangen for de finale konsonantutlatelsene er med andre ord langt mindre enn for alle de andre konsonantavvikskategoriene. Dersom vi holder informanten med ekstremverdier utenfor vil imidlertid gjennomsnittet synke til 0,47 konsonantutlatelser pr. 100 løpende ord. Det er likevel mindre forskjell mellom 6. klassenivået og tiendeklassenivået for de finale konsonantutlatelsene enn det er for mediale konsonantutlatelsene. Dette kan skyldes at vekslingen <å> for ”og” er like vanlig i 10. klasse som i 6. klasse.

	Forenkling av final konsonant				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	18 (8)	16 (6)	8 (4)	2 (1)	44
pr. 100 løpende ord	0,08	0,1	0,02	0,02	0,04
Grammatisk morfem	4 (3)	0	2 (1)	0	6
pr. 100 løpende ord	0,02	0	0,005	0	0,006
Total	22	16	10	2	50
pr. 100 løpende ord	0,09	0,1	0,05	0,02	0,05
Spredning	9/ 23 %	6/ 24 %	5/ 6 %	1/ 5 %	21/ 15 %
Andel av finale konsonantutlatelser	8 %	17 %	5 %	5 %	8 %

Tabell 5.3. 13.: Fordelingen final konsonantforenkling fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under ”Spredning”).

Finale konsonantforenklinger er ikke vanlige mot slutten av ordet, de utgjør bare 8 % av det totale antallet finale konsonantutlatelser, og sammenliknet med Wiggens materiale har det vært en svært stor nedgang i finale konsonantforenklinger. I 6. klasse forekom denne konsonantutlatelse 0,22 ganger pr. 100 løpende ord (ibid.: 173), mens den bare forekommer 0,05 ganger i 10. klasse. I 6. klasse forekommer med andre ord final konsonantdobling og final konsonantforenkling omtrent like ofte, mens det i 10. klasse forekommer konsonantfordobling finalt nesten dobbel så ofte som konsonantforenkling finalt. Vi må anta at dette henger sammen med at final konsonantfordobling i stor grad er talemålskorrelert. Av de 45 finale konsonantforenklingene gjenspeiler bare 11 av dem en mulig uttale. Jeg mener

derfor at en del av disse finale konsonantutatelatelsene kan skyldes uoppmerksomhet hos informanten under skriveprosessen.

5.3.2. Oppsummering konsonantutatelatelser

Konsonantutatelatelser forekommer 916 ganger i dette materialet. I gjennomsnitt har altså hver informant 6,93 konsonantutatelatelser pr. tekst. Det er det mest frekvente avviket og utgjør 34 % av alle de grafematiske avvikene, eller 57 % av konsonantismeavvikene. Dette er omtrent samme prosentvise andel som konsonantutatelatelsene hadde i Wiggens materiale (Wiggen 1992: 154).

		Lydrett	Dialekt/	Ingen relasjon	Total
INITIAL	Rotmorfem	20	33	5	58
Subtotal		20	33	5	58
MEDIAL	Rotmorfem	121	31	79	231
	Grammatisk morfem	2	9	40	52
	Avledningsmorfem	18	0	6	24
Subtotal		141	40	125	306
FINAL	Rotmorfem	26	48	41	115
	Grammatisk morfem	290	67	59	416
	Avledningsmorfem	21	0	0	21
Subtotal		337	115	100	552
TOTAL		498	188	230	916
Fordeling i %		55 %	17 %	28 %	100 %

Tabell 5.3. 14.: Reell fordeling av konsonantutatelatelser etter talemålstilknytning.

Tabell 5.3.14. viser at 73 % av alle konsonantutatelatelsene har talespråklig korrelasjon. Det finnes ikke direkte sammenliknbare tall hos Wiggen (1992), men sammenliknet med de tallene som finnes vil jeg likevel påstå at dette er langt høyere enn han fant hos sine 6. klassinger (Wiggen 1992: 160).¹⁶ Wiggen finner at talemålsinferens i større grad virker inn i grammatiske morfem enn i rotmorfem (ibid.: 159). Denne tendensen ser ut til å gå igjen også i mitt materiale, hvor 79 % av konsonantutatelatelsene i grammatiske morfem er talemålskorrelerte, mens 68 % av avvikene er i rotmorfem. På bakgrunn av dette ser det derfor ut som om tendensen til stor grad av talemålskorrelasjon for konsonantutatelatelser, som han viser i barneskolen, også finnes på ungdomstrinnet.

¹⁶ Se også Wiggen 1992: 167, 204, 230, 265.

	Lydrett	Dialekt	Ingen relasjon	Total
Gutter	258 45 %	165 29 %	145 26 %	568
Jenter	240 69 %	23 6 %	85 25 %	358
Total	498 54 %	188 21 %	230 25 %	916

Tabell 5.3. 15.: Reell fordeling av konsonantutlatelser fordelt på kjønn og talemålstilknytning.

Det er noen forskjeller mellom kjønn, men både blant guttene og jentene utgjør de talemålskorrelerte avvikene omtrent 3/4 av alle konsonantutlatelsene. Jentene har svært få dialektale konsonantutlatelser, mens guttene har ganske mange slike. Dette er ikke et overraskende funn. Det bekrefter tvert imot en trend som har blitt observert både i talespråket og i skriftspråket. Kvinner bruker færre markerte former enn menn, og i bokmål kan man hevde at dialektale former er mer markert enn former som ligger tettere opp mot et moderat bokmål (Bull 1991; Labov 1970).

De rene tallene tyder på at guttene gjør 1,5 ganger så mange konsonantutlatelser som jentene, men avvikene for begge kjønn fordeler seg omtrent likt på de ulike morfemtypene.

	Konsonantutlatelser				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	210 (25)	73(16)	96 (27)	25 (8)	404
pr. 100 løpende ord	0,88	0,5	0,25	0,18	0,44
Grammatisk morfem	207 (32)	52(18)	172 (34)	36 (13)	467
pr. 100 løpende ord	0,88	0,34	0,44	0,26	0,51
Avledningsmorfem	18 (6)	8 (5)	15 (11)	4 (2)	45
pr. 100 løpende ord	0,08	0,05	0,04	0,03	0,05
Total	435	133	283	65	916
pr. 100 løpende ord	1,84	0,87	0,72	0,47	1
Spredning	33/ 87 %	21 / 84 %	39/ 75 %	15/ 88 %	108/ 82 %

Tabell 5.3. 16.: Fordelingen av konsonantutlatelser fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

78 % av jentene og 85 % av guttene utelater konsonanter ett eller flere steder i tekstene side. I gjennomsnitt utelater informantene til denne undersøkelsen 1 konsonant pr. 100 løpende ord. Informantene som utelater konsonanter, gjør dette i gjennomsnitt 8,4 ganger pr. tekst, men som vi har sett over, er det stor individuell variasjon i mengden avvik. Sett under ett er denne avvikskategorien den mest frekvente i dette materialet, noe også Wiggen (1992) finner i sin undersøkelse. I 6. klasse utelater guttene 2,1 konsonanter pr. 100 løpende ord, mens jentene bare utelater 1,3 (Wiggen 1992: 155). I mitt materiale har guttene 1,5 konsonantutlatelser pr. 100 ord, og tabell 5.3.16. viser at det svært store forskjeller mellom bygdeguttene og

byguttene. Byguttene gjør 1 konsonantutlatelse mindre pr. 100 løpende ord enn bygdeguttene. Dersom vi fjerner informanten med ekstremverdier, vil gjennomsnittet for bygdeguttene synke. Det vil imidlertid fortsatt være litt høyere enn gjennomsnittet hos byguttene, men forskjellene er ikke lenger like store.¹⁷

Forskjellene er ikke like store for jentene, men bygdejentene utelater konsonanter litt oftere enn byjentene, og bygdejentene som utelater, gjør det også flere ganger dersom de først har avviket. Jentene ser også ut til å ha hatt en nedgang i konsonantutlatelser. I 6. klasse utelot jentene 1,3 konsonanter pr. 100 løpende ord mens jentene i 10. klasse i gjennomsnitt utelater 0,74 pr. 100 løpende ord (ibid.).

	Konsonantforenklinger				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	78(19)	48 (12)	45 (19)	12 (6)	183
pr. 100 løpende ord	0,33	0,29	0,11	0,09	0,19
Grammatisk morfem	28 (10)	5 (4)	17 (10)	1 (1)	51
pr. 100 løpende ord	0,12	0,03	0,04	0,007	0,06
Avledningsmorfem	6 (4)	5 (3)	8 (8)	2 (1)	21
pr. 100 løpende ord	0,03	0,03	0,02	0,014	0,02
Total	111	58	70	15	265
pr. 100 løpende ord	0,47	0,38	0,18	0,11	0,29
Spredning	20/ 52 %	12/ 48 %	24/ 46 %	7/ 41 %	63/ 47 %
Andel av konsonantutlatelser	25 %	40 %	24 %	23 %	27 %

Tabell 5.3. 17.: Fordelingen av konsonantforenklinger fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

Konsonantforenklingene utgjør en relativt liten del av konsonantutlatelsene, noe som er overraskende sammenliknet med konsonantdoblingene, som utgjør en relativt stor del av konsonanttilleggene (se punkt 5.2.2). Sammenliknet med Wiggens funn i 6. klasse har det også vært en stor nedgang i konsonantforenklingene, og de utgjør samtidig en mye mindre del av konsonantutlatelsene enn de gjorde i 6. klasse (Wiggen 1992: 163). I 10. klasse er bare 27 % av konsonantutlatelsene konsonantforenklinger, mens Wiggen (1992) fant at 47,1 % av alle konsonantutlatelsene var forenklinger. Det er særlig nedgangen i de finale konsonantforenklingene som slår ut, men også medialt har nedgangen i konsonantforenklinger vært stor sammenliknet med Wiggens (1992) materiale. Hva dette skyldes, er det vanskeligere å si noe entydig om. Finale konsonantforenklinger hos Wiggen er i stor grad uten talemålskorrelasjon (ibid.:173). Også i 10. klasse er mange av de finale

¹⁷ Dersom man fjerner informanten med ekstremverdier, får bygdeguttene 1,12 konsonantutlatelser pr. 100 løpende ord.

konsonantforenklingene uten korrelasjon, men omfanget av avviket generelt er mye mindre. Dette kan tyde på at informanter i 10. klasse i mindre grad forenkler konsonanter finalt der disse ikke kan knyttes til talemålet, og at dette muligens kan forklare forskjellen mellom Wiggens (1992) og mine funn.

I 6. klasse er konsonantutlatelser særlig vanlig i rotmorfem, men tallene omfatter både bokmåls- og nynorskelevne (ibid.: 156). Dette kan være en av årsakene til at Wiggens (ibid.) funn og mine er ulike. Blant mine informanter ser det ut til at konsonantutlatelser er vanligere i grammatiske morfem enn i rotmorfem, men det høye antallet konsonantutlatelser i grammatiske morfem er påvirket av og/å- feilene. Dersom vi holder disse utenfor, vil de fleste avvikene være å finne i rotmorfem. Vi har tidligere sett av omfanget av ombyttet "å" for <og> i denne undersøkelsen er omtrent likt som i 6. klasse. Det er derfor mulig at dette virker inn på avvikenes fordeling på morfemtyper. Den relative nedgangen i konsonantutlatelser generelt gjør at vekslingen og/å utgjør en større andel av konsonantavvikene i 10. klasse enn i 6. klasse, og dette øker også andelen konsonantutlatelser i grammatiske morfem.

6. Vokalavvik

Det er registrert langt færre vokalavvik enn konsonantavvik i dette materialet. Informantene i denne undersøkelsen har gjort 1009 vokalavvik i sine tekster. Totalt er 371 initiale av avvikene, 396 er mediale og 267 er finale. I hele materialet sett under ett er det i gjennomsnitt 7,73 vokalavvik pr. tekst. Dette vil igjen si 1,1 vokalavvik pr. 100 løpende ord. Vokalavvikene utgjør 33,3 % av alle avvikene som er registrert i dette materialet.

6.1. Vokalombytter

6.1.1. Analyse av vokalombytter

Vokalombytter er det mest frekvente vokalavviket i dette materialet. Informantene bytter om vokaler 688 ganger, og vokalombytter utgjør 68 % av alle vokalavvik. Dette er omtrent like mye som Wiggen (1992) fant. Avviket er mest frekvent initialt, hvor det forekommer 334 ganger. Mediale vokalombytter er også ganske vanlige, de forekommer 297 ganger, mens de forekommer færrest ganger finalt, bare 57 ganger.

6.1.1.1. Initiale vokalombytter.

6.1.1.1.1. Kvalitativ analyse

Det er registrert totalt 334 initiale vokalombytter. De fleste av disse, 320 for å være nøyaktig, er knyttet til ombyttet og/å, og vil bli kommentert for seg. Dette avviket er registrert hos 84 av informantene i dette materialet.

6.1.1.1.1.1. Rotmorfem

7 av de 14 ombyttene i rotmorfem er ombytter av vokaler som i gitte sammenhenger er lydrette. Disse ombyttene er:

Ombyttet <e> for <æ>	460102: erend "ærend" (s)
Ombyttet <o> for <u>	460129: off "uff" (interj.), 500110: onge "unge" (s)
Ombyttet <o> for <å>	520116: oppnett "åpnet" x3(v)
Ombyttet <å> for <o>	510117: å "øg" (adv)

De siste 7 avvikene i rotmorfem er ikke lydrette, og de er svært ulike. Ombyttet kan peke på at informanten har brukt et leksem i stedet for et annet:

Ombyttet <e> for <a>	460122: er "har" (v)
----------------------	----------------------

Det kan være sterkt påvirket av informantens dialekt:

Ombyttet <i> for <a> 500113: ilein "alene" (adj)
Ombyttet <å> for <a> 500110: tå "av" x2 (prep)

Vokalombyttet kan også skyldes rent skriftspråklige avvik som manglende tilleggsteget på grafen:

Ombyttet <a> for <å> 520114: akeren" åkeren" (s)
Ombyttet <o> for <ø> 460116: oving "øving" (s)
Ombyttet <e> for <a> 500105: ev "av" (prep)

6.1.1.1.2. Grammatiske morfem

Det er 320 avvik i grammatiske morfem og alle skyldes veksling av "og" og "å":

Ombyttet <o> for <å> 460107: x5, 460129: x6, 470101: x3, 470102: x2, 470103: x3, 470104, 470107, 470108: x2, 470109: x3, 470113, 470118: x3, 500101: x4, 500103: x2, 500104: x3, 500105: x3, 500107, 500109: x8, 500112, 510104: x4, 510105: x2, 510106: x4, 510107, 510110, 510112: x7, 510113, 510117, 520105: x3, 520106: x3, 520107, 520109: x5, 520114: x2, 520116: x3, 530108: x15, 530109: x2, 530111: x2, 530114

Ombyttet <å> for <o> 460101, 460103: x3, 460108: x3, 460109: x2, 460117: x2, 460118: x2, 460121, 460122, 460123, 460127: x2, 460128, 460129: x2, 470104: x2, 470105, 470107: x2, 470111: x7, 470113: x5, 470114: x4, 470115: x2, 500101: x3, 500102: x2, 500105: x6, 500109, 500110: x14, 500113, 500114: x2, 500115, 500116, 500119: x2, 500121: x4, 500123: x2, 500125: x16, 510102: x8, 510103: x2, 510104, 510107, 510111, 510112, 510113, 510116: x6, 510117: x10, 510121, 510123: x2, 520101: x11, 520102: x2, 520103: x2, 520104, 520107: x2, 520114: x7, 520115, 520116: x9, 520119: x2, 530105: x7, 530110: x2, 530111, 530113, 530114: x2, 530115: x6, 530116, 530117: x3, 530119: x2, 530121: x15

6.1.1.1.2. Oppsummering og kvantitativ analyse

Holder vi vokalombyttene forbundet med og/å utenfor, ser vi at alle de initiale vokalombyttene er i rotmorfem, og de forekommer svært sjelden.

	Lydrett	Dialekt	Ingen relasjon	Total
Rotmorfem	4	3	7	14
Grammatisk morfem	210	0	110	320
Total	214	3	117	334
Fordeling i %	64 %	1 %	35 %	100 %

Tabell 6.1. 1.: Reell fordeling av initiale vokalombytter etter talemålstilknytning.

Ettersom det bare er 14 initiale vokalombytter utenom vekslingen og/å, vil det ikke blir satt opp en egen tabell for denne kategorien. Avviket forekommer omtrent like mange ganger hos gutter og jenter, og det er påfallende at både gutten og jenta med ekstremverdier har initiale

vokalombytter. Disse er for øvrig svært like avvik. Det er 10 informanter som bytter om initiale konsonanter. Dette kan tyde på at vokalombytter initialt skjer fordi den som skriver ikke er helt oppmerksom, noe et par av avvikene kan tyde på. En annen mulig årsak kan være at de fleste initiale konsonanter er trykktunge, og dermed distinktive språklige lyder.

Distinktive språktrekk faller sjeldnere bort enn språktrekk som ikke er like distinktive. En tredje mulig årsak til det lave antallet initiale vokalavvik er at avvik generelt oppstår sjelden i begynnelsen av ord (Wing og Baddeley 1980: 266). Vi har sett den samme tendensen for konsonantavvikene, og vi vil se den samme tendensen for vokalavvikene.

Og/ å –ombyttet er et svært vanlig initialt ombytte, men avviket er i større grad syntaktisk-morfologisk enn ortografisk.

	Og/å				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
<og> for "å"	49 (12)	17 (6)	31 (12)	13 (5)	110
pr. 100 løpende ord	0,21	0,11	0,08	0,1	0,12
<å> for "og"	77 (21)	23 (11)	89 (22)	21 (8)	210
pr. 100 løpende ord	0,33	0,15	0,23	0,15	0,23
Total	126	40	120	34	320
pr. 100 løpende ord	0,53	0,26	0,31	0,25	0,35
Spredning	26/ 68 %	16/ 64 %	29/ 56 %	10/ 59 %	81/ 61 %

Tabell 6.1. 2.: Fordelingen vekslingen og/å fordelt på kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

I gjennomsnitt har litt flere gutter enn jenter og/å-ombytte, men forskjellene er ikke store, og spredningen varierer mellom 56 % av og 68 %. Det ser imidlertid ut som om urbaniseringsgrad kan virke inn også her. Bygdeguttene gjør igjen svært mange flere avvikende ombytter enn de andre gruppene, mens byguttene gjør omtrent like mange slike avvik som byjentene og noen færre enn bygdejentene. Det ser derfor ut som om urbaniseringsgrad samvarierer med og/å-avvik. I det store og hele gjør informantene enten det ene ombyttet eller det andre, men omtrent 21 % av informantene blander sammen de to avvikene. Det er ingen klare forskjeller mellom kjønnene i denne sammenhengen, men det kan se ut som om det er noen flere bygdegutter enn bygutter veksler mellom de to leksemene (for videre drøfting av og/å se punkt 5.3.1.3.2. og 5.2.1.3.2)

Totalt i dette materialet gjør informantene 660 avvik som er direkte knyttet til og/å-ombyttet. Dette utgjør 25 % av det totale antallet grafematiske avvik. Dette er en relativ dobling sammenliknet med Wiggens materiale (Wiggen 1992: 704ff.). På bakgrunn av dette kan det se ut som om den nedgangen vi har sett i de andre avvikene ikke gjelder for og/å-

ombyttene. Dette så vi tydeligst for ombyttet <å> for ”og”, som er like frekvent i 10. klasse som det er i 6. klasse. Å bruke og/å korrekt krever en stor morfologisk og syntaktisk bevissthet. Disse funnene kan tyde på at selv om disse elevene på ungdomstrinnet generelt er bedre enn elevene på barnetrinnet, så er det fortsatt mange som ikke har den morfologiske og syntaktiske bevisstheten som kreves for å bruke formene korrekt. Vekslingen og/å er ikke et nytt problem i norsk rettskriving. Allerede på slutten av 50- tallet argumenterte Hans Bergersen (1957) for at man skulle fjerne det ortografiske skillet mellom konjunksjonen og subjunksjonen. Fra de fleste skoleelevers ståsted ville dette med stor sannsynlighet ført til en stor nedgang i mengden feil. Slike homografe former som Bergersen og også Wiggen (1992) går inn for, er kjent fra andre språk, hvor de ikke egentlig skaper større rettskrivingsproblemer for skribentene.

6.1.1. 2. Mediale vokalombytter

Totalt i dette materialet er det registrert 297 mediale vokalombytter. 72 av informantene har avvikende mediale vokalombytter i sine tekster.

6.1.1.2.1. Kvalitativ analyse

6.1.1.2.1.1. Plass 2

På plass 2 er det til sammen 117 vokalombytter, 27 er i grammatiske morfem og 90 er i rotmorfem.

6.1.1.2.1.1.1. Rotmorfem

Det store flertallet av de mediale vokalombyttene på plass 2 er lydrette, de er 66 totalt. Det vanligste vokalombyttet er vekslingen <e>/<æ>. Denne omvekslingen forekommer 43 ganger.

Ombyttet <e> for <æ>	460117: jevli ”jævlig” (adj), nerheten ”nærheten” (s), 470113: versego ”vær så god” (interj), 500119: nermet ”nærmet” (v), 510115: nerme ”nærme” (v), 520110: ”nermet ”nærmet” (v), 520116: bevepnett ”bevæpnet” (adj), 530121: nermet ”nærmet”(v)
Ombyttet <æ> for <e>	500102: værre ”verre” x2 (adj), 500109: hærlike ”herlige” x2 (adj), hærlic ”herlig” (adj), 500110: værden ”verden” (s), pæna ”pennen” (s), dætt ”dette” (v), sænga ”senga” (s), tænk ”tenk” (v), færdi ”ferdig” (adj), vælldi ”veldig” (adj), 500124: værst ”verst” (adj), 510112: værandre ”hverandre” (pron), 510116: hærlike ”herlige” (adj), 520101: hærlic ”herlig” (adj), 520115: færdi ”ferdig” (adj), værre ”verre” (adj), hjærteskjærend ”herteskjærende” (adj), hjærte (hjerter), 530108: værste ”verste” (adj), 530114: færdir ”ferdige” (adj), værden ”verden” (s), 5301120: kjæfting ”kjefting” (s)

En undergruppe av dette ombyttet er vekslinger av nærmest hele leksemet med et annet leksem. Det er interessant å konstatere at der grafemet <æ> er benyttet, er resten av leksemet korrekt gjengitt, mens der informanten har benyttet grafemet <e>, har dette i halvparten av tilfellene ført til endringer i resten av leksemet også:

Ombyttet <e> for <æ>	470104: hvert "vært"(v), 470109: vert "vært" x2 (v), 500112: vært "vert" (v), 510116: vert "vært" x2 (v), 520112: vert "vært" (v), 530110: vert "vært" (v)
Ombyttet <æ> for <e>	460128: værtfall "i hvert fall" (frase), 520103: vært "hvert" (det)

To andre vekslinger er også relativt vanlige. Det ene er <o> /<å>, som inntreffer 13 ganger. Interessant nok skjer dette ombyttet med et unntak bare i verb og adjektiv. Dette kan være tilfeldig, men er likevel verdt å nevne. Det bør også nevnes at også her skjer ombyttet i tilfeller hvor et leksem <gått/godt> er vekslet med hverandre:

Ombyttet <o> for <å>	470102: utolmodig "utålmodig" (adj), 470109: dorlig "dårlig" (adj), 470115: godt "gått" x2 (v), 500123: sonn "sånn" (det), 520109: voknet "våknet" (v), 520112: voknet "våknet" (v)
Ombyttet <å> for <o>	500110: gått "godt" (adj), kåma "komme" (v), 500112: låver "lover" (v), 510102: såvne "sovnet", 510104: håppende "hoppende" (adj), 510112: såvna "sovna" (v)

Det andre er vekslingen <o> /<u> som forekommer 5 ganger:

Ombyttet <o> for <u>	460101: rompe " rumpe" (s), 460117: pomper "pumper" (v), 470101: Domt "Dumt" (adj), domeste "dummeste" (adj), 500107: nommer "nummer" (s)
----------------------	---

Det siste 3 lydrette ombyttene passer ikke inn i disse hovedkategoriene. En av de vanligste vekslingene her er <u>/<y> som forekommer 2 ganger:

Ombyttet <y> for <u>	500110: byttik "butikk" x2 (s)
----------------------	--------------------------------

Det siste lydtette vokalombyttet er i et fremmedord. Her er store deler av lånordets ortografi beholdt i den korrekte formen av ordet:

Ombyttet <e> for <a>	520109: smerset "smashet" (v)
----------------------	-------------------------------

Det er 24 vokalombytter som ikke er lydrette, men omtrent halvparten av disse avvikene kan likevel klart knyttes til informantens dialekt. Det er 16 slike avvik:

Ombyttet <e> for <a>	520103: berre "bare" (adv)
Ombyttet <e> for <i>	500110: reng "ringe" x2 (v), rengt "ringte" (v), 520114: skjekkelig "skikkelig" (adj)
Ombyttet <e> for <o>	500121: fersynte "forsynte" (v)
Ombyttet <e> for <æ>	500102: vere "være" (v)
Ombyttet <i> for <e>	510117: hile "hele" (adj)

Ombyttet <o> for <å>	510117: vorres "vårt" (det)
Ombyttet <u> for <o>	500121: trude "trodde" (v)
Ombyttet <u> for <y>	520109: dukkebriller "dykkebriller" (s)
Ombyttet <æ> for <i>	500110: slæpp "slipper" (v)
Ombyttet <å> for <e>	500110: dåkker "dere" (pron)
Ombyttet <å> for <ø>	500110: hårde "hørte" (v)

4 av ombyttene er sannsynligvis allografiske, ettersom det er en del av grafemet <ø> som mangler:

Ombyttet <o> for <ø>	460123: morke "mørke" (adj), 500113: skjoner "skjønner" (v), 510107: forste "første" (adj), 530117: sorgmodige "sørgmodige" (adj)
----------------------	---

De siste 6 avvikene er svært ulike:

Ombyttet <a> for <ø>	500109: farst "først" (adj), 500112: falsom "følsom" (adj),
Ombyttet <i> for <u>	520104: hilen "hulen" (s)
Ombyttet <o> for <å>	460127: lote "låte" (v)
Ombyttet <u> for <å>	460127: trukket "tråkket" (v)
Ombyttet <å> for <ø>	470107: måtte "møtte" (v)

6.1.1.2.1.2. Grammatiske morfem

Det er 27 avvik i grammatiske morfem. Det er 3 avvik som er lydrette, 19 kan knyttes til informantens talemål. De resterende 5 avvikene har ingen fonologisk korrespondanse.

Ombyttene er presentert etter ordklasse.

Adjektiv:

I dette tilfellet har informanten lagt til rett superlativformativ etter formen, men utelatt å endre rotvokalen:

Ombyttet <u> for <y>	500115: tungest "tyngst" (adj)
----------------------	--------------------------------

Pronomen:

Avviket i pronomen er en dialektal form av hunkjønnspronomen i entall. Dette er den oblike formen av pronomenet, og vokalen er i denne sammenhengen kasusmarkør:

Ombyttet <a> for <e>	500110: Ha "henne" (pron)
----------------------	---------------------------

Subjunksjon:

Det er 1 vokalombytte i subjunksjoner. Dette er påvirket av informantens dialekt:

Ombyttet <e> for <i>	510117: vest "hvis" (subj)
----------------------	----------------------------

Substantiv:

Begge ombyttene i substantiv er ombytter hvor informantene har skrevet <o> i stedet for <ø>.

Begge ombyttene avspeiler den trøndersk dialekt:

Ombyttet <o> for <ø> 460106: bondene "bøndene" x5 (s), 470115: Fotene "føttene" (s)

Verb:

Det er 3 lydrette vokalombytter i verb:

Ombyttet <u> for <o> 500109: turde "torde" x3(v)

Et kjennetegn ved vokalombyttene i verb er at de ofte kan knyttes til trønderske dialektformer eller andre vanlige talemålsformer i østnorsk. Det er 12 slike former, og et ganske vanlig trekk er at sterke verb blir bøyd etter et svakt bøyingsmønster:

Ombyttet <a> for <o>	520108: latet "lot" (v), 530119: latet "lot" (v)
Ombyttet <e> for <a>	5001110: verrt "vart" (v), 500125: berte "bar" (v), 530101: rekkte "rakte" (v)
Ombyttet <e> for <u>	530117: hjelpet "hjulpet" (v)
Ombyttet <i> for <a>	500124: gidda "gadd" (v), 510115: gidda "gadd" (v)
Ombyttet <i> for <u>	460108: bindet "bundet" (v)
Ombyttet <o> for <a>	510117: sotte "satt" (v)
Ombyttet <y> for <a>	530101: synget "sunget" (v)
Ombyttet <y> for <ø>	510117: nytet "nøt" (v)
Ombyttet <ø> for <o>	530108: tørte "torde" (v)
Ombyttet <ø> for <u>	520116: følte "fulgte" (v), følt "fulgt" (v)

6.1.1.2.1.2. Plass 3

Det er 133 avvik på plass 3, 103 av vokalombyttene er i rotmorfem, 30 er i grammatiske morfem.

6.1.1.2.1.2.1. Rotmorfem

Av de 103 vokalombyttene i rotmorfem er 42 lydrette. Den vanligste omvekslingen også her er <e>/<æ>. Denne omvekslingen forekommer 22 ganger. For en del av disse ordene endrer hele leksetet seg.

Ombyttet <e> for <æ>	460118: samveret "samværet" (s), 470113: hvere "være" (v), 500112: hvert "vært" (v), 530121: fornermet "fornærmet" (v)
Ombyttet <æ> for <e>	460111: knært "knert" (s), 460122: vær (det) "hver" (det), 470102: kvæles "kveles" (v), 500105: hær "her" (adv), 500107: værre "verre" (adj), 500109: værre "verre" x2 (adj), 500110: hær "her" x2, (adv), dær "der" x2 (adv), 500115: vær "hver" (det), vært "hvert", 510104. forfærdelig "forferdelig" (adj), 520115: hvært "hvert" (det), 520116: vær "hver" (det), 530105: vær "hver" (det)

En annen vanlig lydrett omveksling er <o>/<å>. Denne vekslingen inntreffer 13 ganger, særlig i ord på tre grafem. Som vi ser er det ofte preposisjonen "for" som blandes sammen med presensformen av verbet "å få".

Ombyttet <o> for <å>	460113: nor "når" (adv), vort "vårt" (det), 500110: for "får" (v), 500113: nor "når" x4 (adv), 520112: bråvokner "bråvåkner" (v) 530108: for "får" (v),
Ombyttet <å> for <o>	470109: nåk "nok" (adv) 510102: får "for" (prep), 510123: får "for" (prep), 530108: får "for" (prep)

Det er også noen tilfeller hvor informantene bytter om vokalgrafemet i lånord. Dette er ord som har beholdt deler av den opprinnelige ortografien i de korrekte formene:

Ombyttet <a> for <e>	470117: presangtert "presentert" (v)
Ombyttet <i> for <a>	470118: imidge "image" (s)
Ombyttet <i> for <e>	470113: protistrerte "protesterte" (v), 510116: protistrerte "protesterte" (v), 500105: teoritiker "teoretiker" (s), 500113: sterio anlegg "stereoanlegg" (s)

Det siste lydrette ombyttet er ombyttet <o> for <u>:

Ombyttet <o> for <u>	520115: dom "dum" (s)
----------------------	-----------------------

Det er 61 ombytter som ikke er lydrette. 45 av disse ombyttene har likevel en nær forbindelse med informantens dialekt eller nynorsknormen. Bygdegutten, som jeg har omtalt tidligere, gjør svært mange slike ombytter siden han konsekvent har brukt den dialektale formen <æ> for personlig pronomen, 1. person, entall, i hele teksten sin. Dermed forekommer ombyttet <æ> for <e> 30 ganger hos ham alene. Dette avviket finnes også hos én annen informant, med forekommer da bare 2 ganger (dette avviket er også tidligere kommentert under punkt 5.3.1.1.1.1. og 5.3.1.3.1.1.):

Ombyttet <æ> for <e>	500110: æ "jeg" x30 (pron), sæ "seg" x2 (pron), 500117: æ "jeg" x2 (pron)
----------------------	---

I tillegg til disse 34 dialektale avvikene kan ytterligere 11 mediale vokalombytter knyttes til informantenes talemål:

Ombyttet <e> for <i>	500110: ten "til han" (frase)
Ombyttet <e> for <æ>	500110: kleia "klær" (s)
Ombyttet <e> for <å>	500121: bleste "blåste" (v)
Ombyttet <o> for <u>	460127: hon, "hun" (pron)
Ombyttet <u> for <y>	500110: brud "brydde"(v), skulda "skylda" (s)
Ombyttet <æ> for <e>	500110: dæm "dem" x2 (pron), blå mæska "blåmerker" (s)
Ombyttet <æ> for <i>	500110: spælt "spilte" (v)
Ombyttet <ø> for <y>	520103: spølte "spolte" (v)

I en del tilfeller fører ombyttet til at informanten har skrevet et annet leksem enn hva som er korrekt ut fra sammenhengen:

Ombyttet <a> for <e>	520116: har "her" (adv)
Ombyttet <a> for <o>	460108: hos "has" (adj)
Ombyttet <o> for <a>	460117: mon "man" (pron), 510107: dog "dag" (s)
Ombyttet <o> for <å>	520103: som "sånn" (det)
Ombyttet <u> for <a>	510107: hun "han" x2 (pron)
Ombyttet <u> for <e>	500112: sunket "senket" (v)
Ombyttet <ø> for <y>	500109: frisører "frisyrer" (s)

Allografiske ombytter forekommer også. Det er <o> og <ø> som blandes sammen:

Ombyttet <o> for <ø>	470109: for "før" (prep), 500117: for "før" (prep), 520113: slover "sløver" (v)
Ombyttet <ø> for <o>	520112: etterførskning "etterforskning" (s)

De siste ombyttene er ulike:

Ombyttet <u> for <y>	500125: begunte "begynte" (v), 530103: beskuttelse "beskyttelse" (s)
Ombyttet <å> for <ø>	460107: får "før" (prep)

6.1.1.2.1.2.2. Grammatiske morfem

Det er 30 vokalombytter i grammatiske morfem. Det er bare 1 ombytte som er lydrett, men de fleste avvikene er påvirket av informantens dialekt. En informant står for nesten halvparten av vokalombyttene i grammatiske morfem. Det er den samme gutten som går igjen.

Vedkommende bytter i hovedsak om vokaler i pronomen og verb. Avvikene blir presentert etter ordklasse.

Adjektiv:

Det er 3 ombytter i adjektiv. Jeg mener alle er dialektale. Det er enten en trøndersk superlativendelse eller adjektiviske partisipper som har beholdt rotvokalen der den skulle vært endret. Det er et talemålstrekk i moderne norsk at flere og flere verb med omlyd i partisippen eller preteritumsformen beholder rotvokalen i det talte språket:

Ombyttet <a> for <e>	500113: styggaste "styggeste" (adj)
Ombyttet <i> for <u>	460108: fastbindet "fastbundet" (adj), 460124: trollbindet "trollbundet" (adj)

Konjunksjon:

Det er 3 vokalombytter blant konjunksjonen. Det ene avviket er lydrett, et annet ser ut til å være allografisk og knyttet til selve tegnproduksjonen, mens det tredje er en sammenblanding av to leksem:

Ombyttet <a> for <e>	520109: man ”men” (konj)
Ombyttet <ø> for <o>	520112: søm ”som” (konj)
Ombyttet <å> for <o>	500110: såm ”som” (konj)

Pronomen:

Gutten med svært mange vokalombytter i rotmorfem, bytter også om svært ofte i grammatiske morfem. I det store og hele er ombyttet i grammatiske morfem ganske likt ombyttet i rotmorfem, men ombyttet er her å finne i den oblique formen av pronomenet og er derfor plassert i grammatisk morfem. Man finner en tendens i norsk talespråk til at noen oblique pronomensformer brukes mindre. Dette gjelder særlig i 3. person, entall.

Ombyttet <æ> for <e>	500110: mæ ”meg” x11(pron), sæ ”seg” (pron)
Ombyttet <u> for <e>	520101: hun ”henne”

Subjunksjon:

Dette vokalombyttet er dialektalt og i overensstemmelse med den trønderske uttalen:

Ombyttet <e> for <i>	500110: hvest ”hvis” (subj)
----------------------	-----------------------------

Verb:

Vokalombyttene i verb kan deles inn i to hovedgrupper. Den ene gruppen er avvik hvor informanten har brukt tempusformer som ikke er motivert i konteksten. Den andre gruppen er bøyingsformer som gjenspeiler enten mer generelle talespråklige trekk, slik som svak bøyning av sterke verb, men også typiske dialektale former:

Ombyttet <ø> for <o>	460124: gjøre ”gjort” (v)
Ombyttet <e> for <a>	500107: trekte ”trakk”, 520109: trekte ”trakk” (v)
Ombyttet <e> for <i>	520125: gjekk ”gikk” x3 (v)
Ombyttet <æ> for <a>	500121: fær ”fare” (v)
Ombyttet <æ> for <å>	520104: skjært ”skåret” (v)

6.1.1.2.1.3. Plass 4

Det er 47 mediale vokalombytter på denne plassen. 33 er i rotmorfem, og 14 er i grammatisk morfem.

6.1.1.2.1.3.1. Rotmorfem

10 av de 33 avvikene i rotmorfem er lydrette. Det er i stor grad de samme vokalombyttene som er vanlig her som lenger fram i ordet:

Ombyttet <a> for <e>	470101: allikavel "allikevel" (adv)
Ombyttet <i> for <e>	500114: vinterdeprisjoner "vinterdepresjoner" x2 (s)
Ombyttet <u> for <o>	500121: soverum "soverom" (s)
Ombyttet <æ> for <e>	500105: innespæra "innesperra" (v): hvær "hver" (det), 470109: hvær "hver" (det), 520115: hvær "hver" (det), en vær "enhver" (det), 530115: hvær "hver" (det)

17 av avvikene er påvirket av informantens dialekt eller mer allmenne talespråklige trekk.

Gutten med ekstremverdier står for 11 av disse avvikene:

Ombyttet <a> for <e>	500109: mesta "nesten" (adv), 500110: kvar "hver" x2 (det)
Ombyttet <e> for <i>	500110: te "til" x6 (prep)
Ombyttet <e> for <å>	500110: sler "slår" x2 (v)
Ombyttet <æ> for <e>	500110: ødelæge "ødelegge" (v)
Ombyttet <å> for <e>	500110: nå "noe" x5 (det)

De siste 6 avvikene er varierte. 3 av dem er korrekte leksem som ikke motivert av sammenhengen i teksten:

Ombyttet <a> for <e>	520115: skolemateriale "skolemateriell" (s)
Ombyttet <e> for <a>	520116: foren "foran" (prep)
Ombyttet <o> for <i>	500109: innom "inni" (prep)
Ombyttet <o> for <å>	460125: stor "står" (v)
Ombyttet <u> for <y>	520116: lommelukt "lommelykt" (s)

Det siste avviket er sannsynligvis allografisk:

Ombyttet <o> for <ø>	470109: gjennomfort "gjennomført" (v)
----------------------	---------------------------------------

6.1.1.2.1.3.2. Grammatiske morfem

Vokalombyttene på plass 4 i grammatiske morfem er i stor grad dialektale. Bare 2 av formene kan ikke tilskrives dialektal inferens. Den kvantitative statistikken vil også her være påvirket av gutten med ekstremverdiene. Vedkommende står for 4 av de 14 avvikene. Disse avvikene er særlig i substantiv. Avvikene er presentert ordklasse for ordklasse.

Substantiv:

I substantiv er det et fellestrekk ved vokalombyttene i grammatiske morfem at informantene har brukt dialektale hunkjønnsformer i substantiv eller avvikende bøyningsformativ i flertall. I bokmål er disse leksemene bøydd etter hankjønnsmønsteret i bokmål:

Ombyttet <a> for <e> 500110: pæna "pennen" (s), blå mæska "blåmerker" (s), 500111.
begynnelsa "begynnelsen" (s), 500124: køa "køen" (s), 520115: penna "pennen" (s)

Et annet trekk peker på et typisk trøndersk talemålstrekk hvor trykklette <e> sist i bøyningsformativen er utelatt, og vokalgrafemet som markerer bøyningen, er byttet til <a>:

Ombyttet <a> for <e> 500110: sangan "sangene" (s), ungan "ungene" (s)

Det siste avviket er en avvikende form av et lånord som skal være ubøyd. Dette er en bøyningsveksling som er svært uvanlig i norsk, og krever kjennskap ikke bare til norsk ortografi, men faktisk til enkelte latinske bøyningsformer:

Ombyttet <e> for <u> 470116: medie "medium" (s)

Verb:

Det er 1 avvik i verbøyingen. Informanten har i dette tilfellet ikke endret vokalen som er med på å markere bøyningsformativen:

Ombyttet <y> for <u> 520116: skyt "skutt" (v)

6.1.1.2.2. Oppsummering og kvantitativ analyse

Totalt i dette materialet er det registrert 297 mediale vokalombytter. Dersom vi holder vokalombyttene som skyldes og/å- vekslingen utenfor, finner vi at mediale vokalombytter er langt mer frekvente enn initiale vokalombytter.

		Lydrett	Dialekt	Ingen relasjon	Total
Plass 2	Rotmorfem	68	10	12	90
	Grammatisk morfem	3	19	5	27
Subtotal		71	29	17	117
Plass 3	Rotmorfem	42	45	16	103
	Grammatisk morfem	1	27	2	30
Subtotal		43	72	18	133
Plass 4	Rotmorfem	10	17	6	33
	Grammatisk morfem	0	12	2	14
Subtotal		10	29	8	47
Total		124	130	43	297
Fordeling i %		43 %	43 %	14 %	100 %

Tabell 6.1. 3.: Reell fordeling av mediale vokalombytter etter talemålstilknytning.

Tabell 6.1.3. viser at vokalombytter i stor grad kan knyttes til talespråklige forhold. Bare 14 % er uten talespråklig korrelasjon. Det ser ellers ut til at dialektale og lydrette forhold beskriver omtrent like mange av avvikene. Tabellen tyder likevel på at hvilken talemålstilknytning avviket har, varierer noe med plasseringen i ordet. Vokalombyttene på plass 2 er overveiende lydrette, mens vokalombyttene på plass 3 og 4 i større grad kan knyttes til dialekten.

	Mediale vokalombytter plass 2				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	44 (16)	15 (9)	26 (15)	5 (4)	90
pr. 100 løpende ord	0,19	0,1	0,07	0,04	0,1
Grammatisk morfem	9 (5)	6 (1)	11 (8)	1 (1)	27
pr. 100 løpende ord	0,03	0,04	0,03	0,007	0,03
Total	53	21	37	6	117
pr. 100 løpende ord	0,22	0,14	0,1	0,05	0,13
Spredning	18/ 47 %	10 / 40 %	18/ 35 %	4/ 23 %	50/ 38 %

Tabell 6.1. 4.: Fordelingen av mediale vokalombytter på plass 2 fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

Tabell 6.1.4. indikerer at bygdeguttene gjør flere feil enn de andre gruppene, og igjen er det sannsynlig at gutten med ekstremverdier forstyrrer inntrykket tabellen gir. Det ser likevel ut til at mediale vokalombytter på plass 2 er mer vanlig hos gutter enn hos jenter. I begge guttegruppene er spredningen noe høyere enn i jentegruppene. Vokalombyttene på denne plassen er i hovedsak i rotmorfem.

	Mediale vokalombytter plass 3				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	68 (12)	11 (10)	17 (12)	7 (4)	103
pr. 100 løpende ord	0,29	0,07	0,04	0,05	0,11
Grammatisk morfem	24 (7)	2 (2)	2(2)	2 (1)	30
pr. 100 løpende ord	0,1	0,01	0,005	0,01	0,03
Total	92	13	19	9	133
pr. 100 løpende ord	0,39	0,09	0,05	0,07	0,14
Spredning	15/ 39 %	11/ 44 %	13/ 25 %	5/ 29	44/ 33 %

Tabell 6.1. 5.: Fordelingen av mediale vokalombytter på plass 3 fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

På plass 3 er det flest vokalombytter i rotmorfem, og tabell 6.1.5. viser at det er store forskjeller mellom bygdegutter på den ene siden, og alle de andre gruppene på andre. Dersom vi holder gutten med ekstremverdier utenfor, har bygdeguttene fremdeles et litt høyere gjennomsnitt enn resten, men tallet er ikke like ekstremt.¹⁸ Vokalombyttene på plass 3 skiller seg noe fra plass 2 ved at det er en litt lavere spredning. Det er relativt sett flest bygutter som bytter om vokaler på plass 3, men spredningstallet for guttene generelt er noe høyere enn for jentene.

	Mediale vokalombytter plass 4				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	21 (4)	5 (3)	7 (4)	0	33
pr. 100 løpende ord	0,07	0,03	0,02		0,03
Grammatisk morfem	7 (3)	4 (3)	2 (2)	1 (1)	14
pr. 100 løpende ord	0,03	0,03	0,005	0,02	0,02
Total	28	9	9	1	47
pr. 100 løpende ord	0,12	0,06	0,02	0,02	0,05
Spredning	5/ 13 %	6/ 24 %	5/ 10 %	1/ 6 %	17/ 12 %

Tabell 6.1. 6.: Fordelingen av mediale vokalombytter på plass 4 fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

Det mest interessante med tabell 6.1.6. er hvor klart den viser nedgangen i vokalombytter jo lenger etter midten av ordet man kommer. I og for seg er ikke dette et veldig overraskende funn. Som vi har konstatert en rekke ganger, oppstår de mediale vokalombyttene særlig i rotmorfem. Rotvokalene er oftere i begynnelsen eller midten av ord enn mot slutten. Det er også interessant å se forskjellene mellom konsonantavvikene og vokalombyttene på dette området. For konsonantavvikene generelt var det ofte en svært stor andel avvik på plass 4.

Wiggen finner i sin undersøkelse at vokalombytter generelt i bokmålstekster i hovedsak oppstår i grammatiske morfem (Wiggen 1992: 594). Dette tallet er ikke helt

¹⁸ Holder man gutten med ekstremverdier utenfor er gjennomsnittet for bygdeguttene 0,14 mediale vokalombytter på plass 3 pr. 100 løpende ord.

sammenliknbart med mine tall, men som vi har sett, oppstår mediale vokalombytter i mitt materiale særlig i rotmorfem.

	Mediale vokalombytter				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	1337 (18)	31 (15)	50 (22)	12 (6)	220
pr. 100 løpende ord	0,56	0,2	0,13	0,09	0,24
Grammatisk morfem	40(13)	12 (6)	15 (10)	4 (3)	72
pr. 100 løpende ord	0,17	0,08	0,04	0,03	0,08
Total	173	43	65	16	297
pr. 100 løpende ord	0,7	0,28	0,16	0,12	0,32
Spredning	22/ 58 %	19/ 76 %	23 /44 %	8/ 47 %	72/ 54 %

Tabell 6.1. 7.: Fordelingen av mediale vokalombytter fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

Tabellen 6.1.7. viser at den største spredningen av dette avviket finnes blant byguttene. Det er langt relativt sett flere bygutter som bytter om vokaler medialt enn andre, men de bytter likevel om færre vokaler enn bygdeguttene. Denne tabellen framhever de tendensene vi så på hver enkelt plass tidligere i denne analysen. Dette funnet er interessant fordi det kan indikere at det er flere gutter som bytter om vokaler medialt, men at de ikke nødvendigvis bytter om så mange som tallene i tabellen over skulle tilsi. Igjen skyldes dette informanten med ekstremverdier, men jeg vil likevel påstå at det er sannsynlig at gutter bytter om vokaler medialt oftere enn jenter. Det er omtrent like mange som veksler vokaler medialt som det er informanter som utelater konsonanter. Mediale vokalombytter er dermed et av avvikene med høyest spredning i materialet.

6.1.1.3. Finale vokalombytter

Det er 57 finale vokalombytter i dette materialet. Dette ombyttet forekommer hos 21 av informantene i dette materialet, men en av informantene står for en stor andel, hele 19 av avvikene. 24 av avvikene er i rotmorfem, mens resten er i grammatiske morfem.

6.1.1.3.1. Kvalitativ analyse

6.1.1.3.1.1. Rotmorfem

Det er relativt få leksem som har finale vokalombytter, og det er særlig adverb og pronomen som er utsatt. De fleste vokalombyttene har sammenheng med dialektinferens. Dette gjelder 16 av ombyttene:

Ombyttet <o> for <å>	470109: no "nå" x2 (adv), 500110: no "nå" x3 (adv), 500118: no "nå" (adv), 520103: no "nå" x6 (adv), 520125: no "nå" (adv)
Ombyttet <u> for <o>	520116: hu "ho" x2 (pron)
Ombyttet <å> for <a>	530111: då "da" (adv)

Bare 5 av de finale vokalombytter er lydrette. Enten er alle ombytter hvor den konvensjonelle vokalen <e> er byttet ut med den lydrette vokalen <i>, eller så er en vokal <å> i en frase erstattet med trykklett <e>:

Ombyttet <e> for <å>	470113: versego "vær så god" (frase)
Ombyttet <i> for <e>	470117: di "de" x4 (pron)

De siste 3 avvikene er ulike. Det er enten en form hvor informanten har forvekslet den finale grunnvokalen:

Ombyttet <e> for <a>	520101: kafeterie "kafeteria" (s)
----------------------	-----------------------------------

Det andre avviket er antakelig allografisk:

Ombyttet <a> for <å>	520102: na "nå" (adv)
----------------------	-----------------------

Det siste avviket er muligens dialektalt, men det kan også være en avvikende sammensetning av adverbet "hjem" og preposisjonen "i". Den korrekte formen er et adverb som er avledet av et substantiv:

Ombyttet <i> for <e>	470118: hjemi "hjemme" (adv)
----------------------	------------------------------

6.1.1.3.1.2. Grammatiske morfem

Det er 38 finale vokalombytter i grammatiske morfem. Gutten med ekstremverdier står for mer enn halvparten av avvikene. Bare 1 av avvikene er lydrett, mens de fleste kan knyttes til dialektal inferens. Kun en liten del er uten til knytning til talespråket. Avvikene presenteres etter ordklasse.

Adjektiv:

Det er 1 avvik i adjektiv. Ombyttet er ganske typisk for de fleste finale vokalombyttene. Det er sterkt påvirket av informantens talemål, og det er informanten med ekstremverdier som gjør dette ombyttet:

Ombyttet <a> for <e> 500121: flestan "fleste" (adj)

Determinativ:

Det er 10 avvik i determinativ. Avvikene skyldes i stor grad at informanten har brukt vokalgrafemet <a> eller <å> der det på bokmål er korrekt å bruke <e>. 4 av avvikene er påvirket av informantens dialekt. Det siste er hyperkorrekt:

Ombyttet <a> for <e> 500110: noka "noe" x2 (det), anna "annet" (det), 530102: denna "denne" (det)
Ombyttet <e> for <i> 470118: de "di" (det)

Konjunksjon:

Det er 1 avvikende konjunksjon. Jeg mener dette ombyttet er påvirket av talespråklige konvensjoner:

Ombyttet <å> for <o> 530109: så "som" (konj)

Substantiv:

Det er 1 finalt vokalombytte i substantiv. Avviket er ganske interessant ettersom det er en hyperkorrekt flertallsform der bokmål i et sjeldent tilfelle har a- endelse for å markere bestemt form, flertall i intetkjønn:

Ombyttet <e> for <a> 500109: skinnbenene "kinnbena" (s)

Verb:

De fleste finale vokalombyttene er i verb, og de fleste avvikene gjenspeiler dialektale former. Det er 23 finale vokalombytter i verb, og en informant står alene for 13 av dem. Et vanlig avvik er trykksterk <a> i infinitiv, slik det er vanlig i trøndersk:

Ombyttet <a> for <e> 500110: skula "skulle" (v), villa, "ville" (v), kunna "kunne" (v), kåma "komme" (v), vila "ville" x2 (v), bæra "bære" x2 (v), vëra "være" x2 (v), 530102: sitta "sitte" (v), 530121: veia "veive" (v)

Den andre hovedtypen vokalombytter i verb er også sterkt knyttet til informantens dialekt. Dette er ombytter hvor informanten har brukt hele dialektformen, og ikke bare endret final vokal. Det er 3 slike former, og det er samme informant som står for alle:

Ombyttet <o> for <e> 500110: sjo "se" (v)
 Ombyttet <ø> for <e> 500110: sjø "se" x2 (v)

En siste gruppe blant de finale verbavvikene er avvikende bruk av final <å>, i enkelte tilfeller er verbet brukt i avvikende form:

Ombyttet <å> for <o> 520101: stå "sto" x3 (v)

I de andre har man blandet sammen grafemene <a> og <å>. Det er 4 slike tilfeller:

Ombyttet <a> for <å> 510123: la "lå" (v)
 Ombyttet <å> for <a> 470109: så "sa" (v), 500102: så "sa" (v), 520105: lå "la" (v)

Det siste finale vokalombyttet er en sammenskriving av verb og pronomen. Informanten har lagt til pronomenet til slutt:

Ombyttet <u> for <e> 460102: haddu "hadde" (v)

6.1.1.3.2. Oppsummering og kvantitativ analyse

	Lydrett	Dialekt	Ingen relasjon	Total
Rotmorfem	5	16	3	24
Grammatisk morfem	1	22	10	33
Total	6	38	13	57
Fordeling i %	10 %	69 %	21 %	100 %

Tabell 6.1. 8.: Reell fordeling av finale vokalombytter etter talemålstilknytning.

Finale vokalombytter skyldes i hovedsak dialektinferens. Dette er interessant dersom vi sammenlikner med mediale vokalombytter hvor omtrent like mange ombytter er lydrette som dialektale. Det er viktig å ha i mente at gutten med ekstremverdier også her påvirker tallmaterialet slik at antallet avvik neppe er et helt korrekt inntrykk.

	Finale vokalombytter				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	5 (3)	7 (3)	11 (5)	1 (1)	24
pr. 100 løpende ord	0,02	0,05	0,03	0,007	0,03
Grammatisk morfem	22 (6)	4 (3)	6 (4)	1 (1)	33
pr. 100 løpende ord	0,09	0,03	0,02	0,007	0,04
Total	27	11	17	2	57
pr. 100 løpende ord	0,11	0,07	0,04	0,01	0,06
Spredning	8/ 21 %	4 / 16 %	8/ 15 %	2/ 12 %	22/ 17 %

Tabell 6.1. 9.: Fordelingen finale vokalombytter fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

På bakgrunn av de observasjonene jeg har kommentert tidligere, er det ikke overraskende at bygdeguttene igjen har et høyere gjennomsnitt enn de andre gruppene. Det er likevel verdt å kommentere at selv om gjennomsnittet for disse guttene sannsynligvis er litt for høyt, er det også her en litt høyere spredning blant bygdegutter. Spredningen i utvalget er liten.

Vokalombyttene finalt er forekommer bare hos 17 % av informantene. Tabell 6.1.9 viser også at vokalombytter finalt er litt vanligere i grammatiske morfem enn i rotmorfem.

6.1.2. Oppsummering vokalombytter

Vokalombytter er det mest frekvente vokalavviket. De utgjør 22,7 % av alle avvikene i dette materialet, og 26 % av alle de grafematiske avvikene. 61 % av vokalombyttene er i grammatiske morfem, men avviket er også svært vanlig i rotmorfem. Vokalombytter forekommer overhodet ikke i avledningsmorfem.

I Wiggens (1992) avhandling er de mest frekvente vokalombyttene vekslingene <o>/<å>, <a>/<e> og <o>/<u>. Disse forklarer til sammen omtrent 60 % av vokalombyttene (1992: 604). Når vi ser alle vokalombyttene under ett, avviker mine resultater i noen tilfeller litt fra Wiggens.

Det mest frekvente ombyttet i mitt materiale, som i Wiggens (1992), er vekslingen <o> /<å>. Hos meg forekommer denne vekslingen 363 ganger, og forklarer omtrent 52 % av alle vokalombyttene. Dette er et høyere tall enn Wiggen fant generelt for sine informanter i 1992, men han finner at avviket er mer frekvent i bokmålstekster enn i nynorsktekster. I så måte er det ikke overraskende at tallet er noe høyere i mitt materiale, ettersom jeg bare undersøker bokmålstekster. 320 av disse vekslingene skyldes leksemombyttet og/å, og ved ombyttet <o> for <å> forklarer dette leksemombyttet 75 % av ombyttene. Ved ombyttet <å>

for <o> forklarer leksemombyttet hele 91 % av alle vokalombyttene. Dette er høyere enn hos Wiggen (1992: 668, 701), og det er også noen andre forskjeller. I 6. klasse fant Wiggen ingen vokalombytter av typen <o> for <å> i rotmorfem, men 0,24 pr. 100 løpende ord i grammatiske morfem (ibid.: 670). Sammenlikner vi dette med mine tall, finner vi at mine informanter i 10. klasse hadde 0,04 <o> for <å> vokalombytter i rotmorfem og 0,12 ombytter i grammatiske morfem. Dette er første gang det er registrert flere avvik hos meg enn hos Wiggen. Denne økningen i mitt materiale kan skyldes tilfeldigheter, men avviket er registrert hos alle gruppene, selv om det er mer vanlig hos noen av gruppene.

Det motsatte ombyttet, <å> for <o> forekom i gjennomsnitt 0,03 ganger i rotmorfem i 6. klasse (ibid.: 703). Sammenliknet med materialet til denne undersøkelsen finner vi små forskjeller. I 10. klasse er det registrert 0,02 avvik i rotmorfem, og avviket forekom noe oftere hos jenter enn hos gutter. I grammatiske morfem fant Wiggen at ombyttet <å> for <o> forekom 0,25 ganger pr. 100 løpende ord (ibid.), og her er mengden avvik like høy i 10. klasse som i 6. klasse.

Et annet svært vanlig ombytte i Wiggens undersøkelse er vekslingen <a>/<e>, og hos ham forklarer denne vekslingen 27, 8 % av alle vokalombyttene (ibid.: 604). I min undersøkelse forklarer den bare 7,5 % av vokalombyttene. Denne nedgangen er i seg selv ikke overraskende ettersom dette avviket er særlig vanlig blant Wiggens nynorskelever (ibid.: 605). I 10. klasse er ombyttet <a> for <e> mer vanlig enn motsatt, og 75 % av denne vokalvekslingen oppstår i grammatiske morfem. Dette er i overensstemmelse med Wiggens funn (ibid.: 607,633), men det forekommer sjeldnere i 10. klasse med 0,06 ganger pr. 100 løpende ord. De fleste av ombyttene, 82,6 %, skyldes at informantene bruker dialektale former. Det er viktig å bemerke at én informant står for 40 % av disse ombyttene.

Det tredje mest vanlige vokalombyttet hos Wiggen er vekslingen <o>/<u> (ibid.: 604). Denne vekslingen forekommer svært sjelden i mitt materiale og forklarer bare 2,3 % av vokalombyttene. Det er ikke overraskende at dette avviket er mindre vanlig i 10. klasse. Wiggen påpeker selv at dette vokalombyttet er særlig vanlig i småskolen (ibid.: 665 og 679).

Et langt mer frekvent ombytte er derimot vekslingen <e> for <æ>. Totalt gjennom barneskoleårene utgjør dette ombyttet 5,7 % av alle vokalombyttene (ibid.: 604). Funnene hos Wiggen skiller seg imidlertid noe fra Bergersen (1957) hvor denne vekslingen er blant de mest frekvente. I 10. klasse forklarer denne vekslingen 9,6 % av vokalombyttene, og forekommer 0,11 ganger pr. 100 løpende ord. Det er dermed det mest frekvente vokalombyttet dersom vi holder vekslingen <o>/<å> utenfor. Spredningen er også relativt høy, vi finner ombyttet hos 39 informanter. Gutten med ekstremverdier står for omtrent 47 % av

vekslingene, men selv dersom vi holder vedkommende utenfor, finner vi likevel at avviket er vanligere enn vekslingen <o>/<å> dersom vi holder og/å utenfor. Hos alle informantene bortsett fra gutten med ekstremverdier, finnes denne vokalvekslingen bare i rotmorfem. Wiggen finner i sin undersøkelse at denne avvikstypen øker noe i 5. og 6. klasse (ibid.: 648 og 690). Det kan derfor tenkes at denne vokalvekslingen er mer vanlig hos eldre og mer erfarne skribenter.

Alle vekslingene <e>/<æ> kan knyttes til fonologiske korrespondanser. De fleste gjenspeiler dialektale former, mens en noe mindre del er lydrette uttrykk. Wiggen finner i sitt materiale at vekslingen <e> for <æ> i hovedsak er uten talemålskorrelasjon, mens vekslingen <æ> for <e> er talemålskorrelert (ibid.: 690 og 647). I denne sammenhengen ser det ut til at dialektforskjellene mellom informantene til våre undersøkelser, virker inn på andelen talemålskorrelasjon. I noen trønderske dialekter har man en trangere uttale av vokalgrafemet <e> når det står medialt. Jeg har derfor regnet de fleste av disse vokalvekslingene som dialektale, mens Wiggen har regnet dem for å være uten korrelasjon. Wiggen hevder at nedgangen i denne vokalvekslingen i hans materiale kan ha sammenheng med en stabilisering av <e>/<æ>-fordelingen i norsk rettskriving (ibid.: 691). I så måte er økningen jeg fant i mitt materiale overraskende, ettersom vi må anta <e>/<æ>-fordelingen vil være enda mer stabilisert i skriftspråket i 2001. Jeg finner ingen annen rimelig forklaring enn at økningen i denne vokalvekslingen for en stor del skyldes at jeg har undersøkt elever med en annen dialektal bakgrunn enn elevene i Wiggens undersøkelse, og at disse talespråksforskjellene virker inn ved vokalveksling.

Det siste frekvente ombyttet hos Wiggen er vekslingen <e>/<i>. I hans materiale foreklarer dette ombyttet 4,4 % av alle vokalombyttene (ibid.: 604). I mitt materiale utgjør dette ombyttet en omtrent like stor andel av vokalombyttene som hos Wiggen, det vil si 4,2 % av alle vokalombyttene. Ombyttet <i> for <e> forekommer bare i rotmorfem. I så måte skiller dette seg noe fra Wiggens funn, hvor dette ombyttet forekommer i 30 % av tilfellene i grammatiske morfem. Det motsatte ombyttet, <e> for <i>, skyldes i min undersøkelse i stor grad dialektinferens og opptrer omtrent like ofte i grammatiske morfem som i rotmorfem. I Wiggens materiale skjer denne vekslingen særlig i rotmorfem, men vekslingen er i stor grad talemålskorrelert, slik også mine funn er det (ibid.: 654).

Hvis vi ser alle vokalombyttene under ett, forklarer fem vokalvekslinger rundt 76 % av ombyttene. Disse vekslingene forklarer litt færre ombytter i min undersøkelse enn i Wiggens (ibid.: 604).

		Lydrett	Dialekt	Ingen relasjon	Total
Initial	Rotmorfem	4	3	7	14
	Grammatiske morfem	210	0	110	320
Subtotal		214	3	117	334
Medial	Rotmorfem	120	72	34	226
	Grammatiske morfem	4	58	9	71
Subtotal		124	130	43	297
Final	Rotmorfem	5	16	3	24
	Grammatiske morfem	1	22	10	33
Subtotal		6	38	13	57
Total		343	169	176	688
Fordeling i %		50 %	25 %	25 %	100 %

Tabell 6.1. 10.: Reell fordeling av vokalombytter etter talemålstilknytning.

Tabell 6.1.10. viser at 75 % av vokalombyttene fører til et grafisk uttrykk som gjengir mulige lydlige former. De fleste avvikene uten relasjon er vokalombytter som skyldes at informanten bytter om og bruker <og> for ”å”.

	Lydrett	Dialekt	Ingen relasjon	Total
Gutter	181 42 %	143 34 %	104 24 %	428 62 %
Jenter	162 62 %	26 10 %	72 28 %	260 38 %
Total	343 50 %	169 25 %	176 25 %	688

Tabell 6.1. 11.: Reell fordeling av vokalombytter fordelt på kjønn og talemålstilknytning.

Som vi ser av tabell 6.1.11., kan flere av guttenes enn jentenes vokalombytter knyttes til dialektale forhold. Det er imidlertid ikke like store kjønnsforskjeller i den totale mengden vokalombytter som har en fonologisk motsvarighet.

	Vokalombytter				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	145 (20)	39 (16)	64 (24)	16 (8)	264
pr. 100 løpende ord	0,61	0,26	0,16	0,11	0,29
Grammatisk morfem	188 (31)	56 (20)	141 (32)	39 (13)	424
pr. 100 løpende ord	0,79	0,37	0,36	0,28	0,46
Total	333	95	205	55	688
pr. 100 løpende ord	1,4	0,62	0,52	0,4	0,75
Spredning	33/ 86 %	22/ 88 %	34/ 65 %	14/ 82 %	103/ 78 %
Total mengde vokalombytter	Gutter:	428 1,1	Jenter:	260 0,49	

Tabell 6.1. 12.: Fordelingen vokalombytter fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under ”Spredning”.)

Som vi ser av tabell 6.1.12., bytter mine informanter om 0,75 vokaler pr. 100 løpende ord. Dette er en færre enn Wiggen (1992) fant i 6. klasse, hvor informantene byttet om 1,08 vokaler pr. 100 løpende ord. Den største nedgangen ser ut til å ha vært hos jentene. De bytter i

gjennomsnitt om halvparten så mange vokaler som Wiggens jenter gjorde i 6. klasse. Sammenliknet med 6. klasse er guttenes gjennomsnittlige nedgang i vokalombytter marginal. I 10. klasse bytter guttene om 1,1 vokaler pr. 100 løpende ord, og det er omtrent likt som i 6. klasse (Wiggen 1992: 596). Det er likevel sannsynlig at nedgangen fra 6. til 10. klasse i antall vokalombytter hos guttene har vært større enn denne tabellen kan tyde på. Dersom vi undersøker bygdeguttenes nivå uten informantene med ekstremverdier, ser vi at nivået synker nesten ned til de andre gruppenes nivå, men ikke helt. Det kan dermed se ut som om bygdeguttene bytter om noen flere vokaler enn de andre gruppene.¹⁹

Vokalombyttene har en relativt stor spredning i utvalget. 78 % av informantene bytter om vokaler minst en gang. Vokalombytter forekommer dermed nesten ofte som konsonantutlatelser. Leksemombyttet og/å forklarer en stor del av vokalombyttene, men også andre vokalombytter er ganske vanlige avvik.

¹⁹ Bygdeguttene bytter om 0,85 vokaler pr. 100 løpende ord dersom man holder informantene med ekstremverdier utenfor.

6.2. Vokaltillegg

6.2.1. Analyse av vokaltillegg

Sammenliknet med konsonantavvikene og vokalombyttene er det få vokaltillegg. Avviket forekommer bare 131 ganger totalt i materialet, eller 0,14 ganger pr. 100 løpende ord.

6.2.1.1. Initiale vokaltillegg

6.2.1.1.1. Kvalitativ og kvantitativ analyse

Det er bare 3 initiale vokaltillegg. Alle er i rotmorfem. Det er to gutter og en jente som legger til vokaler initialt.

6.2.1.1.1.1. Rotmorfem

Det er 3 tillegg i rotmorfem, dette ene er egentlig et vokal-for-konsonant-ombytte. Dette er med stor sannsynlighet allografisk:

Tillegg av <u> 500110: ui ”vi” (pron)

De andre avvikene er avvikende bruk av <i> foran enten en preposisjon eller et adverb, det ene tillegget er lydrett:

Tillegg av <i> 510111: igjengrodd ”gjengrodd” (adj), 510118: irundt ”rundt” (prep)

6.2.1.2. Mediale vokaltillegg

6.2.1.2.1. Kvalitativ analyse

Det er 65 mediale vokaltillegg. Det er 27 avvik i rotmorfem, 37 avvik i grammatiske morfem og 1 i avledningsmorfem.

6.2.1.2.1.1. Plass 1 og 3

6.2.1.2.1.1.1 Rotmorfem

Det er 1 vokaltillegg på plass 1 i rotmorfem. Dette er lydrett, og avviket er egentlig et ombytte av vokal for konsonant (se også punkt 5.3.1.2.1.1.1):

Tillegg av <i> 520115: seistenårsdagen ”sekstenårsdagen” (s)

Resten av vokaltilleggene er på plass 3, Rundt midten av ordet, på plass 3, er det 16 avvik totalt. Dette er utelukkende avvik hvor informantene har lagt til en hyperkorrekt fugeformativ.

Disse avvikene er ikke lydrette:

Tillegg av <e> 460107: tidelig "tidlig" (adj), 460128: grise unger "grisunger" (s), 470108: tideligere "tidligere" (adj), tidelig "tidlig" (adj), 470109: nemlig "nemlig" (adv), 470113: nemlig "nemlig" x2 (adv), 500109: hulerom "hulrom" (s), 510102: hjemmelande "hjemlandet" x4 (s), 510116: nemlig "nemlig" (adv), 520101: dagelig livet "dagliglivet" (s), 530109: dagelig "daglig" (adj)

6.2.1.2.1.1.2. Grammatiske morfem

Det er 15 avvik på plass 3, og de er i stor grad vokaltillegg som gjør bokmålsmonoftonger om til diftonger i tråd med noen trønderske dialektformer. Avvikene blir presentert etter ordklasse.

Adjektiv:

Dette vokaltillegget er et hyperkorrekt tillegg av en bøyningsendelse:

Tillegg av <e> 530109: egne "egne" (adj)

Determinativ:

Alle avvikene i determinativ er diftongert:

Tillegg av <i> 500110: ein "en" x5 (det), 500121: ein "en" (det), 510117: ein "en" x7 (det)

Verb:

Dette er en dialektform av verbet "å si". Dette vokaltillegget fører også til at bokmålsmonoftonger blir diftongert:

Tillegg av <e> 500102: sei "si" (v)

6.2.1.2.1.1.3. Avledningsmorfem

Det er 1 avvik i avledningsmorfem. Avviket er ikke lydrett:

Tillegg av <i> 510106: situasjonen "situasjonen" (s)

6.2.1.2.1.2. Plass 4 og 5

6.2.1.2.1.2.1. Rotmorfem

Det er 11 avvik på plass 4. 1 av disse avvikene er tillegg av hyperkorrekt fugeformativ.

Avviket er det samme som på plass 3, men forekommer altså lenger bak i ordet:

Tillegg av <e> 470108: gjevnelig ”jevnlig” (adj)

8 av de siste avvikene er med stor sannsynlighet påvirket av informantens dialekt:

Tillegg av <e> 470113: nemmelig ”nemlig” (adv), 470115: teppen et ”teppet” (s), 520115: nemmelig ”nemlig” x2 (adv), 520116: fugel ”fugl” (s) 530108: egentelig ”egentlig” (adj)

Tillegg av <i> 500110: kleia ”klær” (s), 500113: ilein ”alene” (adj)

Det ene vokaltillegget er et korrekt bokmålslekse, men det er ikke motivert av konteksten:

Tillegg av <i> 520116: vanlig ”valg” (s)

Det siste avviket er et ombytte av vokal for konsonant. Avviket er sannsynligvis et bokstavformingsavvik.

Tillegg av <y> 520115: overdøyd e ”overdøvd e” (v)

6.2.1.2.1.2.2. Grammatiske morfem

Det er 20 avvik på disse plassene. De fleste er avvik i bøyningsendelsen, men det finnes også tilfeller av dialektale innslag som diftonger. Avvikene blir presentert etter ordklasse.

Adjektiv:

Det er 6 vokaltillegg i adjektiv. I 2 tilfeller har informanten valgt en annen bøyingsform enn hva som er motivert av konteksten:

Tillegg av <e> 500109: langsommere ”langsomt” x2 (adj) 520113: utilpasset ”utilpass” (adj)

Det finnes 2 tilfeller hvor den valgte bøyingsformativen er en hyperkorleksjon. Denne er enten analog med superlativsbøying i adjektiv eller analog med flertallsbøying av substantiv:

Tillegg av <e> 500115: tungest ”tyngst” (adj), 520120: skittene ”skitne” (adj)

De 2 siste avvikene er diftongerte former i overensstemmelse med informantens dialekt:

Tillegg av <i> 500110: meir ”mer” x2 (adj)

Determinativ:

Det er 3 avvik i determinativ. 2 av avvikene er grafiske representasjoner av dialektale former:

Tillegg av <e> 510102: våres ”vårt” (det), 510117: vorres ”vårt” (det), 520116: våres ”vårt” (det)

Substantiv:

Det er 4 avvik i substantivbøyingen. Alle er avvikende tillegg av –ene i flertall etter konsonantgrafemet <r>. Avvikene er hyperkorreksjoner av flertallsbøyningen:

Tillegg av <e> 460111: klærene ”klærne” (s), 460111: viserene ”viserne” x2 (s), 530123: plekterene ”plektrene” (s)

Det siste avviket har informanten brukt en annen form enn hva som er motivert av konteksten:

Tillegg av <e> 520115: skolemateriale ”skolemateriell” (s)

Verb:

Det er 7 avvikende verb. De fleste av disse er avvikende tillegg av det svake bøyingsformativet –et. Dette skjer i 5 tilfeller. I enkelte tilfeller fører denne bøyingsendelsen også til at omlyden i verbbøyingen mangler:

Tillegg av <e> 470115: baket ”bakt” (v), 500114: letet ”lett” (v), 510117: nytet ”nøt” (v), 520108: latet ”lot” (v), 530119: latet ”lot” (v)

De andre tilleggene er enten avvikende presensform eller diftongert vokal. Begge kan forklares som dialektinferens:

Tillegg av <e> 500110: bryder ”bryr” (v)

Tillegg av <y> 520109: skøyt ”skjøt” (v)

6.2.1.2.2. Oppsummering og kvantitativ analyse

	Lydrett	Dialekt	Ingen relasjon	Total
Rotmorfem	1	8	18	27
Grammatisk morfem	0	25	12	37
Avledningsmorfem	0	0	1	1
Total	1	33	31	65
Fordeling i %	1,5 %	50,5 %	48 %	100 %

Tabell 6.2. 1.: Reell fordeling av mediale vokaltillegg etter talemålstilknytning.

Det er interessant å konstatere at i motsetning til vokalombyttene, så skyldes vokalt tillegg enten dialektinferens eller hyperkorrekte former. Begge deler inntreffer omtrent like mange ganger.

	Mediale vokalt tillegg				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	8 (5)	6 (4)	9 (5)	4 (2)	27
pr. 100 løpende ord	0,03	0,04	0,02	0,03	0,03
Grammatisk morfem	24 (10)	1 (1)	9 (7)	3 (2)	37
pr. 100 løpende ord	0,1	0,006	0,02	0,02	0,04
Avledningsmorfem	1 (1)	0	0	0	1
pr. 100 løpende ord	0,004	0	0	0	0,001
Total	32	7	18	7	65
pr. 100 løpende ord	0,14	0,05	0,05	0,05	0,07
Spredning	12/ 32 %	5/ 20 %	9/ 17 %	3/ 18 %	29/ 22 %

Tabell 6.2. 2.: Fordelingen av mediale vokalt tillegg fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

Som vi ser av tabell 6.2.2., så skiller bygdeguttene seg ut igjen. Dette har nok igjen sammenheng med at gutten med ekstremverdier også her gjør langt flere vokalt tillegg enn gjennomsnittet. Den kvalitative analysen viste imidlertid at denne gutten ikke er alene om å gjøre mange vokalt tillegg, også andre bygdegutter legger til vokaler. Denne guttegruppen skiller seg også ut ved at de har et noe høyere spredningstall enn de andre gruppene. Det gjennomsnittlige spredningstallet ligger under 20 % for de andre gruppene, mens mer enn 30 % av bygdeguttene legger til vokaler medialt. Når vi sammenlikner gruppenes avviksfordeling, ser vi at bygdeguttene har flertallet av sine avvik i grammatiske morfem, mens de andre gruppene har en jevnere fordeling mellom rotmorfem og grammatiske morfem.

Det er ikke i seg selv overraskende at guttene legger til flere vokaler enn jenter. Denne tendensen fant også Wiggen i sitt materiale (Wiggen 1992: 577). Det er derimot overraskende at det tilsynelatende er så store forskjeller mellom byguttene og bygdeguttene. En mulig forklaring ser vi når vi går tilbake til den kvalitative analysen. Den viser at det i hovedsak er bygdeguttene som diftongerer, og dette vokalt tillegg trekker opp gjennomsnittet deres sammenliknet med byguttene. Diftongering forekommer likevel bare hos 3 bygdegutter.

I 6. klasse har Wiggen registrert 0,12 mediale vokalt tillegg pr. 100 løpende ord (ibid.: 579). I dette tallet har han utelatt de diftongerte formene. Andelen mediale vokalt tillegg er likevel lavere blant 10. klassingene enn blant 6. klassingene. Alle jentene samt byguttene legger til 0,05 vokaler medialt pr. 100 løpende ord, mens bygdeguttene legger til 0,14 vokaler. Denne siste gruppen har likevel en andel færre mediale vokalt tillegg enn guttene i 6. klasse, men her er forskjellene små.

Også for dette avviket er det bygdeguttene som har flest gjennomsnittlige avvik, men denne gangen skiller de seg også ut ved at denne gruppen har en ganske stor spredning. Blant resten av informantene ligger spredningen av avviket i gruppen på i underkant av 20 %, mens det blant bygdeguttene ligger litt over 30 %.

.2.1.3. Finale vokaltillegg

6.2.1.3.1. Kvalitativ analyse

Det er 63 finale vokaltillegg i dette materialet. Det er 6 i rotmorfem og 57 i grammatiske morfem.

6.2.1.3.1.1. Rotmorfem

4 av de 6 finale vokaltilleggene er tillegg av grafemet <e>. Avvikene er forskjellige, og ingen av dem er lydrette:

Tillegg av <e> 500110: nede ”ned” (adv), lyste ”lyst” (s), 520116: dere ”der” (adv)

De siste tilleggene kan med stor sannsynlighet tilskrives dialektinferens. Her finnes det også en diftongert form:

Tillegg av <e> 460129: spye ”spy” (s), 520116: lite ”litt” (adv)
Tillegg av <i> 520125: dei ”de” (pron)

6.2.1.3.1.2. Grammatiske morfem

Det vanligste vokaltillegget i grammatiske morfem er hyperkorrekt tillegg av final <e>.

Adjektiv:

Det er 38 finale vokaltillegg i adjektiv, og det er særlig vokalgrafemet <e> som legges til. I de fleste trønderske dialekter har språkutviklingen ført til at gamle overvektsord har mistet den trykklette sistestavelen som man finner igjen som trykklett <e> på Østlandet. Det finale tillegget av <e> er derfor ikke i overensstemmelse med informantens dialekt. Et svært vanlig avvik er finalt tillegg av <e> ved komparativsformen ”mer”. I Østlandsdialekter er /me:re/ en ganske vanlig uttale av komparativsformen av dette adjektivet. Jeg mener derfor at formen

<mere> er en dialektal form, men fundert på en fonologisk analyse av en annen dialekt enn den som er mest utbredt i ens eget distrikt:

Tillegg av <e> 460116: mere "mer" (adj), 460129: mere "mer" x2 (adj), 470109: mere "mer" x5 (adj), 470113: mere "mer" (adj), 500101: mere "mer" x2 (adj), 500109: mere "mer" x4 (adj), 500119: mere "mer" (adj), 500125: mere "mer" (adj), 510121: mere "mer" x3 (adj), 520103: mere "mer" (adj), 520104: mere "mer" (adj), 520105: mere "mer" (adj), 520110: mere "mer" (adj), 520112: mere "mer" (adj), 530108: mere "mer" (adj), 530120: mere "mer" (adj)

Tillegg av final <e> forekommer også i andre adjektiv. Jeg mener disse også er dialektale:

Tillegg av <e> 460101: viktige "viktig" (adj), 460118: småe "små" (adj), 460122 "små sprøe" (adj), 460124: blåe "blå" (adj), 460126: leie "lei" (adj), 460128: blåe "blå" (adj), 460128: småe "små" (adj), 500101: småe "små" (adj), 500119: blåe "blå" (adj), 510116: blåe "blå" (adj), 520106: krystall blåe "krystallblå"

Determinativ:

Dette er et tillegg av en flertallsform som ikke er motivert av konteksten:

Tillegg av <i> 530117: mine "min" (det)

Pronomen:

Dette er egentlig et vokal- for-konsonantombytte. Ombyttet er lydrett:

Tillegg av <i> 500110: sei "seg" (pron)

Substantiv:

Det ene avviket er en avvikende bruk av flertallsformativen –ene, det andre er en dialektal grafemgjengivelse:

Tillegg av <a> 500110: kleia "klær" (s)
Tillegg av <e> 500109: skinnbenene "kinnbena" (s)

Verb:

Det er to typer avvik blant verbbøyingene. Den ene typen er avvik som skyldes at informanten har bøydd verbet etter galt paradigme. I dette tilfellet betyr det at de har bøydd sterke verb svakt.

Alle verbene er i overensstemmelse med dialektformer:

Tillegg av <a> 500124: gidda "gadd" (v), 510115: gidda "gadd" (v)
Tillegg av <e> 500107: trekte "trakk" (v), 500121: skjarte "skar" (v), 500125: berte "bar" (v), 510117: sotte "satt" (v), 520109: trekte "trakk" (v)

Den andre gruppen verbavvik er tilfeller der informantene har lagt til en final <e>. I noen tilfeller er preteritumsformen brukt istedenfor perfektum partisipp:

Tillegg av <e> 470101: satte ”satt” x2 (v), 510108: klarte ”klart” (v), 520101: satte ”satt” (v) 520107: braste ”brast”(v)

I andre tilfeller virker det finale tillegget av <e> mer umotivert, og jeg regner dette som hyperkorrekte tillegg, kanskje for å kompensere for egen apokopering:

Tillegg av <e> 470111: holdte ”holdt” (v), 500111: takke ”takk” (v), 510116: holdte ”holdt” (v)

6.2.1.3.2. Oppsummering og kvantitativ analyse

	Lyddrett	Dialekt	Ingen relasjon	Total
Rotmorfem	0	2	4	6
Grammatisk morfem	0	46	11	57
Total	0	48	15	63
Fordeling i %	0	76 %	24 %	100 %

Tabell 6.2. 3.:Reell fordeling av finale vokalt tillegg etter talemålstilknytning.

Tabell 6.2.3 viser at 76 % av de finale vokaltilleggene gjenspeiler talespråkstrekk, og som vi så av den kvalitative analysen, er tillegg av <e> det mest vanlige vokaltillegget. Dette tyder på at vi i 10. klasse finner igjen den samme tendensen til talemålskorrelasjon for vokaltilleggene som Wiggen fant i 6. klasse (Wiggen 1992: 570).

	Finale vokalt tillegg				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	3 (3)	0	2 (1)	1 (1)	6
pr. 100 løpende ord	0,01	0	0,005	0,008	0,006
Grammatisk morfem	13 (10)	12 (6)	25 (16)	7 (6)	57
pr. 100 løpende ord	0,06	0,08	0,06	0,05	0,06
Total	16	12	27	8	63
pr. 100 løpende ord	0,07	0,08	0,07	0,06	0,07
Spredning	11/ 29 %	6/ 24 %	17/ 33 %	6/ 35 %	39/ 30 %

Tabell 6.2. 4. Fordelingen finale vokalt tillegg fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under ”Spredning”.)

Resultatene i tabell 6.2.4. skiller seg fra de andre vokalavvikene jeg har registrert så langt. Her skiller bygdeguttene seg *ikke* fra de andre gruppene på noen nevneverdig måte. Alle gruppene har omtrent like mange, og omtrent like stor spredning av de finale vokaltilleggene. Dette er interessant fordi mine informanter legger til flere vokaler finalt enn Wiggins informanter

gjorde i 6. klasse (ibid.: 569), noe som er overraskende ettersom vi generelt har kunnet observere en nedgang i avviksmengden fra 6. til 10. klasse. Spredningstallet er derfor særlig interessant. Det tyder på at dette avviket forekommer omtrent like ofte hos omtrent like mange uavhengig av en rekke bakgrunnsvariabler. Jeg mener denne økningen har sammenheng med dialektområdet vi befinner oss i.

6.2.2. Oppsummering vokaltillegg

Vokaltillegg er den minst frekvente avvikstypen av alle de grafematiske avvikene. De forklarer bare 13 % av alle vokalavvikene og under 5 % av alle avvikene totalt. Det er omtrent like mange vokaltillegg i 10. klasse som det var i 6. klasse (Wiggen 1992: 554, 557).

		Lydrett	Dialekt	Ingen relasjon	Total
Initiale	Rotmorfem	1	0	2	3
Subtotal		1	0	2	3
Medial	Rotmorfem	1	4	22	27
	Grammatiske morfem	0	25	12	37
	Avledningsmorfem	0	0	1	1
Subtotal		1	29	35	65
Final	Rotmorfem	0	2	4	6
	Grammatiske morfem	0	46	11	57
Subtotal		0	48	15	63
Total		2	77	52	131
Fordeling i %		1,5 %	58,5 %	40 %	100 %

Tabell 6.2. 5.: Reell fordeling av vokaltillegg etter talemålstilknytning.

Denne tabellen indikerer at 60 % av vokaltilleggene har talespråklig korrelasjon. I 6. klasse hadde til sammenlikning 54,2 % av vokaltilleggene talemålskorrelasjon (Wiggen 1992: 559). Det er dermed en litt høyere talemålskorrelasjon i 10. klasse enn i 6. klasse.

	Vokaltillegg				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	13 (8)	6 (4)	12 (6)	5 (3)	36
pr. 100 løpende ord	0,06	0,04	0,03	0,04	0,04
Grammatisk morfem	37 (16)	13 (6)	34 (22)	10 (8)	94
pr. 100 løpende ord	0,16	0,09	0,09	0,07	0,1
Avledningsmorfem	1 (1)	0	0	0	1
pr. 100 løpende ord	0,004	0	0	0	0,001
Total	51	19	46	15	131
pr. 100 løpende ord	0,22	0,13	0,12	0,11	0,14
Spredning	19/ 50 %	8/ 32 %	23/ 44 %	8 / 47 %	58 / 44 %

Tabell 6.2. 6.: Fordelingen vokaltillegg fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

Totalt i dette materialet forekommer det 131 vokaltilllegg. Som vi ser av tabell 6.2.6, forekommer vokaltilllegg i mitt materiale 0,14 ganger pr. 100 løpende ord. Sammenliknet med 6. klasse finner vi dermed en ingen klar endring i antall avvikende vokaltilllegg. Dette er overraskende når vi sammenlikner med de andre avviksgruppene. Man skulle forventet at denne avvikstypen ville ha sunket omtrent like mye som de andre avvikstypene. Det er mulig at funnene fra denne undersøkelsen i for stor grad er påvirket av enkelte informanter, og at det er dette som gjør at vi tilsynelatende ikke kan se noen nedgang fra 6. klasse til 10. klasse.

I Wiggens undersøkelse er diftongering av monoftonger behandlet som en egen kategori, men bare 6,2 % av avvikene i hans materiale er diftongeringer, og de fleste forekommer hos nynorskelever (ibid.: 562). Til sammenlikning forekommer det 24 diftongeringer i mitt materiale, det vil si at omtrent 18 % av vokaltilleggene er avvikende diftonger. Dette er en stor økning sammenliknet med Wiggens materiale, men henger med stor sannsynlighet sammen med informantenes talemål. Elevene i Wiggens undersøkelse kommer fra områder med talemål med sterk monoftongering, og monoftongering er også ganske vanlig i mange trønderske områder. Elevene som diftongerer kommer fra ytre deler av Trøndelag, det vil si områder som har diftonger i dialektene (Sandøy, 1996: 148). Diftongering kan være en årsak til den relativt store mengden vokaltilllegg.

6.3. Vokalutlatelser

Det er 189 vokalutlatelser i dette materialet. Grafemet som er mest utsatt for utlatelser er grafemet <e>, men utlatelsen er naturlig nok på svært ulike steder.

6.3.1.1. Initiale vokalutlatelser

6.3.1.1.1. Kvalitativ og kvantitativ analyse

Det er bare 2 initiale vokalutlatelser. Begge er i rotmorfem, og i begge tilfellene er det gutter som står for dette avviket. Ingen av utlatelsene etterlater en lydrett grafemkombinasjon:

Utlatelse av <e>	520104: lefant "elefant" (s)
Utlatelse av <i>	500105: det "idet" (adv)

6.3.1.2. Mediale vokalutlatelser

6.3.1.2.1. Kvalitativ analyse

Det er 71 mediale vokalutlatelser. Det er færrest vokalutlatelser i begynnelsen av ordene, noe som ikke er overraskende ettersom det særlig er trykklette vokaler som ser ut til å være mest utsatt for bortfall.

6.3.1.2.1.1. Plass 2 og 3

Det er 35 avvik på plass 2 og 3. 23 vokalutlatelser er i rotmorfem, og 12 er i grammatiske morfem.

6.3.1.2.1.1.1. Rotmorfem

20 av vokalutlatelsene på disse plassene er lydrette, og 7 av disse er lånord hvor den korrekte formen har beholdt store deler av den opprinnelige ortografien. Det ene avviket er egentlig et ombytte av typen konsonant for vokal (se punkt 5.2.1.2.1.1.1):

Utlatelse av <a>	470109: resturant "restaurant" (s), 530114: resturangen "restauranten" (s)
Utlatelse av <e>	500123: dongribuksa "dongeribuksa" (s), 510123: sermoni "seremoni" (s), 520113: matrielle "materielle" (adj)
Utlatelse av <i>	470109: kjosk "kiosk" (s), kjosken "kiosken" (s)

De 4 neste avvikene er alle utlatelser av trykklett <e>:

Utlatelse av <e>	460109: våpnet "våpenet" (s), 470101: elve tiden "ellevetiden" (s), 500101: månder "måneder" (s), 500112: månder "måneder" (s)
------------------	--

En annen gruppe vokalutlatelser er utlatelser i overgangen mellom en rot og en avledning.

Det er 7 slike avvik, og alle er lydrette:

Utlatelse av <e> 460118: nydlige ”nydelige” (adj), 460128: misunlige ”misunnelige” (adj), 470104: tåplige ”tåpelige” (adj), 500102: vanskeligere ”vanskeligere” x2 (adj), 520112: hemlighet ”hemmelighet” (s), 520114: innstenkt ”innestengt” (v)

Den siste lydrette utlatelsen er et ombytte av typen konsonant for vokal, og har mer til felles med avviket ”kjosk/kjosken” som er kommentert over:

Utlatelse av <i> 500105: kvinne sjkelse ”kvinneskikkelse” (s)

Det er 3 avvik som ikke er lydrette. Ved den ene typen, mangler vokalgrafemene helt. Dette likner tekstmeldingsformer, hvor den som skriver ofte bare bruker de distinktive grafemene for å formidle hele leksem. Dette er skriftformer som er både muntlige og skriftlige på en gang. I denne analysen har jeg definert dem som uten talemålskorrelasjon, men dette kan diskuteres:

Utlatelse av <e> 520104: tnkt ”tenkte” (v), hr ”her” (adv)

Det siste avviket er en monoftongering av en diftong. Dette er ikke monoftongeringer som har sitt opphav i talespråket, men må regnes som et skriftproduksjonsavvik.

Utlatelse av <e> 500101: gri ”grei” (adj)

6.3.1.2.1.1.2. Grammatiske morfem

Det er 12 vokalutlatelser i grammatiske morfem. Halvparten er lydrette, 2 er dialektale, 2 er muntlig skriftspråk (tekstmeldinger) og de siste avvikene er uten noen klar korrelasjon til talespråket. Avvikene blir presentert etter ordklasse.

Determinativ:

Det er 2 determinativ som avviker. Dette er igjen tekstmeldingsformer, men jeg mener disse avvikene er lydrette. Bokstaven ”d” har samme fonologiske uttrykk som leksemet ”det”, mens den fonologiske representasjonen av avvikene i rotmorfem strengt tatt ikke er lydrette:

Utlatelse av <e> 500110: d ”det” (det), 500112: d ”det” (det)

Substantiv:

Det er 5 avvik i substantiv, og de er utelatelser av <e> i bestemtformsformativen:

Utelatelse av <e> 500110: byn ”byen” x4 (s), 520112: metall detektorne ”metalldetektorene” (s)

Verb:

Det er 2 vokalutelatelser i verb. I det ene tilfellet har informanten valgt avvikende tempusform:

Utelatelse av <e> 460124: gjort ”gjøre” (v)

Det andre tilfellet er egentlig et ombytte av konsonantgrafem for vokal. Igjen er det ombyttet <j> for <i>, og jeg mener avviket er lydrett:

Utelatelse av <i> 520125: gikk ”gikk” (v)

Det neste avviket i grammatiske morfem er egentlig en sammenskriving av to ord til et syntagme i overensstemmelse med sammendragninger i talemålet:

Utelatelse av <a> 500110: ten ”til han” (frase)

Den siste gruppen avvik er vokalutelatelser i fugen, enten mellom to røtter eller mellom en rot og en avledning:

Utelatelse av <e> 520104: dyr hyl ”dyrehyl” (s), 530120: fredlige ”fredelige” (adj)

6.3.1.2.1.2. Plass 4 og 5

Det er 36 avvik på plass 4 og 5. 13 er i rotmorfem, og 23 er i grammatiske morfem.

6.3.1.2.1.2.1. Rotmorfem

Alle avvikene i rotmorfem er enten lydrette eller knyttet til informantens dialekt. Det er vanligst å utelate trykklett <e>, og også her forekommer dette avviket i lånord som har beholdt elementer av den opprinnelige ortografien:

Utelatelse av <e> 460108: elve ”elleve” (adj), 460110: kvir ”kvier” (v), 460122: tranbær ”tranebær” (s),
500102: flytte matrialer ”flyttematerialer” (s), 500123: dongribuksa ”dongeribuksa”
(s), 530108: dattra ”dattera” x3 (s)

De siste tilfellene er ikke lydrette, men er knyttet til informantens dialekt. Dette er avvik hvor vedkommende har satt sammen to selvstendige ord til ett syntagme og fjernet noen av grafemene, eller har trukket sammen stavelsen med en trykklett <e>:

Utelatelse av <a>	500121: komn "kom han" (frase)
Utelatelse av <e>	500109: gensrer "gensere" (s), 500125: tan "ta den" x2 (frase), 530101: kunnen "kunne en" (frase)

6.3.1.2.1.2.2. Grammatiske morfem

Det er 23 avvik i grammatisk morfem. Felles for de fleste av disse avvikene er at trykklett <e> er utelatt. 18 av avvikene er lydrette, 4 har tilknytning til informantens talemål, og 1 er uten talemålskorrelasjon. Avvikene vil bli presentert etter ordklasse.

Adjektiv:

Det er 2 avvik i adjektiv. Det er 1 utelatelse av trykklett <e>:

Utelatelse av <e>	500104: vidre "videre" (adj)
-------------------	------------------------------

Det andre er utelatelse av en fuge—<e>:

Utelatelse av <e>	500105: engstlig "engstelig" (adj)
-------------------	------------------------------------

Determinativ:

Det er 1 avvik i determinativ. Avviket kan knyttes til informantens talemål:

Utelatelse av <e>	500125: no "noen" (det)
-------------------	-------------------------

Substantiv:

Det er 19 avvik i substantiv. 17 av disse er lydrette. 1 avvik er dialektalt og 1 er uten talemålskorrelasjon. Dette er i hovedsak utelatelser av trykklett <e>. I de lydrette tilfellene har informanten skrevet den mer distinkte delen av bøyningsformativen (<n> -grafemet), men har utelatt trykklett <e>:

Utelatelse av <e>	460123: gymlærer'n "gymlæreren" (s), 470107: mamman "mammaen" x2 (s), 470115: entre "entreen" (s), 500101: datan "dataen" (s), bussn "bussen" x3 (s), 500110: søndan "søndagen" (s), kommpisn "kompisen" (s), kompisen "kompisen" (s), 500116: schen "scenen" (s), 500125: fjorn "fjorden" (s), 510110: pappan "pappaen" (s), 510112: sofan "sofaen" (s), solon "soloen" x2 (s)
-------------------	---

Den dialektale vokalutlatelsen har også mistet <e>. I noen trønderske dialekter trekker man sammen formativen som markerer bestemt form entall (-en) med roten når roten slutter på <n>. Det er dette som kan ha skjedd i dette tilfellet:

Utelatelse av <e> 500110: telefon ”telefonen” (s)

Verb:

Det er 2 vokalutlatelser i verb. Begge har en dialektpreget form:

Utelatelse av <e> 470116: gjelds ”gjelder” (v), 520104: skjært ”skåret” (v)

6.3.1.2.2. Oppsummering og kvantitativ analyse

		Lydrett	Dialekt	Ingen relasjon	Total
Plass 2 og 3	Rotmorfem	17	1	5	23
	Grammatiske morfem	4	6	2	12
Subtotal		21	7	7	35
Plass 4 og 5	Rotmorfem	7	5	1	13
	Grammatiske morfem	18	4	1	23
Subtotal		25	9	2	36
Total		46	16	9	71
Fordeling i %		65 %	23 %	12 %	100 %

Tabell 6.3. 1.: Reell fordeling av mediale vokalutlatelser etter talemålstilknytning.

Mediale vokaler utelates særlig når de er trykklette. Det er bare 9 av vokalutlatelsene som ikke kan forklares med en fonologisk sammenheng. Også medialt står en informant for én relativt stor andel av vokalavvikene. Vedkommende utelater 10 vokaler medialt, noe som naturlig nok virker inn på gjennomsnittet. I denne undersøkelsen finner vi en omtrent like stor prosentvis andel talemålskorrelerte vokalutlatelser som hos Wiggens 6. klasser (Wiggen 1992: 535).

	Mediale vokalutlatelser plass 2 og 3				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	8 (6)	8 (6)	7 (6)	0	23
pr. 100 løpende ord	0,03	0,05	0,02	0	0,03
Grammatisk morfem	9 (4)	0	2 (2)	1 (1)	12
pr. 100 løpende ord	0,04	0	0,005	0,007	0,01
Total	17	8	9	1	35
pr. 100 løpende ord	0,07	0,05	0,03	0,007	0,04
Spredning	8/ 21 %	6/ 24 %	7/ 13 %	1/ 6 %	22/ 17 %

Tabell 6.3. 2.: Fordelingen av mediale vokalutlatelser på plass 2 og 3 fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under ”Spredning”.)

Variasjonen mellom gruppene på plass 2 og 3 er liten, men det ser ut til å være en prosentvis lavere andel jenter enn gutter som utelater vokaler på disse plassene. Det kan også se ut som om jentene utelater litt færre vokaler i begynnelsen og rundt midten av ord, men materialet er nok i minste laget til å si noe entydig om dette. På disse plassene er vokalutlatelser mest vanlig i rotmorfem, men blant bygdegutter er det like vanlig i grammatiske morfem som i rotmorfem.

	Mediale vokalutlatelser plass 4 og 5				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	6 (4)	2 (2)	4 (2)	1 (1)	13
pr. 100 løpende ord	0,03	0,01	0,01	0,007	0,01
Grammatisk morfem	14 (6)	2 (2)	4 (4)	3 (2)	23
pr. 100 løpende ord	0,06	0,01	0,01	0,02	0,03
Total	20	4	8	4	36
pr. 100 løpende ord	0,08	0,02	0,02	0,03	0,04
Spredning	10/ 26 %	4/ 16 %	5/ 10 %	31/ 18 %	22 /17 %

Tabell 6.3. 3: Fordelingen av mediale vokalutlatelser på plass 4 og 5 fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning")

På plass 4 og 5 er det relativt liten variasjon mellom gruppene, selv om bygdeguttene utelater vokaler dobbelt så mange ganger som gjennomsnittet. Det er også en noe større andel bygdegutter som utelater vokaler lenger bak i ord enn alle de andre gruppene sett under ett. På disse plassene er vokalutlatelser mest vanlige i grammatiske morfem.

	Mediale vokalutlatelser				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	14 (10)	11 (8)	10 (7)	1 (1)	36
pr. 100 løpende ord	0,06	0,07	0,03	0,007	0,04
Grammatisk morfem	23 (8)	2 (2)	6 (6)	4 (3)	35
pr. 100 løpende ord	0,1	0,01	0,02	0,03	0,04
Total	37	12	17	5	71
pr. 100 løpende ord	0,16	0,08	0,05	0,04	0,08
Spredning	14 / 37 %	10/ 40 %	11/ 21 %	4/ 24 %	39/ 30 %

Tabell 6.3. 4: Fordelingen av mediale vokalutlatelser fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

Bygdeguttene gjør i gjennomsnitt flere mediale vokalutlatelser enn de andre gruppene. Dette høye gjennomsnittstallet er nok påvirket av informanten med ekstremverdier. Det er derfor vel så interessant å se på spredningstallene. Det er en prosentvis høyere andel blant guttene enn blant jentene som utelater vokaler. I 6. klasse utelater elevene 0,25 vokaler medialt pr. 100 løpende ord (Wiggen 1992: 531). Sammenlikner vi dette med tabell 6.3.4. over, ser vi at det er langt færre av denne avvikstypen i min undersøkelse. Dette kan tyde på at den generelle

trenden til en nedgang i vokalutlatelser som Wiggen fant gjennom barneskoleårene, kanskje fortsetter gjennom ungdomskoleårene.

6.3.1.3. Finale vokalutlatelser

Det er 116 finale vokalutlatelser. 26 er i rotmorfem, 89 er i grammatisk morfem og 1 er i avledningsmorfem.

6.3.1.3.1. Kvalitativ undersøkelse

6.3.1.3.1.1. Rotmorfem

Også i denne sammenhengen er utlatelsen av trykklett <e> det mest frekvente avviket. Det er særlig ord som ”ikke”, ”flere”, ”inne” og ”ute” som er rammet. Utlatelsene dreier seg utelukkende om final <e>, og med unntak av 2 utlatelser kan alle tilskrives informantenes dialekt:

Utlatelse av <e>	470106: my ”mye” (adj), 470114: ikk ”ikke” (adv), 460109: ut ”ute”, (adv), 470117: ikk ”ikke” (adv), 500101: ikk ”ikke” x7 (adv), tilbak ”tilbake” (adv), 500102: ikk ”ikke” (adv), 500104: inn ”inne” (adv), 500110: my ”mye” x3 (adj), lik ”like” (adv), nest ”meste” (adj), 500113: i lein ”alene” (adj), 500121: ned ”nede” (adv), 520101: ut ”ute” (adv), 520116: ut ”ute” (adv) 530111: bar ”bare” (adv)
------------------	--

De 2 siste avvikene mangler enten en trykklett stavelse eller flere grafem:

Utlatelse av <a>	470108: gjennt ”gjennta” (v)
Utlatelse av <e>	470102: i ”ikke” (adv)

6.3.1.3.1.2. Grammatiske morfem

Det store fellestrekket ved alle de finale vokalutlatelsene er bortfallet av trykklett <e>. Dette er et bortfall som er typisk for trønderske talemål, og det er derfor ikke overraskende at dette avviket forekommer. Avviket er mest frekvent i adjektiv og verb, og også her står gutten med ekstremverdiene for 28 av de finale vokalutlatelsene i grammatiske morfem. Avvikene presenteres etter ordklasse.

Adjektiv:

Det er 26 finale vokalutlatelser i adjektiv. Etter min oppfatning er dette en vokalutlatelse som kan gjenspeil bortfall av trykkelett <e> i trøndersk. Informantene utelater endingsvokalene i flertallsformene og i bestemt form:

Utelatelse av <e> 460101: fattig "fattige" (adj), 460113: tørr "tørre" (adj), 460114: stiv "stive" (adj), 460129: full "fulle" x2 (adj), 470103: fler "flere" x2 (adj), 470103: ny "nye" (adj), 470109: full "fulle" x2 (adj), enig "enige" x2 (adj), grei "greie" (adj), hyggelig "hyggelige" x2 (adj), 470115: stor "store" (adj), lang "lange" (adj), 500114: full "fulle" (adj), 510116: rusfri "rusfrie" (adj), 510120: god "gode" (adj), 520105: redd "redde" (adj), 520114: enig "enige" (adj), uskillelig "uskillelige" (adj), 520115: utilfreds "utilfredse" (adj), 520116: død "døde" (adj)

Det er 1 avvik hvor informanten har valgt feil bøyingsform:

Utelatelse av <e> 520116: grusomt "grusomme" (adj)

Determinativ:

Det er 8 avvik i determinativ. Alle er utlatelser av trykklett <e>, og alle er knyttet til informantens dialekt:

Utelatelse av <e> 500109: all "alle" (det), 500110: sin "sine" (det), nå "noen" x5 (det), 520105: all "alle" (det)

Konjunksjon:

Det er 1 final vokalutlatelse i konjunksjon. Dette er en utlatelse av en trykksterk vokal:

Utelatelser av <i> 520125: ford "fordi" (konj)

Pronomen:

Alle vokalutlatelsene i pronomen er i former som er nært knyttet til informantens dialekt eller generelle talemålstrekk i moderne norsk:

Utelatelse av <e> 500110: Ha "henne" (pron), 500125: henn "henne" (pron), 520101: hun "henne" (pron)

Substantiv:

Det er 4 avvik i substantivbøyingen. Alle er i tråd med trønderske dialekter:

Utelatelse av <e> 500110: sangan "sangene" (s), ungan "ungene" (s) 520116: nyheten "nyhetene" (s), 530115: bekjent "bekjente" (s)

Verb:

Det er 47 avvik i verb. De fleste avvikene er utelatelser av final <e> som markerer enten en preteritumsendelse eller en infinitivsform. Det er 19 utelatelser av final <e> i infinitiv:

Utelatelse av <e> 460101: spør "spørre" (v), 460124: vis "vise" (v), 470109: røyk "røyke" (v) 500101: takk "takke" (v), kok "koke" (v), 500102: stek "steke" (v), 500110: vit "vite" (v), holl "holde" (v), skrik "skrike" (v), snakk "snakke" x3 (v), reng "ringe" (v), kjøp "kjøpe" (v), 500121: fær "fare" (v), 510105: vær "være" (v), 510118: pust "puste" (v), 520116: hør "høre" (v), 520101: reduser "redusere" (v)

Det er 23 utelatelser av final <e> i preteritumsendelser:

Utelatelse av <e> 460128: hadd "hadde" (v), 470109: svart "svarte" (v), 500101: begynnt "begynte" x3 (v), fortsatt "fortsatte" (v), 500109: hadd "hadde" (v), 500110: spælt "spilte" (v), trengt "trengte" x2 (v), prøvd "prøvde" x2 (v), klart "klarte" (v), gjør "gjorde" (v), 500121: las "leste" (v), 510102: had "hadde" (v), begynt "begynte" (v), 510117: satt "satte" x2 (v), 520116: lurt "lurte" (v), sønt "skjønnte" (v), 530101: hørt "hørte" (v)

Noen av de siste avvikene i verb er utelatelser av hele presensendelsen i overensstemmelse med informantens dialekt:

Utelatelse av <e> 500110: dætt "dette" (v), finn "finner" (v) slæpp "slipper" (v)

Andre er utelatelser hvor informanten har valgt feil tempus:

Utelatelse av <e> 520108: kjørt "kjøre" (v), 520109: ha "hadde" (v)

Det siste avviket er en dialektform:

Utelatelse av <e> 520109: ha "hadde" (v)

6.3.1.3.1.3. Avledningsmorfem

Det er en vokalutelatelse i avledningsmorfem. Også her er det en utelatelse av en final <e>, et avvik jeg mener har sammenheng med informantens dialekt:

Utelatelse av <e> 520115: hjerteskjærend "hjerteskjærende" (adj)

6.3.1.3.2. Oppsummering og kvantitativ analyse

	Lydrett	Dialekt	Ingen relasjon	Total
Rotmorfem	0	24	2	26
Grammatiske morfem	0	87	2	89
Avledningsmorfem	0	1	0	1
Total	0	112	4	116
Fordeling i %	0	97 %	3 %	100 %

Tabell 6.3. 5.: Reell fordeling av finale vokalutlatelser etter talemålstilknytning.

97 % av de finale vokalutlatelsene kan knyttes til informantens dialekt. Dette er et funn som går helt imot funnene hos Wiggen, hvor flertallet av avvikene er uten talemålsskorrelasjon (Wiggen 1992: 516). At det er så store avvik mellom våre funn, må i det store og hele tilskrives at han har undersøkt østlandske elever, mens mine informanter er trønderske. Som vi så i den kvalitative analysen, skyldes de finale vokalutlatelsene i hovedsak det distinkte trønderske dialektfenomenet apokopering.

	Finale vokalutlatelser				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	17 (6)	5 (4)	3 (3)	1 (1)	26
pr. 100 løpende ord	0,07	0,03	0,007	0,007	0,03
Grammatisk morfem	46 (11)	13 (4)	21 (12)	9 (6)	89
pr. 100 løpende ord	0,19	0,09	0,05	0,07	0,1
Avledningsmorfem	1 (1)	0	0	0	1
pr. 100 løpende ord	0,004	0	0	0	0,001
Total	64	18	24	10	116
pr. 100 løpende ord	0,3	0,11	0,06	0,07	0,13
Spredning	13/ 34 %	7 / 28 %	13/ 25 %	7 / 41 %	40/ 30 %

Tabell 6.3. 6.: Fordelingen av finale vokalutlatelser fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

Den samme tendensen som vi har notert tidligere ved vokalavvik, gjør seg gjeldende også her. Bygdeguttene har svært mange flere finale vokalutlatelser enn resten av utvalget, og igjen står en gutt for en stor andel av avvikene, omtrent 30 %. Dersom vi holder denne informanten utenfor, vil den gjennomsnittlige mengden finale vokalavvik pr. 100 løpende ord for alle informantene synke til 0,09.²⁰ Tallet er likevel høyere enn antallet finale vokalutlatelser i 6. klasse (ibid.: 515). Dette er et interessant funn fordi avviket viser til et av de klareste dialektale fenomenene i trøndersk. Funnet viser at avvik sannsynligvis vil variere noe fra dialektområde til dialektområde, slik at noen avvikstyper vil være mer frekvente enn andre fordi de gjenspeiler særegne dialektfenomen.

²⁰ Gutten med ekstremverdier legger til totalt 33 vokaler finalt, og teksten hans har 586 ord.

6.3.2. Oppsummering vokalutlatelser

Vokalutlatelser er en av de mindre frekvente avvikstypene. Det forekommer likevel noe oftere enn både vokalt tillegg og konsonantombytter, men utgjør i likhet med dem ut mindre enn 10 % av alle avvikene i materialet. Vokalutlatelser forekommer 189 ganger og utgjør 19 % av alle vokalavvikene, eller 6 % av alle avvikene i materialet.

		Lydrett	Dialekt	Ingen relasjon	Total
Initial	Rotmorfem	0	0	2	2
Subtotal		0	0	2	2
Medial	Rotmorfem	24	6	6	36
	Grammatiske morfem	22	10	3	35
Subtotal		46	16	9	71
Final	Rotmorfem	0	24	2	26
	Grammatiske morfem	0	87	2	89
	Avledningsmorfem	0	1	0	1
Subtotal		0	112	4	116
Total		46	128	15	189
Fordeling i %		24 %	68 %	8 %	100 %

Tabell 6.3. 7.: Reell fordeling av vokalutlatelser etter talemålstilknytning.

Tabell 6.3.7. indikerer at informantene særlig utelater vokaler når de ikke har en egen fonologisk representasjon i talemålet deres. Ikke for noen andre av avvikstypene har den talespråklige korrelasjonen vært så høy. Denne korrelasjonen er også mye høyere enn blant Wiggens informanter, hvor i underkant av 70 % av vokalutlatelsene var talemålskorrelerte (Wiggen 1992: 491).

	Vokalutlatelser				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
Rotmorfem	33 (13)	15 (11)	14 (11)	2 (1)	64
pr. 100 løpende ord	0,14	0,1	0,04	0,07	0,07
Grammatisk morfem	69 (16)	15 (6)	27 (16)	13 (6)	124
pr. 100 løpende ord	0,29	0,09	0,07	0,1	0,14
Avledningsmorfem	1 (1)	0	0	0	1
pr. 100 løpende ord	0,004	0	0	0	0,001
Total	103 ²¹	30	41	15	189
pr. 100 løpende ord	0,45	0,18	0,11	0,1	0,2 ²²
Spredning	20/ 53 %	15/ 60 %	20/ 39 %	8/ 47 %	63/ 47 %

Tabell 6.3. 8.: Fordelingen av vokalutlatelser fordelt på morfemtype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver morfemtype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

Også av tabell 6.3.8. ser det ut som om gutter gjør flere vokalutlatelser enn jenter. Jentene utelater i gjennomsnitt 0,1 ganger pr. 100 løpende ord, mens guttene utelater 0,33 ganger.

²¹ Guttene med ekstremverdier legger til totalt 43 vokaler. Dette utgjør 23 % av alle vokalt tilleggene. Uten vedkommendes verdier synker gjennomsnittlig antall vokalutlatelser per 100 løpende ord til 0,26.

²² Gjennomsnittlig antall vokalutlatelser per 100 løpende ord uten guttene med ekstremverdier er 0,16.

Wiggen fant ikke noen kjønnsforskjeller for vokalutlatelser i sitt materiale (ibid.: 489), mens en slik forskjell viser seg i dette materialet. Denne forskjellen mellom Wiggens (1992) informanter og mine mener jeg henger sammen med at avvikende vokalutlatelser i mitt materiale er knyttet til dialektale forhold. Informantene i Wiggens (1992) materiale kom fra et dialektområde, mens mine kommer fra et annet. Kjønnsforskjellen jeg har funnet, kan derfor ha sammenheng med at gutter i større grad enn jenter bruker dialektale former.

	Lydrett	Dialekt	Ingen relasjon	Total
Gutter	30 23 %	92 69 %	11 8 %	133
Jenter	16 29 %	36 64 %	4 7 %	56
Total	46	128	14	189

Tabell 6.3. 9.: *Reell og prosentvisfordeling av vokaltutlatelser fordelt på kjønn og talemålstilknytning.*

Vi antok tidligere at guttene i større grad enn jentene brukte dialektale former, og at dette var årsaken til at de også hadde et høyere antall vokalutlatelser enn jentene. Det er derfor overraskende at tabell 6.3.9 viser at det ikke er noen klare kjønnsforskjeller i talemålskorrelasjonen til avvikene. Både gutter og jenter har flest vokalutlatelser som har sammenheng med dialektpåvirkning, og avvikstypen fordeler seg omtrent likt blant kjønnene. Det ser dermed ut til at jenter utelater færre konsonanter enn gutter generelt, men dersom de utelater kan utelatelsen like ofte som guttenes ha sammenheng med dialektale forhold.

Sammenliknet med 6. klasse er det likevel en liten nedgang å finne i antallet vokalutlatelser pr. 100 løpende ord. I 6. klasse utelot informanten i gjennomsnitt 0,35 vokaler pr. 100 løpende ord (ibid.: 489), mens i 10. klasse utelater mine informanter 0,2. Det reelle antallet i et større materiale vil antakeligvis være lavere. Fordelingen i morfemtyper er likevel ganske lik, vokalutlatelser oppstår i 6. klasse som i 10. klasse, i hovedsak i grammatiske morfem. I 10. klasse utgjør vokalutlatelsene også en mindre andel av det totale antallet vokalavvik, bare 19 % mot 27 % i 6. klasse (ibid.: 486).

7. Særskriving og sammenskriving

I dette materialet er det 374 avvik i komposita eller avvikende sammensetning av to syntagmer. De fleste avvikene er særskriving av komposita, bare 74 er sammenskriving av syntagmer.

Etter min oppfatning er det interessant at særskriving og sammenskriving finnes i så stort omfang. Undersøkelsen viser at det er ganske få typer avvikende sammensetninger vi finner i dette materialet, mens det til sammenlikning er stor variasjon i hvilke avvik i særskrivinger som finnes. Dette er ikke overraskende, kompositas form er variert, og består i svært stor grad av ulike røtter som sammen komponerer et nytt leksem. Sammensetningene derimot er overraskende homogene. De består i hovedsak av fraser som i så stor grad brukes sammen at de oppfattes som en leksikalsk enhet. Disse frasene fungerer ofte syntaktisk som adverbiale konstruksjoner. Sammensetninger er et særegent kjennetegn ved de germanske språkene, og de gir en stor smidighet i å skape nye ord. Dette er dermed ustabile leksikalske enheter som stadig kan endres, i takt med at det semantiske innholdet endrer seg eller det semantiske behovet endrer seg.

7.1. Særskriving

Særskrivingsavvikene fra denne undersøkelsen er delt inn i fire hovedgrupper i tråd med den generelle inndelingen man finner i *Norsk referansegrammatikk* (Faarlund m.fl.: 1997: 61ff.) og hos Walmsness (2000: 53f.). De fire hovedgruppene er substantivsammensetninger, adjektivsammensetninger, verbsammensetninger og andre sammensetninger. Under følger en kort oversikt over de ulike sammensetningstypene:

1. Substantivsammensetninger

1.1 Substantiv som forledd

1.1.1. Sammensetning av to substantiv

1.1.2. Substantivsammensetning av stammer ved hjelp av fugeformativ –e og –s

1.1.3. Forleddet er et sammensatt substantiv med eller uten bindelement

1.1.4. Særskrivinger hvor stammen er skilt fra bøyningsformativen

1.2. Adjektiv som forledd

1.3. Verb som forledd

1.4. Andre forledd

2. Adjektivsammensetninger

2.1. Adjektiv sammensatt med adjektiv

2.2. Substantiv (med eller uten bindeledd) sammensatt med adjektiv

2.3. Verb sammensatt med adjektiv

2.4. Adverb eller preposisjon sammensatt med partisipp og andre adjektivsammensetninger

3. Verbsammensetninger

3.1. Nominalt forledd

3.2. Preposisjon som forledd

3.3. Adverb som forledd eller andre verb sammensetninger

4. Andre sammensetninger

4.1. Sammensetning av preposisjoner

4.2. Sammensetning av adverb

4.3. Sammensetning av determinativ

7.1.1. Kvalitativ analyse

7.1.1.1. Substantivsammensetninger

De fleste særskrivingene er i substantivsammensetninger. Det er 189 avvikende substantivsammensetninger i dette materialet.

7.1.1.1.1 Substantiv som forledd

De fleste særskrivingene skjer i sammensetninger av denne typen. Det skjer 91 ganger:

Særskriving mellom to stammer:

460102: kanon festen "kanonfesten" (s), mat krig "matkrig" (s), 460109: skinn stykker "skinnstykker" (s), 460112: supporter hotellet "supporterhotellet" (s), 460116: aspirant korpset "aspirantkorpset" (s), 460117: sykkel dilla "sykkeldilla" (s), sand taket "sandtaket" (s), amatør laget "amatørlaget" (s), cross sykkel "crosssykkel" (s), 460118: poker kvelder "pokerkvelder" (s), 460119: musikk smak "musikksmak" (s), fantasi verden "fantasiverden", 460122: dag senteret "dagsenteret" (s), natur produkter "naturprodukter" (s), morgen kvisten "morgenkvisten" (s), Lapp land "Lappland" (s), 460123: laminat gulv "laminatgulv" (s), 460124: musikk førskole "musikkførskole" (s), 460128: grise unger "grisunger" (s), glass skår "glasskår", Frogner veien "Frognerveien" (s), 470103: shopping turer "shoppingturer" (s), mote presset "motepresset" (s), 470107: vinter kveld "vinterkveld" (s), 470108: mopped tur "mopedtur" (s), mage følelsen "magefølelsen" (s), 470109: hasj vennene "hasjvennene" (s), 470113: rock verkstedet "rockverkstedet" (s), konsert lokale "konsertlokale" (s), musikk opplevelse "musikkopplevelse" (s), 470114: data geni "datageni" (s), politi bil "politibil" (s), patrulje bil "patruljebil" (s), 470115: tvilling søstre "tvillingsøstre" (s), 470116: merke genser "merkegenser" (s), 470118: skole balett "skoleballet", skole balet "skoleballet" (s), 500101: chat program "chatprogram" (s), klasse vennene "klassevennene" (s), chat programmet "chatprogrammet" (s), gutte dassen "gutteddasse" (s), klasse tur "klassetur" (s), skole dagen "skoledagen" (s), 500102: flagg stanga "flaggstanga" (s), stemme banna "stemmebånda" (s), 500105: jern døren "jerndøren" (s), kvinne sjkelse "kvinneskikkelse" (s), 500107: skole vinduet "skolevinduet" (s), 500112: nabo huset "nabohuset" (s), 500113: breik dansera "breikdanserne" 500116: modell jenta "modelljenta"x2 (s), modell venner "modellvenner" (s), kjendis vennene "kjendisvennene" (s), vidunder stoff "vidunderstoff" (s), skole pike "skolepike" (s), 500121: bømte kott "bømtekott" (s), smykke skrin "smykkeskrin" (s), 500123: vin glass "vinglass" (s), 500124: helse personel "helsepersonell" (s), politi folk "politifolk" (s), scene arbeiderne "scenearbeiderne" (s), 510104: egg søle "eggsølet" (s), 510107: skole dagen "skoledagen" (s), 510112: blomster land "blomsterland" (s), 510116: karaoke premie "karaokepremie" (s), 520103: post kassa "postkassa" (s), telefon nummer "telefonnummer" (s), Lada butikken "Ladabutikken" (s), Ferrari butikken "Ferraributikken" (s), All pakka "Alpakka" (s), bil nøklene "bilnøklene" (s), 520105: favoritt årstid "favorittårstid" (s), 520106: jente stemme "jentestemme" (s), notat boken "notatboken" (s), 520107: bil ulykke "bilulykke" (s), mai dag "maidag" (s), kvinne stemme "kvinnestemme" (s), 520108: favoritt årstid "favorittårstid" (s), 520110: røngten bilder "røngtenbilder" (s), 520112: metall detektorne "metalldetektorene" (s), 520115: søsken flokken "søskenflokken" (s), ballet konkuranser "ballettkonkuranser" (s), ballet sko "ballettsko" (s) ballet lærer "ballettlærer" (s) 530113: mai været "maiværet" (s), nabo laget "nabolaget" (s)

7.1.1.1.1.2. Substantivisammensetningen av stammer med fugeformativene –e og –s

Det er 17 særskrivinger av slike sammensetninger i materialet:

Sammensetning med –e-fuge: 470113: rocke konsert ”rockekonsert” (s), 520104: dyr hyl ”dyrehyl” (s),
530109: gutte hjerte ”guttehjerte” (s)

Sammensetning med s- fuge: 460102: arbeids kvinner ”arbeidskvinner” (s), forretnings
pappaen ”forretningspappaen” (s), 460118: arbeids plikter ”arbeidsplikter” (s),
460129: fredags kveld ”fredagskveld” (s), 470103: kles skapet ”klesskapet” (s),
470114: samfunds tjeneste ”samfunnstjeneste” (s), 500113: lørdags
morgen ”lørdagsmorgen” (s), 500121: Femmund s marka ”Femundsmarka” (s),
520101: parkerings plassen ”parkeringsplassen” (s), lørdags
morgen ”lørdagsmorgen” (s), 520112: lørdags kvelden ”lørdagskvelden” (s),
søndags kvelden ”søndagskvelden” (s), 520116: middags
bordet ”middagsbordet” (s), 520120: soveroms taket ”soveromstaket” (s)

7.1.1.1.1.3. Forleddet er et sammensatt substantiv med eller uten bindeelement:

Det er 7 slike avvik. De fleste er sammensetninger uten fugeformativ:

Uten fugeformativ: 460119: campingvogn døra ”campingvogndøra” (s), 470116: merkevare
giganten ”merkevaregiganten” (s), merkevare
produsenten ”merkevareprodusenten” (s), 500125: livmor
betennelse ”livmorbetennelse” (s),
510112: høyttaler anlegget ”høyttaleranlegget” (s)

Med fugeformativ: 460116: seksårs dagen ”seksårsdagen” (s), 530113: etterlysnings
plakat ”etterlysningsplakat” (s), 530119: 50-års dag ”50-årsdag” (s)

7.1.1.1.1.4. Særskrivinger hvor stammen er skilt fra bøyningsformativen

I de siste 2 særskrivingene med substantiv som forledd, har informanten skilt
bøyningsendelsen fra roten:

510117: inngan en ”inngangen” (s), 530114: venninde n ”venninnen” (s)

7.1.1.1.2. Adjektiv som forleddet:

Det er 42 slike avvik. 8 av disse har tallord som første ledd:

460124: fem åring ”femåring” (s), seks åringer ”seksåringer” (s), åtte åring ”åtteråring” (s), 470101: elve
tiden ”ellevetiden” (s), halv firetiden ”halvfiretiden” (s), 500111: tyve åra ”tyveåra” (s), 510121: sju
tiden ”sjutiden” (s), 520103: Halv timen ”Halvtimen” (s)

I de 34 andre avvikene er det andre adjektiv som er forledd:

460101: lang friminuttet ”langfriminuttet” (s), 460102: Dobbelt seng ”Dobbeltseng” (s), 460108: minus
grader ”minusgrader” (s), 460118: fin været ”finværet” (s), 460119: privat undervisning ”privatundervisning” (s),
460122: honnør rabatt ”honnørrabatt” (s), 460129: meste parten ”mesteparten” (s), 470103: pastell
farger ”pastellfarger” (s), 500101: parallell klassen ”parallelklassen” x2 (s), redd het ”reddhet” (s), 500102: lille
søstra ”lillesøstra” (s), fri idrett ”friidrett” (s), 500105: ytter døren ”ytterdøren” (s), 500110: blå
mæska ”blåmerker” (s), 500111: spesial kraft ”spesialkraft” (s), 500113: sterio anlegg ”stereoanlegg” (s),
500121: gull smykke ”gullsmykke” (s), gull smyket ”gullsmykket” (s), 510104: små stein ”småstein” (s),
520101: dagelig livet ”dagliglivet” (s), 520102: vesle jenta ”veslejenta” (s), 520112: spesial

styrken "spesialstyrken" x2 (s), mental sykehuset "mentalsykehuset" (s), 520116: lille søster "lillesøster" x6 (s), store søster "storesøster" (s), 520119: luksus villa "luksusvilla" x2 (s)

7.1.1.1.3. Verb som forledd:

Det er 15 slike tilfeller i dette materialet:

460109: jogge løype "joggeløype" (s), 460119: drømme verden "drømmeverden" (s), 470103: kjøpe galskap "kjøpegalskap" (s), 470108: kjøre time "kjøretime" (s), 470114: hacke klan "hackeklan" (s), Hacke program "Hackeprogram" (s), 470116: kjøpe galskap "kjøpegalskap" (s), kjøpe galskapen "kjøpegalskapen" (s), 500102: flytte materialer "flyttematerialer" (s), 500107: Ringe klokka "ringeklokka" (s), 520103: drømme bilen "drømmebilen" (s), 520115: mobbe offer "mobbeoffer" (s), 520116: sove rommet "soverommet" (s), sone rom "soverom" (s), 530115: hjelpe senter "hjelpesenter" (s)

7.1.1.1.4. Andre forledd

Det er totalt 12 særskrivinger som hører til denne gruppen. En gruppe av sammensetninger adverb eller preposisjon som forledd:

Adverb: 510112: går dagens "gårsdagens" (s), 500121: ute dag "utedag" (s)
Preposisjon: 470114: etter forskere "etterforskere" (s), 500124: for bandene "forbandene" (s), 530113: etter lysning "etterlysning" (s)

Den siste gruppen substantivsammensetninger er variert, men det er et fellestrekk at det er flere enn en særskriving. Disse er:

460116: giv-akt posisjon "giv-akt-posisjon" (s), 470102: mitt-første-kyss minner "mitt-første-kyss-minner", 500101: då dyr øyne "dådyrøyne" (s), 500116: talent speider instinkt "talentspeiderinstinkt" (s), 520103: over i morgen "overimorgen" (s), 520112: glass og metall detektorne "glass- og metalldetektorene" (s), 530111: halv fire tiden "halvfiretiden" (s)

7.1.1.2. Adjektivsammensetninger

Det er totalt 53 adjektivsammensetninger i dette materialet.

7.1.1.2.1. Adjektiv sammensatt med adjektiv

De fleste av de adjektivsammensetningene hører til i denne kategorien. Det er 29 slike særskrivinger, og det er særlig mange særskrivinger i forbindelse med forsterkeren "kjempe":

460108: små frøs "småfrøs" (adj), 460112: rød kledde "rødkledde" (adj), 460117: drit kult "dritkult" (adj), 460122: små sprøe "småsprø" (adj), 460126: kjempe viktig "kjempeviktig" (adj), 460128: lyse røde "lyserøde" (adj), ny dynket "nydynket" (adj), ny dusjet "nydusjet" (adj), 470101: kjempe mye "kjempe mye" (adj), 470109: kjempe bra "kjempebra" (adj), 470113: kjempe glad "kjempeglad" (adj), rå tøft "råtøft" (adj), knall bra x2 "knallbra" (adj), 470118: kjempe kul "kjempekul" (adj), 500101: kjempe fint "kjempefint" (adj), 500109: gull brune "gullbrune" (adj), 500116: smør myk "smørmyk" (adj), 500123: mørke blå "mørkeblå" (adj), 510102: kjempe mye "kjempe mye" (adj), 510103: kjempe morsomt "kjempe morsomt" (adj), 510115: kjempe forelska "kjempeforelska" (adj), 510116: kjempe morsomt "kjempe morsomt" (adj), 510121: ferdig pakket "ferdigpakket" (adj), 520102: kjempe fælt "kjempefælt" (adj), 520108: kjempe fin "kjempefin" (adj), 520109: ti liters "tilters" (adj), 520116: tussen hvis "tusenviss" (adj), 530121: kjempe bratt "kjempebratt" (adj)

7.1.1.2.2. Substantiv (med eller uten bindeledd) sammensatt med adjektiv

Det er 12 slike avvik:

470108: kjøp oman "kjøpoman" (adj), 470113: dritt bra "drittbra" (adj), 500101: livs nervøs "livnervøs" (adj), 500105: drit redd "dritredd" (adj), 500110: dritt bra "drittbra" (adj), 500116: stoff avhengig "stoffavhengig" (adj), 500119: kritt hvitt "kritthvitt" (adj), 500124: smerte fult "smertefullt" (adj), 510117: rus fritt "rusfritt" (adj), 520106: krystall blå "krystallblå" (adj), 520115: is kald "iskald" (adj), 520116: muse stille "musestille" (adj)

7.1.1.2.3. Verb sammensatt med adjektiv

Det er 3 avvik som består av verb sammensatt med adjektiv:

470103: shoppe gale "shoppegale" x2 (adj), 470116: kjøpe glade "kjøpeglade" (adj)

7.1.1.2.4. Adverb eller preposisjon sammensatt med partisipp og andre adjektiv sammensetninger

Det er 9 særskrivinger i denne gruppen. Det er 6 avvik som består av et adverb eller preposisjon sammensatt med partisipp:

Adverb med partisipp: 460117: så kalt "såkalt" (adj), 460122: så kalt "såkalt" (adj)

Preposisjon med partisipp: 460114: i ført "iført" (adj), 500113: for bana "forbanna" (adj), for fana "forbanna" (adj), 520111: inn bydende "innbydende" (adj)

De siste 3 avvikene er svært ulike, men ved to anledninger har informanten delt enten mellom roten og avledningsmorfemet, eller inne i selve roten:

500113: i lein "alene" (adj), 510114: selv følgerlig "selvfølgelig" (adj), 510117: plutse lig "plutselig" (adj)

7.1.1.3. Verbsammensetninger

Det er langt færre særskrivinger av verbsammensetninger sammenliknet med substantiv- og adjektivsammensetninger. Informantene i denne undersøkelsen har bare 16 slike særskrivingsavvik totalt. Disse avvikene fordeler seg på gruppene under:

7.1.1.3.1. Med nominale forledd (substantiv eller adjektiv)

8 avvikende sammensetninger har nominalt forledd:

470114: god tok "godtok" (v), 500123: små pratet "små pratet" (v), 500125: små sov "småsov" (v), 520116: små sprang "småsprang" (v), brå stoppet "bråstoppet" (v), god ta "godta" (v), hyll skrike "hylskrike" x2 (v)

7.1.1.3.2. Med preposisjon som forledd

Det er 4 avvikende særskrivinger som har preposisjon som forledd:

470101: til stod "tilstod" (v), 500105: på kjørt "påkjørt" (v), 500117: etter later "etterlater" (v), 500125: av live "avlive" (v)

7.1.1.3.3. Med adverb som forledd eller andre verbsammensetninger.

Det er 3 avvik med adverb som forledd, mens det siste avviket har skilt bøyningsendelsen fra stammen:

Adverb: 500105: inne spæra "innesperra" (v), inne spærrett "innesperret" (v), inne låst "innelåst" (v)
Bøyningsendelse: 510117: vent e "vente" (v)

7.1.1.4. Andre sammensetninger

Det er 42 andre sammensetninger, og dette er sammensetninger av preposisjoner, eller sammensetninger som danner adverb eller determinativer.

7.1.1.4.1. Sammensetning av preposisjoner

Det er 14 avvikende sammensetninger av preposisjoner.

De fleste av disse er sammensetninger av to preposisjoner:

460118: her i fra "herifra" (prep), 500123: oven for "ovenfor" (prep), 510112: i mott "imot" (prep), 520110: i blant "iblant" (prep), 520116: i gjennom "igjennom" (prep), i mott "imot" x2 (prep), inn til "inntil" (prep)

Den andre typen er sammensetninger av en preposisjon og et annet ledd:

500113: til bake "tilbake" (prep), 500121: til bake "tilbake" (prep), 520116: for bi "forbi" (prep), til bakke "tilbake" x3 (prep)

7.1.1.4.2. Sammensetninger av adverb

Det er 23 avvik i adverbsammensetninger. Avvikene kan deles i to hovedtyper. Den ene typen er avvik i sammensetninger hvor forleddet er en preposisjon. De fleste avvikene er her:

470101: i det "idet" (adv), 470109: etter på "etterpå" (adv), 470113: i det "idet" (adv), 470114: etter på "etterpå" (adv), 500105: i gjen "igjen" x2 (adv), 500119: i det "idet" (adv), 500121: etter på "etterpå" (adv), 500123: etter på "etterpå" (adv), 510112: over alt "overalt" (adv), 510117: Etter på "Etterpå" (adv), 520103: i det "idet" (adv), 520109: i det "idet" (adv), 520117: i det "idet" (adv)

Den andre typen avvik i sammensatte adverb har et nominalt forledd og preposisjon eller adverb som etterledd:

460122: alt for "altfor" (adv), 470103: isteden for "istedenfor" (adv), 470104: isteden for "istedenfor" (adv), 500113: Alle redet "Allerede" (adv), 510116: heldig vis "heldigvis" (adv), 510122: alt for "altfor" (adv), 520106: par vis "parvis" (adv), 530105: hjem over "hjemover" (adv), 530123: alt for "altfor" (adv)

7.1.1.4.3. Sammensetning av determinativer

Det er 5 avvikende determinativer, men det er bare to leksem som er utsatt for slike særskrivinger. Det er ”ingenting” og ”enhver”:

460108: ingen ting ”ingenting” x2 (det), 520115: en vær ”enhver” (det), 530108: ingen ting ”ingenting” (det), 530117: ingen ting ”ingenting” (det)

7.1.2. Oppsummering og kvantitativ analyse

	Sammensetninger				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
1. Substantivsammensetninger					
1.1 Substantiv + substantiv					
1.1.1 sub + sub	32 (13)	21 (13)	21 (11)	16(8)	91
1.1.2 sub + fuge + sub	6 (5)	4 (4)	4 (3)	6 (4)	19
1.1.3. sam. sub + sub	3 (3)	2 (1)	1 (1)	2(2)	8
1.1.4. Stamme+ bøyning	1 (1)	0	1 (1)	0	2
1.2 adj +sub	18 (9)	5 (4)	11 (5)	8 (6)	42
1.3 verb + sub	2 (2)	6 (4)	5 (3)	2 (2)	15
1.4 andre forledd	7 (7)	2 (2)	2 (2)	1 (1)	12
Subtotal	69	40	45	35	189
2. Adjektivsammensetninger					
2.1 adj + adj	4 (4)	9 (7)	10 (10)	6 (3)	29
2.2 subst + adj	6 (6)	1 (1)	4 (4)	1 (1)	12
2.3. verb + adj	0	1 (1)	0	2 (1)	3
2.4. adv + adj og andre	4 (2)	1 (1)	2 (2)	2 (2)	9
Subtotal	14	12	16	11	53
3. Verbsammensetninger					
3.1 nominalt forledd	0	1 (1)	7 (3)	0	8
3.2 prep. som forledd	1 (1)	1 (1)	0	2 (2)	4
3.3. adverb og annet som forledd	4 (2)	0	0	0	4
Subtotal	5	2	7	2	16
4. Andre sammensetninger					
4.1 Preposisjoner	4 (4)	1 (1)	9 (2)	0	14
4.2 Adverb	7 (6)	4 (4)	9 (9)	3 (3)	23
4.3 Determinativer	2 (1)	2 (1)	1 (1)	0	5
Subtotal	13	7	19	3	42
Total	101	61	87	51	300
	0,43	0,4	0,22	0,37	0,33
	24/ 63 %	17/ 68 %	31/ 60 %	12/ 71 %	84/ 63 %

Tabell 7. 1.: Fordelingen av sammensetninger fordelt på sammensetningstype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver sammensetningstype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under ”Spredning”.)

Tallene i tabell 7.1 tyder på at de substantivsammensetningene blir særskrevet oftest. Denne særskrivingstypen utgjør over 60 % av alle de særskrevne ordene. Det særlig sammensetninger som består av to substantiv som særskrives, et resultat som samsvarer med tidligere funn (Walmsness 2000: 75; Larsson 1984: 265).

Generelt særskriver guttene oftere enn jentene, men forskjellene er ikke klare, og det er egentlig bare bygdejentene som skiller seg fra de andre ved å ha klart færre særskrivingseil. Walmsness (2000) finner også at det er kjønnsforskjeller i sin undersøkelse, og at jentene gjør noen færre særskrivinger enn guttene. Han finner likevel ikke at disse forskjellene er statistisk

signifikante. En undersøkelse som peker i motsatt retning, er den siste undersøkelsen fra Danmark (Undervisningsministeriet 2002). Denne undersøkelsen tyder faktisk på at jentene oftere har feil i sær- og sammenskriving enn guttene (Undervisningsministeriet 2002: 53).

Etter at jeg har arbeidet gjennom disse avvikene slår det meg at avvikene i ganske stor grad er sammensetninger hvor det ene leddet utdyper kjernen i sammensetningen. Dette gjelder på ingen måte alle sammensetningene, men kanskje i en viss grad substantiv- adjektiv- og verbsammensetningene. Dette er interessant fordi det ene leddet på denne måten nærmest virker adjektivisk på kjernen. Walmsness finner i sin undersøkelse en sammenheng mellom leksikaliseringsgrad og særskrivingsfrekvens, men han mener også at elementer som bruksfrekvensen, ordklassetilhørighet og skriftforming kan virke inn på særskrivingsfrekvensen (Walmsness 2000: 79ff.). For å undersøke Walmsness funn kunne det vært interessant å undersøke forholdet mellom leddene i sammensetningene informantene bruker selv, og ikke sammensetninger som er valgt ut på forhånd. Det kan være interessant å undersøke om sammensetningens bruksfrekvens og semantiske karakter kan ha innvirkning på hvor ofte avviket særskrives. Bakgrunnen for denne oppfatningen er blant annet å finne i det påfølgende avsnittet som tar for seg sammenskriving.

7.2. Sammenskriving

I dette materialet setter informantene sammen to syntagmer som skal stå hver for seg 74 ganger. Det er framfor alt adverb som er utsatt for denne typen avvik. En annen ganske framtreddende gruppe med sammenskrivinger, er ord som i uttalen enten i denne konkrete dialekten, eller i de fleste talte norske dialekter, trekkes sammen til en fonologisk enhet.

Sammenskrivingene er delt inn i 2 hovedgrupper:

1. Adverbfraser
 - 1.1 Sammenskriving av to ord
 - 1.2 Sammenskriving av tre ord
2. Andre sammenskrivinger
 - 2.1. Nominale ord som er første del
 - 2.2. Preposisjon som første del
 - 2.3. Verb som første del
 - 2.4. Determinativ som første del
 - 2.5. Faste uttrykk
 - 2.6. Fonologiske sammentrekninger

7.2.1. Kvalitativ analyse

7.2.1.1. Adverbfraser

45 av sammenskrivingene i dette materialet er knyttet til adverb. Det er i hovedsak faste uttrykk som oppfattes som en semantisk enhet, og som informantene setter sammen til ett syntagme. Jeg har delt avvikene inn etter om det er tre syntagmer som er satt sammen, eller om det er to.

7.2.1.1.1. Sammenskriving av to ord

Det er 22 slike avvik i dette materialet. Dette er preposisjonsfraser som fungerer som adverbialt:

460110: etterhvert "etter hvert" (adv), 460128: idag "i dag" (adv), igår "i går" x2 (adv), 470101: istede "i stedet" (adv), 470113: forsent "for sent" (frase), 470115: avgårde "av gårde" (adv), 500101: ilag "i lag" (adv) 500105: omat "om att" (adv), 500107: idag "i dag" (adv), 500109: tilsammen "til sammen" (adv), 500109: forsein "for sein" (frase), 500111: likeved "like ved" (frase), 500118: ilag "i lag" (adv), 510102: inntilvidere "inntil videre" (frase), etterhvert "etter hvert" (adv), 510106: tilslutt "til slutt" (adv), 520107: istedet "i stedet" (adv), 530109: istedet "i stedet" (adv), 530109: isted "i sted" (adv), 530119: istedet "i stedet" (adv), 530120: istede "i stedet" (adv), 530121: ivei "i vei" (adv)

7.2.1.1.2. Sammenskriving av tre ord.

Det er 23 slike avvik i dette materialet, og det er framfor alt preposisjonsfrasen ”i hvert fall” som er skrevet som ett syntagme:

460108: i vertfall ”i hvert fall” (adv), 460111: hvertfall ”i hvert fall” (adv), 460114: ihvertfall ”i hvert fall” (adv), 460116: ihvertfall ”i hvert fall” x2 (adv), 460119: ihverfall ”i hvert fall” (adv), 460122: ihvertfall ”i hvert fall” x4 (adv), , 460124: ihvertfall ”i hvert fall” (adv), 460127: ihvertfall ”i hvert fall” (adv), 460128: værtfall ”i hvert fall” (adv), 470105: ihvertfall ”i hvert fall” (adv), 470115: iallefall ”i alle fall” x2 (adv), 470116: ivertfall ”i hvert fall” (adv), 530103: ihvertfall ”i hvert fall” (adv), 530104: forsåvidt ”for så vidt” (adv), 530118: ihvertfall ”i hvert fall” x2 (adv), 530122: ihvertfall ”i hvert fall” (adv)

7.2.1.2. Andre sammenskrivninger

Den siste gruppen sammenskrivninger er mer varierte. Ingen av disse er adverb, men de deler seg likevel inn i noen hovedtyper. Den ene gruppen er sammenskrivninger som kan ha oppstått tilfeldig. Dette er avvik hvor syntagmene sjelden opptrer sammen. I noen tilfeller har de nominale ord som første del:

460107: allesammen ”alle sammen” (frase), 460117: heletiden ”hele tiden” (frase), 500105: almenefag ”allmenne fag” (frase), 500111: heletatt ”hele tatt” (frase), 510107: videregående skole ”videregående skole” (frase), 520106: sporløstforsvunnet ”sporløst forsvunnet” (frase)

Den andre gruppen er sammenskrivninger hvor preposisjoner er det første leddet:

460107: fordett ”for det” (frase), 470111: innpå ”inn på” (frase), 470117: for-klasse ”for klasse” (frase), 500123: pågrunn ”på grunn” (frase)

Den tredje gruppen har et verb som et av syntagmene:

460117: somer ”som er” (frase), 510107: begyntemed ”begannte med” (frase), 520115: reisteseg ”reiste seg” (frase), 520116: bryseg ”bry seg” (frase), tokken ”tok en” (frase)

Den fjerde gruppen har et determinativ som første ledd:

470107: mitt-liv ”mitt liv” (frase), 520101: hverdag ”hver dag” (frase)

Den femte gruppen er sammenskriving av faste uttrykk. De fleste er interjeksjoner:

460110: Hadet ”Ha det” x2 (frase), 470113: ogsåvidere ”og så videre” (frase), versego ”vær så god” (frase)

De siste avvikene antar jeg har sammenheng med muntlige former. Dette er typiske dialektale uttrykk, og her mangler også andre grafem:

500110: ten ”til han/ham” (frase), men ”med han/ham” (frase), 500121: komn ”kom han” (frase), 500125: tan ”ta den” x2 (frase), 530101: kunnen ”kunne en” (frase)

7.2.2. Oppsummering og kvantitativ analyse

	Sammenskrivinger				
	Gutter		Jenter		
	Lav urb.	Høy urb.	Lav urb.	Høy urb.	Total
1. Adverbfraser					
1.1. To ord	8 (7)	5 (4)	8 (6)	2 (2)	23
1.2. Tre ord	1 (1)	6 (5)	4 (3)	11 (7)	22
Subtotal	9	11	12	13	45
2. Andre sammenskrivinger					
2.1. Nominal første del	3 (3)	3 (3)	2 (2)	0	8
2.2. Preposisjon først	0	2(2)	1 (1)	1 (1)	4
2.3. verb først	2 (2)	0	2 (1)	0	4
2.4. Determinativ først	0	1 (1)	1 (1)	0	2
2.5. Faste uttrykk	0	2 (1)	0	2 (1)	4
2.6. Fonologiske sam.	4 (3)	0	3 (1)	0	7
Subtotal	9	7	9	2	29
Total	18 0,08	18 0,12	21 0,05	15 0,11	74 0,1
Spredning	13/ 34 %	11/ 44 %	14/ 27 %	9/ 53 %	37/ 28 %

Tabell 7. 2.: Fordelingen av sammenskrivinger fordelt på sammenskrivingstype, kjønn og urbaniseringsgrad. Tallene er gjengitt både i rene tall og i gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. (Spredningstallet for hver sammensetningstype er gjengitt i parentes, og prosentandel av gruppen er gjengitt under "Spredning".)

Sammenskrivinger forkommer sjeldnere enn særskriving, med det ser ut som om avvikene er mer frekvente hos byinformanter enn hos bygdeinformantene. Både blant guttene og jentene fra denne kommunetypen er det en høyere prosentandel av utvalget som gjør avviket, og de sammenskriver noe oftere enn sine jevnaldrende fra bygdekommuner. Sammenliknet med tidligere undersøkelser er det vanlig at sammenskriving skjer sjeldnere enn særskriving. Frasene som er sammenskrevet skiller seg heller ikke fra hva man har funnet i andre undersøkelser (Larsson 1984: 265). Det er særlig fraser som fungerer enten som en semantisk eller syntaktisk enhet, eller som en fonologisk enhet som settes sammen. Dette kan tyde på at frekvensen av leksem i følge kan virke inn på hvorvidt de oppfattes som en semantisk enhet eller ikke, og dette igjen kan virke inn på om de skrives som en enhet eller ikke. Hvis vi ser dette i sammenheng med særskriving blir dette funnet særlig interessant. Den økende frekvensen av avvikende særskriving man fant i Danmark (Undervisningsministeriet 2002), og den store spredningen av avvikene Walmsness (2000) fant sin undersøkelse, kan tyde på at dette avviket blir mer og mer vanlig blant skandinaviske skribenter. En fremtidig undersøkelse av de semantiske, morfologiske og syntaktiske kjennetegnene ved komposita som særskrives av informanten i en fri tekst, ville kunne gi interessant informasjon om sammenhengen mellom disse ulike aspektene når skribenten komponerer setninger. Det er mulig at den økende særskrivingen skyldes en konstant strøm av nye sammensetninger, slik at disse ordene i mindre grad fester seg som semantiske enheter hos den som skriver.

Del III

8. Oppsummering av funnene

Hovedproblemstillingen for denne avhandlingen er: *Hva kjennetegner rettskrivingsavvikene til et utvalg trønderske 10.klassinger?* I denne delen vil jeg først gjøre rede for hovedfunnene fra undersøkelsen, deretter vil jeg se disse i sammenheng med de underproblemstillingene jeg formulerte under punkt 2.5. Jeg vil først gjøre rede for hva som kjennetegner avvikene, deretter vil jeg se avvikene i sammenheng med et utvalg bakgrunnsvariabler og karakter.

8.1. Konsonantisme, vokalisme og avvikstype

Hovedfunnet i denne undersøkelsen er at det er normalt å ha rettskrivingsavvik. 98,5 % av informantene har minst et grafematisk, grafotaktisk eller sær- og sammenskrivingavvik. Dette er i overensstemmelse med alle tidligere undersøkelser (Undervisningsministeriet 2002; Walmsness 2000; Andersen 1998; Wiggen 1992; Larson 1984; Wing & Baddeley 1980; Hultman og Westman 1979). Samtidig er det vanskelig å sammenlikne de reelle mengdene avvik i undersøkelsene. Man har brukt ulike måter å registrere avvikene på, slik at tallene ikke alltid er direkte sammenliknbare. Når det er sagt, gir de likevel et inntrykk av tendenser i rettskrivingsavvik.

Analysen har vist at 2628 av avvikene er grafematiske, 374 av avvikene er sær- eller sammenskrivinger av ord, mens bare 24 av avvikene er grafotaktiske. Dette stemmer i stor grad med funn fra tidligere undersøkelser. I gjennomsnitt gjør informantene til denne undersøkelsen 22,9 avvik pr. tekst, det vil si 3,29 avvik pr. 100 løpende ord eller 17 avvikende ord pr. tekst. Dette er mindre enn det Wiggen (1992) fant hos sine informanter i 6. klasse, men det er mer enn man har funnet i de svenske og danske undersøkelsene og i den eldre norske undersøkelsen (Undervisningsministeriet 2002, Andersen m.fl. 1992, Larsson 1984, Hultman og Westman 1977, Bergersen 1957).

8.1.1. Konsonantavvikene

Konsonantavvikene utgjør 62 % av alle de grafematiske avvikene. I 10. klasse har informantene i gjennomsnitt 1,76 konsonantavvik pr. 100 løpende ord. I det store og hele har analysen vist at informantene i 10. klasse har færre konsonantavvik enn Wiggens informanter hadde i 6. klasse (Wiggen 1992).

Konsonantutlatelser er det vanligste konsonantavviket i denne undersøkelsen. Denne avvikstypen alene utgjør 57 % av alle konsonantavvikene. Det er færrest konsonantutlatelser

initialt. Alle er i rotmorfem, og det er noen former som går igjen. Konsonantutelatelsene i denne undersøkelsen oppstår oftest finalt, og en stor del av de finale konsonantutelatelsene er ombyttet <å> for ”og”. Dette avviket vil jeg kommentere for seg under punktet 8.1.2.. De fleste finale konsonantutelatelsene er i grammatiske morfem, og et annet vanlig avvik er utelatelse av final <t> i substantiv og determinativ. De mediale konsonantutelatelsene på sin side forekommer ikke like ofte som de finale, men i motsetning til de finale forekommer de mediale nesten utelukkende i rotmorfem. Den vanligste mediale konsonantutelatelsen er konsonantforenkling. Hos Wiggen (1992), Larsson (1984) og Bergersen (1957) er konsonantforenkling det vanligste konsonantavviket. Dette er også tilfellet i mitt materiale, dersom vi holder og/å-avvikene utenfor. **Konsonantforenkling** utgjør 15,13 % av alle konsonantavvikene eller 9 % av alle avvik. Mine informanter gjør langt færre konsonantforenklinger enn Wiggen (1992) fant i 6. klasse, og 47 % av informantene til min undersøkelse forenkler konsonanter. Det er dermed færre av mine informanter som forenkler, og de som forenkler gjør det sjeldnere enn Wiggen (ibid.) fant i 6. klasse. Konsonantforenklingene opptrer nesten bare medialt, bare 19 % av konsonantforenklingene er finale. Dette er et klart lavere tall enn Wiggen (ibid.) fant i sitt materiale, og mine funn skiller seg også fra Wiggens ved at en høyere andel av disse forenklingene er talemålskorrelerte.

Konsonanttilleggene utgjør 34 % av alle konsonantavvikene, eller 20 % av alle de grafematiske avvikene. Det er noe færre enn konsonantutelatelsene. Det er flere finale konsonanttillegg enn mediale, men forskjellene er ikke like store som for konsonantutelatelsene. Det vanligste konsonanttillegget er **konsonantfordobling**, som utgjør 47 % av alle konsonanttilleggene. Det tilsvarer 15,8 % av alle konsonantavvikene, eller 9 % av alle avvikene. Hele 52 % av informantene dobler konsonanter. Dette er en større spredning i dette utvalget enn hva man fant i den siste danske undersøkelsen (Undervisningsministeriet 2002). Her hadde 21 % av informantene avvik knyttet til fordobling og forenkling av konsonant (ibid.). Dette kan ha sammenheng med elevenes skriftlige nivå, men det kan også tenkes at dette skyldes språklige forskjeller. Det finnes for øvrig ikke sammenliknbare spredningstall for de andre undersøkelsene.

I 10. klasse forklarer konsonantdobling flere av konsonanttilleggene enn dette avviket gjorde i 6.-klassene Wiggen (1992) undersøkte. Det er likevel færre konsonantdoblinger i 10. klasse enn 6. klasse, men samtidig har andelen andre konsonanttillegg sunket enda mer, slik at avvikstypen har økt i forhold til konsonanttilleggene generelt. I 10. klasse dobler informantene litt oftere medialt enn finalt, og denne fordelingen er omtrent identisk med Wiggens funn (ibid.). Analysen viste at jo lenger bak i ordet man kommer, jo flere av

konsonanttilleggene er doblinger. Avviket skjer både i grammatiske morfem og i rotmorfem, men det er mest frekvent i grammatiske morfem. I så måte skiller konsonantfordoblingene i mitt materiale seg fra konsonantfordoblingene i Wiggens, hvor dette i hovedsak skjer i rotmorfem (ibid.). Den kvalitative analysen viste at konsonanttillegg er særlig vanlig der roten har dobbel konsonant som forenkles ved tillegg av dentalsuffiks. En svært stor del av avvikene er slike brudd på trekonsonantregelen, og i disse tilfellene har jeg regnet avviket som en del av det grammatiske morfemet, fordi den korrekte konsonantforenklingen har sammenheng med bøyningsendelsen. Andelen talemålskorrelasjon for konsonantdoblingene ligger imidlertid på rundt 80 % både hos Wiggen (ibid.) og i denne undersøkelsen.

I mitt materiale er konsonantdoblinger like vanlig som konsonantutlatelser. Dette er ikke tilfelle hos Wiggen (ibid.), og vi må anta det kan ha sammenheng med det langt lavere antallet konsonantforenklinger i dette materialet.

Et siste viktig konsonanttillegg er vekslingen <og> for ”å”. Dette forklarer omtrent 20 % av konsonanttilleggene. Sammenliknet med 6. klasse hos Wiggen (1992) er dette avviket mindre frekvent i 10. klasse.

Konsonantombyttene utgjør bare 9 % av konsonantavvikene og er dermed det minst vanlige konsonantavviket. Avviket forekommer 0,16 ganger pr. 100 løpende ord hos 42 % av informantene. Det er særlig vanlig i rotmorfem. Konsonantombytter forekommer oftest medialt, og en stor del av dem er knyttet til talespråklige forhold.

8.1.2. Og/å

Vekslingen og/å er det enkeltavvik med størst spredning i denne undersøkelsen. 61 % av informantene bruker en gal form minst en gang. Sett under ett utgjør og/å-ombyttene 21 % av alle avvikene i dette materialet. Dette avviket forklarer dermed en større andel av avviksmengden i mitt materiale enn det gjorde hos Wiggen (1992) og Bergersen (1957). Analysen har vist at ombyttet <å> for ”og” forekommer dobbelt så ofte som den motsatte vekslingen, og at det er like mange ombytter <å> for ”og” i 10. klasse som man fant i 6. klasse hos Wiggen (1992). Resultatene fra denne undersøkelsen viser derimot en halvering av ombyttet <og> for ”å”. Denne endringen tyder på at vekslingen og/å virker ulikt. Og/å er et velkjent problem i norsk rettskrivingsopplæring, og korrekt bruk forutsetter syntaktisk og morfologisk bevissthet. Wiggen mener at årsaken til forekomsten av dette avviket i hans materiale skyldes at en del av hans informanter ennå fått tilstrekkelig opplæring i korrekt bruk. For disse informantene er dette dermed et ortografisk avvik, ikke et grammatisk (ibid.). I 10.

klasse må dette avviket imidlertid regnes som et grammatisk avvik, og elevene skulle være i stand til å skille formene fra hverandre. Dersom mine funn kan være en indikator på læringsutbytte, ser det ut til at mine informanter er bedre enn Wiggens (1992) 6. klassinger til å bruke "og" korrekt, men på samme nivå som 6. klassinger i bruk av korrekt "å".

Et annet interessant funn er at 22 % av de som har feil i og/å blander de to formene sammen. Denne fjerdedelen gjør omtrent 32 % av alle og/å-ombyttene. De står for 42 % av ombyttet <og> for "å", og for 25 % av alle ombyttet <å> for "og". Dette kan tyde på at de som bruker <og> for "å" har større sjanse for også å bytte om <å> for "og" enn omvendt. Informantene deler seg dermed i tre kategorier: 1) informanter som bare har ombyttet <og> for "å" (14 % av alle informantene), 2) informantene som har både <og>- og <å>-ombytter (14 % av alle informantene) og 3) informanter som bare har <å> for "og"-ombytter (33 % av alle informantene). I denne sammenhengen kan det se ut som om de som blander sammen og/å, gjør mange flere slike feil enn de som bare har feil i en av typene. I gjennomsnitt forekommer dette avviket i overkant av 6 ganger pr. tekst hos informantene som bare gjør feil i den ene typen, mens vekslingen og/å forekommer 12 ganger i gjennomsnitt hos informanter som blander sammen begge former.²³ Det er viktig å understreke at det er til dels store standardavvik fra dette gjennomsnittet, og at dette eventuelt må undersøkes mot et annet materiale. Funnet er likevel ikke overraskende. Dersom man er usikker på bruken av og/å, og man ikke er konsekvent med hvilken form man bruker, vil man nok gjøre flere feil enn dersom man er usikker, men konsekvent velger en form. Jeg har imidlertid ikke undersøkt i hvilken grad informantene har valgt den ene formen eller den andre. Dette kunne det vært interessant å undersøke mot et annet materiale.

8.1.3. Vokalavvik

Vokalavvikene utgjør 38 % av alle de grafematiske avvikene eller 33 % av alle avvikene totalt. Det vil si at informantene i gjennomsnitt har 7,73 vokalavvik pr. tekst eller 1,1 vokalavvik pr. 100 løpende ord.

Vokalombytter er det vanligste vokalavviket i dette materialet og forklarer omtrent 68 % av alle vokalavvikene i dette materialet. Det er omtrent tilsvarende som Wiggen (1992) fant i sin undersøkelse. Vekslingen og/å forklarer omtrent halvparten av alle vokalombytter. Analysen viste at fem vokalvekslinger forklarer 76 % av alle vokalombyttene. Det er en noe lavere andel enn hva Wiggen (1992) fant. Ombyttene er også rangert litt annerledes enn hos

²³ I denne sammenhengen er det viktig å ha i mente at hver og/å-feil teller som to grafematiske avvik.

Wiggen (ibid.), men forskjellene er små. Vokalombytter finnes særlig initialt og medialt. De forekommer relativt sjeldent finalt. De fleste vokalombyttene er å finne i grammatiske morfem, men dette må ses i sammenheng med og/å-ombyttet som utgjør de fleste av disse avvikene. Vokalombytter forekommer ikke i avledningsmorfem i materialet fra 10. klasse.

Vokalt tillegg er det grafematiske avviket som forekommer minst i denne undersøkelsen. Det forklarer 13 % av alle vokalavvikene, og under 5 % av alle avvikene i materialet. Vokalt tilleggene oppstår omtrent like ofte medialt som finalt, og de er særlig vanlige i grammatiske morfem. De er i stor grad knyttet til informantenes dialekt, og informantene i 10. klasse har omtrent like mange vokalt tillegg som informantene til 6. klasse (ibid.). Enkelte informanter står for en stor andel av disse avvikene, og påvirker sannsynligvis resultatet.

Vokalutlatelser forekommer litt oftere enn vokalt tilleggene, og også litt oftere enn konsonantombyttene. De utgjør 19 % av vokalavvikene, eller rundt 6 % av alle avvikene. Vokalutlatelser forekommer oftest finalt, og er særlig vanlig i grammatiske morfem. Avviket viser ofte til det særtrønderske språktrekket apokopering, og de fleste vokalutlatelsene kan knyttes til talemålet. Sammenlikner vi tallene fra 10. klasse med tallene fra 6. klasse (ibid.), finner vi litt færre avvik i 10.klasse enn i 6. klasse. Både for vokalt tilleggene og for vokalutlatelsene er det relativt liten forskjell mellom 6. og 10. klasse. Dette kan for det første skyldes at informanten med ekstremverdier påvirker avviksmengden, men det er også mulig at dialekten til informantene kan ha virket inn på avviksmengden til vokalt tilleggene og vokalutlatelsene.

8.2. Konklusjon på bakgrunn av avvikstypene

Under punkt 2.5 formulerte jeg fire problemstillinger for å undersøke hvilke avvikstyper som ville være frekvente, og hvordan de ville fordele seg i materialet:

Underproblemstilling 1: *Er det flere avvik i konsonantisme enn i vokalisme, og er det store forskjeller mellom avvikstypene ombytte, tillegg og utlatelse?*

Analysen av avvikene har vist at det er flere avvik i konsonantisme enn i vokalisme, og at konsonantavvikene forekommer oftere som utlatelser enn som konsonanttillegg, og sjeldnest som konsonantombytter. Analysen har også vist at fordelingen av konsonantavvikene i stor grad tilsvarer det Wiggen (1992) fant i sin undersøkelse.

Analysen har vist at vokalavvik utgjør en mindre del enn konsonantavvikene, men at vokalene fordeler seg på andre måter. Vokalombytter er langt mer vanlig enn vokalutlatelser, mens vokalt tillegg er det avviket som forekommer sjeldnest. Mengden av vokalt tillegg og vokalutlatelser ser ut til å være likest det gjennomsnittsnivået Wiggen (ibid.) fant i 6. klasse. Vi har sett at enkelte informanter i stor grad har påvirket disse tallene, men også at dialektale forhold kan spille inn. Vi kan derfor konkludere med at det er flere konsonantavvik enn vokalavvik, og det er til dels store forskjeller mellom avvikstypene.

Det var et mål med denne undersøkelsen å foreta en komparativ studie av dette materialet og tidligere rettskrivingsundersøkelser. For å kartlegge dette formulerte jeg følgende underproblemstilling:

Underproblemstilling 2: *Er de vanligste avvikskategoriene som vekslingen og/å og dobbel konsonant også vanlig i denne undersøkelsen?*

Og/å-avvik og fordobling og forenkling av konsonant, utgjør til sammen 44 % av alle de grafematiske avvikene og 39 % av alle avvikene. Analysen har vist at de vanligste avvikskategoriene i andre undersøkelser også er de vanligste avvikskategoriene her. Det har vært størst nedgang i konsonantforenklinger, som er mer enn halvert sammenliknet med 6. klassenivået, og ingen nedgang i vekslingen <å> for ”og” sammenliknet med 6. klassenivået (ibid.).

For å forsøke å kartlegge noen faktorer som kan virke inn på avvikene, formulerte jeg en problemstilling om talemålskorrelasjon:

Underproblemstilling 3: *Er rettskrivingsavvikene knyttet til talespråket?*

Rettskrivingsavvikene i denne undersøkelsen er i stor grad knyttet til talespråket. 71 % av avvikene kan knyttes til talemålet, noe som er et høyere tall enn det Wiggen (ibid.) fant i sin undersøkelse. Tendenser i materialet kan tyde på at guttene har noen flere avvik som er knyttet til dialektale former, mens jentene har relativt sett noen flere avvik uten talemålskorrelasjon. På bakgrunn av denne undersøkelsen kan det også se ut som om dialektforskjeller også viser seg i avvikene slik at noen avvikstyper vil være mer frekvente i noen dialektområder enn i andre.

For å undersøke fordelingen mellom de ulike avvikstypene formulerte jeg en underproblemstilling for avhandlingen:

Underproblemstilling 4: *Er det flere grafematiske avvik enn sær- og sammenskrivingsavvik, og er det færrest grafotaksavvik?*

I hele materialet er det langt flere grafematiske avvik enn sær- og sammenskrivingsavvik. Det er også svært få grafotaksavvik. Dersom vi deler de grafematiske avvikene i mindre kategorier slik som forenkling og fordobling av konsonant og og/å, ser vi at særskrivingsavvikene har en høyere frekvens enn fordobling og forenkling av konsonant, men en lavere frekvens enn og/å-ombyttet. De fire mest frekvente avvikstypene rangerer seg på følgende måte:

1. Og/å 21 %
2. Særskrivingsavvik 10 %
3. konsonantforenklinger 9 %
4. konsonantdoblinger 9 %

Disse fire avvikstypene forklarer omtrent halvparten av alle avvikene i materialet. Til sammenlikning ser det ut som om og/å har økt sin andel av det totale avviksmaterialet sammenliknet med Wiggens funn i 6. klasse (Wiggen 1992). Dette ser også ut til å være tilfellet med særskrivingsavvikene sammenliknet med for eksempel Bergersen (1957). Forenkling og fordobling av konsonant ser ut til å ha gått noe ned sammenliknet med Wiggen (1992) og Bergersen (1957). Dersom det har vært en reell økning i mengden særskrivinger, følger i så fall disse trønderske ungdommene samme utviklingsmønster som danske elever i den videregående skolen (Undervisningsministeriet 2002).

8.3. Bakgrunnsvariabler og karakter

8.3.1. Kjønn og spredning

Analysen har vist at den største forskjellen mellom gutter og jenter er mengden avvik. I gjennomsnitt gjør jentene 39 % av de grafematiske feilene, og 44 % av sær- og sammenskrivingsavvikene. Gutter gjør i gjennomsnitt 4,03 avvik pr. 100 løpende ord, mens jentene gjør 2,67 pr. 100 løpende ord. Dette viser for det første at jentene skriver lengre tekster enn guttene, og at de gjør generelt færre feil. De fleste rettskrivingsundersøkelser

finner slike kjønnsforskjeller (Bergersen 1957; Larsson 1984; Andersen 1992; Undervisningsministeriet 2002; Vagle 2005b, 2005c). Wiggen derimot finner signifikante kjønnsforskjeller i materialet sett under ett, men disse forskjellene er ikke signifikante i 6. klasse (Wiggen 1992).

Ved å utføre en t-test har jeg testet variasjonen i gjennomsnittet for kjønnene.

	N	Gj.snitt	St.d	t	df	Sig.
Gutt	62	4,03	3,64	2,1	129	0,038
Jente	69	2,67	3,76	2,1	128,3	0,037

Tabell 8. 1.: T-test av urbaniseringsgrad og gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. I tabellen finnes aritmetisk gjennomsnitt, standardavvik, t-verdi, frihetsgrader og signifikansnivå.

Tabell 8.1 viser at det aritmetiske gjennomsnittet pr. 100 løpende ord samvarierer statistisk signifikant for variabelen kjønn. Det gjennomsnittlige avviket for jenter pr. 100 løpende ord er 2,67, mens det er 4,03 for gutter. Signifikansnivået er på 0,037/0,038 hvilket innebærer at det er 3,8 % sjanse for at forskjellene i gjennomsnitt mellom gutter og jenter er tilfeldig. Representativiteten til dette utvalget er testet opp mot resten av KAL-materialet. Disse testene, som er gjengitt under punkt 3.2.1.3, tyder på at gjennomsnittet i dette materialet både for karakter og for tekstlengde ligger litt under KAL-gjennomsnittet for jentene, og godt under dette gjennomsnittet for guttene. Signifikanstesting av kjønn tyder imidlertid på at det er regelmessige forskjeller mellom kjønn, noe som med stor sannsynlighet betyr at det antakeligvis vil være kjønnsforskjeller også i et større materiale.

I 10. klasse gjør informantene i denne undersøkelsen i gjennomsnitt 22, 95 avvik pr. stil, det innebærer at 3,3 % av de løpende ordene avviker fra normen. Sammenliknet med de andre undersøkelsene tyder dette på at disse elevene i 10. klasse har flere avvik enn danske elever som går opp til studentereksamen, og også flere enn svenske elever i ungdomskolen på 70-tallet (Hultman og Westman 1977), men færre avvik enn norske elever i 6. klasse (Wiggen 1992). Setter vi resultatene fra denne undersøkelsen i sammenheng med de andre undersøkelsene, kan det se ut som om elevene har færre rettskrivingsavvik jo lenger de går i skolen. Resultatene fra denne undersøkelsen er likevel ikke slik at man kan ikke påstå noe om endringer i nivået sammenliknet med andre undersøkelser. De fleste undersøkelser som har sett på dette (Undervisningsministeriet 2002; Vassenden 1994; Andersen 1992), finner da også sjelden entydige forskjeller.

	Frekvens	% av utvalget	Kumulativ fordeling i %
>1 avvik	42	32,1 %	32,1 %
1-3 avvik	39	29,8 %	61,8 %
3-5 avvik	21	16 %	77,9 %
5-7 avvik	13	9,9 %	87,8 %
7<	16	12,2 %	100 %

Tabell 8. 2.: Spredningen i utvalget der avvikene er delt inn i intervaller. Tallene angir andel av utvalget i frekvens og %, samt kumulativ fordeling.

Tabell 8.2. viser at spredningen i utvalget er ujevn, men at over 61,8 % av informantene har under 3 avvik pr. 100 løpende ord. De har dermed færre avvik enn det aritmetiske gjennomsnittet for hele undersøkelsen, mens 7 % av informantene har i gjennomsnitt mer enn 10,5 avvik pr. 100 løpende ord. Denne fordelingen viser at den skjeve avviksfordelingen slik den er beskrevet i tidligere undersøkelser, også finnes i dette materialet. Resultatene fra denne undersøkelsen er i så måte i overensstemmelse med annen forskning innenfor feltet.

8.3.2. Urbaniseringsgrad og andre gruppevariabler

Rapporten fra KAL-undersøkelsen viser at urbaniseringsgrad ikke slår entydig ut i materialet. For to år skårer elever fra kommuner med høy urbaniseringsgrad signifikant bedre, mens for to år, deriblant 2001, er det ikke signifikant forskjell (Vagle 2005b: 7). Andre undersøkelser som har testet lese- og skriveferdighet, peker imidlertid i retning av at elever fra skoler i høyt urbaniserte kommuner skårer høyere enn elever fra skoler som ligger i mindre urbaniserte området (ibid: 4). Wiggen (1992) finner liknende resultater i sin undersøkelse.

Analysen av avvikene har vist at det kan se ut som om det er visse forskjeller i urbaniseringsgrad, og vi har sett en tendens i retning av at informanter fra kommuner med lav urbaniseringsgrad trekker gjennomsnittet for opp. Jeg har sammenliknet gjennomsnittet av antall avvik pr. 100 ord med urbaniseringsgrad:

	N	Gj.snitt	st. d	t	df	Sig.
Høy urbaniseringsgrad	42	3,15	2,94	-0,33	129	0,744
Lav urbaniseringsgrad	89	3,38	4,09	-0,67	108,05	0,714

Tabell 8. 3.: T-test av urbaniseringsgrad og gjennomsnitt pr. 100 løpende ord. I tabellen finnes aritmetisk gjennomsnitt, standardavvik, t-verdi, frihetsgrader og signifikansnivå.

Gjennomsnittet for informanter fra kommuner med høy urbaniseringsgrad er litt lavere enn gjennomsnittet for informanter fra kommuner med lav urbaniseringsgrad, men forskjellene er svært små. Den mest interessante forskjellen er imidlertid å finne i standardavviket som er betraktelig høyere for informanter fra kommuner med lav urbaniseringsgrad. Vi ser også at t-

verdiene er relativt lave, og at signifikansnivået tyder på at den observerte forskjellen er tilfeldig. På bakgrunn av disse testene kan vi derfor ikke påstå at urbaniseringsgrad virker inn på antallet avvik. Dette kan ha sammenheng med den litt skjeve fordelingen av urbaniseringsgrad vi finner i dette materialet, men samtidig gjenspeiler dette et tilsvarende funn for hele materialet for 2001 (Vagle 2005b).

I deler av analysen har vi sett at elever fra de samme skoleklassene av og til har de samme avvikene. Det finnes ingen sammenliknbare undersøkelser for dette, men fordi undersøkelsen av og til heller i retning av at skoleklasse kan spille inn, har jeg undersøkt gjennomsnittlig avvik pr. 100 løpende ord, middelverdiene og standardavvikene for hver skoleklasse.

	N	Gj.snitt	Median	Modus	St. D
Klasse1	27	2,07	1,37	1	2,044
Klasse 2	15	5,01	4,91	0,28	3,359
Klasse 3	22	5,37	2,88	0,22	6,184
Klasse 4	21	2,62	1,04	0,07	3,322
Klasse 5	24	2,86	1,78	0,00	2,848
Klasse 6	22	2,69	2,49	0,17	5,641

Tabell 8. 4.: Middelverdier og standardavvik av gjennomsnitt pr. 100 løpende ord fordelt på skoleklasse

Tabellen viser at det er forskjeller mellom klassene. Noen av skoleklassene har aritmetiske gjennomsnitt som ligger under gjennomsnittet for alle informantene (klasse 1, 3, 5 og 6), men noen av disse har svært stor spredning i klassen (klasse 6). Andre klasser har gjennomsnitt som ligger langt over gjennomsnittet for alle informantene (klasse 2 og 3), men bare en av disse klassene har et svært høyt standardavvik (klasse 3). Dersom vi ønsker å måle middelverdien gjennom median og modus, ser vi at modus som ikke er egnet som mål. Median-verdiene viser at den samme skjevheten i fordeling som vi så av tabell 8.2., også viser seg i hver skoleklasse. Tabell 8.5 illustrerer denne fordelingen mer nøyaktig.

	> 1	1-3	3-5	5-7	7 <	N	Gj.sn
Klasse 1	37,0 %	44,4 %	7,4 %	7,4 %	3,7 %	27	2,07
Klasse 2	13,3 %	13,3 %	26,7 %	26,7 %	20 %	15	5,01
Klasse 3	22,7 %	27,3 %	18,2 %	9,1 %	22,7 %	22	5,37
Klasse 4	42,9 %	28,6 %	14,3 %	0	14,3 %	21	2,62
Klasse 5	33,3 %	29,2 %	12,5 %	12,5 %	12,5 %	24	2,86
Klasse 6	31,2 %	29,8 %	16,0 %	9,9 %	12,2 %	22	2,69

Tabell 8. 5.: Spredningen av avvik i intervaller fordelt på klasse samt aritmetiske gjennomsnitt. Verdiene: >1 = færre enn 1 avvik pr. 100 løpende ord, 1-3 = mellom 1 og 3 avvik pr. 100 løpende ord osv..

På grunnlag av tabell 8.5. kan vi se noen mønstre. Det ser ut til å være en tendens i retning av at skoleklasser som ligger under gjennomsnittet, skiller seg fra klassene som ligger over gjennomsnittet, ved at de har en høyere andel elever med færre enn 3 avvik pr. 100 løpende

ord. Alle klassene har informanter med mer enn 7 avvik pr. 100 løpende ord. Det er med andre ord ikke bare flere av de dårligste elevene i klassene med høyt gjennomsnitt, det er også færre av de beste. På bakgrunn av disse tabellene kan det derfor se ut til å at klassen kan virke inn på gjennomsnittlig antall avvik. Dette resultatet tyder på at skoleklasse er en faktor man bør undersøke i framtidige undersøkelser.

8.3.3. Karakter

Det finnes ingen norske undersøkelser jeg har fått tak i, hvor man sammenliknet stavefeil med karakter, men i den siste danske undersøkelsen (Undervisningsministeriet 2002) finner man at det er en sammenheng mellom karakter og mengden rettskrivingsavvik. Dette er også funn man finner i de svenske undersøkelsene. Felles er også at karakteren ikke samvarierer med ulike avvikskategorier, men med mengden avvik. I denne undersøkelsen er ikke kategoriene av avvikene korrelert med karakter, men gjennomsnittlig antall avvik er testet.

		Karakter	Gjen.snitt. pr 100 l.ord
Karakter	Pearsons r	1	-0,608
	Signifikans	.	0,000
Gjen.snitt. pr 100 l. ord	Pearsons r	-0,608	1
	Signifikans	0,000	.

Tabell 8. 6.: Korrelasjonsmål av karakter fordelt på gjennomsnittlig antall avvik pr. 100 løpende ord. Tabellen viser både p-verdiene og signifikansnivået.

Tabellen viser at det er en svært klar sammenheng mellom karakter og gjennomsnittlig avvik pr. 100 løpende ord. Funnet er i seg selv ikke overraskende; gode formferdigheter er ofte en indikator på god skriveferdighet. Det er likevel ikke slik at dersom man ikke gjør noen av de avvikene som er registrert i denne undersøkelsen, så vil man umiddelbart oppnå beste karakter. De tre informantene som er registrert med beste karakter i dette materialet har alle avvik.

8.4. Konklusjoner på grunnlag av bakgrunnsvariablene og karakter

Under punkt 2.5. formulerte jeg tre underproblemstillinger for å undersøke sammenhengene mellom sosiale faktorer og rettskrivingsavvik. Den første underproblemstillingene ser på kjønn:

Underproblemstilling 5: *Er det forskjeller mellom guttene og jentene i dette materialet, og er det spredning i utvalget?*

Analysen har vist at det er forskjeller mellom gutter og jenter. Guttene gjør flere feil enn jentene, og det er sannsynlig at forskjellene ikke er tilfeldige. Spredningen følger de samme trendene som tidligere undersøkelser. Flertallet av informantene gjør færre feil enn gjennomsnittet, mens en liten gruppe trekker gjennomsnittet opp.

Til denne avhandlingen formulerte jeg en problemstilling for å undersøke sammenhengen mellom kommunenes urbaniseringsgrad og mengden avvik.

Underproblemstilling 6: *Hvordan spiller forhold som urbaniseringsgrad eller andre forhold som peker på gruppetilhørighet, som for eksempel klasse, inn på mengden rettskrivingsavvik.*

Gjennom analysen har vi sett en tendens til at elever fra kommuner med lav urbaniseringsgrad, og særlig gutter fra slike kommuner, har flere avvik enn elever fra kommuner med høy urbaniseringsgrad. Statistiske målinger har vist at forskjellene i denne undersøkelsen er tilfeldige. På bakgrunn av denne undersøkelsen kan man ikke hevde at urbaniseringsgrad har statistisk sammenheng med antall rettskrivingsavvik. Dette er et funn som er i overensstemmelse med denne bakgrunnsvariabelen for resten av KAL-materialet for 2001. Undersøkelsen har imidlertid vist at det er stor variasjon mellom skoleklassene, slik at dette kan være en sosial gruppe man bør ta med i betraktningen ved senere undersøkelser.

Den siste problemstillingen er knyttet til karakter:

Problemstilling 7. *Samvarierer mengden rettskrivingsavvik med karakter?*

Analysen viser at rettskrivingsavvik samvarierer helt entydig med karakter. Dette innebærer at de som får bedre karakter har færre avvik i gjennomsnitt enn de som får dårligere karakter, men det betyr ikke at de som har færrest avvik får best karakter. Tilsvarende funn er for øvrig gjort i tidligere svensk og dansk forskning.

9. Konklusjon

Undersøkelsen viser at det er svært vanlig å ha avvik, men at elever i ungdomskolen med stor sannsynlighet har færre avvik i gjennomsnitt enn elever i barneskolen. Undersøkelsen tyder også på at et flertall av avvikene kan knyttes til talespråklig påvirkning. De vanligste avvikskategoriene fra tidligere undersøkelser, som og/å, dobbel konsonant og særskriving, er de vanligste avvikene også i denne undersøkelsen. Analysen viser at det er forskjell mellom kjønn, og at gutter i langt større grad enn jenter gjør feil. Vi har også sett at urbaniseringsgrad ikke har noen statistisk sammenheng med antall rettskrivingsavvik. Det kan derimot se ut til at man bør undersøke om det er systematisk variasjon mellom skoleklassene i framtidige studier. Dersom klasse som enhet virker inn på avviksmengden, stiller dette opp noen interessante utfordringer for lærere. Analysen viser også at karakter i svært stor grad samvarierer med gjennomsnittlig antall avvik pr. 100 løpende ord.

I det store og hele slutter resultatene fra denne undersøkelsen opp om resultat fra tidligere undersøkelser. Det i stor grad er de samme avvikskategoriene som skaper mest problemer for informantene i dette materialet som i andre undersøkelser, og avvikene fordeler seg i dette utvalget omtrent som man kunne anta på bakgrunn av tidligere forskning.

Konklusjonen på undersøkelsen er dermed at trønderske elever, som de fleste andre elever, har avvik. De har sannsynligvis alltid hatt avvik, og de kommer sannsynligvis alltid til å ha avvik. En populasjon av elever uten avvik er nok en utopi, og likevel er det å ha rettskrivingsfeil et skriftspråklig tabu. Skrivefeil er en ”*påtakelig manifestasjon av ”dumhet”*”, og er svært negativt ladet hos voksne (Høien og Lundberg 2000: 78). Jeg tror likevel ikke det er slik at dersom man fjerner de ”*unødvendige observationer*” som plager ”*børn og enfoldige*”, som Højsgaard sier, så vil rettskrivingsproblemene bli borte. Implisitt i alfabetiske skriftspråk ligger prinsippet om at tegnene, grafemene eller bokstavene representerer mange av de distinktive trekkene i talespråket, men aldri hele fonemsystemet. Alfabet i seg selv er systematiske skriftspråklige reduksjoner av talespråket, og for å beherske systemet må man erkjenne og akseptere dette. Innenfor ethvert skriftspråklig normfellesskap vil det alltid finnes noen språkvarieteter som må strekke seg lenger enn andre, for å følge normen. I skriftspråksverden innebærer dette at noen skriftformer vil være gale selv alle uttaler dem slik, og mange former vil være korrekte selv om ingen uttaler dem slik.

Nettopp dette peker tilbake på et av de mest interessante funnene ved denne undersøkelsen. De trønderske elevene har generelt færre avvik enn Wiggins (1992) hadde i 6. klasse, men likevel har de flere avvik av noen typer som gjenspeiler særtrekk ved talemålet deres. Dette er talemålstrekk som neppe vil fanges opp i noen norm, nettopp fordi de er

regionale. Det er derfor sannsynlig at elever fra ulike dialektområder vil ha problemer med ulike deler av normen, og dette kunne det vært interessant å kartlegge systematisk. En slik undersøkelse kunne gitt interessante pekepinn om hvilke avvik som er av mer allmenn karakter, og hvilke som varierer fra dialektområde til dialektområde. KAL-materialet er egnet for en slik undersøkelse, særlig dersom man ikke skal undersøke fordelingen på kjønn. Det kunne også vært interessant å gjennomføre en liknende tverrskandinavisk undersøkelse.

I materialet som ligger til grunn for denne undersøkelsen, finnes det ytterligere data som det ikke har vært rom for å analysere i denne avhandlingen. Det er blant annet registrert håndskriftstype, sjanger, ordlengde og grafematiske omgivelser. Denne dataen, i tillegg til en mer utdypende analyse av avvikets plassering i ordet, er interessante problemstillinger for framtidig forskning.

10. Litteraturliste

- Allerup, P., Jansen, M., Johansen, J., Klewe, L., Kreiner, S. 1991. *Stavefærdighed – nu og for 11 år siden*. København: Danmarks Pædagogiske Institut.
- Andersen, T., Heltberg, E., Jensen, C., Olivarius, P., Stefanson, L. 1992. *Stavefejl. En undersøgelse av stavefejlsmønstre i gymnasiet*. København: Undervisningsministeriet, Gymnasieafdelingen.
- Befring, E. 2002. *Forskingsmetode, etikk og statistikk*. Oslo, Det Norske Samlaget.
- Bergersen, H. 1957. *Rettskrivingsfeil hos barn. Noen resultater av undersøkinger ved Oslo folkeskole*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Bull, T. 1991. Innleiing: Kor står – og kor går- språk- og kjønnsforskning? I: Gunnarson, B.-L. og Liberg, C. (red.). 1992. *Språk, språkbruk och kön: Rapport från ASLA:s nordiska symposium; Uppsala, 7-9 november 1991*. Uppsala: Svenska föreningen för tillämpad språkvetskap. ss. 3-17.
- Bråten, I. 1994. *Learning to spell: Training Orthographic Problem-Solving with Poor Spellers: A Strategy Instructional Approach*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Bråten, I. 1994b. *Skriftspråkets psykologi. Om forholdet mellom lesing og skriving*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Catach, N. 2003. *L'ortographe*. I serien *Que sais-je?*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Elbro, C. 1990. "Sproglige årsager til forskelle i læsestrategier blant dyslektikere" I Elbro, C. m.fl. (red.). 1990. *Læsning og skrivning i sprogvidenskabeligt perspektiv*. Fredrikshavn: Dafolo forlag
- Elsness, T. F. 2001. *(Vi skriver) Stavestrategier hos barn i alderen 7-8 år*. Doktorgradsavhandling. Oslo: Universitetet i Oslo
- Endresen, R. T., Simonsen, H. G., Sveen, A. (red.) 1997. *Innføring i lingvistik*. 2. Opplag. Oslo: Universitetsforlaget
- Evensen, L. S. og Vagle, W. 2003. *Sammendragsrapport for KAL-prosjektet, november 2003*. Trondheim: Institutt for språk- og kommunikasjonsstudier, NTNU.
- Evensen, L. S. og Vagle, W. 2005 *KAL-prosjektet: Kapittel 2: Hva presterer elevene i grunnskolen målt med gammel og ny karakterskala? Sensuren i norsk skriftlig hovedmål ved overgangen til nye rammer for elevvurdering*. (Under utgivelse)
- Everatt, J., McCorquodale, B., Smith, J., Culverwell, F., Wilks, A., Evans, D., Kay, M., Baker, D. 1999. Associations between reading ability and visual processes. I: Everatt, J. (red.) 1999. *Reading and Dyslexia. Visual and attentional processes*. London/ New York: Routledge
- Faarlund, J.T. 1995. *Morfologi*. Oslo: Samlaget.
- Faarlund, J. T, Lie, S. Vannebo, K. I. 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Finbak, L. 2004. *Stavefeil under lupen. Presentasjon av en pedagogisk modell for å beskrive stavefeil*. Trondheim: Vox Forlag.
- Henderson, J. & Chard, L. 1980. The Reader's Implicit Knowledge of Orthographic Structure. I: Frith, U. (red.) 1980. *Cognitive Processes in Spelling*. London: Academic Press. ss. 85-117
- Hertzberg, F. 1994. Normkonflikt, normluke eller streik i maskineriet? Muligheter og begrensninger ved Ulf Telemans feilkategorier. I: Wiggen, G, og Elbro, C. (red.) 1994. *Språkvitenskapelige beskrivelsesmodeller i studiet av lesing og skriving. Nordiske bidrag*. Oslo: Universitetet i Oslo. Senter for lærerutdanning og skoletjeneste.ss.47-57.
- Hoel, T. 1995. *Rettskrivingsnormaler – til hjelp eller til besvær?* Hovedoppgave i nordisk språk og litteratur ved Høgskolen i Agder/Universitetet i Oslo. Høst 1995.

- Hoel, T. 1996. Vide og tronge skriftspråksnormer. I: Omdal, H. (red.) 1996. *Språknormering og språkbrukar. Artiklar frå seminar ved Universitetet i Bergen*. Kristiansand: Høgskolen i Agder. Forskningsserien nr. 2. ss. 46-55.
- Hultman, T. G. og Westman, M. 1977. *Gymnasistsvenska*. Lund: Liber Läromedel.
- Høien, T., og Lundberg, I. 2000. *Dysleksi*. Fra teori til praksis. 2. opplag. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Jensen, O.K. 1995. *Den franske ortografi*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Juul, H. 2003. Typer af stavefejl og typer af staveferdighed. I: *Danske talesprog*. Nordisk forskningsinstitut, Afdeling for dialektforskning. København: Reitzel Forlag. ss. 59-75.
- Kihl, P. 1988. *En skoledrengs staveregler. En undersøgelse av strukturen i og motiverne til 700 stavefejl i 1200 ord stavet af et 7-8 årigt københavns barn i løbet af 2. klasse*. Odense: Odense universitetsforlag.
- Kihl, P. 1990. Overfladeagrafi – et dansk tilfælde. I: Elbro, C. m. fl. (red.). 1990. *Læsning og skrivning i sprogvidenskabeligt perspektiv*. Fredrikshavn: Dafolo forlag. ss. 213-228
- Kulbrandstad, L.A. 1996. Språknormering og pedagogikk. Valgfrihet i rettskrivinga – til hjelp eller forvirring. I: Omdal, H. (red.) 1996. *Språknormering og språkbrukar. Artiklar frå seminar ved Universitetet i Bergen*. Kristiansand: Høgskolen i Agder. Forskningsserien nr. 2. ss. 101-117.
- Kyrkje-, utdannings- og forskingsdepartementet. 1997. *Læreplanverket for den 10-årige grunnskulen*. "Norsk". Oslo.
- Kyrkje-, utdannings- og forskingsdepartementet. 1997. *Læreplanverket 10-årige grunnskulen*. Generell del. Oslo.
- Labov, W. 1970. The Study of Language in its Social Context. I: Giglioli, P.P. (red.) 1972. *Language and Social Context*. London 1972. ss. 283-307.
- Larsson, K. 1984. *Skrivförmåga. Studier i svenskt elevspråk*. Malmö: Liber Förlag.
- Lund, J. 1990. Nogle faktorer af betydning for ords stavesværhed. I: Elbro, C. m.fl. (red.) *Læsning og skrivning i sprogvidenskabeligt perspektiv*. Fredrikshavn: Dafolo forlag. ss. 36- 40.
- Moe, M. 1925. Retskrivning og folkedannelse. I: Liestøl, K. (red.) 1925. *Moltke Moes samlede skrifter, bind 1*. Oslo: Instituttet for sammenlignende kulturforskning. ss. 219-259.
- Neef, M., Neijt, A., Sproat, R. 2002. Introduction. I: Neef, M., Neijt, A., Sproat, R (red.) *The Relation of Writing to Spoken Language*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag. ss. 1-7.
- Omdal, H. 1996. Språknormering - for deg eller meg. I: Omdal, H. (red.) 1996. *Språknormering og språkbrukar. Artiklar frå seminar ved Universitetet i Bergen*. Kristiansand: Høgskolen i Agder. Forskningsserien nr. 2. ss. 131-149.
- Omdal, H. 2002. Språknormene eller språkbrukeren. I: Omdal, H. og Vikør, L. 2002. *Språknormer i Norge. Normeringsproblematikken i bokmål og nynorsk*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag. ss. 143- 179.
- Rønhovd, J. 1993. *Norsk morfologi*. Oslo: Ad Nortam Gyldendal.
- Piirainen, I. T. 1990. Teoretiska och praktiska problem i förhållandet mellan grafemspråket och fonemspråket. I: Elbro, C. m.fl. (red.) *Læsning og skrivning i sprogvidenskabeligt perspektiv*. Fredrikshavn: Dafolo forlag. ss. 13-22.
- Pollatsek, A., Rayner, K., Fisher, M. H. 1999. Attention and eyemovement in reading. I: Everatt, J. (red.) *Reading and Dyslexia. Visual and attentional processes*. London: Routledge. ss. 179-209.
- Romaine, S. 1982. *Socio-historical linguistics – its status and methodology*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Sandøy, H. 1996. *Talemål*. 2. utgåve. Oslo: Novus forlag.
- Sgall, P. 1987. Towards a theory of phonemic orthography. I: Luelsdorff, P. A.(red.) 1987. *Orthography and Phonology*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. ss. 1-31.
- Sjekkeland, M.1997. *Dei norske dialektane. Tradisjonelle særdrag i jamføring med skriftmåla*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Søyland, A. 2001. Typar feil i nynorsk. Publisert på PDF, eller wordformat på Språkrådets nettsider.
- Teleman, U. 1979. *Språkrätt. Om skolans språknormer och samhällets*. Lund: Liber Läromedel.
- Tesitlova, M. 1992. *Quantitative linguistics*. I serien: *Linguistic and Literary Studies in Eastern Europe*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company
- Torp, A. & Vikør, L. S. 1996. *Hovuddrag i norsk språkhistorie*. 2. Opplag. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Undervisningsministeriet 2002. *Hvordan staver studentene? – en undersøgelse av stavefejl i studentereksamensstilene 1998*. København: Undervisningsministeriet, Uddannelsesstyrelsen, Området for Gymnasiale uddannelser.
- Vannebo, K. I. 1990. Hvordan undersøke skriveferdighet i det forrige århundre? Kilder, metoder og problemer. I: Elbro, C. m.fl. 1990. *Læsning og skrivning i sprogvidenskabeligt perspektiv*. Fredrikshavn: Dafolo Forlag. Ss. 243-254.
- Vassenden, L. 1994. Språklig nivåsenking – realitet eller myte? I *ADH –serien* 73: ss.17-34
- Vagle, W. og Evensen, L.S., 2005. *KAL-prosjektet*: Studie 6: Oppgavesettene og elevenes oppgavevalg i KAL-årene. (Under utgivelse).
sensuren i norsk skriftlig og utvalgte bakgrunnsfaktorer, særlig kjønn” (Under utgivelse).
- Vagle, W. 2005a. *KAL-prosjektet*: Studie 1: Materiale og utvalg i KAL-prosjektet. (Under utgivelse).
- Vagle, W. 2005b. *KAL-prosjektet*: Studie 5: Jentene mot røkla. Sammenhengen mellom sensuren i norsk skriftlig og utvalgte bakgrunnsfaktorer, særlig kjønn. (Under utgivelse).
- Vagle, W.2005c. *KAL-prosjektet*: Studie 10: Tekstlengde+ordlengdesnitt=kvalitet? Hva kvantitative kriterier forteller om avgangselevenes skriveprestasjoner. (Under utgivelse).
- Vikør, L. S. 1994. *Språkplanlegging. Prinsipp og praksis*. Oslo: Novus forlag.
- Walmsness, R. 2000. *Særskrivning av sammensatte ord. En studie av feiltypen hos grunnkurselever i videregående skole*. I *NORskrift*. Tillegg nr. 6/2000. Oslo: Seksjon for nordisk språk og litteratur. Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap.
- Wiggen, G. 1982. *Rettskrivingsstudier I. Talemålskorrelative normavvik i grunnskoleelevers skriftlige arbeid: Norsk forskningsstatus 1981*. Oslo: Novus forlag.
- Wiggen, G. 1987. I *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* ss. 29-37.
- Wiggen, G. 1992. *Rettskrivingsstudier II. Kvantitativ og kvalitativ analyse av rettskrivingsavvik hos østnorske barneskoleelever*. Oslo: Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Wiggen; G. 1996. Norsk rettskriving: Hva er vanskelig for elevene, og hvilke regler bør kunne revurderes på grunnlag av praktisk-pedagogiske erfaringer. I: Omdal, H. (red.) 1996. *Språknormering og språkbrukar. Artiklar frå seminar ved Universitetet i Bergen*. Kristiansand: Høgskolen i Agder. Forskningsserien nr. 2. ss. 149-165
- Wing, A. M., Baddeley, A.D 1980. Spelling Errors in Handwriting: A Corpus and a Distributional Analysis. I: Frith, U. (Red.): 1980. *Cognitive Processes in Spelling*. London: Academic Press. ss. 251-287.

Woods, A., Fletcher, P., Hughes, A. 1996. *Statistics in language studies*. Cambridge: Cambridge University Press.

Internettlenker:

Centers for Disease Control and Prevention. April 2005. Statistikkprogram. *Epi Info 6*.
<http://www.cdc.gov/epiinfo/downloads.htm>

Dokumentasjonsprosjektet /EDD i samarbeid med Seksjon for leksikografi og navnegransking, Universitetet i Oslo. April 2005. *Bokmålsordliste*.
<http://www.dokpro.uio.no/perl/ordboksoek/ordbok.cgi?OPP=antakelse&bokmaal=S%F8k+i+Bokm%E5lsordboka&ordbok=bokmaal&alfabet=n&renset=j>

KAL-prosjektet. April 2005. <http://prosjekt.hihm.no/r97-kal/>

Kyrkje-, utdannings- og forskingsdepartementet. 1997. April 2005. *Læreplanverket for den 10-årige grunnskulen*. "Norsk". Oslo.
<http://www.utdanningsdirektoratet.no/dav/118BA29C1D.PDF>

Kyrkje-, utdannings- og forskingsdepartementet. 1997. April 2005. *Læreplanverket 10- årige grunnskulen*. Generell del. Oslo
<http://www.utdanningsdirektoratet.no/dav/3E8708931B.pdf>

Søyland, A. 2001. April 2005. <http://www.sprakrad.no/templates/Page.aspx?id=7098>

11. Tabeller og vedlegg

11.1 Tabeller

TABELL 3. 1.: KARAKTERFORDELINGEN I UTVALGET TIL DENNE UNDERSØKELSEN SAMMENLIKNET MED GJENNOMSNITTET FOR HELE 2001. N= UTVALGET TIL DENNE UNDERSØKELSEN.....	28
TABELL 3. 2.: GJENNOMSNITTLIG TEKSTLENGDE OG STANDARDAVVIK I DETTE UTVALGET OG I KAL-UTVALGET.	28
TABELL 3. 3: WING & BADDELEYS (1980) MODELL FOR Å Plassere Grafem. K= HVOR MANGE TEGN ORDET BESTÅR AV: 0,1,2,3, OSV.	32
TABELL 5.1. 1.: REELL FORDELING AV INITIALE KONSONANTOMBYTTER ETTER TALEMÅLSTILKNYTNING.	42
TABELL 5.1. 2.: FORDELINGEN AV INITIALE KONSONANTOMBYTTER FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLER ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	43
TABELL 5.1 3.: REELL FORDELING AV MEDIALE KONSONANTOMBYTTER ETTER TALEMÅLSTILKNYTNING.....	48
TABELL 5.1. 4.: FORDELINGEN AV MEDIALE KONSONANTOMBYTTER PÅ Plass 2 OG 3 FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLER ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	48
TABELL 5.1. 5.: FORDELINGEN AV MEDIALE KONSONANTOMBYTTER PÅ Plass 4 OG 5 FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLER ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	49
TABELL 5.1. 6.: FORDELINGEN AV MEDIALE KONSONANTOMBYTTER FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLER ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	49
TABELL 5.1. 7.: REELL FORDELING AV FINALE KONSONANTOMBYTTER ETTER TALEMÅLSTILKNYTNING.	52
TABELL 5.1. 8.: FORDELINGEN AV FINALE KONSONANTOMBYTTER FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLER ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	53
TABELL 5.1. 9.: REELL FORDELING AV KONSONANTOMBYTTER ETTER TALEMÅLSTILKNYTNING.	54
TABELL 5.1. 10.: FORDELINGEN AV FINALE KONSONANTOMBYTTER FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLER ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING.").	54
TABELL 5.1. 11.: TALEMÅLSKORRELASJON FORDELT PÅ KJØNN	55
TABELL 5.2 1: REELL FORDELING AV INITIALE KONSONANTTILLEGG ETTER TALEMÅLSTILKNYTNING.	58
TABELL 5.2 2: FORDELINGEN AV FINALE KONSONANTOMBYTTER FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLER ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	58
TABELL 5.2. 3.:REELL FORDELING AV MEDIALE KONSONANTTILLEGG ETTER TALEMÅLSTILKNYTNING.....	68
TABELL 5.2 4:FORDELINGEN AV MEDIALE KONSONANTTILLEGG PÅ Plass 2 FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLER ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	69
TABELL 5.2 5:FORDELINGEN AV MEDIALE KONSONANTTILLEGG PÅ Plass 3 FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLER ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	69
TABELL 5.2. 6.:FORDELINGEN AV MEDIALE KONSONANTTILLEGG PÅ Plass 4 FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLER ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	70
TABELL 5.2. 7.:FORDELINGEN AV MEDIALE KONSONANTTILLEGG FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLER ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD.	

(SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	71
TABELL 5.2. 8.:FORDELINGEN AV MEDIAL KONSONANT DOBLING FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	72
TABELL 5.2. 9.:REELL FORDELING AV FINALE KONSONANTTILLEGG ETTER TALEMÅLSTILKNYTNING	77
TABELL 5.2. 10.:FORDELINGEN AV FINALE KONSONANTTILLEGG UTEN <OG> FOR "Å" FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	77
TABELL 5.2. 11.:FORDELINGEN AV <OG> FOR "Å" OG FINALE KONSONANTTILLEGG FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	78
TABELL 5.2. 12.: FORDELINGEN AV FINAL KONSONANTDOBLING FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	79
TABELL 5.2. 13.:REELL FORDELING AV KONSONANTTILLEGG ETTER TALEMÅLSTILKNYTNING	80
TABELL 5.2. 14.: REELL FORDELING AV KONSONANTTILLEGG FORDELT PÅ KJØNN OG TALEMÅLSTILKNYTNING	80
TABELL 5.2. 15.:FORDELINGEN AV KONSONANTTILLEGG FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	81
TABELL 5.2. 16.: FORDELINGEN AV KONSONANTDOBLING FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	82
TABELL 5.3. 1.: REELL FORDELING AV INITIALE KONSONANTUTELATelser ETTER TALEMÅLSTILKNYTNING.	84
TABELL 5.3. 2.:FORDELINGEN AV INITIALE KONSONANTUTELATelser FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	84
TABELL 5.3. 3.:REELL FORDELING AV MEDIALE KONSONANTUTELATelser ETTER TALEMÅLSTILKNYTNING.	95
TABELL 5.3. 4.: FORDELINGEN AV MEDIALE KONSONANTUTELATelser PÅ Plass1 OG 2 FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	96
TABELL 5.3. 5.: FORDELINGEN AV MEDIALE KONSONANTUTELATelser PÅ Plass3 FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	96
TABELL 5.3. 6.:FORDELINGEN AV MEDIALE KONSONANTUTELATelser PÅ Plass 4 FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	97
TABELL 5.3. 7.: FORDELINGEN AV MEDIALE KONSONANTUTELATelser PÅ Plass5 FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	98
TABELL 5.3. 8.: FORDELINGEN AV MEDIALE KONSONANTUTELATelser FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	99
TABELL 5.3. 9.: FORDELINGEN AV MEDIALE KONSONANTFORENKLINGER FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	99

TABELL 5.3. 10.:REELL FORDELING AV FINALE KONSONANTUTELATELSER UTEN <Å> FOR "OG" ETTER TALEMÅLSTILKNYTNING.....	107
TABELL 5.3. 11.:FORDELINGEN AV FINALE KONSONANTUTELATELSER FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	108
TABELL 5.3. 12.: FORDELINGEN AV <Å> FOR "OG" OG FINALE KONSONANTUTELATELSER FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	109
TABELL 5.3. 13.: FORDELINGEN FINAL KONSONANTFORENKLING FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	110
TABELL 5.3. 14.: REELL FORDELING AV KONSONANTUTELATELSER ETTER TALEMÅLSTILKNYTNING.	111
TABELL 5.3. 15.: REELL FORDELING AV KONSONANTUTELATELSER FORDELT PÅ KJØNN OG TALEMÅLSTILKNYTNING.	112
TABELL 5.3. 16.:FORDELINGEN AV KONSONANTUTELATELSER FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	112
TABELL 5.3. 17.:FORDELINGEN AV KONSONANTFORENKLINGER FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	113
 TABELL 6.1. 1.: REELL FORDELING AV INITIALE VOKALOMBYTTER ETTER TALEMÅLSTILKNYTNING.	116
TABELL 6.1. 2.: FORDELINGEN VEKSLINGEN OG/Å FORDELT PÅ KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	117
TABELL 6.1. 3.: REELL FORDELING AV MEDIALE VOKALOMBYTTER ETTER TALEMÅLSTILKNYTNING.	127
TABELL 6.1. 4.: FORDELINGEN AV MEDIALE VOKALOMBYTTER PÅ Plass 2 FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	127
TABELL 6.1. 5.:FORDELINGEN AV MEDIALE VOKALOMBYTTER PÅ Plass 3 FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	128
TABELL 6.1. 6.:FORDELINGEN AV MEDIALE VOKALOMBYTTER PÅ Plass 4 FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	128
TABELL 6.1. 7.:FORDELINGEN AV MEDIALE VOKALOMBYTTER FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	129
TABELL 6.1. 8.:REELL FORDELING AV FINALE VOKALOMBYTTER ETTER TALEMÅLSTILKNYTNING.	132
TABELL 6.1. 9.:FORDELINGEN FINALE VOKALOMBYTTER FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	133
TABELL 6.1. 10.:REELL FORDELING AV VOKALOMBYTTER ETTER TALEMÅLSTILKNYTNING.	136
TABELL 6.1. 11.: REELL FORDELING AV VOKALOMBYTTER FORDELT PÅ KJØNN OG TALEMÅLSTILKNYTNING.	136
TABELL 6.1. 12.:FORDELINGEN VOKALOMBYTTER FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	136
 TABELL 6.2. 1.:REELL FORDELING AV MEDIALE VOKALTILLEGG ETTER TALEMÅLSTILKNYTNING.	142

TABELL 6.2. 2.:FORDELINGEN AV MEDIALE VOKALTILLEGG FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNIITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	143
TABELL 6.2. 3.:REELL FORDELING AV FINALE VOKALTILLEGG ETTER TALEMÅLSTILKNYTNING.	146
TABELL 6.2. 4. FORDELINGEN FINALE VOKALTILLEGG FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE RENE TALL OG I GJENNOMSNIITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	146
TABELL 6.2. 5.:REELL FORDELING AV VOKALTILLEGG ETTER TALEMÅLSTILKNYTNING.	147
TABELL 6.2. 6.: FORDELINGEN VOKALTILLEGG FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNIITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	147
TABELL 6.3. 1.:REELL FORDELING AV MEDIALE VOKALUTELATELSER ETTER TALEMÅLSTILKNYTNING.	153
TABELL 6.3. 2.: FORDELINGEN AV MEDIALE VOKALUTELATELSER PÅ Plass 2 og 3 FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNIITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	153
TABELL 6.3. 3.:FORDELINGEN AV MEDIALE VOKALUTELATELSER PÅ Plass 4 og 5 FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNIITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	154
TABELL 6.3. 4.:FORDELINGEN AV MEDIALE VOKALUTELATELSER FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNIITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	154
TABELL 6.3. 5.: REELL FORDELING AV FINALE VOKALUTELATELSER ETTER TALEMÅLSTILKNYTNING.	158
TABELL 6.3. 6.:FORDELINGEN AV FINALE VOKALUTELATELSER FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNIITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	158
TABELL 6.3. 7.:REELL FORDELING AV VOKALUTELATELSER ETTER TALEMÅLSTILKNYTNING.	159
TABELL 6.3. 8.: FORDELINGEN AV VOKALUTELATELSER FORDELT PÅ MORFEMTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNIITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER MORFEMTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	159
TABELL 6.3. 9.: REELL OG PROSENTVISFORDELING AV VOKALTUTELATELSER FORDELT PÅ KJØNN OG TALEMÅLSTILKNYTNING.	160
TABELL 7. 1.: FORDELINGEN AV SAMMENSETNINGER FORDELT PÅ SAMMENSETNINGSTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNIITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER SAMMENSETNINGSTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	167
TABELL 7. 2.: FORDELINGEN AV SAMMENSKRIVINGER FORDELT PÅ SAMMENSKRIVINGSTYPE, KJØNN OG URBANISERINGSGRAD. TALLENE ER GJENGITT BÅDE I RENE TALL OG I GJENNOMSNIITT PR. 100 LØPENDE ORD. (SPREDNINGSTALLET FOR HVER SAMMENSETNINGSTYPE ER GJENGITT I PARENTES, OG PROSENTANDEL AV GRUPPEN ER GJENGITT UNDER "SPREDNING").	171
TABELL 8. 1.: T-TEST AV URBANISERINGSGRAD OG GJENNOMSNIITT PR. 100 LØPENDE ORD. I TABELLEN FINNES ARITMETISK GJENNOMSNIITT, STANDARDVAVIK, T-VERDI, FRIHETSGRADER OG SIGNIFIKANSNIVÅ.	180
TABELL 8. 2.: SPREDNINGEN I UTVALGET DER AVVIKENE ER DELT INN I INTERVALLER. TALLENE ANGIR ANDEL AV UTVALGET I FREKVENNS OG %, SAMT KUMULATIV FORDELING.	181
TABELL 8. 3.: T-TEST AV URBANISERINGSGRAD OG GJENNOMSNIITT PR. 100 LØPENDE ORD. I TABELLEN FINNES ARITMETISK GJENNOMSNIITT, STANDARDVAVIK, T-VERDI, FRIHETSGRADER OG SIGNIFIKANSNIVÅ.	181
TABELL 8. 4.: MIDDELVERDIER OG STANDARDVAVIK AV GJENNOMSNIITT PR. 100 LØPENDE ORD FORDELT PÅ SKOLEKLASSE	182

TABELL 8. 5.: SPREDNINGEN AV AVVIK I INTERVALLER FORDELT PÅ KLASSE SAMT ARITMETISKE GJENNOMSNIITT.	
VERDIENE: >1 = FÆRRE ENN 1 AVVIK PR. 100 LØPENDE ORD, 1-3 = MELLOM 1 OG 3 AVVIK PR. 100 LØPENDE	
ORD OSV.....	182
TABELL 8. 6.: KORRELASJONSMÅL AV KARAKTER FORDELT PÅ GJENNOMSNIITTLIG ANTALL AVVIK PR. 100 LØPENDE ORD.	
TABELLEN VISER BÅDE P-VERDIENE OG SIGNIFIKANSNIVÅET.	183

Vedlegg 1

Oversikt over elevtekstene som er med i utvalget.

	470117	510120	530116
Tekstnummer	470118	510121	530117
460101	500101	510122	530118
460102	500102	510123	530119
460103	500103	520101	530120
460104	500104	520102	530121
460105	500105	520103	530122
460106	500107	520104	530123
460107	500109	520105	
460108	500110	520106	
460109	500111	520107	
460110	500112	520108	
460111	500113	520109	
460112	500114	520110	
460113	500115	520111	
460114	500116	520112	
460116	500117	520113	
460117	500118	520114	
460118	500119	520115	
460119	500120	520116	
460121	500121	520117	
460122	500122	520118	
460123	500123	520119	
460124	500124	520120	
460125	500125	520123	
460126	510102	520125	
460127	510103	520126	
461028	510104	520127	
460129	510105	530101	
470101	510106	530102	
470102	510107	530103	
470103	510108	530104	
470104	510110	530105	
470105	510111	530106	
470107	510112	530108	
470108	510113	530109	
470109	510114	530110	
470111	510115	530111	
470113	510116	530112	
470114	510117	530113	
470115	510118	530114	
470116	510119	530115	

Vedlegg 2

Utdrag fra databasen

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
530109	1	2	1	3	1	1	hvar	v	1	1	2	1	1	1		0	4	56	441	var	4	_K	
530109	1	2	1	3	1	2	gutte hjerte	s	4	0	0	2	0	3	0	0	5	56	441	guttehjertet	4		
530109	1	2	1	3	1	2	gutte hjerte	s	2	1	3	2	3	5		0	5	56	441	guttehjertet	4	V_	
530109	1	2	1	3	1	3	istedet	adv	5	0	0	2	0	2	0	0	7	56	441	i stedet	4		
530109	1	2	1	3	1	4	egene	adj	2	2	2	1	2	3	0	0	22	56	441	egne	4	K_K	
530109	1	2	1	3	1	5	og	konj	2	2	1	1	1	2	0	2	43	56	441	å	4		
530109	1	2	1	3	1	5	og	konj	2	1	2	1	3	4		2	43	56	441	å	4		
530109	1	2	1	3	1	6	ann	adv	1	1	2	1	3	5	2	0	44	56	441	an	4	K_	
530109	1	2	1	3	1	7	og	konj	2	2	1	1	1	2	0	2	44	56	441	å	4		
530109	1	2	1	3	1	7	og	konj	2	1	2	1	3	4		2	44	56	441	å	4		
530109	1	2	1	3	1	8	dageli	adj	1	2	2	2	2	3	0	0	45	56	441	daglig	4	K_K	
530109	1	2	1	3	1	8	dageli	adj	3	1	3	2	3	5		0	45	56	441	daglig	4	V_	
530109	1	2	1	3	1	9	så	konj	2	2	1	1	3	4	0	0	46	56	441	som	4	K_	Dialekt
530109	1	2	1	3	1	9	så	konj	2	1	3	1	3	4		0	46	56	441	som	4	K_	Dialekt
530109	1	2	1	3	1	10	isted	adv	5	0	0	1	0	2	0	0	46	56	441	i sted	4		
530109	1	2	1	3	1	11	sakt	v	2	1	1	1	2	4		0	52	56	441	sagt	4	V_K	

1) Elevnummer, 2) Kjønn, 3) Urbaniseringsgrad, 4) Region, 5) Karakter, 6) oppg. nr., 7) Ordnummer, 8) Avviket, 9) Ordklasse, 10) Morfemtype, særskrivning/samskriving, 11) Konsonant/Vokal 12) ombytte, tillegg, utelatelse, 13) ordlengde, 14) initial, medial, final, 15) plass 1, 2, 3, 4, 5, 16) Dobbel konsonant, 17) og/å, 18) linje i teksten, 19) totale antall linjer i teksten, 20) antall ord i teksten, 21) korrekt form av ordet, 22) håndskrift, 23) grafemomgivelsene, 24) kommentarer

Sluttord

Jeg vil gjerne takke Geirr Wiggen for god hjelp og veiledning. Wenche Vagle skal også ha takk for hjelp med tilgang til KAL-materialet, artikler knyttet til KAL-prosjektet og annen viktig informasjon. Jeg vil også få takke Frøydis Hertzberg for gode innspill. Tove Frønes og Ingunn Ims har lest korrektur, og jeg er svært takknemlig for deres velvilje og utholdenhet. Jeg vil i tillegg takke Øystein Baardsgaard for stimulerende samtaler om et felles hjertebarn: Det norske språk. Thomas N. Strandberg skal ha takk for motiverende samtaler. For hjelp med statistikk vil jeg takke Kjetil Melby, som sammen med Grethe Melby i tillegg har bistått med adekvat drivstoff og mye omtanke.

Sist, men ikke minst, har Rolf K. Baltzersen vært til stor hjelp ved kritisk tekstlesing, gode innspill på statistikk og metode og sin blotte eksistens.

Jeg er svært takknemlig for all hjelp, men vil framholde at avvik, svakheter og feil helt og holdent er mine egne.